

იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
Iakob Gogebashvili Telavi State University
Телавский Государственный Университет им. Якова Гогებაшвили

ISSN: 1512-0600 E-ISSN: 2667-9949

DOI: <https://doi.org/10.52340/tuw.2022.01.35>

სამეცნიერო შრომების კრებული

TRANSACTIONS

**СБОРНИК
НАУЧНЫХ ТРУДОВ**

№ 1 (35)

თბილისი – Tbilisi – Тбилиси
2022

იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
Iakob Gogebashvili Telavi State University
Телавский Государственный Университет им. Якова Гогешашвили

DOI: <https://doi.org/10.52340/tuw.2022.01.35>
<https://journals.4science.ge/index.php/TUW>

The journal is indexed in: SJIFactor.com
<http://sjifactor.com/passport.php?id=20638>

TOGETHER WE REACH THE GOAL

სამეცნიერო შრომების კრებული

TRANSACTIONS

СБОРНИК
НАУЧНЫХ ТРУДОВ

№ 1 (35)

გამომცემლობა „პრინტჯეო“

თბილისი, 2022

INDEX COPERNICUS
I N T E R N A T I O N A L

SCILIT INDEXING DATABASE

ინდექსირებულია WORLDCATALOG-ის ბაზაში

INTERNATIONAL SCIENTIFIC INDEXING

SCIENTIFIC INDEXING SERVICES (SIS)

DIRECTORY OF RESEARCH JOURNALS INDEXING

CROSSREF (DOI)

სარედაქციო კოლეჯია

შალვა ჭკადუა – სოციალურ მეცნიერებათა, ბიზნესისა და სამართლის დეპარტამენტი, უნივერსიტეტის რექტორი (საქართველო)

ნუნუ გელდიაშვილი – ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა დეპარტამენტი, რექტორის მოადგილე სამეცნიერო დარგში, კოლეგიის თავმჯდომარე (საქართველო)

ირმა შიოშვილი – სოციალურ მეცნიერებათა, ბიზნესისა და სამართლის დეპარტამენტი, (საქართველო)

მანანა ღარიბაშვილი – ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა დეპარტამენტი, თავმჯდომარის მოადგილე (საქართველო)

ნინო კახაშვილი – სოციალურ მეცნიერებათა, ბიზნესისა და სამართლის დეპარტამენტი (საქართველო)

როინ ჭიკაძე – ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა დეპარტამენტი (საქართველო)

სედა ასატუროვი – ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა დეპარტამენტი (საქართველო)

ნინო გიორგაძე – ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა დეპარტამენტი (საქართველო)

ნინო კოჭლოშვილი – ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა დეპარტამენტი (საქართველო)

ზაურ გუმაშვილი - ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა დეპარტამენტი (საქართველო)

მარიამ ზაქარიაშვილი – საბუნებისმეტყველო მეცნიერებათა და ინფორმაციული ტექნოლოგიების დეპარტამენტი (საქართველო)

შორენა ლაზვიაშვილი – ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა დეპარტამენტი (საქართველო)

ნინო გოგიაშვილი – ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა დეპარტამენტი (საქართველო)

ელენე ფილაშვილი – ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა დეპარტამენტი (საქართველო)

თამარ მიქელაძე - განათლების მეცნიერებათა დეპარტამენტი (საქართველო)

ნინო მოდებაძე - განათლების მეცნიერებათა დეპარტამენტი (საქართველო)

ნინო ნახუცრიშვილი - განათლების მეცნიერებათა დეპარტამენტი (საქართველო)

მაია ბარამიძე - ფილოლოგიის დოქტორი, პროფესორი, ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, (საქართველო)

ეკატერინე შაკიაშვილი - ფილოლოგიის დოქტორი, პროფესორი, საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი (საქართველო)

მანანა ქაჯაია - ფილოლოგიის დოქტორი, ასოც. პროფესორი, საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი (საქართველო)

ნუგზარ სხირტლაძე – მათემატიკის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, კავკასიის უნივერსიტეტი, ვიცე-პრეზიდენტი სასწავლო დარგში (საქართველო)

დიმიტრი შველიძე – ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი (საქართველო)

Shirley Wade McLoughlin – PhD in Educational Administration, Professor in Educational Sciences, Keene State College, new Hampshire (USA)

Лоренцо Венци – Doctor in Economics and Agro-Economics, Honorable professor of University of Tuscia (Italy)

Ирена Кудлинска – заведующая кафедрой английской филологии и прикладной лингвистики Университета Экономики в Быдгоще (Польша)

Светлана Бережная Викторовна – декан исторического факультета Харьковского национального педагогического университета имени Г.С. Сковороды (Украина)

Елена Дьякова Васильевна – Доктор педагогических наук, Харьковского педагогического университета имени Г.С. Сковороды (Украина)

Артур Владимирович Атанесян – Факультет социологии Ереванского государственного университета (Армения)

Harun Cimke – Doctor of Philology, Head of the Department of Georgian Philology, Recep Tayyip Erdogan State University, Rize (Turkey)

Юсиф Юсибов – Ректор Гянджийского государственного университета (Азербайджан)

Парвин Керимзаде – Проректор Гянджийского государственного университета (Азербайджан)

Александр Самойленко Григорьевич – Ректор Нежинского государственного университета имени Николая Гоголя, Нежинский государственный университет имени Николая Гоголя (Украина)

Марек Чамоти – Государственный Университет экономики (Польша)

Александр Мельничук Владимирович – Проректор по научной работе и международным связям, Нежинский государственный университет имени Николая Гоголя (Украина)

Армен Айрапет – Доктор исторических наук, Директор ширакского центра арменоведческих исследований НАН РА (Ереван, Армения)

Marine Levidze – Doctor of Philology, American University of Middle East (Kuwait)

Шохруд Файзиев Фарманович – Доктор юридических наук (Узбекистан)

John Nickerson Wendel – Doctor of Education, Professor of the Faculty of Foreign Languages, Dokkyo University, Dokkyo (Japan)

Pravin R. Chhoubhe – Assistant Professor, Dr. D.Y. Patil Institute of Technology Pune (India)

Катерина Юрьева – Доктор педагогических наук, Харьковского педагогического университета имени Г.С. Сковороды (Украина)

Рена Мамедова – Доктор исторических наук – Национальная академия наук (Азербайджан)

Лилит Асоян – Доктор исторических наук, Ассоциированный профессор в Ширакский государственный университет им Налбандяна, Gumri State Pedagogical Institute (Армения)

Юрий Никитин – Доктор исторических наук, Ректор Сумского областного института последипломного педагогического образования (Украина)

საბაზო მისამართი

1. მზია მაისურაძე – უნივერსიტეტის ადმინისტრაციის ხელმძღვანელი
 2. შორენა წიგნაძე – ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა დეპარტამენტის ასისტენტ პროფესორი, ფილოლოგიის დოქტორი
 3. ია შიუკაშვილი – საერთაშორისო ურთიერთობების სამსახურის მთავარი სპეციალისტი
- ტომის მთავარი რედაქტორი – შალვა ჭკადუა, იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტის რექტორი, ასოც. პროფესორი
rector@tesau.edu.ge
 - რედაქტორი - ნუნუ გელდიაშვილი, რექტორის მოადგილე სამეცნიერო დარგში, პროფესორი
Nunu.geldiashvili@tesau.edu.ge

სამუშაო ენები: ქართული, ინგლისური, რუსული

კრებული რეფერირებადია

სტატიები ქვეყნდება პლაგიატზე შემოწმებისა და ფარული რეცენზირების შედეგად.

წინამდებარე შრომების კრებული შედგენილია SCOPUS-ის სამეცნიერო ჟურნალების კლასიფიკატორის მიხედვით

ავტორის პოზიცია შეიძლება არ დაემთხვეს სარედაქციო კოლეგიის მეცნიერულ აზრს. ავტორი პასუხს აგებს ნაშრომის ხარისხსა და შინაარსზე

UDC (უაკ) 378.4 (479.221.2)+001.891

ი-18 თ- 441

ISSN: 1512-0600

E-ISSN: 2667-9949

<https://journals.4science.ge/index.php/TUW>

ჟურნალის DOI: <https://doi.org/10.52340/tuw.2021.07.28>

© იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ქ. თელავი, 2200 ქართული უნივერსიტეტის ქუჩა N1

სამეცნიერო შრომების კრებული იბეჭდება აკადემიური საბჭოს დადგენილების საფუძველზე

გამომცემლობა "პრინტჯეო", 2022

თბილისი, დემეტრე თავდადებულის N18, ბინა 88. ☎: +995 222 08 06

E-mail: ichachanidze@mail.ru

EDITORIAL BOARD

Shalva Tchkadua – Department of Social Sciences, Business and Law (Georgia), Rector of Iakob Gogebashvili Telavi State University (Georgia)

Nunu Geldiashvili – Department of Humanities, Vice Rector for the Scientific Field, Chairman of the Editorial Board (Georgia)

Irma Shioshvili – Department of Social Sciences, Business and Law (Georgia)

Manana Garibashvili – Department of Humanities, Vice Chairman of the Editorial Board (Georgia)

Nino Kakhashvili – Department of Social Sciences, Business and Law (Georgia)

Roin Tchikadze – Department of Humanities (Georgia)

Nino Giorgadze – Department of Humanities (Georgia)

Nino Kotchloshvili – Department of Humanities (Georgia)

Seda Asaturovi – Department of Humanities (Georgia)

Shorena lazviashvili – Department of Humanities (Georgia)

Zaur Gumashvili - Department of Humanities (Georgia)

Mariam Zakariashvili – Department of Natural Sciences and Information Technologies (Georgia)

Nino Gogiashvili – Department of Humanities (Georgia)

Elene Pilashvili – Department of Humanities (Georgia)

Tamar Mikeladze – Department of Education Sciences (Georgia)

Nino Modebadze - Department of Education Sciences (Georgia)

Nino Nakhutsrishvili - Department of Education Sciences (Georgia)

Maia Baramidze – Doctor of Philology, Professor, Batumi Shota Rustaveli State University (Georgia)

Ekaterine Shakiashvili - Doctor of Philology, Professor, Georgian Technical University (Georgia)

Manana Kajaia - Doctor of Philology, Assoc. Professor, Georgian Technical University (Georgia)

Nugzar Skhirtladze – Doctor of Mathematics, Professor, Vice President in Academic Affairs at Caucasus University (Georgia)

Dimitri Shvelidze – Doctor of History, Professor, Tbilisi State University (Georgia)

Shirley Wade McLoughlin – PhD in Educational Administration, Professor in Educational Sciences, Keene State College, new Hampshire, USA

Lorenzo Venci – Doctor in Economics and Agro-Economics, Honorable professor of University of Tuscia (Italy)

Irena Kudlinska – Head of the Department of English Philology and Applied Linguistics, University of Economics in Bydgoszcz (Poland)

Svetlana Berezhnaya – Dean of the Faculty of History of the Kharkov National Pedagogical University named after G.S. Skovoroda (Ukraine)

Elena Dyakova – Doctor of Pedagogical Sciences, Kharkiv Pedagogical University named after Skovoroda (Ukraine)

Artur V. Atanesyan – Department of Sociology, Yerevan State University (Armenia)

Harun Cimke – Doctor of Philology, Head of the Department of Georgian Philology, Recep Tayyip Erdogan State University, Rize (Turkey)

Yusif Yusibov – Rector of Ganja State University (Azerbaijan)

Parvin Kerimzade – Vice-Rector of Ganja State University (Azerbaijan)

Alexander Samoilenko Grigorievich – Rector of Nikolai Gogol Nizhyn State University, Nikolai Gogol Nizhyn State University (Ukraine)

Marek Chamoti – State University of Economics (Poland)

Alexander Melnichuk Vladimirovich – Vice-Rector for Research and International Relations, Nizhyn State University named after Nikolai Gogol (Ukraine)

Armen Hayrapet – Doctor of Historical Sciences, Director of the Shirak Center for Armenian Studies of the National Academy of Sciences of the Republic of Armenia (Yerevan, Armenia)

Marine Levidze – Doctor of Philology, American University of Middle East (Kuwait)

Shokhrud Fayziev – Doctor of Law (Uzbekistan)

John Nickerson Wendel – Doctor of Education, Professor of the Faculty of Foreign Languages, Dokkyo University, Dokkyo (Japan)

Pravin R. Chhoube – Assistant Professor, Dr. D.Y. Patil Institute of Technology Pune (India)

Katerina Yurieva – Doctor of Pedagogical Sciences, Kharkiv Pedagogical University named after Skovoroda (Ukraine)

Rena Mamedova – Doctor of Historical Sciences – National Academy of Sciences (Azerbaijan)

Lilit Asoyan – Doctor of Historical Sciences, Associate Professor at Shirak State University named after Nalbandyan, Gumri State Pedagogical Institute (Armenia)

Yuri Nikitin – Doctor of Historical Sciences, Rector of the Sumy Regional Institute of Postgraduate Pedagogical Education (Ukraine)

PUBLISHING COMMITTEE

1. **Mzia Maisuradze** – Head of Administration of Telavi State University
2. **Shorena Tsignadze** – Department of Humanities, Doctor of Philology
3. **Ia Shiukashvili** – Chief Specialist of the International Relations Office

- Volume Editor in chief – **Shalva Tchkadua**, Rector of Iakob Gogebashvili Telavi State University, Professor (Georgia)
rector@tesau.edu.ge
- Volume Editor – **Nunu Geldiashvili**, Vice Rector for the Scientific Field of Iakob Gogebashvili Telavi State University, Professor (Georgia)
nunu.geldiashvili@tesau.edu.ge

Languages of the Journal: **Georgian, English, Russian**

PEER REWED JOURNAL

All submitted manuscripts in the refereed journal undergo check for plagiarism and double-blind peer review process before publication.

The present proceedings is compiled according to **SCOPUS** classification system of scientific journals.

The views of authors may not coincide with the positions of the Editorial Board
Author is responsible for the quality and content of the article.

UDC (უკუ) 378.4 (479.221.2)+001.891
o -18 თ – 441

ISSN: 1512-0600

E-ISSN: 2667-9949

<https://journals.4science.ge/index.php/TUW>

Journal DOI: <https://doi.org/10.52340/tuw.2022.01.35>

© Iakob Gogebashvili Telavi State University

Address: N1, Kartuli Universiteti Str., 2200 Telavi

Printed under the decision of the Academic Board

Publishing House “PRINTGEO”, 2022

N18 Demetre Tavadabuli str., Tbilisi, Georgia ☎: +995 222 08 06

E-mail: ichachanidze@mail.ru

ს ა რ ჩ ე ვ ი

1200 ხელოვნება და ჰუმანიტარული მეცნიერებები (ყველა)

1202 ისტორია

აბუსელიძე ჯამბულ

ანტიკური რომის საერთაშორისო კავშირების გაფართოება ძვ.წ V-III ს.-ში 15

Дьякова Елена

ОСНОВАНИЕ ПОСЕЛЕНИЙ НА ДИКОМ ПОЛЕ 23

სიმაშვილი თენგიზ

თელავი და ხელოსნური წარმოება 29

Шимко Елена

ПОТРЕБЛЕНИЕ ПРОДУКТОВ ПИТАНИЯ И НАПИТКОВ В ДОНЕЦКОЙ ОБЛАСТИ В СЕРЕДИНЕ 1960 – СЕРЕДИНЕ 1980-Х ГОДОВ 37

1203 ენა და ენათმეცნიერება

Асатурова Седа

Средства выражения категории принадлежности в разносистемных языках, в частности, в русском и грузинском (На материале русских и грузинских народных сказок) 42

გელდიაშვილი ნუნუ

დადებითი და უარყოფითი ემოციური ველის შექმნის შესაძლებლობები მხატვრულ ტექსტში (XX საუკუნის ქართული მცირე პროზის ნიმუშების მიხედვით) 48

ლაზვიაშვილი შორენა

ღარიბაშვილი მანანა

Linguistic Aspects of Emotional Language in Feminist Poetry 60

მოდებაძე ცისანა

გენდერის სემანტიკური სპეციფიკისათვის გერმანულ ფრაზეოლოგიებში 71

ფილაშვილი ელენე

გურამ დოჩანაშვილისეული სიტყვათქმნადობა 77

Керимова Хатира

МИРЗА КАЗЕМБЕК И АЗЕРБАЙДЖАН 84

ცეცხლაძე ნანა

კონცეპტი ცეცხლი ქართულ ფრაზეოლოგიაში 88

ძამუკაშვილი ნინო

ერთი ნარატივის თავისებურებანი – ჰოლოკოსტზე მეტაფორების გარეშე (ჯონ ბონის რომანის „ბიჭი ზოლიან პიჟამაში“ მიხედვით) 97

წიგნაძე შორენა

გამეორება ტარიელ ხარხელაურის პოეზიის ენაში 104

1208 ლიტერატურა და ლიტერატურის თეორია

АЛИЕВ АЛИ

ОБРАЗЦЫ АЗЕРБАЙДЖАНСКОГО УСТНОГО НАРОДНОГО ТВОРЧЕСТВА В
ИНСТИТУТЕ РУКОПИСЕЙ НАН АЗЕРБАЙДЖАНА 112

გიორგაძე ნინო

ეპიკური ამბებიდან ერეკლეს ეპოსამდე 121

გიორგაძე ნინო

ქრისტიანობისა და სამშობლოს დაცვის იდენტობის სკითხი ჰაგიოგრაფიაში..... 126

გოგიაშვილი ნინო

მეტონიმური ნარატივის დომინაცია თანამედროვე ქართულ
პოსტმოდერნულ პოეზიაში 132

კოჭლოშვილი ნინო

ეპოქალური სინამდვილე დავით თურდოსპირელის
მინიატურებში 138

წურწუმია კობა

შერვულ ანდერსონის პერსონაჟთა გროტესკული სახეები და ნიღბები 145

1700 კომპიუტერული მეცნიერება (ყველა)

ზაქარიაშვილი მარიამ

ვიზუალური პროგრამირება - SCRATCH ტექნოლოგია 156

3200 ფსიქოლოგია (ყველა)

Лёвкина Елена Геннадиевна

Богдановский Дмитрий Игоревич

Богдановский Игорь Валерьевич

ФИНАНСОВАЯ ГЛОБАЛИЗАЦИЯ КАК ФАКТОР ФОРМИРОВАНИЯ
МИРА ПОВСЕДНЕВНОСТИ СОВРЕМЕННОГО ЧЕЛОВЕКА 169

Сова Маргарита Александровна

Денежная Светлана Александровна

АРТ-ТЕХНОЛОГИИ ТВОРЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ ЛИЧНОСТИ 177

ჭარხალაშვილი თინათინ

ემოციური ინტელექტის როლი ეფექტური სასწავლო გარემოს
შექმნასა და მართვაში..... 186

3300 საზოგადოებრივი მეცნიერებები (ყველა)

3304 განათლება

Болотина Евгения

СИНЕРГЕТИЧЕСКИЙ ПОДХОД К ОБРАЗОВАНИЮ 193

გაგნიძე დარეჯან

ხელოვნების ნაწარმოების ანალიზი 198

Яковенко Юлия Леонидовна

МЕТОДИ И ПРИЕМЫ РАЗВИТИЯ КРИТИЧЕСКОГО
МЫШЛЕНИЯ В ВЫСШЕЙ ШКОЛЕ 203

Стещенко Наталья

Стещенко Александр

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ПОДГОТОВКИ СТУДЕНТОВ
К НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ..... 208

320 პოლიტიკური მეცნიერება და საერთაშორისო ურთიერთობები

Кваша А. П.

Жук. Д. О.

ДВУХПАРТИЙНЫЕ СИСТЕМЫ В ТРАДИЦИОННО-ДЕМОКРАТИЧЕСКИХ
ОБЩЕСТВАХ..... 217

ქარელი თეიმურაზ

არჩევნების პათიოსნება, ამომრჩეველთა აქტივობა და კლიენტელიზმი
ავტორიტარულ პირობებში: თეორიული ნარკვევი 224

ქარელი თეიმურაზ

კორუფცია საარჩევნო პროცესში 231

C O N T E N T S

1200 ARTS AND HUMANITIES (ALL)

1202 HISTORY

Abuselidze Jambul

Expansion of international relations of Ancient Rome in V-III centuries BC..... 15

Дьякова Елена

ОСНОВАНИЕ ПОСЕЛЕНИЙ НА ДИКОМ ПОЛЕ 23

Simashvili Tengiz

Telavi and Craft Production..... 29

Шимко Елена

ПОТРЕБЛЕНИЕ ПРОДУКТОВ ПИТАНИЯ И НАПИТКОВ В ДОНЕЦКОЙ ОБЛАСТИ В СЕРЕДИНЕ 1960 – СЕРЕДИНЕ 1980-Х ГОДОВ..... 37

1203 LANGUAGE AND LINGUISTICS

Асагурова Седа

Средства выражения категории принадлежности в разносистемных языках, в частности, в русском и грузинском (На материале русских и грузинских народных сказок)..... 42

Geldiashvili Nunu

Possibilities of Creating Positive and Negative Emotional Fields in a Fictional Text (based the the 20th century Georgian Brief Fictional Prose)..... 48

Lazviashvili Shorena

Garibashvili Manana

Linguistic Aspects of Emotional Language in Feminist Poetry..... 60

Modebadze Tsisana

For the Semantic Specificity of Gender in German Phraseological Units..... 71

Philashvili Elene

Guram Dochanashvili's word creation 77

Керимова Хатира

МИРЗА КАЗЕМБЕК И АЗЕРБАЙДЖАН..... 84.

Tsetskhladze Nana

The concept of 'fire' in Georgian phraseology 88

Dzamukashvili Nino

Peculiarities of One Narrative – on Holocaust, without Metaphors
(based on *The Boy in the Striped Pyjamas* by John Boyne) 97

Tsignadze Shorena

Repetition in the Poetic Language of Tariel Kharkhelauri 104

1208 LITERATURE AND LITERARY THEORY

АЛИЕВ АЛИ

ОБРАЗЦЫ АЗЕРБАЙДЖАНСКОГО УСТНОГО НАРОДНОГО
ТВОРЧЕСТВА В ИНСТИТУТЕ РУКОПИСЕЙ НАН АЗЕРБАЙДЖАНА 112

Giorgadze Nino

From Epic Stories to Epos of Erekle 121

Giorgadze Nino

Identity of Christianity and Homeland defense in Hagiography..... 126

Gogiashvili Nino

The dominance of metonymic narrative in contemporary Georgian
postmodern poetry..... 132

Kotchloshvili Nino

Epoch reality in Davit Turdospireli's miniatures 138

Tsurtsunia Koba

Grotesque Faces and Masks of Sherwood Anderson's Characters 145

1700 COMPUTER SCIENCE (ALL)

Zakariashvili Mariam

Visual Programming - SCRATCH Technology 156.

3200 PSYCHOLOGY (ALL)

Лёвкина Елена Геннадиевна**Богдановский Дмитрий Игоревич****Богдановский Игорь Валерьевич**

ФИНАНСОВАЯ ГЛОБАЛИЗАЦИЯ КАК ФАКТОР ФОРМИРОВАНИЯ МИРА
ПОВСЕДНЕВНОСТИ СОВРЕМЕННОГО ЧЕЛОВЕКА 169

Сова Маргарита Александровна	
Денежная Светлана Александровна	
АРТ-ТЕХНОЛОГИИ ТВОРЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ ЛИЧНОСТИ	177
Tcharkhalashvili Tinatin	
The role of Emotional Intelligence in Creating and Managing an Effective Learning Environment	186

3300 SOCIAL SCIENCES (ALL)

3304 EDUCATION

Болотина Евгения	
СИНЕРГЕТИЧЕСКИЙ ПОДХОД К ОБРАЗОВАНИЮ	193
Gagnidze Darejan	
Analysis of Artwork.....	198
Яковенко Юлия Леонидовна	
МЕТОДИ И ПРИЕМЫ РАЗВИТИЯ КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ В ВЫСШЕЙ ШКОЛЕ	203
Стещенко Наталья	
Стещенко Александр	
ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ПОДГОТОВКИ СТУДЕНТОВ К НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ.....	208

3320 POLITICAL SCIENCE AND INTERNATIONAL RELATIONS

Kvasha A.P.	
Guk D.O.	
BIPARTY SYSTEMS IN TRADITIONAL DEMOCRATIC SOCIETIES	217
Kareli Teimuraz	
Fairness of elections, voter turnout and clientelism under authoritarianism: A Theoretical Essay.....	224
Kareli Teimuraz	
CORRUPCION IN THE ELECTION PROCESS	231

**ანტიკური რომის საერთაშორისო კავშირების გაფართოება
ძვ.წ V-III ს.-ში**

აბუსელიძე ჯამბულ

სსიპ ბათუმის შოთა რუსთაველის
სახელმწიფო უნივერსიტეტი

DOI: <https://doi.org/10.52340/tuw.2022.01.35.01>

აბსტრაქტი. წინამდებარე სტატიაში წარმოდგენილია ანტიკური რომის კავშირები, რომელიც ტრადიციულად მეფეთა ხანის დასრულების შემდეგ განსაკუთრებით, რესპუბლიკის პერიოდშიც აგრძელებდა განვითარებას. მათგან აღსანიშნავია ეტრუსკებთან კავშირი, სავაჭრო ხელშეკრულებები კართაგენტან, ლათინური კავშირი, ვეის წინააღმდეგ კავშირი, კელტების შემოჭრა ჩრდილოეთ იტალიაში, გალები და მისი საერთაშორისო შედეგები. იტალიაში და სამნიტურ ომებში რომაული კავშირები, რომის ჩარევა კამპანიის საქმეებში, გალიური საფრთხის აღმოფხვრა და ბრძოლა ტარენტუმთან და პიროსთან სამხრეთ იტალიისთვის. რომაული-იტალიური კავშირის შექმნის პროცესი და ფორმირების მეთოდები. მიუხედავად ამისა, ამ პერიოდის რომი მეზობელ სახელმწიფოებს სთავაზობდა მოკავშირეობას, ხოლო გამონაკლის შემთხვევაში ზოგიერთი სახელმწიფო მფარველობის ქვეშ შეჰყავდა.

სტატიის მიზანია ანტიკური რომის საერთაშორისო კავშირების შესწავლა, კვლევის ევოლუციური პრინციპი და ისტორიულ-შედარებითი მეთოდი.

სამეცნიერო სტატიაში წარმოჩენილია, რომისა და კართაგენის კავშირი ძვ.წ. III ს-ის და ძვ.წ. IV-I ნახევარში და კავშირის მიზეზები. პირველი პუნიკური ომი და მისი საერთაშორისო კავშირები და შედეგები. კართაგენის და რომის კავშირი ომის შემდეგ. სიცილიის, სარდინიის და კორსიკის მოკავშირედ და პროვინციებად გადაქცევა, ციზალპიურ გალიასთან და ილირიასთან კავშირი.

რომაული და კართაგენის სტრატეგიული კავშირები მეორე პუნიკური ომის წინა პერიოდში. კაპუასა და სირაკუზის დაცემის შემდეგ რომის სამხედრო-პოლიტიკურ კავშირებში ცვლილებები და კართაგენტან კავშირი.

ესპანეთის დაპყრობის პროცესი და კავშირი: კოლონიზაცია, რომანიზაცია და მის ტერიტორიაზე პროვინციული სისტემის ჩამოყალიბება.

აღნიშნულ საკითხებთან დაკავშირებით გაანალიზებულია ანტიკური რომის კავშირების გაფართოებასთან დაკავშირებული პოლიტიკური და დიპლომატიური მოლაპარაკებები. ამ დროს დამკვიდრდა „გაყავი და იბატონეს“ იდეა.

განსაკუთრებულია ისიც, რომ ანტიკური რომი არცერთ ხალხთან და სახელმწიფოსთან ერთი და იგივე პრინციპით არ ხელმძღვანელობდა, რა თქმა უნდა განსხვავებული ხერხები ნათლადაა წარმოჩენილი სტატიაში.

საკვანძო სიტყვები: რომაული კავშირები, რესპუბლიკის პერიოდი, რომაული პოლიტიკა, რომაული დიპლომატია.

შესავალი

მეფის ავტოკრატიის შემდეგ თავისუფლება იყო სასიხარულო და საამაყო. სახელმწიფო ჯერ არ იყო საკმარისად ძლიერი, ამიტომ მოლაპარაკებების დროს შეიძლებოდა მისი სიძლიერე არ გამოვლენილიყო. მიუხედავად ამისა, მას ძალაუფლება აძლიერებდა, ხოლო გაძლიერებულს თავისუფლების კარგი ნაყოფის მიღება შეეძლო. საკონსულო ხელისუფლება ერთწლიანი გახდა. მეფის უფლებები პირველმა კონსულებმა შეინარჩუნეს. პირველი ბრუტუსი იყო, რომელმაც ძალაუფლება მიიღო და აიძულა მოქალაქეები დაეფიცებინათ, რომ მეფედ რომში არავის შეეგუებოდნენ. ამ დროიდან ჩვეულებრივი იყო, რომ სენატის მოწვევისას იწვევდნენ, როგორც პატრიციებს, ისე „დანიშნულ“ სენატორებს. ეს კი ძალიან სასარგებლო იყო, რადგან იგი ხელს უწყობდა სახელმწიფოში ჰარმონიას და უბრალო ხალხის სენატორებთან ურთიერთობებს (Ab urbe condita, 1989: 64-65). ამ პერიოდის რომს შეეძლო მნიშვნელოვანი დიპლომატიური აქტივი და მიმზიდველი პოლიტიკური მოდელი შეეთავაზებინა ხმელთაშუა ზღვის სახელმწიფოებისთვის (Cébeillac-Gervasoni, 2006: 68).

რესპუბლიკის პერიოდში რომი განაგრძობდა ბრძოლას და განვითარებას მიუხედავად იმისა, რომ რომაელთა შორის ცვლილებები იყო ევოლუციის შედეგი, ვიდრე ინდივიდუალური და მიზანმიმართული რეფორმა (Grant, 1979: 54). ამ პერიოდში იწყება რომის დაპირისპირება ელინისტურ სახელმწიფოებთან, შიდა კლასობრივი წინააღმდეგობები, მონათა აჯანყებები, სამოქალაქო ომები და მისი ლოგიკური დასასრული, რესპუბლიკის კრიზისი და მისი კრახი. მმართველობის პოლუსური სისტემის არაეფექტურობამ და სხვა სოციალურმა გარემოებებმა ნიადაგი მოამზადეს ახალი პოლიტიკური რეჟიმის დამყარებისათვის (სურგულაძე, 2019: 21).

რომის რესპუბლიკის პერიოდში რომაელებმა აღმოაჩინეს რეალური პოლიტიკის წარმოების ხელოვნება, რომლებმაც საოცრად შექმნეს პოლიტიკურ პრაქტიკასა და დიპლომატიურ პრინციპებს შორის, საყოველთაო კონტრასტი (Mouritsen, 2001: 2).

რესპუბლიკის რომაული საზოგადოება ძირითადად ლათინური და ეტრუსკული საზოგადოებისგან და საბინური, ოსკანური და ბერძნული კულტურული ელემენტების ნაზავისგან შედგებოდა. რომის პოლიტიკური ორგანიზაცია განვითარდა, იმავე დროს, როდესაც დემოკრატია ყვაოდა ძველ საბერძნეთში. ნიშანდობლივია, რომ მაგისტრატებს, ზედამხედველობას უწევს სენატი (Momigliano, 1989: 110-111).

ელჩების გაგზავნა და მიღება კარგად შეესაბამებოდა რომაულ სოციალურ რეალობას. ამ საუკუნეების განმავლობაში, რომლის დროსაც რომი პატარა ქალაქ-სახელმწიფოდან მსოფლიო სახელმწიფოდ გადაიქცა, დიპლომატიურ ფორმალობებზე სენატი დომინირებდა, რომელიც შედარებით მცირე და პატივისცემით აღჭურვილი ორგანო იყო. სენატორებისთვის პირადი კონტაქტი მნიშვნელოვანი იყო. სენატორები გადაწყვეტილებას ყოველთვის ერთად იღებდნენ (Friedlaender, 1908: 195).

რომის მხრიდან იტალიის დაპყრობით და ხმელთაშუა ზღვის დასავლეთ და აღმოსავლეთ ნაწილებში პირველობისათვის მიმდინარე ბრძოლებით (სურგულაძე, 2019: 21) გამუდმებით უხდებოდა ბრძოლა აპენინელ მეზობლებთან, კართაგენტან, და გალიასთან (Lintot, 2008: 1).

ტრადიციულად, რესპუბლიკის პერიოდის ისტორიაში საშინაო და საგარეო საქმეები პირველ ადგილზეა. თუმცა, რომში და იტალიაში განვითარებულმა მოვლენებმა ყველაფერი დაჩრდილა. ძალაუფლების გამო, რომელიც რესპუბლიკის დროს შეიქმნა, პოლიტიკური ცვლილებები იყო მთავარი სტიმული. რომაელები იმ სამყაროს ბატონ-

პატრონები გახდნენ, რომლებთანაც შექმნეს ისტორია. მაგრამ ეს არ ნიშნავდა, რომ ისინი მართავდნენ მთელ ტერიტორიას, მათ არ აინტერესებდათ რა ხდებოდა ყველა ნაწილში. საბოლოოდ ისინი ცდილობდნენ, რომ მათ ნებას და ინტერესს დაემორჩილებოდა ისეთი საკითხები, რომელიც მათ ეხებოდა (Derow,1979:15).

მსჯელობა

რესპუბლიკური რომის საერთაშორისო კავშირები ისეთივე უძველესი იყო, როგორც საბერძნეთში და აღმოსავლეთში (Потемкин,1941:58). უკვე მაშინ ჩაისახა რომაული პოლიტიკის ცნობილი პრინციპი: “დაანაწილე და იბატონე“. ეს პოლიტიკა, პირველ რიგში დამორჩილებული ქალაქების ტერიტორიაზე რომაელი კოლონისტების დასახლებაში გამოიხატებოდა. აქ რომაელ მოქალაქეებს აძლევდნენ მიწას სამხედრო სამსახურის პირობით. ამრიგად, რომისადმი დაქვემდებარებულ ქალაქთა ტერიტორიაზე იქმნებოდა რომაელთა სამხედრო-სამიწათმოქმედო დასახლებები.

მეორე მხრივ, რომი დებს სეპარატულ ხელშეკრულებებს იტალიის ცალკეულ ქალაქებთან. დამორჩილებულ ქალაქებს კი სხვადასხვა პირობებში აყენებს, ზოგს მეტ, ზოგს ნაკლებ დამოუკიდებლობას უნარჩუნებს, რის გამოც ხელს უშლის მათ შეკავშირებასა და ერთობლივ მოქმედებას.

ძვ.წ. 390 წელს გალიიდან კელტური ტომების შემოჭრამ სერიოზული საფრთხე შეუქმნა მიუხედავად ამისა, ისინი დაამარცხა და აიღო მათი ქალაქი. ძვ.წ. 338 წელს რომაელებმა დაამარცხეს ლათინები რომლებიც ცდილობდნენ განთავისუფლებულიყვნენ რომის ბატონობისგან ხოლო, ძვ.წ. 295 წელს ხანგრძლივი ბრძოლით ცენტრალური იტალიის ძლიერი სამნიტური ტომი დაიმორჩილა და ლათინების და ეტრუსკების მსგავსად, რომის მოქალაქეთა რიცხვში შევიდნენ.

რომის გაძლიერებამ სამხრეთ იტალიის ყველაზე ძლიერ ბერძნულ ქალაქ ტარენტუმთან კონფლიქტი გამოიწვია ძვ.წ. 280 წელს ტარენტინებმა და მისმა მოკავშირეებმა მეფის დახმარებით პიროს ეპიროსელი მოიწვიეს, რადგან პიროსს რამდენიმეჯერ გამარჯვება ჰქონდა მოპოვებული რომაელებზე. თუმცა, იგი საბოლოოდ, ძვ.წ. 275 წელს იტალიიდან გააძევეს და ტარენტუმი იძულებული გახდა დანებებულიყო სამხრეთ იტალიის სხვა ბერძნული ქალაქების მსგავსად, ძვ.წ. 272 წელს ტარენტუმი რომის მოკავშირე გახდა (Mousouraki,2007:9). განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი იყო რომსა და მის ქვეშევრდომებს ან მეზობელ ხალხს შორის ურთიერთობები, რისთვისაც მისიის გარეშე აგზავნიდნენ დროებით ელჩებს (Millar,1977:363–364) ამიტომ 272 წელს რომაელებს დამორჩილდნენ სამნიტები, ლუკანები და ბრუტიები. კამპანიელების მეამბოხე ლეგიონი თავშეფარებული იყო რეგიუმში. 270 წელს რომაელებმა რეგიუმი აიღეს, განაიარაღეს და დასაჯეს. 265 წელს რომაელებს დანებდა ეტრუსკული ქალაქი ვოლსინი და ამით დამთავრდა იტალიის დაპყრობა (წერეთელი,1992:60).

ძვ.წ. 299 წელს გალებმა შეკრეს კავშირი ეტრუსკებთან და რომს შემოუტიეს. ამით ისარგებლეს სამნიტებმა და კვლავ დამკვიდრდნენ ლუკანიაში, რომელიც ამ დროისათვის რომის მოკავშირედ ე.ი ფაქტობრივად ხელქვეითად ითვლებოდა. ეს გახდა საბაზი მესამე სამნიტური ომისა (ძვ.წ. 298-290 წწ.) შეიქმნა საშიშროება რომის წინააღმდეგ, სამნიტების გალებისა და ეტრუსკების გაერთიანებისა, მაგრამ რომმა დაასწრო ეტრუსკიაში შეიჭრა და აიძულა ეტრუსკული ქალაქები გალებთან კავშირს ჩამოსცილებოდნენ, ხოლო ძვ.წ. 296 რომის არმიამ ჩრდილოეთ უმბრიაში, სენტინუმასთან სამნიტებსა და გალებზე სრული გამარჯვება მოიპოვა. გალები გააძევეს ჩრდილოეთში, ეტრუსკებთან დაიდო

საზავო ხელშეკრულება, ხოლო სამნიტები ძვ.წ. 290 წელს საბოლოოდ დამარცხდნენ და მთლიანად დამორჩილდნენ რომს. ასეთი ბედი ეწია საბინებსა და პიცენიუმს, რომლის ტერიტორიაზე დაარსდა რომაული კოლონია ადრია.

გალებმა რამდენჯერმე კიდევ სცადეს რომზე თავდასხმა, მაგრამ 282 წელს ვადიმონის ტბასთან რომაელების ბრწყინვალე გამარჯვების შემდეგ ისინი იძულებული გახდნენ რომთან ზავი დაედოთ (წერეთელი, 1992:54-56).

რომის დიპლომატია წარმოდგენილია მეორე პუნიკური ან ჰანიბალთან ომით (ძვ. წ. 218-201). ამ დროიდან რომი ფართო საერთაშორისო ასპარეზზე გამოდის და უფრო მჭიდრო ურთიერთობებში შედის ხმელთაშუა სამყაროს კულტურულ ქვეყნებთან.

საერთაშორისო ურთიერთობების გაფართოება იყო რომის სახელმწიფოს საშინაო და საგარეო გაძლიერების შედეგი.

ძვ.წ. III-II საუკუნეებში რომის დიპლომატიამ განვითარების უმაღლეს წერტილს მიაღწია. ეს დაემთხვა ბრძოლის ყველაზე ინტენსიურ პერიოდს, მეორე და მესამე პუნიკურ და ელინისტურ სამეფოებთან რომის ომებს(Потемкин, 1941:58-62).

ელინისტური სახელმწიფოებიდან იტალიასთან ახლოს მდებარეობდა მაკედონია. ჰანიბალი, რომელიც იტალიაში იმყოფებოდა, მაკედონიის მეფეს, დიპლომატიური მისიები გაუგზავნა. ამ დროს მაკედონიას მართავდა ფილიპე V (ძვ. წ. 221 - 179), ენერგიული და ძალაუფლებისმოყვარე ადამიანი. მისი წინაპრის მსგავსად, ის დიდი მაკედონიის შექმნას ცდილობდა, რომელიც ბალკანეთის ნახევარკუნძულს ეგეოსიდან ადრიატიკის ზღვამდე მოიცავდა. ამ მიზნის მისაღწევად, ფილიპეს თავისი გავლენის ქვეშ უნდა მოექცია საბერძნეთი. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, უნდა გადაეწყვიტა იგივე პოლიტიკური ამოცანა, რომელსაც ფილიპე II-დან დაწყებული ყველა მაკედონელი მეფე, ისახავდა მიზნად.

ამრიგად, ჰანიბალის წინადადება „ალიანსისა და ომის შესახებ“ რომაელებთან კარგად მომზადებულმა გარემოებამაც შეუწყო ხელი.

ჩვენს წელთაღრიცხვამდე 215 წელს, ფილიპესა და ჰანიბალს შორის მეგობრული ხელშეკრულება, როგორც წესი, ფიცითა და იმ დაპირებებით დაიდო, რომ სამუდამოდ დაიცავდნენ ურთიერთ მეგობრობას ძმობას და ერთგულებას. მაკედონელები თავდაცვით და შეტევით კავშირში გაერთიანდნენ კართაგენლებთან. გარდა ამისა, მაკედონიურ-კართაგენული ალიანსი მშვიდობისა და სტაბილურობის მყარ გარანტიად გამოცხადდა.

ჰანიბალსა და ფილიპეს შორის შეთანხმებამ რომში დიდი განგაში გამოიწვია. პრაქტიკაში მაკედონიის და კართაგენის მეგობრული შეთანხმება ნიშნავს მთელი ხმელთაშუა სამყაროს დაყოფას გავლენის ორ სფეროდ - აღმოსავლეთი ნახევარი ფილიპეს, ხოლო დასავლეთი ნახევარი ჰანიბალს. ასეთი დაყოფით, რომს არ ჰქონდა ადგილი დედამიწაზე. უკვე ცნობილი იყო, რომ ფილიპე ნაჩქარევად ამზადებდა დიდ ფლოტილიას ადრიატიკის ზღვაში, რომლის გაგზავნასაც აპირებდა სიცილიაში ჰანიბალის დასახმარებლად. ზოგადი პოლიტიკური და სამხედრო მოსაზრებების გარდა, ადრიატიკის ზღვაში რომაული ვაჭრობის ინტერესები პირველ რიგში, დაზარალდა მაკედონიის გაძლიერებით. მაკედონიურ-კართაგენური კავშირის საშიში შედეგების თავიდან ასაცილებლად, რომაელებმა დაუყოვნებლივ გამოუცხადეს ომი ფილიპეს. ამ ეგრეთ წოდებულ პირველ მაკედონიის ომში (ძვ. წ. 214-205) და სხვა ომებში, დიპლომატიამ ითამაშა არანაკლებ როლი, ვიდრე იარაღით ბრძოლა. რომაელებმა, იშვიათი ხელოვნებით, შეძლეს ერთი მხრივ მაკედონიასა და საბერძნეთს შორის არსებული მტრობის გამოყენება, მეორეს მხრივ საბერძნეთისა და მთელი ელინისტური სამყაროს შიდა წინააღმდეგობები.

ფილიპესთან საბრძოლველად, რომაელებმა ბერძნულ ძალებთან გაერთიანებით ანტი მაკედონიური კოალიცია შექმნეს. იგი ყველაზე ძლიერ სამხედრო და პოლიტიკურ ურთიერთობებში ორ ალიანს მოიცავდა, ესენია: სპარტის და ეტოლიის კავშირი, რომლებსაც მაკედონიის გაძლიერების შიში ჰქონდათ. ფილიპეს წარუმატებლობა იტალიის ესპანეთის და აფრიკის სამხედრო ოპერაციების მთავარ მოქმედებებში აისახა (Потемкин, 1941:63-65).

რომაულმა დიპლომატიამ კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი გამარჯვება მოიპოვა სირიის მეფე ანტიოქე IV-ის, ანტიოქე III-ის ძეზე. საერთაშორისო სიტუაციიდან გამომდინარე, ანტიოქე ეგვიპტის საქმეებში ჩაერია და დაიპყრო. ანტიოქესა და ეგვიპტის მეფე პტოლემოს შორის უკვე მიმდინარეობდა მოლაპარაკებები სამშვიდობო ურთიერთობის ხელმოწერაზე და ეგვიპტის ტერიტორიის ნაწილის ანტიოქესთვის გადაცემაზე. თუმცა, ანტიოქეს მიერ შემოთავაზებული პირობები ეგვიპტისთვის ძალიან დამამცირებელი იყო და ეგვიპტელმა დელეგატებმა არ მიიღეს ისინი. შემდეგ ანტიოქე ჯარით წავიდა ეგვიპტის დედაქალაქ ალექსანდრიაში, მაგრამ ქალაქიდან 4 კილომეტრში მას მოულოდნელად შეხვდა რომის ელჩი. დარცხვენილი სირიის მეფე მიესალმა რომის ელჩს და მარჯვენა ხელი გაუწოდა საელჩოს უფროსს, პოპილიუსს. პოპილიუსი, არ პასუხობდა ანტიოქეს მისალმებას, გადასცა მეფეს სენატის წერილი რეზოლუციით და სთხოვა ჯერ მას წაეკითხა. სენატი ანტიოქეს სთხოვდა ეგვიპტე სასწრაფოდ დაეტოვებინა. ანტიოქემ სენატის მოთხოვნა დააკმაყოფილა და ამის შემდეგ პოპილიუსმა ხელი ანტიოქეს, როგორც რომაელი ხალხის მოკავშირესა და მეგობარს. ამრიგად, ეგვიპტე კვლავ დაუბრუნდა პტოლემუსს (Потемкин, 1941:70-71).

რესპუბლიკის პირველი წლების დიპლომატია ჯერ კიდევ უპირისპირდებოდა რომის საგარეო პოლიტიკის ცნობილ მოვლენებს. ამისათვის V საუკუნე შეიძლება განისაზღვროს არათანაბარი ხანგრძლივობის ორი თვალსაჩინო დიპლომატიური მოვლენით: 1). 486 წელს ჰერნიკებთან დადებული ხელშეკრულება და 2). 454 წელს დეცემვირატის დროს. ეს ორი მოქმედება რომის დიპლომატიის ისტორიაში იკავებდა ადგილს. ჰერნიკებთან ხელშეკრულება წარმოადგენდა მეხუთე საუკუნის ერთ-ერთ იშვიათ ხელშეკრულებას, რომელსაც მომდევნო ათწლეულებში იცავდნენ. რაც შეეხება 454 წელს დადებულ ხელშეკრულებას რომელიც უპირველეს ყოვლისა დეცემვირატის წლების განმავლობაში აღნიშნავდა დიპლომატიის გამოყენების ევოლუციურობას.

რესპუბლიკური პერიოდის პირველი 25 წლის განმავლობაში, 59 დიპლომატიური გაცვლა განხორციელდა. რომის უკანასკნელი მეფის მიერ საგარეო პოლიტიკის დინამიკა მისი განდევნით არ შეჩერებულა, თუმცა უდავოდ ხელი შეუწყო მის დაცემას. ბოლო ტარკვინიუსმა ცხრა სხვადასხვა თანამოსაუბრესთან დაამყარა ურთიერთობა, თითქმის ყველა მათგანი რესპუბლიკის პირველი სამი ათწლეულის საგარეო ურთიერთობებში მოიძებნებოდა: ლათინებს, ვოლსკებს, ჰერნიკებს, საბინელებს და დელფოს ან რომის ძალაუფლების ახალ მფლობელებს დაუკავშირდნენ. ამ წლების განმავლობაში მხოლოდ ეკვებთან და გაბიუმელებთან არ ურთიერთობდნენ, ტარკვინიუსის ბოლო მმართველობის დროს დადებულ სამშვიდობო ხელშეკრულებებთან ერთად ეს ურთიერთობებიც დაასრულეს რაც აძლიერებდა იმ აზრს, რომ ქალაქის მმართველობაში მომხდარმა პოლიტიკურმა ცვლილებამ გადაწყვიტა არ დაერღვევინებინა ტარკვინიუსების დიპლომატიური პრაქტიკა. იტალიის გარეთ, ხუთი გაცვლის დროს, სამი გეოპოლიტიკური ჯგუფი დაუკავშირდა კართაგენს (ალბათ, მხოლოდ ახალ არაიტალიელ თანამოსაუბრეს), დასავლეთ ბერძნებსა და დელფოს ამათ კი რამდენიმე ახალი თანამოსაუბრის გაჩენა გამოიწვია რომის დიპლომატიურ სფეროში (Auliard, 2006:113).

ომსა და მოლაპარაკებებში ჩართულმა მისიებმა სრული თანასწორობა გამოავლინა ხოლო დახმარების მოთხოვნათა და სამშვიდობო მისიები მნიშვნელოვნად არათანაბარია. თუმცა, თითოეული მისის მიზნის შეფასებისას უნდა იქნას გათვალისწინებული მრავალჯერადი მოქმედებების რაოდენობაც, განსაკუთრებით კი საინფორმაციო ან დახმარების თხოვნების მისიებისთვის. ამრიგად, 16 ურთიერთობა შვიდ სხვადასხვა მისიას შეესაბამება. 486 წლის შემდეგ ანალოგიურად, ლათინებმა და ჰერნიკებმა ერთად გაგზავნეს ელჩების და საელჩოს დელეგაციები, რომლებიც პასუხისმგებელნი იყვნენ თავიანთი მეზობლებიდან გამომდინარე საფრთხეებზე. ამიტომ დუბლიკატი გახდა ყველა ეს მისია.

რომაულმა დიპლომატიურმა მისიებმა, რომლებიც ჰერნიკებმა ჯერ კიდევ 480 წელს მიიღეს ხოლო მთელ ლათინურ ეკვების და ვოლსკების მხრიდან გაზრდილი ზეწოლის ფონზე რომაულმა გამარჯვებამ, როგორც ჩანს, გავლენა მოახდინა დიპლომატიაზე. რომი უფრო დამაჯერებლად გამოიყურებოდა და მნიშვნელოვნად შეცვალა ძალთა ბალანსი.

როგორც არ უნდა ყოფილიყო სენატორებმა ძალიან სწრაფად გაითავისეს ამ შესაძლებლობის გამოყენება, წარმომადგენლობებში ხაზგასმით აღნიშნავდნენ არა დახმარების თხოვნას, არამედ ინფორმაციის მოთხოვნას. ფაქტობრივ გარემოებებიდან გამომდინარე, სენატს შეეძლო პასუხი გაეცა ან დაუყოვნებლივ ჩარევის გადაწყვეტილება მიეღო (Auliard, 2006: 139-140).

დასკვნა

ამრიგად, რესპუბლიკური რომის დიპლომატიამ სხვადასხვა ასპექტი გამოავლინა, რომლებიც განაგრძობდნენ ჰეგემონიას ანტიკურ საერთაშორისო ასპარეზზე. ძველი რომის დომინირება ორი გარემოებით დამკვიდრდა: 1). დიპლომატიური თავისებურებებით და 2). სეკულარიზაციით, რომელიც მოლაპარაკების და დიპლომატიური პერსონალის გამოყენებაში წარმოჩნდა.

ანტიკური სახელმწიფოების დიპლომატიური ურთიერთობები აჩვენებს, პოლიტიკურ ინტეგრაციას და გაერთიანებას ძველ რომთან. ამ პროცესის ძირითადი შედეგია დიპლომატიური რესურსების სტანდარტიზაცია და უცხო ქვეყნებთან დაახლოება, რომელმაც თავის მხრივ, საერთაშორისო კავშირების გაფართოება გამოიწვია. ამ პერიოდის დიპლომატიაში ჩანს, ანტიკური ერები ელჩებს განსაკუთრებულ ყურადღებას აქცევდნენ.

ანტიკური რომის რესპუბლიკამ დაპყრობებით და დიპლომატიით ყველა ანტიკური სახელმწიფო ურთიერთდამოკიდებული გახადა და ფართო საზოგადოება მოიცვა, თუმცა ეს პროცესი არ იყო თანაბარი ისინი ძირითადად სხვადასხვა პერიოდს და ძვ.წ. V-III საუკუნეებს მოიცავდა. ამ დროს იწყება ურთიერთგაგება, სამხედრო კავშირები, პოლიტიკური პირობებით დიპლომატიური ურთიერთობების გაღრმავება. ამავდროულად, რომაელები დიპლომატიას როგორც „ხელოვნებას“ ისე იყენებდნენ, ხოლო დაპყრობილებს რომაულ საზოგადოებაში სთავაზობდა ადგილს და ანიჭებდა მოქალაქეობას, ამის შედეგად რომმა აპენინის ნახევარკუნძულზე და მთლიანად იტალიაში მიაღწია სრულ კონტროლს.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. სურგულაძე, კ. 2019 ძველი რომი ტომი I, ბათუმი. გამომცემლობა „ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი“.
2. წერეთელი, ა. 1992 ძველი რომის ისტორია, თბილისი. გამომცემლობა „თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი“.

3. Derow, P. S. 1979 Polybius, Rome and the East, Cambridge. Publishing Cambridge university press.
4. Friedlaender, L. 1908 Roman Life and Manners under the Early Empire, London, New York. Publishing "Routledge, E.P.Dutton".
5. Grant, M. 1979 The History of Rome, London. Publishing Faber and Faber.
6. Lintott, A. 2008 The Last Age of the Roman Republic, 146-43 B.C Cambridge. Publishing Cambridge University Press.
7. Millar, F. 1977 The Emperor in the Roman World, 31BC-AD 337, New York. Publishing C. U. P.
8. Mouritsen, H. 2001 Plebs and Politics in the Late Roman Republic. Cambridge. Publishing Cambridge University Press.
9. Mousouraki, A. A. 2007 Legal History of Rome, London. Publishing Routledge.
10. Momigliano, A. 1989: The origins of Rome. Cambridge Ancient History. Vol. 7 Pt. 2 (2nd ed.), Cambridge. Publishing Cambridge University Press.
11. Auliard, Cl. 2006 La diplomatie romaine, l'autre instrument de la conquete. Renne. édition Presses universitaires de Rennes.
12. Cébeillac-Gervasoni, M. 2006 La Royauté et la République dans Histoire romaine, Paris. édition Armand Colin U/Histoire.
13. Ливий Т. 1989 История рима от основания города, Москва. Издательство <<Наука>>.
14. Потемкина В. П. 1941 История Дипломатии, Москва. Издательство <<ОГИЗ>>.

EXPANSION OF INTERNATIONAL RELATIONS OF ANCIENT ROME IN V-III CENTURIES BC.

Abuselidze Jambul

Batumi Shota Rustaveli State University

Abstract

The present article presents the connections of ancient Rome, which traditionally continued to develop after the end of the age of kings, especially during the period of the Republic. Conflicts with the Etruscans, trade treaties with Carthage, the Latin Union, the battle against the Vei, the Celtic invasion of northern Italy, the Gauls and its international consequences. Roman alliances in Italy and the Samnite wars, Roman intervention in the affairs of the Campania, elimination of the Gallic threat, and the struggle with Tarentum and Pyrrhus for southern Italy. The process and methods of formation of the Roman-Italian union. Nevertheless, the Rome of this period offered alliances to neighboring states, and in exceptional cases took some states under its protection.

The purpose of the article is to study the international relations of ancient Rome and the evolutionary principle of research and the historical-comparative method.

The relationship between Rome and Carthage in the IV-I half of the III century is presented. The causes of the conflict. The First Punic War and its international connection and consequences. Union of Carthage and Rome after the war. Allying and making provinces of Sicily, Sardinia, and Corsica, allied with Cisalpine Gaul and Illyria.

Roman and Carthaginian strategic connections in the period before the Second Punic War. After the fall of Capua and Syracuse, the change in the military-political relations of Rome and the connection with Carthage.

The process of the Spanish conquest and connection: colonization, Romanization and the

establishment of a provincial system in its territory.

A number of principles have been identified from the already studied scientific literature regarding the mentioned issue, at this time Ancient Rome laid the foundation for close political and diplomatic negotiations related to the expansion of ties. The idea of "divide and conquer" was established.

It is also special that ancient Rome was not guided by the same principle with any people and state, of course all such methods are clearly presented in the article.

Key words: Roman connections, Republic period, Roman politics, Roman diplomacy.

ОСНОВАНИЕ ПОСЕЛЕНИЙ НА ДИКОМ ПОЛЕ

Дьякова Елена

канд. ист. наук, доцент, Харьков

DOI: <https://doi.org/10.52340/tuw.2022.01.35.02>

***Абстракт.** Целью данной статьи является освещение процесса создания населенных пунктов на Диком Поле с XV-го до второй половины XVII века. Географическими рамками выбрана территория современной Харьковской области. Для реализации цели автор поставила научно-исследовательскую задачу: проследить процесс заселения данной территории, основание населенных пунктов, определение их типологии в указанное время. Для освещения определенной в статье тематики использованы эвристические способы историко-генетического, системного, социокультурного, информационного методов исследования. Заселение территории современной Харьковской области начинается с XIV-го века. Тогда здесь находилось 4 сторожи и разъезжало три станицы. Они охватывали земли современных Богодуховского, Валковского, Харьковского, Чугуевского и Изюмского районов. Среди тех, кто нес службу на окраинах Российского государства, были не только русские служилые люди, но и черкасы (как тогда называли украинцев), поляки, литовцы, что говорит об интернациональном характере населения края. В конце XVI – первой половине XVII вв. колонизация исследуемого региона непосредственно связана с событиями, происходившими как в Российском государстве, так и в Речи Посполитой. По данным «Книги Большому Чертежу» в исследуемой области с XV-го до второй половины XVII века появляются остроги, городища и города.*

***Ключевые слова:** Дикое поле, сторожи, станицы, остроги, городища, города*

Целью данной статьи является освещение процесса создания населенных пунктов на Диком Поле с XV-го до первой половины XVII века.

Географические границы публикации локализованы современной территорией Харьковской области.

Для реализации цели автор поставила научно-исследовательскую задачу: проследить процесс заселения данной территории, основание населенных пунктов, определение их типологии в указанное время. Для освещения определенной в статье тематики использованы эвристические способы историко-генетического, системного, социокультурного, информационного методов исследования.

Эта тема в определенной степени отражена в украинской историографии XIX-XXI вв. Среди исследователей XIX-XX вв., работы которых не утратили своей актуальности и сегодня, следует отметить архиепископа Филарета (Гумилевского) [**Филарет, 1852–1859**], историков Д. Багалея [**Багалея, 1887**], А. Слюсарского [**Слюсарський, 1954**], В. Юркевича [**Юркевич, 1932**]. В XXI веке интерес к истории родного края не исчез. За 20 лет этого

века опубликовано много книг по истории как самой Харьковщины, так и отдельных населенных пунктов.

Территория области начала заселяться еще в период первобытнообщинного строя. Самые древние стоянки появились здесь 35-33 тыс. лет назад в Изюмском районе. Многие стоянки первобытного строя находят рядом или в самих современных населенных пунктах, что свидетельствует о непрерывности жизни на одном месте. Начиная с бронзового века и до наших дней (с перерывом в 1700-х – 1980-х гг.) Харьковщина является пограничной областью. С появлением скотоводства и земледелия край пересекла граница между этими цивилизациями. Долгое время рядом с праславянами/славянами/русичами жили кочевники (начиная от скифов и заканчивая монголо-татарами). В IX – XIII вв. западная часть области входила в состав Руси, а во время феодальной раздробленности – Переяславского княжества. Другой территорией владели кочевники. Когда Русь покорили монголо-татары, территория современной Харьковщины вошла в состав Золотой Орды. А когда последняя распалась – в состав так называемого Дикого Поля. С начала своего образования Дикое Поле охватывало степную территорию от Волги до Дуная с востока на запад [https://uk.wikipedia.org/wiki/Дике_Поле]. Но со временем оно стало уменьшаться в размерах, пока совсем не исчезло.

Образование Дикого поля дало возможность соседям – Великому княжеству Литовскому (с 1569 г. Речи Посполитой) и Московскому государству – постепенно присоединять эти земли к своим странам. Конечно, Крымское ханство, провозгласившее себя правопреемницей Золотой Орды, пыталось противостоять этому, но силы были неравны. Тем более что это происходило не столько военным путем, сколько колонизаторской политикой литовских князей (впоследствии польских королей) и московских князей (впоследствии царей). То есть, люди приходили на граничащую с их государством территорию, занимали свободные земли и создавали собственное хозяйство. Таким образом они постепенно расширяли границы своих держав далее на восток (Великое княжество Литовское /Речь Посполитая) или на юг (Русское государство).

Со временем территория Дикого поля, прилегающая к российской границе, стала считаться «пограничными владениями России» и именоваться – "польская украина", что по-современному означает «степная окраина» [**Беляев: 1**], т.к. в то время степь именовалась полем.

Считая земли Дикого Поля частью Крымского ханства, крымское и турецкое правительства пытались сопротивляться колонизаторской политике соседей, сжигая новосозданные поселения. А их жителей убивали или забирали в плен, продавая впоследствии в рабство. Это вынудило русское правительство в XIV в. для перекрытия татарских путей поставить по реке Северский Донец варты и сторожи. На территории современной Харьковщины было установлено 4 сторожи: первая между реками Мжой и Коломаком, вторая – Обышкинская, третья – Балыклейская и четвертая – Савинско-Изюмская [**Багале́й: 92**]. Сторожи, прежде всего, следили за татарскими перелазами и перевозами (от глаголов "перелазить" и "перевозить"). Эти сторожи располагались в 400 верстах от мест постоянного проживания служилых людей – приграничных городов Рыльска и Путивля (сегодня первый город находится в России, а второй – в Украине).

Еще дальше на юг направлялись станичники. По Харьковщине ездило три станицы и они охватывали земли в современных Богодуховском, Валковском, Харьковском, Чугуевском и Изюмском районах. Контроль за службой сторожей и станичников осуществляли стоялые

гóловы. В нашем регионе их было два: первый жил в районе реки Мерла, а второй – у Соленых озер на левом берегу Северского Донца [Багале́й: 97-98].

Продолжилась станично-сторожевая служба с 1 апреля до глубокой осени, а зимой из-за холодов военнослужащие жили дома. Отряды станичников и сторожей находились в Поле около двух недель, после чего сменялись. За службу они получали юрты (земельные наделы) в Донецкой волости [Слюсарський: 22], где занимались преимущественно промыслами [Овчаренко: 49, 51]. Также землевладения здесь получали и священнослужители. Так, Святогорский монастырь владел Репнинским юртом, Белгородский Троицкий монастырь – Мохначевским и Гниловским, Савинова пúстынь – Чеплевским и Изюмским юртами [Овчаренко: 51]. Со второй половины XVII ст. вместо термина «юрт» используют термин «поместье».

Среди тех, кто нёс службу на окраинах Российского государства, были не только русские, но и черкасы (так тогда называли украинцев), поляки, литовцы, что говорит об интернациональном характере жителей края. Следует отметить, что никакая нация или категория населения не была привилегированной. Украинский историк В. Юркевич отмечал, что здесь существовали особые обычаи и каждый имел «равные права и безопасность независимо от своего происхождения» [Юркевич: 43-44].

Постепенно ситуация менялась. С конца XVI в. на окраины Российского государства переселяется очень много черкасов. Связано это было, во-первых, со стремлением занять свободные плодородные земли; во-вторых, люди убегали от политического, экономического, национального гнета польской шляхты, в-третьих, из-за нежелания принимать католическое или греко-католическое вероисповедание и, в-четвертых, бежали от уголовного наказания участники казацко-крестьянских восстаний конца XVI – первой трети XVII века. Это привело даже к тому, что во многих южных и восточных пограничных городах России численность черкас преобладала.

Таким образом можно констатировать, что северная часть Харьковщины (почти половина ее современной территории) в XVI в. контролировалось Российским государством, а среди его жителей было много предков украинцев.

В 1571 году царское правительство провело реорганизацию пограничной службы: возросла численность служилых людей, увеличилось количество пунктов для размещения сторож, совершенствовались маршруты для станичников, ужесточалась ответственность сторожей и станичников за нападения турок и татар. В изданном тогда Регламенте указывалось: «А стояти сторожем на сторожах с коней не сседа, переминаясь, и ездити по урочищам переменяясь же направо и налево подва человека по наказам, каковы им наказы дадут воеводы. А станов им не делати, а огни класти не в одном месте, коли кашу сварити и тогда огня в одном месте не класти дважды; а в коем месте кто полдневал и в том месте не ночевати, а в лесах им не ставитя... и того беречи накрепко, на которые государевы Украины воинские люди пойдут..., а которые сторожи, не дождавса себе обмену, с сторожи сойдут... и тем сторожем быти казненным смертию» [цит. по: Слюсарський: 15].

В то время по данным «Книги Большому Чертежу» в исследуемом регионе появляются остроги (Дьяков острог (сейчас – г. Богодухов), острог Старая Водолага (сейчас – одноименное село)) и городища (Мохначанское, Змиево (Чугуевский район), Павлово (находилось в Валковском районе) и другие) [Книга Большому Чертежу: 71, 74].

Острогами в период средневековья назывались населенные пункты, обнесенные

частоколом из заостренных бревен [<https://ru.wikipedia.org/wiki/Острог>]. Выделяют такие типы этих поселений, как: жилые (где люди проживали постоянно) и стоялые (где служилые люди проживали временно). Остроги, появившиеся в нашем крае на рубеже XVI-XVII вв. были стоялыми. Городищами же назывались поселения, обнесенные земляными валами [<https://ru.wikipedia.org/wiki/Городище>]. Эти поселения строились в труднодоступных местах. Такие поселения укреплялись сначала земляными валами, а позже каменными стенами.

Царское правительство понимало, что для закрепления на этой земле своей власти сюда нужно переселять много людей, строить густую сеть городов и деревень, развивать экономику. Поэтому руководство страны прилагало немало усилий для заселения региона.

Для защиты населения от нападения турок и татар в конце XVI ст. возводятся города Воронеж, Белгород, Оскол, Валуйки и другие. На территории современной Харьковщины появляются города в 1600 году Царе-Борисов (сейчас село Оскол) и в 1601 году – Перекоп (сейчас не существует, находился между современным с. Перекоп и г. Валки) [**Слюсарский: 17-19**].

В 1589 году царское правительство разрешило большому отряду черкас во главе с атаманом Матвеем Федоровичем поселиться в районе Северского Донца [**Беляев: 21; Филарет: отд. I, с. 2**]. Эти переселенцы участвовали в строительстве многих приграничных городов России, в частности, Царе-Борисова и Перекопа.

В XVII веке колонизация нашего края напрямую связана с событиями, происходившими как в Российском государстве, так и в Речи Посполитой.

На рубеже XVI – XVII вв. в России начался период, известный в истории как Смуты, повлекшая за собой приостановку продвижения границ на юг. Это даже привело к уходу жителей Царе-Борисова и Перекопа. «От черкасов сожжены и опустошены и были пусты недавно построенные города» [**цит. по: Юркевич: 301**]. Изгнав поляков и шведов из страны в 1618 году, российское правительство возобновило колонизацию земель за своими южными границами. В 1620-х – 1640-х гг. (до начала национально-освободительной революции 1648-1676 гг., начатой Богданом Хмельницким) возобновляется основание острогов и острожков, которые впоследствии превращаются в сёла. Это Сенное, Доброполье, Острополье, Городище, Симоновка и другие. На исследуемой территории возникло около полусотни поселений [в статье приведена приблизительная цифра, т. к. сегодня предоставить точные данные не представляется возможным из-за ограниченности информации].

С появлением большого количества людей на южных окраинах Московского государства в 1635 году началось строительство Белгородской засечной черты (оборонительной линии). Она вплотную приблизилась к границам современной Харьковщины. На линии было построено 20 городов, в частности, Вольное, Острогожск, Новый Оскол и другие населенные пункты современных Белгородской и Воронежской областей России. Командование линии размещалось в Белгороде, что и послужило номинацией оборонительного сооружения. Ее длина составляла 300 км [14, с. 30].

В этот же период увеличивается наплыв беглецов из Речи Посполитой. Причиной этого являются поражения казацко-крестьянских восстаний 1620-х – 1630-х гг. Подавляя их, польское правительство безжалостно расправлялось с мятежниками, жестоко казнило сотни людей. Чтобы избежать репрессий, многие повстанцы бежали в Россию. В 1638 г. после поражения под Кумейками 865 украинских казаков с семьями во главе с Яковом

Острияницей получили от белгородского воеводы Щетинина разрешение поселиться на Чугуевом городище [**Слюсарський: 24-25**]. Чтобы поддержать переселенцев, царское правительство дало всё необходимо для обустройства на новом месте: предоставило земельные наделы, деньги, лес на строительство усадеб, семена для посева, домашних животных и т.д. Крепость и казацкие усадьбы в Чугуеве были построены быстро. Однако из-за злоупотребления властью белгородским воеводой и украинским гетманом (часто они между собой делили предоставляемую чугуевцам помощь), а также из-за подстрекательства польскими агитаторами в 1641 г. чугуевцы подняли восстание. Они убили Якова Острияницу и покинули город. Часть их вернулась домой, часть переехала в другие регионы России, а неженатые мужчины ушли на Запорожье или Дон. Город опустел. И тогда царское правительство заселило его своими подданными.

В этом же 1638 году появляется еще три села: Кирсаново, Лизогубовка, Терновая. В последующие годы (до 1650-го) около 50 населенных пунктов появляются в Балаклейском, Близнюковском, Богодуевском, Валковском, Волчанском, Змиевском, Харьковском, Чугуевском районах.

Продолжая укрепление границ в 1646 г. российское правительство приказало чугуевцам построить Можеский острог в Валковском урочище (сейчас – г. Валки). Когда сюда прибыли служилые люди, оказалось, что здесь проживало около 150 пасечников из Полтавщины (тогда входила в состав Речи Посполитой). Между чугуевцами и полтавчанами произошла кровавая стычка, заставившая правительства Речи Посполитой и Российского государства провести кордон между странами. В 1647 году была проведена демаркация по линии Валки, Котельва, Бобрик, Недрыгайлов, Терны [**Слюсарський: 29**]. Часть освоенных подданными Речи Посполитой земель отходило к Московскому государству (в настоящее время они входят в состав Сумской и Полтавской областей). В тот же год царское правительство запретило подданным Речи Посполитой заниматься промыслами на территории своей страны. Воеводы пограничных городов должны были выявлять таких людей и предлагать им либо принимать русское подданство, либо возвращаться домой [**Слюсарський: 29**]. Этот факт говорит о том, что граница между соседними государствами оставалась открытой, несмотря на проведенное размежевание.

С этого времени большое значение в колонизации Харьковщины приобретает переселение черкас из Речи Посполитой. Именно им отдается предпочтение в освоении края, предоставляются льготы для обустройства на новом месте жительства. Недаром Д.И. Багалея выделил несколько этапов колонизации нашего края. Среди них он называет государственную русскую и народную украинскую [**Багалея: 569-570**].

Важную роль в заселении нашего края сыграла Украинская национально-освободительная революция, начатая в 1648 г. Богданом Хмельницким. Благодаря ей было основано большинство населенных пунктов, в частности, такие города, как Харьков и Сумы, которые сейчас являются областными центрами. С середины 1650-х гг. регион уже назывался не Дикое Поле, а Слободская Украина.

Таким образом, заселение края, а следовательно, и основание населенных пунктов на территории современной Харьковщины происходит с XVI в. В то время это были остроги и городища, где жили сторожа и станичники и куда заезжали с инспекцией стоялые головы и воеводы. На рубеже XVI – XVII вв. здесь появляются города. Некоторые населенные пункты существуют в области и сегодня.

Список использованной литературы:

1. Багалеи Д.И. (1887) Очерки из истории колонизации и быта степной окраины Московского государства. Москва : Имп. о-ва истории и древностей рос. при Моск. ун-те. 614 с.
2. Беляев И. (1846) О сторожевой, станичной и полевой службе на Польской Украине Московского государства до царя Алексея Михайловича. Москва. 86 с.
3. Городище [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://ru.wikipedia.org/wiki/Городище> (дата обращения 25.11.2021)
4. Дике поле [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://uk.wikipedia.org/wiki/Дике_Поле#Історичні_аспекти (дата обращения 25.11.2021)
5. Книга Большому Чертежу / под ред. К.Н. Сербиной (1950). Москва, Ленинград : Издательство Академии Наук СССР. 232 с.
6. Овчаренко Є. (1928). Земельна власність у Слобідській Україні в XVII – XVIII в. Її походження і форми. *Записки історико-філологічного відділу ВУАН*. Кн. 17. С. 118-121.
7. Острог (укрепление) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://ru.wikipedia.org/wiki/Острог> (дата обращения 25.11.2021)
8. Слюсарський А.Г. (1954). Слобідська Україна: Історичний нарис XVII – XVIII ст. Харків: Харківське книжково-газетне видавництво. 161 с.
9. Филарет (Гумилевский) (1852–1859). Историко-статистическое описание Харьковской епархии: 5 отд. Москва.
10. Юркевич В. (1932). Еміграція на Схід і залюднення Слобожанщини за Б. Хмельницького. Київ. 143 с.

BASING OF SETTLEMENTS ON THE WILD FIELD

Diakova Helen

Candidate of Historical Sciences, Associate Professor

Abstract

The purpose of this article is to highlight the process of creating settlements on the Wild Field from the 15th to the first half of the 17th century. The territory of the modern Kharkov region was chosen as a geographic framework. To achieve the goal, the author set a research task: to trace the process of settling a given territory, the foundation of settlements, determining their typology at a specified time. To cover the topics defined in the article, heuristic methods of historical-genetic, systemic, socio-cultural, information research methods were used. Then there were 4 watchmen and drove around three villages. They covered lands to the modern Bohodukhov, Valki, Kharkov, Chuhuyev and Izium districts. Among those who served on the outskirts of the Russian state were not only Russians, but also Cherkasy (as Ukrainians were then called), Poles, and Lithuanians, which speaks of the international character of the region's population. At the end of the XVI - first half of the XVII century. the colonization of our region is directly related to the events that took place both in the Russian state (Troubles) and in the Polish-Lithuanian Commonwealth (Cossack-peasant uprisings). According to the "Book of the Big Drawing" in the study area from the 15th to the second half of the 17th century, forts, settlements and cities appeared.

Key words: Wild field, guards, villages, forts, settlements, cities

თელავი და ხელოსნური წარმოება

სიმაშვილი თენგიზ

სსიპ იაკობ გოგებაშვილის სახელობის
თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

DOI: <https://doi.org/10.52340/tuw.2022.01.35.03>

აბსტრაქტი. საქართველოს უძველესი ქალაქი თელავი უძველესი საქარავნო „აბრეშუმის დიდი სავაჭრო გზის“ ერთ-ერთ მთავარ არტერიაზე მდებარეობდა, მრავალი წლის მანძილზე იყო კახეთის სამეფოს დედაქალაქი და კახეთის მეფეთა რეზიდენცია. თელავი ერთგვარ მიზიდულობის ცენტრს წარმოადგენდა და აქ სამუშაოდ, სავაჭროდ თუ საცხოვრებლად, მოდიოდნენ სხვადასხვა დარგის ხელოსნები, ვაჭრები და მოგზაურები.

საუკუნეების განმავლობაში თელავში ხელოსნობის განვითარება შედარებით მაღალ დონეზე იდგა - ამ დროს უკვე არსებობდა ხელოსნების პროფესიული გაერთიანებები - „ამქრები“ თავისი იერარქიით. აღსანიშნავია, რომ საქართველოს ქალაქებიდან მხოლოდ თელავში არსებობდა ე.წ. „ამქრის ბაღები“.

რუსეთის იმპერიის მიერ საქართველოს ძალდატანებითი მიერთების შედეგად, მართალია, თელავმაც დაკარგა თავისი მნიშვნელობა - იგი პროვინციულ ქალაქად იქცა და სამაზრო ცენტრის ფუნქცია დაეკისრა. ამის მიუხედავად, საქალაქო ცხოვრება და მისი შემადგენელი ნაწილი - ხელოსნური წარმოება ამ პერიოდის თელავში საკმაოდ განვითარებული იყო.

საბჭოთა პერიოდში, 1920-იანი წლების ბოლოს ხელოსნური წარმოების განვითარებას საკმაოდ დიდი დარტყმა ფაბრიკა-ქარხნების რაოდენობის ზრდამ მიაყენა. გარდა ამისა, ამ დროს იწყება ინდივიდუალური შრომის შეზღუდვა და ქალაქად ხელოსნებს აიძულებდნენ გაერთიანებულიყენ არტელებში. სხვადასხვა მიზეზის გამო ხელოსნების ნაწილი არტელებში არ ერთიანდებოდნენ, რაც 1920-იანი წლების ბოლოს მათზე რეპრესიების გამხორციელების მიზეზად იქცა.

დღეს, ისევე როგორც სხვა ქალაქებში თელავში ძველი ხელოსნური წარმოების კვალი თითქმის აღარაა შემორჩენილი, გაქრა „ამქრის ბაღებიც“, მათი ადგილი თანამედროვე შენობებმა და სხვადასხვა დაწესებულებებმა დაიკავა.

საკვანძო სიტყვები: ქალაქები, ვაჭრობა, ხელოსნობა, ამქრები, არტელები

ტექსტი

საქართველოს უძველესი ქალაქი თელავი უძველესი საქარავნო „აბრეშუმის დიდი სავაჭრო გზის“ ერთ-ერთ მთავარ არტერიაზე მდებარეობდა, მრავალი წლის მანძილზე იყო კახეთის სამეფოს დედაქალაქი და კახეთის მეფეთა რეზიდენცია. თელავი ერთგვარ მიზიდულობის ცენტრს წარმოადგენდა და აქ სამუშაოდ, სავაჭროდ თუ საცხოვრებლად, მოდიოდნენ სხვადასხვა დარგის ხელოსნები, ვაჭრები და მოგზაურები.

არქეოლოგიური კვლევების შედეგად დასტურდება, რომ დღევანდელი თელავის ტერიტორიაზე პირველი დასახლება გვიანდელი ბრინჯაოს ეპოქაში გაჩნდა. თელავის ისტორიულ მუზეუმში დაცულია თელავის და მის მიმდებარე ტერიტორიაზე აღმოჩენილი უამრავი ნივთი, საუბარია ხელოსნურ ნაწარმზე, რომელიც, როგორც ჩანს, ადგილობრივი წარმოების იყო - თიხის, ლითონის ჭურჭელი, ბრინჯაოს, სპილენძის, რკინის სამეურნეო და საბრძოლო იარაღები და სხვ. სხვადასხვა დანიშნულების ნაგებობების ნაშთები ადასტურებენ, რომ ელინიზმის პერიოდში თელავი კიდევ უფრო გაიზარდა და განვითარდა, ხოლო გვიანდელ ანტიკურ ხანაში მის ბაზაზე წარმოიქმნა ქალაქური ტიპის დასახლება.

X საუკუნის არაბი მოგზაურ-გეოგრაფი, მკვლევარი ალ-მუკადასიც (მუკკადისი). იგი ჩამოთვლის რა თავისი დროის დიდ და მნიშვნელოვან ქალაქებს - თბილისს, შამქორს, განჯას, შემახას, შარვანსა და სხვა, თელავსაც (არაბული ტრანსკრიპციით „თებლა“) მათ რიგში აყენებს (H. A. Караулов. 1881-1915: 3-6).

როგორც ჩანს, თელავი იმ დროისათვის საკმაოდ მჭიდროდ დასახლებული ქალაქი ყოფილა. უნდა ვივარაუდოთ, რომ სახამ დიდი გეოგრაფიულ აღმოჩენები დაიწყებოდა, იგი როგორც „აბრეშუმის დიდი სავაჭრო გზის“ ნაწილი, ღირსეულად მასპინძლობდა ევროპიდან და აზიიდან მოსულ ვაჭარ-მექარავნებს და დიპლომატ მოგზაურებს.

XVIII საუკუნის დიდი ქართველი განმანათლებელი, ისტორიკოს-გეოგრაფი ვახუშტი ბატონიშვილი, რომელიც, თელავს, როგორც ქალაქს საქართველოს სხვა ახალი ქალაქების მსგავსად X საუკუნით ათარიღებს (ვახუშტი, 1941:100).

თელავის, როგორც ქალაქის, განვითარება და წინსვლა საკმაოდ შეაფერხა 1614-1617 წლებში შაჰ-აბას I-ის ოთხგზის მოწყობილმა ლაშქრობებმა საქართველოში, ძირითადად კი კახეთში, რის შედეგადაც თითქმის ყველა დასახლებული პუნქტი და სოფელი განადგურდა. მართალია სრულ განადგურებას თელავი გადაურჩა, მაგრამ მოსახლეობისგან დაცლილი კახეთის სოციალურ-ეკონომიკური სიტუაცია ძალიან უარყოფითად აისახა თელავის საქალაქო ცხოვრების განვითარებაზე. პირველი ის რომ, აღარ იყო მოთხოვნა ხელოსნურ ნაწარმზე, მეორეს მხრივ კი, არ იმოვებოდა ნედლეული, რითაც სხვადასხვა საქონელი მზადდებოდა.

თელავის ხელახალი აღორძინება და წინსვლა იწყება XVII ს-ის მეორე ნახევარში, როდესაც კახეთის მეფე არჩილ II-მ (1664-1675 წწ.) განადგურებული და დანგრეული გრემიდან კახეთის სამეფო რეზიდენცია თელავში გადმოიტანა. 1703 წლიდან მოკიდებული კი, XIX საუკუნის დასაწყისამდე თელავი ქართლ-კახეთის მეფეთა სამყოფელი გახდა და იქცა საქართველოს პოლიტიკური ცხოვრებისა და სულიერი კულტურის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ცენტრად (ვახტანგიშვილი, თ., სიმამილი, თ., 2020:27).

თელავი მჭიდროდ არის დაკავშირებული მეფე ერეკლე II-ს სახელთან და მართლაც მან ქალაქის აღორძინებასა და მის შემდგომ განვითარებაში უდიდესი ღვაწლი გასწია. გარდა ამისა განაახლა ე.წ. „ბატონის ციხე“, რომელსაც არჩილ II-ემ ჩაუყარა საფუძველი. ერეკლე II-ს დროს, მიუხედავად „ლეკიანობისა“ და კახეთის სამეფოს წინაშე მდგარი სხვა უამრავი გამოწვევისა, აღმოსავლეთ საქართველოში იწყება ეკონომიკური აღმავლობა - თბილისი, გორი, თელავი, სიღნაღი და სხვა ქალაქები ეკონომიკური განვითარების გზას დაადგნენ. ამას ადასტურებს ამ ქალაქებში მიმდინარე აღმშენებლობა, ხელოსნობისა და ვაჭრობის განვითარება, მანუფაქტურული ტიპის საწარმოების გაჩენა.

XVIII-ს.-ის თელავში ხელოსნობის განვითარება შედარებით მაღალ დონეზე იდგა - ამ დროს უკვე არსებობდა ხელოსნების პროფესიული გაერთიანებები - „ამქრები“

თავისი იერარქიით. აღსანიშნავია, რომ საქართველოს ქალაქებიდან მხოლოდ თელავში არსებობდა ე.წ. „ამქრის ბაღები“. ეს იყო სპეციალური ბაღები, სადაც შესაბამისი დარგის ხელოსნები დროგამომვებით იკრიბებდნენ, მართავდნენ ნადიმებს. აქვე ხდებოდა შეგირდების ოსტატად დალოცვა, ანუ, შეგირდების ამა თუ იმ დარგის ოსტატთან მიღებული ცოდნის ოფიციალური აღიარება ხდებოდა (აბესაძე, 1979:45-50; ნანობაშვილი, 1963:511-513).

რუსეთის იმპერიის მიერ საქართველოს ძალდატანებითი მიერთების შედეგად საქართველოს სხვა ქალაქების მსგავსად, თელავმაც დაკარგა თავისი მნიშვნელობა. იგი პროვინციულ ქალაქად იქცა და სამაზრო ცენტრის ფუნქცია დაეკისრა. ამის მიუხედავად, საქალაქო ცხოვრება და მისი შემადგენელი ნაწილი - ხელოსნური წარმოება ამ პერიოდის თელავში საკმაოდ განვითარებული იყო. XIX საუკუნეში თელავის სხვადასხვა უბანში განლაგებული იყო უამრავი სავაჭრო დუქანი და სახელოსნოები. თელავში მცხოვრები ხელოსნები ძირითადად იყვნენ: მკერავები - „დერციკები“ (თერძები), ხარაზები (ფეხსაცმლის მკერავები და შემკეთებლები), მეწაღეები (მეჩექმეები), დურგლები (ხის მასალაზე მომუშავენი), კალატოზები (ქვით ხუროები, სახლის მშენებლები), მჭედლები (რკინის საყოფაცხოვრებო იარაღის და ნივთების დამამზადებლები), ოქრომჭედლები (ოქროსა და ვერცხლის ლითონისაგან ბეჭდებისა და სამკაულების დამამზადებელი), მეჭურჭლეები (მეთუნეები - თიხისაგან საოჯახო ჭურჭლის დამზადების ოსტატები, მეთონე-მეჭვევრეები), რომლებიც იმის გამო, რომ ფლობდნენ ჭურჭლის გამოსაწვავ ქურებს ითავსებდნენ მესაკირეობასაც. თუმცა, ასევე იყვნენ მხოლოდ კირის გამოწვის ოსტატებიც, ანუ საკირეების მშენებლები და სპეციალური საკირე ქვების კირად ქცევის - გამოწვის ოსტატები; მეკრამიტეები(სახლის გადახურვის მასალის დამამზადებლები), დაბაღები (ტყავის დამამზადებლები), მეუნაგირეები, მექვაბეები (სპილენძის ლითონისაგან საოჯახო და არყის სახდელი ქვაბების დამამზადებელი), ჭონები (საქონლის ტყავისგან თასების მკეთებელი) ნალბანდები (შინაურ პირუტყვზე ცხენისა და ხარის ფეხებზე ნაღების დამკვრელი), მეკუპრეები(ღვინის ტიკების (რუმბების) დამამზადებლები), თოკის მგრეხელები, მეუნაგირე, და სხვ. მუშაობდა ფურნეები, საკონდიტროები, აგურის, კრამიტისა და ჭურჭლის ქარხნები და სხვ. (ვახტანგიშვილი, თ., სიმეშვილი, თ., 2020:59)

უფრო ზუსტად, რომ ვთქვათ - 1852 წელს თელავში უცხოვრია 5325 ადამიანს, აქედან 2929 მამაკაცს, 2387 ქალს, მდგარა 567 ქვის, 129 ხის, ხოლო 185 წნულის სახლი. ქალაქში ყოფილა 32 ქუჩა, ერთი მოედანი, ორი ხიდი, ერთი აბანო. ქალაქის სხვადასხვა უბანში განლაგებული ყოფილა 267 დუქანი. ამ წელს თელავში ყოფილა 6 დურგალი, 5 ოქრომჭედელი, 3 მღებავი, 19 მეჩექმე, 13 მჭედელი, 2 ფეიქარი, 2 თოკის მგრეხელი, 19 მკერავი, 4 მეუნაგირე, 3 მეკრამიტე, 10 მეჭურჭლე (მელითაურის ფონდი, 1972:2). ასევე ყოფილა - ფურნე, საკონდიტრო, ტყავის, კერამიკის და ჭურჭლის ქარხნები. 1863 წელს ქალაქ თელავში - 31 აგურის და 8 კრამიტის ქარხანა, 7 საკირე, 3 დაბახანა, 6 სამღებრო ფუნქციონირებდა (ალაზნის განთიადი, 1967).

XIX საუკუნის მეორე ნახევარი ის ხანაა, როდესაც ხელოსნობისა და ვაჭრობის ზრდასთან ერთად თელავში იზრდება მოსახლეობის რიცხვიც. დღითიდღე ემატებოდა საცხოვრებელი სახლები დარაბებით (განსაკუთრებით დღევანდელი ბიძინა ჩოლოყაშვილის, უწინდელი 1 მაისის ქუჩაზე). ერთი თუ ორსართულიანი სახლების პირველ სართულზე და ნახევარსადაფების დარაბიან ფანჯრებში, მოთავსებული იყო სახელოსნოები და სავაჭროები (ვახტანგიშვილი, თ., სიმეშვილი, თ., 2020:53).

1884 წლის შემოდგომაზე ილია ჭავჭავაძეს დაუთვალა იერებია თელავში

ახლადგახსნილი გლახ ქალთა სკოლა და ამ ინფორმაციისთან კავშირში თანამედროვე ასე წერს თელავზე - „სივრცე ამ ქალაქისა იქმნების - სივრცე 2 ვერსი და სივრცე ერთი და მეოთხედი ვერსისა; შიგ ქალაქში - ქუჩებში ჩამოჩხრიალეებს წყარონი 3-4 კარგნი. აქ აქვს 4 გალავანი: ერთი ვახვახოვებისა, მეორე - რუსიანთი, მესამე - ძველი გალავანი და მეოთხე - მეფის გალავანი. ამ გალავანში არის ძველი შენობები და გადაკეთებული ახლად . . . ამ ციხეში არის კარგი წყარო მთიდან ღარებით ჩამოტანილი; ... ციხეში არის სემინარიის სასწავლებელი, ხაზინა, სობორის ეკლესია და სატუსაღონი. თელავში სცხოვრობს 1500 მოსახლე, მათ შორის 16 თავადიშვილის სახლობა; არის ბულვარი პატარა, კლუბი, გოსტინნიცა, ბიბლიოთეკა, ბანკი, დეპო, აფთიაქი ორი ექიმით, აბანო, 2 ფაეტონი, 4 დილიჯანი, 2 ფურგონი, 1 კარადა, დუქანი არის 360, კარგი მაღაზიებით და ფარჩით, მომატებული ჩოხის მკერავები და ხარაზები, 5 ბულოშნიკი, 1 კანდიტერი, 6 ოქრომჭედელი, 2 მესაათე, 1 პარიკმახერი, კარეტნიკი და სხვანი. ვაჭრობა აქვთ ზომიერად და სინდისიანათაც ვაჭრობენ. თელავს აქვს სამივე მხრივ შემოზღუდული ვენახები. თანდათან კარგის არქიტექტურით აშენებენ სახლებს. თელავში არის 10 ეკლესია, მათ შორის 4 სობორო. თელავში დგას მესტნის კამანდა და სცხოვრობენ კაზარმაში, რომელიც ჩრდილოეთის მხრივ აძლევს ქალაქს შნოს. აქ არის 3 შკოლა. კახეთში იციან დიდი დღეობები: ღვთისმშობლობა, ალავერდობა, თეთრგიორგობა, შუამთობა, ღვთაებობა, ჯვარპატიოსნობა, კვირაცხოვლობა, ნეკრესობა, მთავარანგელოზობა, გომარნობა(კოპალეობა) და წმ. ნინობა” (სტილი დაცულია - თ.ს.) (ხელნაწ. ინსტიტუტი, #5256).

ამ დროისთვის თელავში სავაჭრო დაწესებულებათა რიცხვი საშუალოდ იყო 30-50; 200-300 ათასი მანეთი წლიური ბრუნვით. სახელოსნოს რაოდენობა დაახლოებით 100-დან 200-მდე. ამრიგად, სახეზეა წინა წლებთან შედარებით დუქნების რაოდენობის ზრდა, რაც მეტყველებს, რომ ხელოსნური ნაწარმი იმ დროს თელავში არა მარტო მზადდებოდა, არამედ რაოდენობრივად იზრდებოდა და შესაბამისად იყიდებოდა კიდევ დუქნებში (მარგველაშვილი, ა., სიმაშვილი, თ., სიხარულიძე, თ., 2022).

აქვე აღსანიშნავია ის გარემოებაც, რომ ხელოსნები ხშირად თავის საცხოვრებელ ბინებში ამზადებდნენ საქონელს და შესაბამის ქუჩაზევე გაჰქონდათ გასაყიდად, სადაც განლაგებული იყო მათი სავაჭრო დუქნები და სახელოსნოები. [ონიკაძე, ზეპირი ისტორია]

მანამ უშუალოდ ამ უბნების შესახებ დავიწყებდეთ საუბარს, გვინდა აღვნიშნოთ, რომ 1920 წლამდე ქალაქ თელავის ქუჩებს სახელები არ ჰქონდათ და ისინი საითკენაც მიემართებოდნენ, ან როგორი ფორმა ჰქონდათ იმ სახელით მოიხსენიებდნენ. თელავში 1920-იან წლებში 26 ქუჩა ყოფილა. ესენია: „ზემო ბაზრის“ ქუჩა, „გვირაბის“, „ღვთისმშობლის“, „ახალი ქუჩა“, „ნადიკვრის“, „ნატურალური“, „სამების“, „თბილისის“, „მღებრების“, „გვირაბის“, „ყაზარმის“, „II აღმართის“, „განაპირების“, „სუბკარაპეტის“, „სომხების სასაფლაოს“, „ცენტრალური ქუჩა“, „ძველი გალავნის“, „ახალი ქუჩის შესახვევი“, „ხოდაბუნების“, „ხმელი (მშრალი)“ - ქუჩა, „სწორი ვიწრო“ ქუჩა, „სიმართლის“ ქუჩა, „I აღმართის“ ქუჩა, „II აღმართის“ ქუჩა, „III აღმართის“ ქუჩა, „IV აღმართის“ ქუჩა და ა.შ. საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების შემდეგ თელავის ქუჩებს ბოლშევიკი რევოლუციონერებისა და ხელისუფლების წარმომადგენლების სახელები დაარქვეს. მაგალითად: „ორჯონიკიძის“ ქუჩა, „მიასნიკოვის“ ქუჩა, „შაუმიანის“ ქუჩა, მწერლების – „გორკის“ ქუჩა, „ნინოშვილის“ ქუჩა და სხვა. [ვახტანგიშვილი, თ., სიმაშვილი, თ., 2020; მელითაურის არქივი, წიგნი I] მაგალითად, როგორც დოკუმენტური მასალებიდან და ჩვენს მიერ ჩაწერილი ჭავჭავაძის ქუჩის მაცხოვრებლების ზეპირი ისტორიებიდან ჩანს, საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის პერიოდში მას სახელად „მაწანწარის

ქუჩა“ ეწოდებოდა. საბჭოთა პერიოდში კი ჯერ - „1905 წლის ქუჩას“ ეძახდნენ, შემდგომ „შოთა რუსთაველის“, გარკვეული დროის გასვლის შემდეგ „ფილიპე მახარაძის“ სახელი დაარქვეს. ილია ჭავჭავაძის დაუძინებელი მტრის მახარაძის სახელი უკვე საქართველოს დამოუკიდებლობის შემდეგ მოაშორეს და ამ ქუჩას ილია ჭავჭავაძის სახელი ეწოდა (სანდოშვილი, 2020.04.08). ისე კი, ადრე, ამ ქუჩას ხალხი ასევე მოიხსენიებდა „ახპატელოვების“ ქუჩადაც, რადგან ამ გვარის ბევრი წარმომადგენელი სწორედ ცხოვრობდა და ეწეოდა ხელოსნობას - ისინი ძირითადად იყვნენ მეჭურჭლეები (მარგველაშვილი, ა., სიმაშვილი, თ., სიხარულიძე, თ., 2022).

დავუბრუნდეთ თელავის ქუჩების ისტორიას. 1954 წლის 1 იანვრისთვის თელავში უცხოვრია 13 284 ადამიანს, 2 230 გვარის ადამიანს (ჯაშიაშვილი, 1957:8).

შესაბამისად, რაოდენობრივად მზარდ ქალაქ თელავში უკვე 65 დიდი და პატარა ქუჩა არსებობდა. ამ ქუჩებზე 30 ჩიხი და 36 შესახვევი ყოფილა. იმ დროს ქალაქ თელავის აღმასრულებელი კომიტეტის ხელმძღვანელის გიორგი ჯაშიაშვილის პირად არქივში თელავში არსებული ქუჩების ჩამონათვალში, ჭავჭავაძის ქუჩა თავისი ადრინდელი, საბჭოთა პერიოდის დროინდელი სახელით არის დასახელებული - „1905 წლის ქუჩა - ერთი შესახვევით და ორი ჩიხით“ (ჯაშიაშვილი, 1957:2).

საბჭოთა პერიოდში, 1920-იანი წლების ბოლოს ხელოსნური წარმოების განვითარებას საკმაოდ დიდი დარტყმა, არა მარტო თელავში არამედ სხვა ადგილებშიც, ერთი მხრივ, ფაბრიკა-ქარხნების რაოდენობის ზრდამ, სადაც უკვე დიდი რაოდენობით და უფრო იაფად მზადდებოდა შედარებით თანამედროვე საქონელი, საუბარია ჭურჭელზე, ტყავის თუ აბრეშუმის ნაწარმზე და სხვ. მიაყენა.

მეორეს მხრივ, კი ამ დროს იწყება ინდივიდუალური შრომის შეზღუდვა და ქალაქად ხელოსნებს აიძულებდნენ გაერთიანებულიყვნენ არტელებში. არტელებს შეეძლოთ არენდისა და დაქირავებული შრომის გამოყენება. ისინი აწარმოებდნენ საყოფაცხოვრებო ნივთებს, სხვადასხვა სახის პირველადი მოხმარების საქონელს, სამშენებლო მასალებს, ტანსაცმელს, ფეხსაცმელს და ა.შ. როგორც წესი მათში დასაქმებული იყო 10-დან 200-მდე ადამიანი. სხვადასხვა მიზეზის გამო ხელოსნების ნაწილი არტელებში არ ერთიანდებოდნენ, რაც 1920-იანი წლების ბოლოს მათზე რეპრესიების გამხორციელების მიზეზად იქცა.

საქმე იმაშია, რომ 1929-1933 წლებში საბჭოთა ხელისუფლების „კოლექტივიზაციის“ პოლიტიკა - სოფლად კერძო საკუთრების ლიკვიდაციის და საზოგადოებრივი საკუთრების ყოვლისმომცველი სისტემის ჩამოყალიბების შესახებ, რომელსაც თან ახლდა ეკონომიკური და პოლიტიკური რეპრესიები, ქალაქებში სხვა ფორმით ხორციელდებოდა - საბჭოთა ხელისუფლებამ ხელოსნური შრომა და ხელოსნების მიერ ინდივიდუალური ვაჭრობა „უშრომელი შემოსავლის“ მიღების საშუალებად მიიჩნია. ამიტომ, ის ხელოსნები ვინც არ იყვნენ გაერთიანებული არტელებში აღმოჩნდნენ რეპრესიების მსხვერპლი, რამაც თავის მხრივ დიდი დარტყმა მიაყენა ხელოსნურ წარმოებას.

მეორე მსოფლიო ომმა კი, შეიძლება ითქვას „დადებითი როლი“ ითამაშა ხელოსნური წარმოების ხელახლა „აღორძინებაში“. საქმე იმაშია, რომ საბჭოთა კავშირში 1941-1945 წლებში დაიწყო სხვადასხვა ნაწარმის დეფიციტი, რომლის შევსება ადგილებზე „ძველმა“ ხელოსნებმა „ითავეს“. სწორედ ამიტომ იყო, რომ 1954 წელს ქალაქ თელავში კვლავ იყვნენ საკმაოდ დიდი რაოდენობის სხვადასხვა დარგის ხელოსნები: მეტყავე - 11, მეწაღე - 96, მეჩექმე - 15, ქვის მთლელი - 8, მეაგურე - 22, მეუნაგირე - 2, მეტიკე - 5, შალის მქსოველი - 60, ხარატი - 32, მეჭურჭლე - 22, მენახშირე - 5, მესაკირე - 11, და ასე შემდეგ

(ჯამიაშვილი, 1957:20).

როგორც ჩანს, ამ რაოდენობის და განსხვავებული დარგების ძველმა ხელოსნებმა, მეორე მსოფლიო ომის შემდგომ პერიოდშიც, როდესაც წარმოებები ნელ-ნელა იწყებდა ამუშავებას, სხვადასხვა სახის პროდუქციის დეფიციტის გამო შეინარჩუნეს თავისი ადგილი, როგორც ქალაქ თელავის, ასევე მთელი კახეთის მასშტაბით. თელაველი ხელოსნები თავის ნაწარმს არა მარტო თელავში და ქალაქის ახლო-მახლო ბაზრობებზე, მაგალითად თელავის ბაზარში, მდინარე თურდოს პირას არსებულ ბაზრობაზე, არამედ სოფელ კაბალში, სოფელ ველისციხეში და სხვაგან არსებულ ბაზრობებზე ყიდნენ. აღნიშნულს ადასტურებს ჩვენს მიერ ჩაწერილი ზეპირი ისტორიებიც (სანდოშვილი, 2020.04.08).

დავამატებთ იმას, რომ ამ დროს, საუბარია 1950-იან წლებზე, ხელოსნებს უხდებოდათ ე.წ. „პატენტის“, ანუ საქონლის დამზადების და ვაჭრობის ნებართვის აღება და ამ დოკუმენტში არსებული მოთხოვნის შესაბამისად, მხოლოდ გარკვეულ ბაზრობებზე შეეძლოთ ევაჭრათ. თუმცა, ბევრი მათგანი ახერხებდა ამ კანონის გვერდის ავლას და საკუთარი სახლის წინ მდგარ სკამებს იყენებდა სავაჭრო დახლების სახით. თელავში ბევრი უბანი და მათ შორის - მაწანწრის უბანი და კონკრეტულად ჭავჭავაძის ქუჩა იმ დროს, არა მარტო ხელოსნური წარმოების დამზადების ადგილას არამედ, თუ შეიძლება ასე ითქვას - პატარა „ქუჩის ბაზრობის“ სახესაც ატარებდა, სადაც გამვლელ-გამომვლელი, ასევე სპეციალურად ამ ნივთების საყიდლად მოსული ადამიანები იძენდნენ ხელოსნურ ნაწარმს.

აღსანიშნავია, რომ ხელოსნობისა და ვაჭრობის განვითარება-გაფართოებასთან ერთად თელავში ხდებოდა ხელოსნობის ცალკეული სახეობების კომპაქტური განთავსებაც. სწორედ ერთი ასეთი უბანი წარმოიშვა „ძველ გალავანის“ მიმდებარე ტერიტორიაზე. აქვე დღევანდელი - „ბიძინა ჩოლოყაშვილის“, ხოლო საბჭოთა პერიოდში - „1 მაისის ქუჩაზე“ მდებარეობდა „ამქრის ბაღი“. საბჭოთა განათლების სისტემის წარმომადგენელი გიორგი მელითაური თავის დღემდე გამოუქვეყნებელ წიგნში „მასალები თელავის ქუჩების ისტორიიდან“ წერდა - „ჰამქრის წევრი ამ უბანში საქულა არუთინოვია. ამქარი დღესასწაულობდა 1 მაისს. ამ დღეს უსტაბაში - ყველა ამქრების უფროსი გამოვიდოდა დროშით. ზურნა დაუკრავდა, ეს უკვე ნიშანი იყო - ყველა დაჰკეტავდა დარაბას, დუქანს, სახელოსნოს და შეუერთდებოდა ამქარს. შეგროვდებოდნენ ამქრის ბაღში და რიტუალიც დაიწყებოდა. ამ დღეს უნდა მომხდარიყო ოსტატების ნათლობა, უკეთ შეგირდების გაოსტატება. საამქრო ბაღში დაჰკლავდნენ საღმრთოს“ (მელითაური, 1967:107). სავარაუდოდ, ეს „ამქრის ბაღი“, თელავში ყადორის გორაზე, ე.წ. „ძველი გალავანის“ ტერიტორიაზე იმ ადგილას მდებარეობდა, სადაც დღეს დასასვენებელი სივრცეა მოწყობილი. ამაზე მეტყველებს ამ დოკუმენტში არსებულ ნუსხაში, სადაც ჩამოთვლილია ქალაქ თელავში არსებული მნიშვნელოვანი ადგილები მისი ამდაგვარი დასახელება: „ამქრის ბაღი - ძველი გალავანი“ (მელითაური, 1967:105).

აღსანიშნავია ისიც, რომ „დაბახნების“ უბნის დასავლეთით „მაწანწრის ხევის“ და „ზუზუმბოს“ ბორცვის საზღვარზე მდებარეობს „კვირაცხოვლობის ეკლესია“, სადაც „კვირაცხოვლობის“ დღესასწაულზე მთელი უბანი - სხვადასხვა ხელობის წარმომადგენლები და მათი ოჯახის წევრები იკრიბებოდნენ.

თელავში ხელოსნური წარმოების ხელახლა „აღორძინებაზე“ თავისი გავლენა, 1990-იან წლებში სხვადასხვა სახის საქონელზე გაჩენილმა დეფიციტმაც იმოქმედა, მაგრამ ეს დროებითი მოვლენა იყო. დღეს, ისევე როგორც სხვა ქალაქებში თელავში ძველი

ხელოსნური წარმოების კვალი თითქმის აღარაა შემორჩენილი, კარგა ხანია გაქრა „ამქრის ბალებიც“ და მათი ადგილი თანამედროვე შენობებმა, სხვადასხვა დაწესებულებებმა დაიკავა.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. აბესაძე, ნ. (1979). ქალაქ თელავის ხელოსანთა ამქარი, მასალები საქართველოს ეთნოგრაფიისათვის, XX. თბილისი. გამომცემლობა „მეცნიერება“
2. ვახუშტი. (1941). აღწერა სამეფოსა საქართველოსა (საქართველოს გეოგრაფია), თ. ლომოურის და ნ. ბერძენიშვილის რედაქციით. თბილისი. თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა
3. ვახტანგიშვილი, თ., სიმაშვილი, თ. (2020) თელავი - წარსული და თანამედროვეობა. თბილისი. გამომცემლობა „მერიდიანი“
4. მარგველაშვილი, ა., სიმაშვილი, თ., სიხარულიძე, თ. (2022) ჩემი ქუჩა, ჩვენი ქალაქი - მაწანწრის უბნის ამბები, თელავი. გამომცემლობა „სათემო განვითარების ცენტრი“
5. ნანობაშვილი, ი. (1963) საამქრო ნაგებობანი თელავში. საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის მოამბე, ტომი II, თბილისი, გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“
6. კ. კეკელიძის სახ. ხელნაწ. ინსტიტუტი. ქსნის ხეველი. 12 მაისი. 1886 წელი. ხელნაწერი 5 256. VIII
7. ქალაქ თელავის დაგეგმარებისა და რეკონსტრუქციის პროექტი. ქალაქის ტერიტორიის მოწყობა და ინფრასტრუქტურული დასაბუთება. (1957). კახეთის რეგიონალური არქივი. თელავის რაიონი. გიორგი ჯაშიაშვილის ფონდი 491. წიგნი 2. საქმე # 3.
8. მასალები თელავის ქუჩების ისტორიისათვის. (1972) თელავის ისტორიული მუზეუმი. გიორგი მელითაურის ფონდი. წიგნი პირველი
9. გაზეთი „ალაზნის განთიადი“. №49. 1967
10. მიხეილ ონიკაძე. ზეპირი ისტორია. ინტერვიუერი თენგიზ სიმაშვილი. ინტერვიუ ჩაიწერა სათემო განვითარების ცენტრის პროექტის „ჩემი ქუჩა, ჩვენი ქალაქი“ ფარგლებში, 11.08.2020
11. ჯემალ სანდოშვილის ზეპირი ისტორია. ინტერვიუერი თენგიზ სიმაშვილი. ინტერვიუ ჩაიწერა სათემო განვითარების ცენტრის პროექტის „ჩემი ქუჩა, ჩვენი ქალაქი“ ფარგლებში, 04.08.2020
12. Н. А. Караулов. (1881-1915). Сведения арабских географов X и XI веков, Сборник материалов для описания местностей и племен Кавказа (СМОМПК), изд. Управлением Кавказского учебного округа, Тип. Главного управления Наместника Кавказского, Тифлис

TELAVI AND CRAFT PRODUCTION

Simashvili Tengiz

Iakob Gogebashvili Telavi State University,
Doctor of History

Abstract

Telavi, the ancient city of Georgia was located on one of the main arteries of the "Great Silk Road". For many years it was the capital of the Kingdom of Kakheti and the residence of the kings of Kakheti. Telavi was a kind of attraction center and artisans, merchants and travelers of various fields used to come here to work, trade or live.

During the centuries, the development of crafts in Telavi was at a relatively high level - at that time there were already professional associations of craftsmen - "Amkreb" with its own hierarchy. It should be noted that among the cities of Georgia, only Telavi had the so-called "Amkri Gardens".

As a result of the forced annexation of Georgia by the Russian Empire, even Telavi lost its importance - it became a provincial town and assumed the function of a market center. Despite this, city life and its constituent part - craft production were quite developed in Telavi during this period.

In the Soviet period, at the end of the 1920s, the development of handicraft production was dealt a big blow by the increase in the number of factories. In addition, at this time, individual labor began to be restricted and urban artisans were forced to unite in artels. For various reasons, some of the artisans did not unite in the artels, which became the reason for their repression at the end of the 1920s.

Today, like in other cities, in Telavi there are almost no traces of the old artisanal production left, the "gardens" have disappeared, their place has been taken by modern buildings and various institutions.

Key words: cities, trade, handicrafts, union of artisans, artels

ПОТРЕБЛЕНИЕ ПРОДУКТОВ ПИТАНИЯ И НАПИТКОВ В ДОНЕЦКОЙ ОБЛАСТИ В СЕРЕДИНЕ 1960 – СЕРЕДИНЕ 1980-Х ГОДОВ

Шимко Елена

Донбасская государственная машиностроительная академия
Старший преподаватель кафедры философии
и социально-политических наук

DOI: <https://doi.org/10.52340/tuw.2022.01.35.04>

***Абстракт.** Статья посвящена анализу потребления основных групп продуктов питания и напитков населением Донецкой области в середине 1960 – середине 1980-х годов. Основным пунктом расхода в каждой семье всегда были продукты питания. Критерием для оценки уровня потребления продуктов и степени удовлетворения потребностей в них научно обоснованные нормы калорийности питания и компонентов, входящих в его состав, так называемые физиологические нормы. При СССР набор этих продуктов разрабатывался с учетом экономических условий производства, экономических и социальных факторов, которые обуславливали особенности потребления в отдельных зонах страны. Институт питания Академии медицинских наук СССР определял физиологические нормы потребления для детей, взрослого трудоспособного населения и взрослых в нетрудоспособном возрасте. В целом, если проследить данные, изложенные в материале, можно констатировать, что потребление основных групп продуктов – мяса, молока, яиц, картофеля, овощей, бахчевых и хлеба значительно выросло за исследуемый период. Следовательно, качество питания рядового жителя области улучшалось, о чем свидетельствует рост потребления продуктов животного происхождения, овощей и бахчевых при систематическом снижении хлебных продуктов и картофеля. Также выросло количество потребления основных напитков – минеральной воды, хлебного кваса, фруктовых напитков, пива. А это значит, что благосостояние населения также возросло, и люди перестали экономить на питании.*

***Ключевые слова:** Донецкая область, продукты питания, фонд потребления, напитки.*

Если проследить показатели потребления основных продуктов питания на душу населения Донбасса, то увидим, что наблюдалась такая же тенденция, как и в фондах потребления продуктов – уменьшение потребления хлебных изделий и картофеля на фоне увеличения других видов продуктов. Но, как видно из таблицы 1, была достаточно существенная разница в потреблении различных продуктов питания разными слоями населения. Очень выросло за 1965-1985 годы потребление мяса – у всего населения на 57,6 %, рабочих и служащих – на 52,2 %, а у колхозников – в два с половиной раза. Молока и молочных продуктов все слои населения стали употреблять почти на 60 %, рабочие и служащие на 56,8 %, а колхозники – на 72,8 %. Потребление яиц больше выросло у населения в целом – на 153,6 %, у рабочих и служащих – на 62,3 %, а у колхозников почти

на 90%. Использование овощей и бахчевых существенно выросло только у колхозников – в два раза, у рабочих и служащих – на 4,8 %, а всего почти на 10 %. Покупка хлебных продуктов уменьшилась у всех слоев населения на 20,7 %, у рабочих и служащих – на 20,6 %, у колхозников – на 19,8 %. Меньшими темпами снижалось потребление картофеля. Следовательно, качество питания рядового жителя области улучшалось, о чем свидетельствует рост потребления продуктов животного происхождения, овощей и бахчевых при систематическом снижении хлебных продуктов и картофеля.

Таблица 1 [1]

Среднегодовое потребление населением Донецкой области основных продуктов питания на душу населения (кг)

		Мясо,мясн. изделия	Молочные продукты	Яйца, шт.	Хлебн. изделия	Картофель	Овощи, баштан.
1965	Все население	42,3	221	110	149,8	101,5	112,7
	Рабочие и служащие	43,5	224,8	106	148,6	103,2	117,6
	Колхозники	29,4	179,4	156	163,7	82,1	58
1970	Все население	49,2	295,5	147	148,9	105,2	97,6
	Рабочие и служащие	49,6	294,9	143	151	106	101,9
	Колхозники	44,3	301,9	194	121,4	95	45,3
1980	Все населения	62,8	329	239	140,7	88,4	111,4
	Рабочие и служащие	62,8	331,8	235	140,7	89,3	113,7
	Колхозники	64	284,4	293	140	73,7	76,3
1985	Все населения	66,7	352,3	279	118,7	87,7	123,4
	Рабочие и служащие	66,2	352,6	278	118	88,3	123,3
	Колхозники	75,2	310,1	296	131,2	77,6	124,3
	Норма АН СССР	81,8	433,6	292	120,4	96,7	146

Если сравнивать показатели потребления населением области основных видов продуктов питания с нормами, разработанными Институтом питания Академии медицинских наук СССР, то можно увидеть, что по всем видам продуктов было существенное отставание, нормы не соблюдались никогда в течение рассматриваемого периода. Возьмем для сравнения конечную дату исследованного периода – 1985 г. и увидим, что мяса все группы населения Донбасса потребляли на 18,5 % меньше рациональной нормы, рабочие и служащие – на 19 % меньше, а колхозники – на 8 %. Еще более существенным было отставание в употреблении молока и молочных продуктов: у всего населения, рабочих и служащих – на 18,6%, а у колхозников – почти на треть.

Овощ и бахчевых все население потребляло на 15,4% меньше нормы, рабочие и служащие – на 15,5 %, колхозники – на 14,8 %. Даже употребление наиболее распространенного и дешевого продукта – картофеля – было недостаточным: у всех групп населения – на 9,3%, у рабочих и служащих – на 8,6%, а у колхозников – почти на 20%. Наиболее приближенным к норме было потребление яиц и хлебных изделий. Несмотря на значительное улучшение в питании городского и сельского населения Донецкой области, все равно оставалось недостаточным и не соответствовало нормативам. Заслуживает внимания тот факт, что не потребляли достаточно молока, яиц и мяса даже сельские жители, которые имели домашний скот и подсобное хозяйство.

Кроме еды, население употребляло также разные напитки. В течение 1970-80-х годов наблюдалось увеличение потребления всех видов напитков населением Донецкой области, кроме фруктовых напитков и хлебного кваса. Как видно из таблицы 2, больше всего выросла продажа минеральной воды – на 34,8 %, в том числе на душу населения – на треть. Значительно меньше выросло потребление пива – почти на 17%, в том числе на душу населения – на 13,4 %.

Таблица 2 [2]

Продажа напитков в Донецкой области

Виды напитков	1971-1975	1976-1980
1.Пиво, тыс. бутылок	78709,6	91992,9
- в том числе на душу населения, л.	156,23	177,2
2.Безалкогольные напитки, тыс. бутылок	57440,3	61464,3
- в том числе на душу населения, л.	114,02	118,4
3.Минеральная вода, тыс. бутылок	248566	335126
- в том числе на душу населения, л.	49,3	64,59
4.Фруктовые напитки, хлебный квас, тыс. бутылок	47750,8	45929,3
- в том числе на душу населения, л.	94,78	88,5

Чтобы выяснить, какие именно продукты и в каком количестве потребляло население региона, рассмотрим фонды потребления основных продуктов питания населением Донецкой области, приведенные в таблице 3. Фонды потребления основных продуктов питания за 1965-1985 годы выросли в регионе почти по всем пунктам. Больше всего выросло потребление яиц – на 131,1%, мяса и мясопродуктов – на 46,2%, молока и молочных продуктов – на 33,7%. овощей и бахчевых – на 16,2%, картофеля – на 0,9%. А вот потребление хлебных продуктов наоборот уменьшилось на 5,8%. В целом динамика была положительной, потому что выросло потребление наиболее дорогих, калорийных и полезных для здоровья продуктов – мяса, молока, яиц, а уменьшилось дешевых – хлеба и картофеля. Наибольший рост в потреблении основных видов продуктов произошел в 1971-1975 гг. Курс на уменьшение употребления хлебных продуктов и картофеля был взят в середине 1970-х годов, и в 1980-х эта тенденция сохранилась.

Таблица 3

Фонды потребления основных продуктов питания населением Донецкой области (за год, тыс. тонн) [Таблица составлена автором по данным: 3, с. 1]

Виды продуктов питания	Годы			
	1966-1970	1971-1975	1976-1980	1981-1985
1.Мясо и мясопродукты	234,7	282,8	315,7	343,2
2.Молоко и молочные продукты	1307,0	1570,0	1676,1	1747,8
3.Яйца, млн. штук	609,4	996,9	1128,5	1408,6
4.Хлебные продукты	747,2	780,8	750,7	704,0
5.Картофель	479,8	543,1	511,9	484,2
6.Овощи и баштанные	532,7	576,9	577,1	619,2

Итак, можно сказать, что в середине середины середины 1980-х годов произошел значительный рост доходов населения, что привело к улучшению питания, увеличению удельного веса в ежедневном меню мясных, молочных блюд, яиц. Существенно возросли

расходы на приобретение разных видов промышленных товаров, улучшилось обеспечение ими населения. Увеличение расходов населения на приобретение продуктов питания свидетельствует о росте благосостояния населения. Но все равно уровень потребления продуктов питания и обеспеченности семей предметами ежедневного потребления значительно отставал от норм потребления, разработанных ведущими советскими учеными.

Список использованной литературы:

1. Таблица составлена автором по данным: Государственный архив Донецкой области (ДАДО). Ф. Р-5547 Плановая комиссия Исполнительного комитета Донецкого областного совета депутатов трудящихся, оп. 1, дело. 1113. Баланс потребления товаров животноводства и растениеводства. 1966 г. л. 3; дело. 1361. Баланс потребления товаров и денежных доходов и расходов населения области. 1970 г. л. 1; дело. 2189а. Годовой баланс денежных доходов и расходов населения и потребления основных продуктов питания. 1980 г. л. 6; дело. 2575. Годовой отчет баланса доходов и расходов населения и потребления основных продуктов питания. 1985 г.; Комаров В. Е., Чернявский В. Г. Доходы и потребление населения СССР. М.: Наука, 1973. 240 с. С. 113.
2. Таблица составлена автором по данным: Государственный архив Донецкой области. Ф. Р-3397 Областное управление торговли исполнительного комитета Донецкого областного совета депутатов трудящихся, оп. 1, дело. 2163. Месячные статистические отчеты управления о поступлении, продаже и остатках товаров по торговым организациям области. 1980 г., л. 113.
3. Потребление главных товаров питания популяцией Донецкой области. Статистический сборник №20/135. Донецкое областное управление статистики. Донецк, 1993. 25 с.

FOOD AND BEVERAGE CONSUMPTION IN THE DONETSK REGION IN THE MID 1960 - 1980S

Shimko Elena

Donbass State Machine-Building Academy
Senior Lecturer of the Department of Philosophy
and socio-political sciences

Abstract

The article is devoted to the analysis of the consumption of the main groups of food and beverages by the population of the Donetsk region in the mid-1960s - mid-1980s. The main item of expenditure in every family has always been food. The criterion for assessing the level of consumption of products and the degree of satisfaction of needs for them is scientifically based norms of calorie content of food and the components that make up its composition, the so-called physiological norms. Under the USSR, a set of these products was developed taking into account the economic conditions of production, economic and social factors that determined the characteristics of consumption in certain areas of the country. The Institute of Nutrition of the Academy of Medical Sciences of the USSR determined the physiological norms of consumption for children, adult able-bodied population and adults of incapacitated age. In general, if we trace the data presented in the material, we can state that the consumption of the main food groups - meat, milk, eggs, potatoes, vegetables, melons and bread has increased significantly over the study period. Consequently, the quality of nutrition of an ordinary inhabitant of the region improved, as evidenced by the increase in the consumption of animal products, vegetables and

melons, with a systematic decrease in bread products and potatoes. The consumption of basic drinks also increased – mineral water, bread kvass, fruit drinks, beer. And this means that the well-being of the population has also increased, and people have stopped saving on food.

Key words: Donetsk region, food products, consumption fund, drinks.

**СРЕДСТВА ВЫРАЖЕНИЯ КАТЕГОРИИ ПРИНАДЛЕЖНОСТИ В
РАЗНОСИСТЕМНЫХ ЯЗЫКАХ, В ЧАСТНОСТИ, В РУССКОМ И
ГРУЗИНСКОМ
(НА МАТЕРИАЛЕ РУССКИХ И ГРУЗИНСКИХ НАРОДНЫХ СКАЗОК)**

Асатурова Седа

Телавский государственный университет
имени Якоба Гогобашвили

DOI: <https://doi.org/10.52340/tuw.2022.01.35.05>

***Абстракт.** В работе сделана попытка исследовать средства выражения категории принадлежности в разносистемных языках, в частности, в русском и грузинском.*

В качестве материала для анализа использованы тексты русских и грузинских народных сказок, отражающие тогдашнее состояние языка.

В работе рассмотрены частотные для русского и грузинского языков способы выражения посессивности.

*Принадлежность и в русском, и в грузинском языке может обозначаться генитивом и притяжательными местоимениями. Кроме того, в русском языке может обозначаться притяжательными прилагательными на -ин/-ов, посессивную конструкцию образуют также русские глаголы **иметь, обладать**.*

Русским конструкциям с притяжательными прилагательными соответствует родительный падеж в грузинском языке. Конструкции с притяжательными местоимениями в русском и грузинском языках строятся по сходным принципам.

В отличие от русского языка для грузинского языка характерно слияние притяжательного местоимения с существительным, причем местоимение находится в постпозиции.

Следует отметить, что в русских народных сказках притяжательные прилагательные встречаются чаще родительного падежа обладателя, а в современном русском языке преобладает родительный падеж, так как сегодня прилагательные уже не образуются при помощи суффиксов -ин(-ын)/-ов(-ев).

В результате исследования было установлено, что и в русском, и в грузинском языках сочетания посессивности создают общую аналогичную семантическую систему в зависимости от лексического значения существительного в функции обладателя. Анализ показывает, что полное восприятие семантической структуры рассматриваемой катего -рии определяется семантикой имени во взаимодействии с контекстом.

Наблюдения показали, что в разносистемных языках обладание/принадлежность выражается в речи в том или ином виде. Это связано с тем, что собственно понятие обладания/принадлежности носит общечеловеческий характер.

Выводы могут быть полезными для решения задачи построения типологии функционально-семантических категорий.

Ключевые слова: категория принадлежности, способы выражения категории принадлежности, посессивность, притяжательные местоимения, притяжательные прилагательные.

Введение. «Термин «посессивность» восходит к латинскому *possesstvus*(выражающий принадлежность, притяжательный) и используется для обозначения одной из «универсальных понятийных категорий языка» [Розенталь 2008]. Это универсальная семантическая категория, которая описывает отношения между посессором и объектом посессивности, однако способы выражения значения посессивности в разных языках различны.

Мы попытались исследовать средства выражения категории принадлежности в двух разносистемных языках: русском и грузинском.

Цель нашей работы – систематизировать и сопоставить лексические, морфологические, синтаксические и другие средства выражения категории принадлежности в русском и грузинском языках, выявить некоторые общие черты, тенденции их развития, а также специфику их употребления в русских и грузинских народных сказках. Исходя из того, что категория принадлежности присутствует во всех языках, сопоставление языковых средств выражения данной категории в конкретно взятых языках, выявление общих черт, тенденций развития представляется нам весьма актуальным и важным.

Материалы и методы исследования. В качестве материала для анализа мы использовали тексты русских и грузинских народных сказок, отражающие тогдашнее состояние языка.

В работе использованы следующие методы исследования: описательный метод, аналитический метод, сопоставительный метод.

Обсуждение. Категория принадлежности как универсальное явление исследовалась и прежде, однако остались положения, которые требуют продолжения исследований в этой области.

Способы выражения посессивности можно разделить на **несколько** групп: «Категория посессивности является одной из множества важных категорий практически любого человеческого языка. ... лексические средства (например, местоимения **мой, твой** и другие в русском языке, *my/mine, your/yours* в английском языке), грамматические средства (например, в этой роли может использоваться генитив в русском языке или так называемый «притяжательный падеж» в английском языке)»(Бастракова Е.А., 2019).

В отличие от множества языков в русском языке средства выражения категории принадлежности отличаются пестротой: среди них можно выделить лексические, морфологические, синтаксические и другие средства: лексические средства (например, местоимения *мой, твой* и другие в русском языке, *ვცდო[chemi]*(мой), *შცდო[sheni]*(твой), *ვცცდო[chveni]*(наш), *[tqveni]*(ваш) в грузинском языке; грамматические средства (например, родительный падеж как в русском, так и в грузинском языке). Кроме того, в обоих исследуемых языках притяжательность выражается также личными местоимениями в родительном падеже .

В большинстве языков, в том числе в русском и грузинском, притяжательные местоимения играют важную роль для выражения принадлежности. В то же время, в каждом языке существуют и специфические лишь для данного языка средства выражения принадлежности. Так, в русском языке принадлежность выражается также с помощью окончаний и предлогов. В обоих языках к универсалиям можно отнести притяжательные

местоимения и глаголы со значением обладания.

Как говорилось выше, посессивность представляет собой универсальную понятийную категорию, однако выражение отношений посессивности в языках представлено по-разному. « В русском языке способы выражения посессивности можно представить в виде функционально-семантического полицентрического поля» (Бондарко А.В.,1996). «В поле посессивности выделяют два центра: с атрибуцией и предикацией» (Вишневский А.С.,2009).

Рассмотрим частотные для русского и грузинского языков способы выражения посессивности.

Самым продуктивным способом выражения принадлежности как в русском, так и в грузинском языке, является использование притяжательных местоимений:

Он и здесь испытал свои силы...

Не тронь моего детища...

Вот, Кош Бессмертный, твоя смерть!

Поскорей выходи, наш братец идет.

... или неприятель под наши области подступит...

Что, баушка, нового в вашем царстве?

ერთი გზაც თავიანთი სახლის გზა იყო...

მართალი იქნება შენი სიტყვა...ვნახო...

...ჩემი თვალით

თქვენი იმედი მაქვსო...

...ჩვენს ხელმწიფეს მივართმევ...

С такой же частотностью принадлежность в обоих языках может выражаться:

1. Генитивом (родительным падежом имени существительного) .

...Где стояла избушка бабы-яги...

Это не родимой матушки голосок.

К окошечку родимого батюшки...

В то самое время у зятьев Ивана-царевича...

...спалил Кощея Бессмертного...

მამათქვენის მამის ვეზირი...

ბუების სოფელში მივიდა...

შენ მოგყვებოდა კაცის სუნი...

სად არის თქვენი ბატონის მამის ანდერძი...

ვაჟმა გასწია მეფის სასახლისაკენ...

2.Родительным падежом личных местоимений.

Только мать их вдруг унес Кош Бессмертный...

Тут и братья его ездят возле горы...

...а тут его мать...

... где жил его отец...

...я ее дочь...

...ვერავინ გაიგო მისი ასავალ-დასავალი...

...რომ მეწისქვილის ვაჟიშვილი მისი ქალის თხოვნას აპირებდა...

...იმისი დები წავლენ...

...მთელი მისი ქონება...

...მათი გაპარვა...

3.Особое место в выражении принадлежности в русском языке занимают притяжательные прилагательные с суффиксами -ин(-ын)/-ов(-ев):

Иван, кухаркин сын бросил...

Терешечкиного мяса наевшись...

Передал ему дедушкины речи...

Марья Моревна села на Кощеева коня...

...когда возьмешь старикова сына...

В русских народных сказках часто встречаются притяжательные прилагательные с суффиксом –ин, образованные от названий птиц и животных в прямом и переносном значении:

То не ясные соколы налетают на стадо голубиное...

А я в змеиное царство поеду...

...очи соколиные, брови соболиные...

...потом свиное...

Кроме того, принадлежность в русском языке может выражаться и относительно-притяжательными прилагательными.

...нападает Иван-царевич на войско вражее...

...напускаются сильномогучие богатыри на войско вражее!

Стада твои и с пастухами прижгли; сначала овечье, ...а тут коровье...

...а там и верблюжье...

а также относительными прилагательными с суффиксом –ск-:

Вышли они на широкий царский двор...

Русским конструкциям с притяжательными прилагательными в грузинском языке соответствует родительный падеж имени существительного:

... чтобы годились на Василисину пряжу

რომ ვასილისას ხართისათვის გამოდგებოდეს

Конструкции с притяжательными местоимениями в русском и грузинском языках строятся по сходным принципам: ...как ее старшие сестры – როგორც მისი უფროსი დები...; ...не ешь моего мяса - ჩემი ხორცი არ ჭამო.

Русским конструкциям с родительным падежом соответствуют также грузинские конструкции с родительным падежом: стрела меньшого брата - უმცროსი ძმის ისარი. Разница заключается в том, что в русском языке генитив находится в постпозиции, тогда как в грузинском языке родительный падеж занимает препозицию.

В отличие от русского языка для грузинского языка характерно слияние притяжательного местоимения с существительным, причем местоимение находится в постпозиции:

მამაშენმა[mamashenma – твой отец] ასე და ასე მიბრძანაო!

მამაშენს[mamashens – у твоего отца] გასახედნი კვიცი ჰყოლია...

თვითონ მამაჩემი[mamachemi-мой отец] იქცევა კვიცად...

მამათქვენის[mamatqvenis- вашего отца] მამის ვეზირი გახლდიო...

მამათქვენს[mamatqvens- вашего отца] ძალიან კარგად ვიცნობ...

ახლა დედაჩემიც [dedachemic- моя мать тоже] მოგვდევს...

Следует отметить, что в русских народных сказках притяжательные прилагательные встречаются чаще родительного падежа обладателя, а в современном русском языке преобладает родительный падеж, так как сегодня прилагательные уже не образуются при помощи суффиксов –ин(-ын)/-ов(-ев).

Ряд исследователей считает, что суффиксы, обозначающие принадлежность, не только указывают на обладателя, но и «придают предмету значение определенности, поскольку исторически восходят к древнейшим показателям определенности» (Копров В.Ю., 1983).

Различают атрибутивный и предикативный способы выражения принадлежности. В нашей работе мы рассмотрели атрибутивные способы.

К предикативному способу выражения принадлежности можно отнести глагольные формы и служебные слова. Этот вопрос мы рассмотрим в следующей работе.

Заключение. В результате исследования было установлено, что и в русском, и в грузинском языках сочетания посессивности создают аналогичную семантическую систему в зависимости от лексического значения существительного в функции обладателя. Анализ показывает, что при этом важное значение имеют семантика имени и контекст.

Наблюдения показали, что в разносистемных языках, в частности, в русском и грузинском категория принадлежности выражается аналогичными средствами, которые можно отнести к универсалиям. В то же время имеются некоторые, характерные только для русского и только для грузинского языков средства выражения исследуемой категории.

Литература:

1. Русская грамматика. Синтаксис. (1982). II. Москва: Наука.
2. Бастракова Елена Андреевна (2019). Некоторые особенности категории посессивности в русском языке в сравнении с другими языками. НИЯУ МИФИ Национальный исследовательский ядерный университет «МИФИ». Москва. <http://scipress.ru/philology/articles/nekotorye-osobennosti-kategorii-posessivnosti-v-russkom-yazyke-v-sravnenii-s-drugimi-yazykami.html>
3. Бондарко А.В. (1996). Теория функциональной грамматики: Качественность. Количественность. – СПб.: Наука. – 264с.
4. Вишневецкий А.С. (2009) Структура функционально-семантического поля посессивности в русском и английском языках. // Вестник Челябинского гос. пед. университета. №12. – С.205- 215.
5. Заллединова Ж. К. (Москва, май 2012). Атрибутивные и предикативные средства выражения принадлежности в английском и русском языках. // Филология и лингвистика в современном обществе: материалы междунар. заоч. науч. Конф. – М.: Буки-Веди.
6. Плунгян В.А. (2011). Введение в грамматическую семантику: грамматические значения и грамматические системы языков мира. – М.: РГГУ -672с.
7. Розенталь Д.Э., Теленкова М.А. (2008). Справочник по русскому языку. Словарь лингвистических терминов. – Минск: Оникс, Мир и Образование, Харвест. – 624с.
8. კვაჭაძე, ლ., (1977) თანამედროვე ქართული ენის სინტაქსი. თბილისი: განათლება.
9. Народные русские сказки. (1979) // Из сборника А.Н.Афанасьева. Москва: Художественная литература.
10. Русские народные сказки. (1979) // Библиотека мировой литературы для детей. Москва: Детская литература.
11. ქართული ზღაპრები (1974). (შეადგინა ალ. ღლონტმა). თბილისი: განათლება.

MEANS OF EXPRESSING CATEGORY OF POSSESSIVENESS IN DIFFERENT SYSTEM LANGUAGES (ACCORDING TO THE RUSSIAN AND GEORGIAN FAIRY TALES)

Асатурова Седа

Iakob Gogebashvili Telavi State University

Abstract

The study is an attempt to explore the methods of expressing the category of possessiveness in various system languages, specifically the ways of expressing possessiveness, that are utilized often in Russian and Georgian folk tales. In both Russian and Georgian, this grammatical category is conveyed by genitive and possessive adjectives.

In the Russian language, it is also expressed by non-productive possessive adjectives. In addition, the possessive construction is produced through verbs (иметь, обладать).

Russian constructions with possessive adjectives correspond to the relative rotation of nouns in Georgian language. Russian and Georgian constructions with possessive pronouns are formed according to similar principles.

Unlike Russian, it is characteristic of the Georgian language to combine a possessive pronoun with a noun, while the pronoun is in postposition.

It should be noted that in Russian folk tales, possessive adjectives are found more often than "owner" in relative rotation, and in modern Russian, preference is given to nouns.

Suffixes (-ин(-ын))/-ов(-ев) are no longer used to form possessive adjectives.

As a result of the research, it was established that the words expressing possessiveness in Russian and Georgian create a similar general semantic system based on the lexical meaning of the noun used in the function of "owner."

Semantic capacity is proportional. The analysis shows that the full perception of the semantic structure of the considered category is determined by the semantics of the name in relation to the context.

Observation has shown us that ownership, or possession, in languages of different systems is expressed in speech in one way or another. This is related to the fact that the concept of direct possession/belonging has a universal character. Languages of different systems are expressed in speech in one way or another.

Key words: category of belonging, means of expressing the category of possession, possessiveness, possessive pronouns, possessive adjectives.

**დადებითი და უარყოფითი ემოციური ველის შექმნის შესაძლებლობები
მხატვრულ ტექსტში
(XX საუკუნის ქართული მცირე პროზის ნიმუშების მიხედვით)**

გელდიაშვილი ნუნუ

სსიპ იაკობ გოგებაშვილის სახელობის
თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

DOI: <https://doi.org/10.52340/tuw.2022.01.35.06>

აბსტრაქტი. ენობრივი საშუალებები ავტორის ერთადერთ იარაღს წარმოადგენს მკითხველისათვის საკუთარი განცდების გაზიარებისა და მათი სულიერი სამყაროს გამოსახატავად; ყოველგვარი ემოცია ტრანსფორმირდება ენაში და ლინგვისტიკასაც სწორედ ეს აინტერესებს - როგორ, რა გზით და რა მიზნით აღნიშნავს ენისა და მეტყველების ესა თუ ის ერთეული ამა თუ იმ ემოციას.

ნაშრომის მიზანი მცირე პროზაულ ნაწარმოებებზე დაკვირვება, კერძოდ კი, დადებითი და უარყოფითი ემოციური ველის შექმნის იმ ენობრივი შესაძლებლობების ჩვენებაა, რომლებიც სახასიათოა ამ ტიპის ტექსტებისათვის და რომელთა შემვეობითაც მწერლები პერსონაჟის ცხოვრების ეპიზოდებს, მისი მდგომარეობისა და ყოფის მომენტებს, ასახავენ ეფექტურად, ტვირთავენ განსაკუთრებული ემოციური ელფერით.

ანალიზურმა კვლევამ ცხადყო, რომ მკითხველში დადებითი თუ უარყოფითი ემოციური განწყობის შესაქმნელად ნიშანდობლივია ორი ძირითადი გზა: 1. მწერალი თავად გვთავაზობს პერსონაჟის მდგომარეობის ან გარემოების შეფასებას სათანადო ემოციური ენობრივი საშუალებების მოხმობით; 2. მწერალი წარმოაჩენს პერსონაჟის მიერ დანახულ გარე სამყაროს, დახასიათებულს ემოციურ-შეფასებითი ლექსიკური ერთეულებით.

გამოიკვეთა, რომ ემოციური ველის შექმნაში ყველაზე მეტად მონაწილეობს ზედსართავი სახელი და შემასმენელი; კონტექსტიდან გამომდინარე, ემოციურ დატვირთვას იძენს ასევე არსებითი სახელი, როგორც იდეის საკვანძო სიტყვა.

განსაკუთრებულად საინტერესო მახასიათებელი აღმოჩნდა ემოციური შორისდებული, რამდენადაც სწორედ ის გამოხატავს პერსონაჟების გუნება-განწყობილებას, გრძნობებს, განცდებს და ყველაზე მეტად გამოირჩევა მაღალი ემოციურ-ექსპრესიული გამომსახველობით; ჭარბობს: მწუხარების, დარდის, გაოცების შორისდებულები. შორისდებულებად მრავლადაა ასევე რელიგიური სიტყვები თუ ფრაზებიც.

დასტურდება შემთხვევები, როდესაც ემოციას, უარყოფითად დახატული მდგომარეობის ფონზე, დადებითი მუხტის კონტრასტირება და უპირატესობა იწვევს, ზოგჯერ კი უცვარი, მოულოდნელი ფინალი გამოირჩევა მკვეთრი ემოციურობით.

ემოციურობით შეფერილი ლექსიკური ერთეულები ძირითადად ორი სახით ფიგურირებს ემოციური ველის შექმნაში: 1. წინადადებაში ერთი სიტყვა, ან ერთი და იგივე მეტყველების ნაწილი გამოირჩევა მეტი ემოციურობით; 2. რამდენიმე სხვადასხვა მეტყველების ნაწილი ქმნის ემოციურ ფონს.

საკვანძო სიტყვები: ლინგვისტიკა; დადებითი და უარყოფითი ემოციური ველი; ენობრივი შესაძლებლობები.

მცირე პროზაული ნაწარმოები, უმეტესწილად, ორიენტირებულია პერსონაჟის ცხოვრების ერთ ეპიზოდზე, მისი მდგომარეობისა და ყოფის ერთი მომენტის ასახვაზე. ეს მომენტი, ეპიზოდი, გარდა კონკრეტული ინფორმაციულობისა, დატვირთულია გარკვეული ემოციური ელფერით. მწერალი პერსონაჟის მდგომარეობის, ქმედების ან გარემოების გადმოსაცემად ემოციურ ფონს ამა თუ იმ ენობრივი საშუალებით ქმნის. „მხატვრულ ტექსტში ავტორის მიზანი ის კი არ არის, საგნობრივ ლოგიკური ინფორმაცია გაუგზავნოს ადრესატს, არამედ ის, რომ საკუთარი განცდები, ამ განცდათა ნიუანსები აჩვენოს მკითხველს და მის სულიერ განწყობილებას ფიზიკურად შეეხოს; შეხების ერთადერთი იარაღი კი მხატვრულ ენობრივი საშუალებებია. ნათელია, რომ ასეთ დროს ენის კომუნიკაციური ფუნქცია უკანა რიგშია გადაწეული, სამაგიეროდ, სრულიად რეალიზებულია ენა, როგორც ემოციურ-ექსპრესიული ზემოქმედების საშუალება [სანიკიძე, 2009: 89]. ექსპესიულობა - გამოხატოს ადამიანის სულიერი სამყარო - ენის ერთ-ერთი ფუნქციათაგანია [ჯორბენაძე, 1997: 9].

მიუხედავად იმისა, რომ ემოცია ფსიქოლოგიური კატეგორიაა, მისი გადმოცემა ენობრივი საშუალებებით ხდება და შესაბამისად, ემოცია ტრანსფორმირდება ენაში [თუთბერიძე, 2005: 105]. „ლინგვისტიკას აინტერესებს, - როგორ, რა გზით, რისთვის, რა მიზნით და ა.შ. აღნიშნავს თუ გამოხატავს ენისა და მეტყველების ესა თუ ის ერთეული ემოციას“ [თვალაძე, 2002: 138].

აღნიშნავენ, რომ ნებისმიერი სიტყვა თავისი ბუნებით მეტ-ნაკლებად ემოციურია და არაემოციურობის საკითხი საერთოდ არ დგას [სანიკიძე, 2009: 87]. გამოვყავით მეტი ემოციურობით შეფერილი ლექსიკური ერთეულები და ორ დიდ ჯგუფად - დადებითი და უარყოფითი ემოციების გამომხატველ საშუალებებად დავყავით.

დადებითი ემოციის გამოხატვის საშუალებები

ნიშანდობლივი აღმოჩნდა მკითხველში ემოციური განწყობის შექმნის ორი ძირითადი გზა:

1. მწერალი თავად გვთავაზობს პერსონაჟის მდგომარეობის ან გარემოების შეფასებას სათანადო ემოციური ენობრივი საშუალებების მოხმობით;
2. მწერალი წარმოაჩენს პერსონაჟის მიერ დანახულ გარე სამყაროს, დახასიათებულს ემოციურ-შეფასებითი ლექსიკური ერთეულებით.

ემოციის გამომწვევი ერთ-ერთი საშუალება პერსონაჟის გარეგნული მახასიათებლების გამოკვეთაა, თუმცა, მცირე პროზის თავისებურებიდან გამომდინარე, პერსონაჟებისა თუ გარემოების დახასიათება აქ ძალზე ლაკონურად არის წარმოდგენილი და, შესაბამისად, მწერალს რამენიმე სიტყვა-ფრაზით უწევს მკითხველამდე სასურველი ინფორმაციის მიტანა: „თვალს ასწევს და მიყურებს ისეთი სანდომიანი, მშვიდი, ბავშვური თვალებით“ [გამს. 1992: 35].

გარეგნული მახასიათებლის გვერდით, ავტორი წარმოგვიდგენს პერსონაჟის შინაგან მდგომარეობას, რაც მკითხველს შესაბამისად განაწყობს კონკრეტული ეპიზოდის კითხვისას:

„...ორივენი ბედნიერნი ვართ და გრძნობამოჭარბებულნი...“ [გამს. 1992: 35].

წარმოდგენილ მაგალითებში დადებითი კონოტაციის მქონე ცალკეული სიტყვები ქმნის შესაბამის ემოციური ფონს: ბედნიერნი, გრძნობამოჭარბებულნი...

ამასთანავე, ემოციას მკითხველში, ცალკეული სიტყვების გარდა, მთლიანი კონტექსტი იწვევს.

გარეგნული მახასიათებლისა და შინაგანი განწყობის ჩვენების გარდა, მწერალი პერსონაჟის/პერსონაჟთა ქმედებას ასახავს ემოციურ კონტექსტში (ემოციურობას სწორედ კონტექსტიდან გამომდინარე იძენს).

„ჩემო შვინდავ! ჩემო შვინდავ!.. - ძახილით გაექანა სოსო იქით, საიდანაც ზმული მოისმოდა.

ამ დროს, ჭკალის პირას შვენიერად დარგვალეებული და ჩასუქებული შვინდა-ფერის ხარი გამოჩნდა.

-შვინდავ!.. - მივარდა სოსო და კოცნა დაუწყო.

ხარიც ალერსით შეზმუოდა გახარებულს სოსოს და კოცნის მაგიერ პირს ულოკავდა“ [არაგვ. 1970: 71].

დასახელებულ მაგალითში, გარდა ქმედების ნომინაციისა (დაუწყო კოცნა; შეზმუოდა; პირს ულოკავდა..), ემოციურ ველს ქმნის ხარის აღწერილობა (**შვენიერად დარგვალეებული, ჩასუქებული**) და კუთვნილებითი ნაცვალსახელი (**ჩემო შვინდავ**), რაც ბავშვის სიხარულს (რომ ხარი კვლავ მისია!) უსვამს ხაზს. გარდა ამისა, ემოციურია თვით კონტექსტი, რადგან გადმოცემულია ბავშვის სიხარული, გამოწვეული დაკარგული ხარის პოვნით.

როგორც უკვე აღინიშნა, მწერალი სუბიექტური ემოციურ-შეფასებითი აღწერილობის გვერდით წარმოაჩენს პერსონაჟის თვალთ დანახულ, აღქმულ გარე სამყაროს, მოვლენებს გამოხატულს სათანადო ლექსიკური ერთეულებით:

„ბავშვი **დარცხვენილი** და **გახარებული** წავიდა.

-ეს **კარგი** ჯილდო მივიღე საახალწლოდ! - თქვა გიგამ და დაიწყო ოთახში სიარული.

-როგორ **გახარებული** ადგება ჩემი ვალიკო!... - გაიფიქრა ელენემ“ [ლორთ. 1953: 154].

„-ღირსო მამაო, შიო...“ - შემოესმა ეს სიტყვები მეფსალმუნისა, როდესაც ეკლესიაში შევიდნენ, და შალვა ყურს არ უჯერებდა. კარებში შეჩერდა და დიდხანს **გაშტერებული** იდგა და ადგილიდან არ იძვროდა.

„- ღირსო მამაო, შიო...“ - შემოესმა კვლავ მეფსალმუნის ხმა...

-ღმერთო!.. მამ მე მაისშიაც **ცოცხალი ვარ?** - თვალეზე ხელი მიიფარა და ქვითინი მორთო. ელიკო-კი **სიამოვნებით** შესცქეროდა მოქვითინე შალვას და ღმერთს მადლობას სწირავდა, რომ შეცდომითი რწმენის მსხვერპლი არ შეიქმნა შალვა.

-მე **აღარ მოვკვდები**, ჩემო მკურნალო! - მოურიდებლად გადაეხვა ელიკოს კარიბჭემო და იმისი მკერდი ცრემლით დაალობ“ [არაგვ. 1970: 330].

„**ცოცხალი ვარ**“, „**აღარ მოვკვდები**“ - იმედის, **რწმენის**, **სიხარულის**, **ბედნიერების განცდის მაკონსტრუირებული ენობრივი საშუალებებია.**

მეტი ემოციურობით შეფერილი ლექსიკური ერთეულები ორი სახით ფიგურირებს ემოციური ველის შექმნაში:

1. წინადადებაში ერთი სიტყვა, ან ერთი და იგივე მეტყველების ნაწილი გამოირჩევა მეტი ემოციურობით:

„-ამოვიდა!..-უნებურად **აღტაცებით** წამოიძახა თიკომ...“ [არაგვ. 1970: 149];

„-დაჯექი, ლიზა!.. - **ალერსიანად** უთხრა და ორმავე ერთად ჩაიკეცა“ [არაგვ. 1970: 138];

„-სად გარბიხარ, **კუდრაჭავ**, შენი ეშმაკობა მოიგონე?! - მიაძახა თედომ და უკან დაედევნა... -განა ეგ დამავიწყდება, ჩემო **კუდრაჭავ!**...“ [არაგვ. 1970: 93].

„ლიზას თვალეები **გაუბრწყინდა**“ [არაგვ. 1970: 139];

„მორცხვი, თავდაჭერილი ამპარტავნებით თავს ქვევით ხრიდა, რათა არავის შეემჩნია მისი **ბედნიერება** და მისი **სიხარული**“ [ლორთ. 1953: 80];

2. რამდენიმე სხვადასხვა მეტყველების ნაწილი ქმნის ემოციურ ფონს:

„ოდნავ შეპარებული სიწითლე იმის **ნაზს**, **სპეტაკს** სახის ფერს **ამშვენებდა** და ცისფერი თვალები და ოქროსფერი თმა ხომ **უათკეცებდნენ სიმშვენიერეს**. ნატოს თვითონვე მოეწონა **მინაზებული** სახე და სარკისკენ მიტრიალდა. სარკემ უტყუვრად გამოაჩინა იმის **მოხდენილი** ტანი და...“ [არაგვ. 1970: 284].

დასტურდება შემთხვევები, როდესაც ემოციას უარყოფითად დახატული მდგომარეობის ფონზე დადებითი მუხტის კონტრასტირება და უპირატესობა იწვევს:

„**გათავდა ომი**. დაღალული, დაქანცული, დაჭრილი, გავერანებული ქვეყნის ჭირისუფალნი **მაინც მხიარულნი** არიან. ცრემლების და ოფლის იქეთ ბედის **მადლიერი, ჯანსაღი, მომღიმარი** სახეები მოჩანს. თავისუფლების ცოცხალ ფერს **დაუფარავს** დანაკლისის ფერმკრთალი ბუნება.

-ძმებო, ნუ დაივიწყებთ, ვინც პირველმა ვერ მოითმინა და მარტო შეებრძოლა მტერს.

-განუსვენოს უფალმა! -გრიანებს ხალხი.

ჯურღმულში, სადაც ხიშტებით დაფლეთილი ცხედარი ოდესღაც უპატიურათ ჩააგდეს, ისმის:

-განისვენებს სული ჩემი ნეტართა შორის წალკოტსა ყვავილოვანსა.

წინათ ამოწყვეტილსა და გადამწვარ ორ სოფელს შორის აღმართულია **ამაყი** ქანდაკება, ნიშანი ერის **ძლიერებისა** და მტერთაგან **განთავისუფლებისა**“ [ლორთ. 1953: 151].

აღსანიშნავია, რომ უეცარი, მოულოდნელი ფინალი ხშირად გამოირჩევა მკვეთრი ემოციურობით.

ნოველაში „სიკეთე“ (რ. მიშველაძე) მოხუცი მეარღნე თავს ძალას დაატანს, აიკიდებს მძიმე არღანს და გაუყვება ქორწილისაკენ მიმავალ გზას, რათა შეუსრულოს სიძეს (რომელიც „თავისი ფეხით მივიდა სათხოვნელად“) თხოვნა და დაუკრას მის ქორწილში, მიუხედავად მამამისთან წარსულში მომხდარი უთანხმოებისა, მაგრამ უჭირს... არღანი მძიმეა, გზა - შორი, ფეხები და წელი - დაუძლურებული... ვეღარ მიდის, გზადაგზა ისვენებს, საკუთარ თავს ამხნეებს, სთხოვს, აიძულებს... ნოველის დასასრულს ვკითხულობთ:

„**თამადას ხელისმომკიდების სადღეგრძელო უნდა შეესვა, ოთხი ერთნაირი ჭინჭილა** მოატანინა მასსპინძელს. ორი თვითონ შეივსო, ორიც მოადგილეს გაუგზავნა. წამოდგა და **ხვეწნა-მუდართით ძლივს დააწყნარა შეზარხოშებული სტუმრები**.

ხელის მომკიდები ფეხზე იდგნენ და ამთქნარებდნენ.

დააწყნარა თამადამ სუფრა და ის იყო გრძელი მოსწრებული სიტყვა-თქმებით გაფერადებული სადღეგრძელოს თქმას აპირებდა, რომ სულ ახლოს, ქუჩაში ან ეზოში კი არა, უფრო ახლოს, კიბის თავზე, ზედ ყურთან არღნის ხმა გაისმა“ [მიშვ. 1977: 22].

„**არღნის ხმა**“ - უკანასკნელ ორ სიტყვაში ჩატეული სიკეთე, მღელვარება და სიხარული, მიზანს მიღწეული მეარღნე და ბედნიერი სიძე...

მსგავსად ამისა, სწორედ ხმა არის „ბედნიერი დედისათვის“ სიხარულის მომასწავებელი ნიშანი (შიო არაგვ.): „გულგატეხილმა მზექალამ შვილის გამოცდაზე დასწრება ვეღარ გაბედა და ამისათვის არის, რომ ეგრე მოუთმენლად მოელის ოთარის სასწავლებლიდან დაბრუნებას.

ჩუ!.. ვისიღაც **ფეხის ხმა** მოისმის! მზექალა სმენად გარდაიქცა. უნებურად ზეზე

წამოიჭრა... „ფეხის ხმაა, ფეხისა!“ ბუტბუტებს მზექალა.

მათლაც, ფეხის ხმა უფრო მკაფიოდ ისმის...

არა ჰგავს დაღონებულის, დამარცხებულის ფეხის ხმას... ოთახის კარიც გაჭრიალდა და კარებში მოცინარი, სახე-გაბრწყინებული ფუნჩულა ბავშვი გამოჩნდა.

-ოთარ!..

-დედი!..

თითქმის ერთად წამოიძახა დედა-შვილმა და უსიტყვოდ გაიგო ერთი-მეორის პასუხი... სწრაფად გამარჯვებულთ გული გულს შეუერთეს და ...

მომლოცველნი რომ არ მოსულიყვნენ, იქნება დედა-შვილი ერთმანეთს არ გასცლოდა...“ [არაგვ. 1970: 364].

„მოჩვენება სურათი აღმოჩნდა, მხატვარ მეგობრის მიერ წინა ღამით შესრულებული. შეავლეს მომღიმარე მეგობრებმა ერთმანეთს ხელი, ნათელ სარკმელთან რომ მიაღწიეს, ერთი მეორეს ჩაჰხედეს თვალებში და წამსვე ერთავემ შეიცნო სიბრძნე სიცრუისა“ [გამს. 1992: 241].

დასახელებულ მაგალითებში დასასრულს ემოციური ფონი იქმნება არა იმდენად ცალკეული სიტყვების გამო, არამედ მთლიანი კონტექტიდან გამომდინარე.

ამრიგად, გამოვლინდა დადებითი ემოციის გამოხატვის ორი ძირითადი გზა: უშუალოდ ავტორისეული და პერსონაჟისეული; ემოციური ველის შექმნაში უფრო მეტად მონაწილეობს ემოციური სიტყვები. გამოირჩევა ზედსართავი სახელი და შემასმენელი; კონტექსტიდან გამომდინარე, ემოციურ დატვირთვას იძენს არსებითი სახელი, როგორც იდეის საკვანძო სიტყვა.

უარყოფითი ემოციის გამოხატვის საშუალებები

მსგავსად დადებითისა, უარყოფითი ემოცია ავტორისეული ან პერსონაჟისეული ხედვით გადმოიცემა:

„გვიან საღამოს შემოვიდა... აღერღილი... გულჩამკვდარი: იმედი, პატარა ბავშვის დიდი იმედი გაცუდდა... მოიმიზეზა რაღაც, დაიწყო ტირილი; ტიროდა დიდხანს, სანამ არ მიეძინა...“ [ლორთ. 1953: 93];

დადასტურდა უარყოფითი ემოციის გამოხატვის ორი ძირითადი ჯგუფი:

1. როდესაც წინადადებაში ერთი ან რამდენიმე ერთი და იგივე მეტყველების ნაწილია მეტი ემოციურობით დატვირთული;

2. როდესაც წინადადებაში ან მიკრო ტექსტში სხვადასხვა მეტყველების ნაწილი ფიგურირებს ემოციური ველის შექმნაში.

ნიშანდობლივია ემოციური ველის შექმნა ზედსართავი სახელით/მიმღეობით:

„საწყალო შრომიშვილო, როგორც ვხედავ, შენ ბედი არ გაგილიმებს!..ეჰ, საწყალო, როდემდის უნდა ითმინო?“ [არაგვ. 1970: 133];

„მოაგონდა ახრჩოლებული ჭრაქი. მჭვარტლიანი ფაცხა. მარტოობა“ [გამს. 1992: 66];

„ჭადრის ძირში პაწია ყლორტი ამოსულა, გაუხარებელი, ნაციები, მზეს დახარბებული“ [გამს. 1992: 65];

„თედო გელიაშვილმა გაჰკრა ასანთი და ყელ-მოღერებული ლამპარი აანთო. იმის ბუნდ შუქზედ პირველად თვით გელიაშვილის მიმკრთალმა სახემ დაიწყო ციმციმი და შემდეგ მთელი ოთახი კედლებით და მოწყობილობით გამოირკვა: ორი დამკვლელი, თავებით ერთმანეთზე მიდებული ტახტი, ორი დანჯღრეული მაგიდა და აგრეთვე

ტაბლა, რომელზედაც **დახროვებული იყო** წიგნები და სხვადასხვა საგნები, როგორც: ჭიქები, საწერ კალამი, ცარიელი ასანთისა და თუნუქის კოლოფები. ნემსი და ძაფი, **გამხმარი** პურის ნამტვრევები და კიდევ სხვა ამისთანები“ [არაგვ. 1970: 79];

“-ამ კვირაში გაგვაგზავნიან! - **ჩავარდნილის** ხმით მოკლეთ უპასუხა ტუსადმა” [ლორთ. 1953: 113]; **„გულამღვრეული** მოვარდვევ თოვლს“ [მიშვ. 1977: 13];

უარყოფითი ემოციის გამოხატვა ზმნიზედის საშუალებით - ზმნიზედა უმეტესად ავტორისეულ ემოციურ-შეფასებით ლექსიკასთან ვლინდება:

„-ჰმ.. - თავის ქნევით **მწარედ** გაიღიმა დედაბერმა ღრმად ჩაფიქრების შემდეგ და **სასოწაკვეთილებით** ხელები მუხლებზე დაირტყა“ [არაგვ. 1970: 59];

„-აბა, - **გულდაწყვეტით** თქვა ნუგზარმა ისე, რომ საცეკვაო მოედნისათვის თვალი არ მოუშორებია“ [მიშვ. 1977: 151];

უფრო დამახასიათებელია უარყოფითი ველის შექმნა **ზმნით**:

„-ვაიმე, შვილებო!... **შეჭდრიალა** ქიტუამ და თავის უნებურად თვალებზე ხელ-მიფარებულმა იქვე **ჩაიკეცა**“ [არაგვ. 1970: 165];

„მძულხართ!...“[არაგვ. 1970: 285];

ხშირ შემთხვევაში ეს არის ზმნური მეტაფორა: „ამ სიტყვებმა ერთიანად **დაადნეს** დედაკაცი“ [ლორთ. 1953: 114], ან დისფემიზმები, სტილისტურად უარყოფითი შეფერილობის მქონე ზმნები:

„ლეგა **გაეთრია**. დიად, **დაეთრია**, რადგან თავის თავს ძალად **მიათრევდა**. ფეხები აღარ ემორჩილებოდნენ“ [არაგვ. 1970: 285];

„ჩულის ნაგლეჯებზე **მიგდებულიყო**“ [არაგვ. 1970: 58];

ემოციური ველს, გარდა ერთი მეტყველების ნაწილისა, ხშირად ქმნის ორი ან მეტი სიტყვათა ჯგუფი. უმეტეს შემთხვევაში, ეს არის ზედსართავი და არსებითი სახელების კომბინაცია:

“ყოველდღე **ცივი** მჭადი, **ჭვარტლიანი** ბუხარი, სამი დღის ლობიო და **მოწყენილობა**, **მომთენთავი**, **დამღლელი**, **მწარე** ფიქრების **ამშლელი** **მოწყენილობა**” [მიშვ. 1977: 5];

„ვინ იცის, რამდენი გულის სიღრმიდან ამონახეთქი **კვნესა** შესმენია ამ ჭანდარს, რამდენი **ტანჯული** უნახავს...“ [არაგვ. 1970: 157];

„**დაკოდელი** ფრინველი აღმაცერად დაჰქანდა, ზღვის ზედაპირზე დაეცა და **საშინელი ყვირილი** მორთო“ [გამს. 1992: 49];

„-ისე თქვენი ოჯახი აშენდეს, როგორც მართალს ამბობთ! - **გულჩაწყვეტით**, თითქმის **ტირილით**, წამოიძახა დათუა და მუხლები **ჩაეკეცა**“ [არაგვ. 1970: 132];

„-მშვიდობით! - **ტირილ-ყვირილით** უპასუხა ქალმა; დაიხარა და მარჯვენა ხელი **ძლიერ დაიკრა** მუხლზე, რასაც შვრებიან ჩვენში **კუბოს** უკან მიმავალი ახლობელი **ჭირისუფლები**“ [ლორთ. 1953: 115];

„-აააა!.. - კიდევ **დაიღრიალა**, შემდეგ კბილებით თავის **გამხმარ** ხელს დასწვდა და ერთი ლუკმა **ხორცი ამოიგლიჯა**“ [არაგვ. 1970: 60];

„-წავალ და **გადავვარდები** წყალში!... -ერთი შეიშმუმუნა, **ტკივილები** იგრძნო...“ [ლორთ. 1953: 75];

დადებითი ემოციის მსგავსად, უარყოფითი ემოცია ხშირად კონტექსტიდან გამომდინარე იქმნება მხოლოდ და არა ემოციურად დატვირთული სიტყვებით.

დასტურდება შემთხვევები, სადაც უარყოფითი ემოცია დადებითი კონოტაციის მქონე სიტყვების ფონზე იქმნება:

„ირემი შეტორტმანდა და გულის საკლავის ამობლავილით, წინ გადახტომის მაგივრად, გულაღმა გადავარდა.

ტყის პირიდან გამოვარდა ახალგაზრდა ყაწვილი და გადაჩეხილ ირემთან მირბენისთანავე სიხარულით წამოიძახა:

-შიგ გულში არ მოხვედრია!...

ირემმა-კი ძალდატანებით ქუთუთოები განზე გასწია და ცრემლში მოცურავე თვალის კაკლები თავის მკვლელს მიაპყრო, რითაც თითქოს ამას ეუბნებო: „გაუმადლო, რა დაგიშავე, რომ სიცოცხლეს მისპობ?!“

ამის პასუხად ყმაწვილმა ხანჯალი ყელში გაუგდო და მოუსწრაფა სიცოცხლე“ [არაგვ. 1970: 118];

ამ ეპიზოდში, ემოციურად უარყოფითი ლექსიკური ერთეულების გარდა (გულის საკლავი ამობლავილი, მოუსწრაფა სიცოცხლე, სიცოცხლეს მისპობ..), ვფიქრობთ, მკითხველს ნეგატიურ განწყობას „ახალგაზრდის“ „სიხარულით“ მირბენა და აღფრთოვანებული შეძახილი, რომ „შიგ გულში მოხვედრია“, ამძაფრებს.

მსგავსად დადებითისა, უარყოფით ემოციას, სიბრაზეს, სიბრაღულს, ჯავრს... მწერალი რამდენიმე გზით იწვევს მკითხველში. ერთ-ერთი - პერსონაჟის მდგომარეობის ჩვენებაა. ნოველაში „ადამიანი?!...“ (შიო არაგვისპირელი) თედოს მდგომარეობაზე მისივე მონოლოგი გვამცნობს: „-საყვარელო მშობელო! - ტირილის ხმით წამოიძახა და ლოგინში წამოჯდა: - უკანასკნელ მდგომარეობამდის მიგიხწევიათ, არიარად გიხდებათ სიარული და მე-კი იმის მაგიერ, რომ ამისთანა გაჭირების დროს დაგეხმაროთ, პირიქით „ფულები გამომიგზავნეთ“ - მეთქი, გწერთ!.. დახმარების მაგიერ, მინდა კიდევ თქვენ გამოგართოთ; გწერთ ჩემი უკიდურესი მდგომარეობის ამბავს, გთხოვთ ფულს და მით გიორკეცებთ თქვენს ტანჯვას. საიდან მოვიპოვე ამისთანა უსინდისობა, რომ მაგრე ... ეჰ! საყვარელო მშობელო, მაპატივე, დამნაშავე ვარ შენს წინაშე.. შენმა წერილმა თვალები ამიხილა და ეხლა ცხადად ვხედავ ჩემს დანაშაულს და კიდევ ეს მტანჯავს, ცეცხლს მიკიდებს; შენი სიტყვები ისარივით მხვდება გულში და ისეც დაწყლულელებულს წყლულს მიმატებს... მეგონა, ჩემი გზა ია ვარდით იქნება დაფენილი და მოვიკლავ სწავლის წყურვილს-მეთქი, მაგრამ რას ვხედავ?! ხა, ხა, ხა!... სწავლის წყურვილის მაგივრად, უმნიშვნელოდ, ლუკმა-პურის მოპოვების ბრძოლაში მირბის ცხოვრება!...“ [არაგვ. 1970: 81];

უარყოფითი ემოციის გამომწვევი კიდევ ერთი საშუალება მწერლის მიერ რაიმე ქმედების აღწერა და მკითხველის თვალწინ ცოცხალი სურათის წარმოდგენაა:

„-არ წავყვები, მამილო! - ტირილით უთხრა კატომ.

-სად მიყავს, ეი! -ტირილითვე უთხრა გიგლამ და კატოს ხელი დაუჭირა.

-ნუ გეშინიან, შვილო, ნუ! ეგ მადლიანი ადამიანია! - ანუგეშებდა ქიტუა კატოს, მაგრამ თვითონაც ტირილი მოსდიოდა და ცრემლებს ძლივს იმაგრებდა...

-გიგლო!.. - სასოწარკვეთილებით გადმოსძახა ეტლიდან კატომ თავის პატარა ძმას, რაკი მამამ ვერა უშველა-რა..

-ნუ მიგყავს, ეი!.. - წმოიყვირა გიგლამ და მამას ხელიდან გაუსხლტა. მივარდა ეტლს და ხელები წინ გაიშვირა, რომ კატოსათვის მოეკიდნა, მაგრამ ამ დროს დაიძრა ეტლი და გიგლა კინაღამ ქვეშ არ მოიყოლა..“ [არაგვ. 1970: 203];

ადამიანში ჰუმანურობის ძიება მცირე პროზის ერთ-ერთი ნიშანდობლიობაა და შესაბამისად, განსაკუთრებით მძიმედ არის წარმოდგენილი ის ეპიზოდები, სადაც ადამიანთა სისასტიკე ვლინდება:

ქეთოს მდგომარეობის აღწერისას („ქორწილი“, ნ. ლორთქიფანიძე) მწერალი წარმოადგენს სუბიექტურ-ემოციურ შეფასებას და სურათის დასაწყისშივე განაწყობს მკითხველს ნეგატიურად:

„საზარი სურათი ვნახე:

ქეთო ცაცხვის ძირში იყო, უაზროდ, დინჯის ნაბიჯებით მიდიოდა ის სულ წინ, სანამ წელზე შემორტყმული თოკი არ გაქაჩავდა, რომ შემობუნებულს პირდაპირ, გზის გადუხვევლად განეგრძო სიარული.

ფეხშიშველი... შემოხეული, უსახელო კაბა... შეკრეჭილი თმა... ფერმკთალი, დანაოჭებული სახე... გამომშალი თვალები და განუწყვეტელი ბუტბუტი:

პირუტყვი... პირუტყვი... პირუტყვი.

მივუახლოვდი... ყურადღება მაინც არ მომაქცია; დაველაპარაკე - ერთი კი შეჩერდა, მერე ისევ განაგრძო სიარული და ბუტბუტი:

ცხოველი...ცხოველი...ცხოველი...

ბესო უხსენე...შემომიბრუნდა... სახეს ტკბილმა სევდამ გადურბინა... ჩემია, ჩემია, ჩემია - გაიმეორა უთვალავჯერ და ისევ დაიწყო გაუთავებელი სიარული და ბუტბუტი:

პიუტყვი... პირუტყვი... პირუტყვი...

გამოვიქეცი,

ვერ გაუძე,

ახლოს საზიზღარი,

შორით საცოდავი,

მოგონებაში სასოების მომგვრელი ქმნილების ცქერას...“ [ლორთ. 1953: 84].

შიშშილი და დაბალი სოციალური ფენების მძიმე ცხოვრება ნოველისტთა შემოქმედების მნიშვნელოვანი თემატიკაა. შესაბამისად, მძიმეა ის სურათი, რომლის ფონზეც წარმოგვიდგება მათი ყოფა.

„იქედანაც თვალზე **ცრემლშემხმარი** ბავშვები ძალღებვივით **კნაოდნენ** და იძახდნენ: - მამა, **გვაჭამე!**“ [ლორთ. 1953: 91];

„-მამა, **ცოტა** იქნება დაგრჩა - მომეცი... მუცელი **მტკივა** - არ გაგამხელ...“

მამას ზღუქუნი წასკდა“ [ლორთ. 1953: 92];

ქართულ ნოველაში დადასტურდა ლექსემა „**ცრემლი**“ როგორც ერთ-ერთი ყველაზე ხშირად გამოყენებული უარყოფითი ემოციის გამომწვევი საშუალება:

„-ღმერთი აღარა გწამთ, ტყუილად რად უნდა გადავიხადო?! წამოიღრიალა დათუამ, განაჩენი რომ მოისმინა, და ჯავრისაგან **ცრემლები** გადმოჰყარა“ [არაგვ. 1970: 132]; „... დაუქაქანა ქალმა და საბასაკენ წაიწია, მაგრამ ხელი აღარ უხლია, რადგან საბას საზარათ დაეღრიჯა სახე და თვალიდან **ცრემლები** წამოსკდა“ [ლორთ. 1953: 73]; „ბავშვი მიიძინებს. თვლემს დედაც... ტანჯული ქალის დაღლილი თვალიდან მოჰონავს **ცრემლი**“ [ლორთ. 1953: 95]; „ქალი გაჩუმდა. გარეთ გამოსასვლელ **ცრემლებს** ყლაპავდა მთელი სხეულით და ამიტომ საცოდავათ უხერხულათ იჯდა“ [ლორთ. 1953: 113]; „ექვთიმეს თვალზე **ცრემლები** მოადგა“ [ლორთ. 1953: 115]; „ირემმა-კი ძალდატანებით ქუთუთოები განზე გასწია და **ცრემლში** მოცურავე თვალის კაკლები თავის მკვლელს მიაპყრო“ [არაგვ. 1970: 118]; „იქედანაც თვალზე **ცრემლშემხმარი** ბავშვები ძალღებვივით **კნაოდნენ** და იძახდნენ: - მამა, **გვაჭამე!**“ [ლორთ. 1953: 91]; „-ნუ გეშინიან, შვილო, ნუ! ეგ მადლიანი ადამიანია! - ანუგეშებდა ქიტუა კატოს, მაგრამ თვითონაც ტირილი მოსდიოდა და **ცრემლებს** ძლივს იმაგრებდა...“ .

კვლევის შედეგად დადგინდა, რომ ემოციას იწვევს როგორც ავტორისეული, ისე პერსონაჟისეული ემოციურ-შეფასებითი ლექსიკა. ემოციური ფონი იქმნება როგორც წინადადებაში ერთი ან რამდენიმე ერთგვარი მეტყველების ნაწილით, ასევე რამდენიმე სხვადასხვა სიტყვათა ჯგუფით. პირველ შემთხვევაში, ემოციურ ფონს ზმნა ქმნის. ნიშანდობლივია ზედსართავი სახელი, როგორც უარყოფითი ემოციის მაკონსტრუირებელი ენობრივი საშუალება. უარყოფითი ემოცია იშვიათად იქმნება კონტექსტუალურად, მას ძირითადად უარყოფითად შეფერილი ლექსიკური ერთეულები ქმნის.

ემოციური შორისდებულის ექსპრესიული ფუნქცია

„ზნარდი კომუნიკაბელურობის ეპოქაში განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია საკომუნიკაციო ქმედების იმ ერთეულთა კვლევა, რომლებიც კომუნიკაციისას სოციალურ პროცესებს მართავენ. ერთ-ერთ ასეთ ერთეულს შორისდებული წარმოადგენს“ [დარასელია, 1999: 21].

მეტყველების ნაწილების, როგორც ემოციის გამომხატველი საშუალებების, კვლევისას ცალკე გამოვყავით შორისდებული, რამდენადაც მიგვაჩნია, რომ მას განსაკუთრებული ადგილი უკავია ადამიანის გრძნობებისა და ემოციების წარმოჩენაში როგორც ყოფით, რეალურ ცხოვრებაში, ასევე მხატვრულ ნაწარმოებში. შორისდებულის საკომუნიკაციო როლი იმდენად დიდია, რომ მას ზოგჯერ არა მარტო ტექსტის ნაწილად, არამედ თავად ტექსტადაც მიიჩნევენ [დარასელია, 2006: 102].

შორისდებული ის მეტყველების ნაწილია, რომელიც მიუთითებს ინდივიდის მენტალურ მდგომარეობაზე. გვიჩვენებს მის (რეალურ, გულწრფელ თუ გათამაშებულ) დამოკიდებულებას, რეაქციას ან ქმედებას საკომუნიკაციო აქტის სხვადასხვა ელემენტის მიმართ - ადრესატის, დისკურსის თემის, საკუთარი თავის, ან მთლიანად სამეტყველო სიტუაციის კონტექსტის მიმართ“ [დარასელია, 2006: 9].

გამოყოფენ ემოციურ და იმპერატიულ შორისდებულებს: „ემოციური შორისდებულით გადმოიცემა საგნის ან მოვლენის ემოციური შეფასება ადამიანის მიერ იმის მიხედვით, თუ როგორ უყურებს იგი ამ საგანს ან მოვლენას: მოსწონს, ახარებს, სწყინს, აბრაზებს, წუხს, აკვირვებს და ა.შ. მეტყველებაში იმპერატიული შორისდებულის დანიშნულებაა, გამოხატოს ადამიანის ნება-სურვილები: ბრძანება, გაფრთხილება, მოწონება, რჩევა, აკრძალვა და სხვ.“ [გაჩეჩილაძე, 1979: 81].

ჩვენი დაკვირვების საგანს წარმოადგენს ემოციური შორისდებული, რამდენადაც სწორედ ის გამოხატავს (ჩვენ შემთხვევაში პერსონაჟების) გრძნობებსა და განცდებს და გამოირჩევა მაღალი ემოციურ-ექსპრესიული გამომსახველობით [გაჩეჩილაძე, 1979: 51].

ემოციურ შორისდებულებში სამ ქვეჯგუფს გამოყოფენ:

ა) ოდენ დადებით ემოციების გამომხატველი შორისდებულები;

ბ) ოდენ უარყოფითი ემოციების გამომხატველი შორისდებულები;

გ) როგორც დადებითი ასევე უარყოფითი ემოციების გამომხატველი შორისდებულები“ [დარასელია, 2006: 16].

ა. შანიძე შეუძლებლად მიიჩნევს ყველა იმ გრძნობისა და ემოციის გამოკვეთას, რასაც შეიძლება შორისდებული გამოხატავდეს და ყველაზე მეტად დამახასიათებელ ჯგუფებს გამოყოფს [შანიძე, 1973: 623].

როგორც ანალიზმა ცხადყო, დამახასიათებელია და რიცხვობრივად აშკარად ჭარბობს მწუხარების, დარდის გამომხატველი შორისდებულები. მათ შორის, ყველაზე ხშირად

დასტურდება „ეჰ“ შორისდებული:

„ეჰ“! გულჩაწყვეტით ამოიოხრა, რაკი ფქვილი ვერ დაინახა...“ [არაგვ. 1970: 143];

„- ეჰ, ამისთანა ცხოვრებაც დაიქცეს!“ [არაგვ. 1970: 79];

„-ეჰ! - ტანის შერხევით ამოიკვნესა მზექალამ...“ [არაგვ. 1970: 364];

„-ეჰ, რაც უნდა გახდეს, ვსთხოვ!..“ - ხელის ქნევით გადაწყვეტით წარმოსთქვა...“ [არაგვ. 1970: 147];

„ეჰ, საწყალო, როდემდის უნდა ითმინო?!“ თითქო მთვარემ ვერ გაუძლო დათუას მზერას, ღრუბელს მიეფარა და დერეფანში ჩამოაბნელა“ [არაგვ. 1970: 133];

„ეჰ, ეჰ..“ ამბობდა გულნატკენი პლანტატორი“ [გამს. 1992: 47];

„-ეჰ, ჩვენი მხსნელი და პატრონი სადაა? - სასოწარკვეთილებით წამოიძახა ქალმა..“ [ლორთ. 1953: 112];

გარდა ამისა, დასტურდება „ეხ“, „ახ“, „ოხ“, „ოჰ“ შორისდებულები:

„-ეეხ!.. - ღრმად ამოიოხრა ნენემ და გულ-აღმა გადმოტრიალდა“ ;

„ახ, რა ბედნიერი იყო ტიტკო ამ ორი წლის განმავლობაში და ეხლა-კი რა მოუვიდა!..“ [არაგვ. 1970: 212];

„ოხ, რა ბედნიერი იყო ის ამ ორ წელიწადს!..“ [არაგვ. 1970: 210];

„ოხ, ღმერთო, ღმერთო!.. მთლად ცრემლად დაიღვარა მზექალა“ [არაგვ. 1970: 364];

„-აახხ!.. - ფეხზე წამოვარდნით წამოიძახა საშინელი ხმით ტიტკომ.... - აახხ!.. - უფრო საზარლდა წამოიძახა და ხელი თმაში წაივლო“ [არაგვ. 1970: 214];

„- ოჰ, ღმერთო!.. მიშველეთ!..“

კიდევ ერთი დიდი ჯგუფი ემოციური შორისდებულებისა, არის **გაბრაზების გამომხატველი ჯგუფი**:

„-ვაი ცოლო და შვილო!.. ხომ დამღუპეთ!.. ერთ ჭადს გადამაყოლეთ!..“ [ლორთ. 1953: 88];

„ვაიმე!“ თავისთვის წამოიძახებდა ხოლმე ბრაზ-მორეული დათუა“ [არაგვ. 1970: 129];

„ვაიმე, შე ოხერო ჩემო თავო!..“ წამოიყრანტალა იმან და თავში მაგრად შემოირტყა ხელი“ [არაგვ. 1970: 133];

„ ეჰ, რა კარგი დილა გამამწარა ამ სასიკვდილემ...“

„აჰა, შემომხედე ორმოცდათი წლის დედაკაცი რასა ვგევარ?...“ [არაგვ. 1970: 60];

„აჰა, საქეიფო ბაღად გადაუქცევია შელეგიას ნაჭირნახულები ეზო“ [გამს. 1992: 353];

„უი, უი, რა ზუილს ასტეხს!“ [ლორთ. 1953: 110];

საინტერესოა ასევე **გაოცების გამომხატველი ემოციური შორისდებულები**:

„უიმე, ჩემის ხელით სული როგორ წავიწყმინდო?!“ [ლორთ. 1953: 122];

„ერიჰა! ეს რა გემართება, ტიტე! [მიშველაძე, 1977; 11];

„ჰოი საკვირველებავ, ისეთი ადამიანებიც რო მოიპოვებიან, რომელთაც მატერიაში სულის ჩარგვაც ეხერხებათ!“ [გამს. 1992; 27];

„-ბეჩა, სალომე, აბა, ვინ წაყვება... მაგას?...“ [ლორთ. 1953; 67];

წარმოდგენილი ჯგუფების გარდა, შედარებით მცირე ოდენობით გვხვდება სხვადასხვა ემოციის გამომხატველი შორისდებულებიც.

დანანების:

„-ეჰ! ორი კაცი ქე დეიღუპეთ იმ ერთი დოქი ღვინისთვის“ [ლორთ. 1953; 87];

„აფსუს, როსტომ აფთარაული მხეცზე უფრო მხეცი ყოფილა“;

„ეჰ, წახდა ჩვენი ნადირობა“ [გამს. 1992];

სიძულვილის:

„ფუ, შე ვერანო!“;

„ფუი, შენს კაცობას, შე მშიშარა, შე მშიშარა!..“ [მკვდართან შეხვედრა“];

„ფუი!...“ - მწარედ გააფურთხა გოგიამ და უკანვე ძირს გამოაბიჯა ფეხი“ [არაგვ. 1970; 142];

დაცინვის/ნიშნის მოგების:

„ხა, ხა , ხა !.. სწავლის წყურვილის მაგივრად, უმნიშვნელოდ, ლუკმა-პურის მოპოვების ბრძოლაში მირბის ცხოვრება!...“ [არაგვ. 1970; 81];

„- ხა,ხა,ხა!... მომილოცნია ახალი წელი!... ხარხარით შესძახა ამ დროს დედაბერმა და გაძლიერებულ ცეცხლს შეუერთდა“ [არაგვ. 1970; 61];

„ხა, ხა, ხა, ხა!.. სულ, სულ!.. - ჩასძახეს ამ დროს ქვამ და წყალმა“ [არაგვ. 1970; 147];

„ჰე, ჰე, ჰე, ახლა ხომ მორჩით, ხომ მორჩით?“ [„ლილ“].

საანალიზო ტექსტებში შორისდებულებად მრავლადაა რელიგიური სიტყვები და ფრაზები. აღნიშნავენ, რომ „რელიგიურ სიტყვა-გამოთქმებთან დაკავშირებული შორისდებულები წარმოითქმის ძლიერი გაოცების, გაღიზიანების, განრისხების ან მაღლიერებისას“ [დემეტრაძე, 1997; 102-103]: „- ღმერთმანი, შვილო, შენ ჩემზე მოსაზრებელი ხარ!..- შესძახა იმან და გატაცებით ჩაკოცნა“ [არაგვ. 1970; 139].

თუმცა დასტურდება აგრეთვე: **ძლიერი მწუხარება:** „-ღმერთო! - გულ-ჩაწყვეტით წამოიძახა დედაბერმა და თვალებზე ხელი მიიფარა“ [არაგვ. 1970; 59]; „ღმერთო! ღმერთო! რა დროს მომასწარი!... რა საცოდაობა დატრიალდა...“ [ლორთ. 1953; 92]; **ვედრება:** „ღმერთო, ძილი მაინც მომგვარე! - წამოიძახა კარგა ხნის დუმილის შემდეგ დედაბერმა“ [არაგვ. 1970; 58]; „-ოჰ, ღმერთო!... მიშველეთ!...“ [არაგვ. 1970; **მღელვარება:** „-ღმერთო ჩემო!- წამოიძახა მზექალამ და ტანში ჟრუანტელმა დაურბინა“ [არაგვ. 1970; 364].

ამრიგად, საანალიზო ტექსტებში ნიშანდობლივი აღმოჩნდა ემოციური შორისდებული, როგორც გრძნობების, გუნება-განწყობილების გამომხატველი ლექსიკური ერთეული, რომელთა შორისაც ჭარბობს: მწუხარების, დარდის, გაოცების გამომხატველი შორისდებულები.

ლიტერატურა:

1. გაჩეჩილაძე, ო. (1979). შორისდებული ახალ სალიტერატურო ქართულში. თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა.
2. დარასელია, ნ. (1999). შორისდებულთა სოციალური ფუნქციები ზეპირმეტყველებით დისქორსში. საენათმეცნიერო ძიებანი. IX.
3. დემეტრაძე, ი. (1997). ზოგი რამ შორისდებულის შესახებ ინგლისური და ქართული ენების მასალაზე. საენათმეცნიერო ძიებანი, VI. გვ. 99-104. თვალაძე, 2002: 138
4. თუთბერიძე, რ. (2005). ორი დადებითი ბაზისური ემოციის ამნიშვნელი ლექსიკური ერთეულები ინგლისურ და ქართულ ენებში. საენათმეცნიერო ძიებანი, XX.
5. სანიკიძე, თ., სანიკიძე, ი. (2009). ქართული ენის პრაქტიკული სტილისტიკა. თბილისი: გამომცემლობა „ინტელექტი“.
6. შანიძე, ა. (1973). ქართული ენის გრამატიკის საფუძვლები, I, მორფოლოგია, მეორე გამოცემა, თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა.
7. ჯორბენაძე, ბ. (1997). ენა და კულტურა. თბილისი: გამომცემლობა „ქართული ენა“.

საანალიზო წყაროები:

1. არაგვისპირელი, შ. (1970): ერთტომეული. თბილისი: გამომცემლობა „მერანი“.
2. გამსახურდია, კ. (1992). ნოველები. თხზულებანი ოც ტომად, ტომი I. თბილისი: გამომცემლობა „თავრიდა“.
3. ლორთქიფანიძე, ნ. (1953): რჩეული თხზულებანი. ტომი II. თბილისი: გამომცემლობა „სახელგამი“.
4. მიშველაძე, რ. (1977): კაცნი. ნოველები. თბილისი: გამომცემლობა „მერანი“.

POSSIBILITIES OF CREATING POSITIVE AND NEGATIVE EMOTIONAL FIELDS IN A FICTIONAL TEXT (BASED THE THE 20TH CENTURY GEORGIAN BRIEF FICTIONAL PROSE)

Geldiashvili Nunu

Iakob Gogebashvili Telavi State University

Abstract

The only tool for the author to share the feelings and express their spiritual world to the readers is linguistic means; Emotion is transformed in language which, at the same time, represents the principal focus for linguistics i.e. the ways how and for what purpose does the linguistic unit of language and speech denote emotion.

The goal of the manuscript is to observe brief fictional prose, in particular, to show the linguistic possibilities of creating a positive and negative emotional field, which are characteristic for this type of texts.

The research analysis has revealed that there are two main ways to create a positive or negative emotional mood in the reader: 1. The writer himself offers an assessment of the character's condition or circumstances by using appropriate emotional language means; 2. The writer presents the external world seen by the character, characterized by emotional-evaluative lexical units.

It has been revealed that adjectives and verbs are the most frequently used in creating an emotional field; Depending on the context, the noun as the key word of the idea acquires an emotional load.

An especially interesting feature was found to be the emotional interjection, as it expresses the characters' mood, feelings and emotions and is most distinguished by high emotional expressiveness; There predominates interjections connected with sadness, pain, surprise. There are also many religious words and phrases serving as interjections.

There are the cases when the contrast and superiority of the positive emotions against the negatively painted situation causes emotion and, sometimes, the sudden, unexpected ending of the literary text is characterized by sharp emotionality.

Emotionally colored lexical units appear mainly in two ways while creating the emotional field: 1. One word in a sentence or the same part of speech is characterized by more emotionality; 2. Several different parts of speech create an emotional context.

Key words: linguistics; positive and negative emotional field; linguistic competences.

LINGUISTIC ASPECTS OF EMOTIONAL LANGUAGE IN FEMINIST POETRY

Lazviashvili Shorena

Iakob Gogebashvili Telavi State University

Manana Garibashvili

Iakob Gogebashvili Telavi State University

DOI: <https://doi.org/10.52340/tuw.2022.01.35.07>

***Abstract..** Women have been fighting for their independence, social or political equality for already centuries. As their rights and freedom were always declined and despised, they were considered as an inferior and minor part of the society. Misogyny and oppression towards women raised thousands of voices and the unity of the same purpose led it to the longest movement of feminism in history. Feminism is a gamut of socio-political movements and ideologies that share a common goal to delineate, establish, and achieve political, economic, personal, and social equality of sexes (Srivastava 2017). Linguistic abstraction is a subtle way in which women are perceived as less favorable and which causes them to become subject to gender discrimination, despite that those causing it are often unaware that they are doing so and are, in turn, unintentionally being gender biased towards women (Garnica 2020). Therefore, gender brought back some linguistic questions about how language, culture and thought interact, we find that freedom of speech is mostly found in verse, not in prose. Consequently, the goal of our research is to make a linguistic study of emotional language in Feminist poetry. Our study is based on selected poems by feminist women poets (Maya Angelou and Sylvia Plath); isomorphisms and allomorphisms are outlined; the writing style and linguistics characteristics are determined. the emotional language of these poets is extremely noteworthy.*

***Key words:** linguistics, linguistic aspects, Sylvia Plath, Maya Angelou, feminism, oppression*

Introduction

Women have been fighting for protecting their social and political equality for already centuries. As their rights and freedom were always declined and despised, they were considered as an inferior and minor part of the society. Misogyny and oppression towards women raised thousands of voices and the unity of the same purpose led it to the longest movement of feminism in history. Misogyny exists at different levels within societies and is perpetuated through different mediums. The word itself has been defined by lots of psychologists as a hatred towards women manifested in various forms such as gender discrimination, patriarchy and male privilege, sexual harassment, belittling of women, violence against women, and sexual objectification. Etymology of the term is quite interesting, as the roots of misogyny can be traced back to ancient Greek mythology (Srivastava, et.al. 2017; Berenger, 2020: 2).

There exist different definitions of *Feminism*, though in most dictionaries it is defined as a doctrine that aims to improve the position of women in society. According to the definition of Britannica **feminism** is the belief in social, economic, and political equality of the sexes.

Feminism is considered as a gamut of socio-political movements and ideologies that share a common goal to establish and achieve socio-economic and political equality of sexes. Feminist movements have always campaigned for women rights to vote, to work, to earn fair wages or equal pay, to own their own property, to get education, to sign contracts, to have equal rights in family, and to have maternity leave. Feminists have also worked and fought to promote their bodily autonomy and integrity, to protect women and girls from savage crimes such as rape, sexual harassment, and family violence (Srivastava and others 2017).

After development of different waves of feminism, consequently starts gender studies and, nowadays, studying gender-related language is increasingly popular and it is considered as an interdisciplinary field of research that studies varieties of speech in terms of gender. Gender studies are an integral part of this interdisciplinary movement that offers theoretical and methodological advantages in understanding multiply constituted social worlds and addressing global problems and also issues of gender and sex. The field of study and research draws upon the tradition of women's studies and feminist theories and activism. Gender awareness has become integral to disciplinary fields as diverse as history, literature, science, sociology and economics, as well as emerging as a field of studies, which goes further than the mainstreaming of gender (Woodward, 2015).

Taking linguistic action and responsibility for sexism within language could improve women's social advancement as well as be a key to liberating them within sexist linguistic domains, since sexism in language places certain restrictions on women and their perception within society (Berenger 2020: 2).

According to most of the scholars, freedoms of speech and word have been traditionally sanctioned more in verse, than in prose (Koupal 2014; Leech 1991:17; and et.al). From many different viewpoints, they argue that language - and more generally, discourse shapes gender identities and relations. Besides scholars, ordinary people always mention that language figures prominently in gender discussions.

The investigation of poetic language cannot proceed very far unless we have some notion of the relation between the kind of language which occurs in poetry, and other kind of language. Here, if anyone, we would expect linguistics, as the study of language and general, to help; for this subject matter of linguistics is all language - language as used not only in literary composition, but in everyday speech in scientific reports, in commercial and political persuasion, and in multitude of other more or less mundane functions. Critical language may violate or deviate from the generally observed rules of the language in many different ways, some obvious, some subtle. Both the means of and motives for deviation are worth of careful study. The creative writer and more particularly the poet, enjoys a unique freedom, amongst users of the language, to range over all its communicative resources, without respect to the social and historical context to which they belong. Most of what is considered characteristic of literary language (for example, the use of tropes like irony and metaphor) nevertheless has its roots in everyday uses of language, and can best be studied with some reference to these users (Leech 1991: 5-6).

Content

The article deals with the linguistic study of emotional language in feminist poetry based on selected works by feminist poets Maya Angelou and Sylvia Plath. It is without question that throughout history, lots of women have influenced the English literature and the works of the poets contribute to the progression of poetry even today. Even though **Sylvia Plath and Maya Angelou belong to different periods, they have something in common. It should be mentioned that they have lots of similarities in writing style and both of them have the same powerful message to women. Both of the poets had difficult periods in their lives they had to overcome many difficulties.**

Sylvia Plath is one of the brightest and talented persons English literature has ever had. She is an American poet, novelist and short story writer born to a German father and American-Austrian mother. From her work, we could identify that she had a very complex life growing up. Most of Plath's works reveal her own troubles and internal battles she was fighting to. For lots of people, her style of writing sounded negative and daunting; it is natural that many of us are unable to comprehend the profundity of the life she was leading. Plath's work was critical in what it later evolved as a genre called *Confessional poetry*.

The way Sylvia Plath depicts her struggles on depression is the fascinating and touching. In a society, even in today's time, it is challenging to make people understand the seriousness of mental illness, it takes the greatest courage coupled with sheer brilliance to create this beautiful piece of work.

Maya Angelou, an acclaimed American poet, storyteller, activist, and autobiographer was born Marguerite Johnson in St. Louis, Missouri. A phenomenal woman by herself who has performed exceptionally in all walks of life, Angelou leads as an example. Her writing style is insanely empowering and motivating. She is a warrior who has fought all the odds in her life. Her life wasn't easy with her traumatic childhood, when she was sexually abused by her mother's boyfriend. Despite all these hardships in her life, she evolved as a powerful human being inspiring us with her motivational work.

Sylvia Plath and Maya Angelou had their own shares of ups and downs. Both of them are impressive in their own way. While one opened up a new perspective for looking into complexities in human lives, the other led her way shining from the embers of her own past.

As our study concerns the investigation the linguistic aspects of feminist language, we have selected the poems, that best describes and outlines the mentioned task in the poems of Sylvia Plath and Maya Angelou. The following poems have been selected for farther discussion: ***The Phenomenal Woman*** and ***Still I Rise*** (Maya Angelou) and ***Mushrooms*** and ***Lady Lazarus*** (Sylvia Plath). The two poets made an enduring poetry for the world.

In her poems ***The Phenomenal Woman*** and ***Still I Rise***, Maya Angelou tries to reveal the face of the man who attempt to humiliate and discriminate women by their awful actions. She appeals and encourages women to be confident, because every woman is beautiful and strong enough to deal with all the problems around. She urges that if women are alive, they have strength and all kinds of possibilities to stand on their own feet. She says in her poems that if you believe in yourself, the whole world is in your hands. And she frequently addresses the men ironically, who are surprised by the strength of women (*I walk into a room, Just as cool as you please, And to a man, The fellows stand or Fall down on their knees...Now you understand. Just why my head's not bowed. I don't shout or jump about Or have to talk real loud. When*

you see me passing, It ought to make you proud (Phenomenal Woman).

You may shoot me with your words,
You may cut me with your eyes,
You may kill me with your hatefulness,
But still, like air, I'll rise....
Leaving behind nights of terror and fear
I rise
Into a daybreak that's wondrously clear
I rise
Bringing the gifts that my ancestors gave,
I am the dream and the hope of the slave.

I rise (**Still I Rise**)

Like Angelou, Sylvia Plath in the selected poems focuses on pain, depression, and male

Oppression:

*Nobody sees us, Stops us, betrays us;
The small grains make room..*

And I a smiling woman.

I am only thirty.

And like the cat I have nine times to die.

Unlike Angelou, she also focuses on the concept of suicide. Though both of the poets strongly emphasize the strength of women, and their oppression, both of them try to convince and encourage women to unite their forces against oppression and not to give up. Despite all failures, women can "rise up from the ashes" and go on living. According to their lines, women are very strong. Plath in one of her poems depicts her innumerable efforts to suicide, but in vain, all of her attempts are futile; despite her desire to die, she still continuous to fight against injustice and misogyny and from there the strong nature of women is revealed.

To conclude with, the reason why those poets are so distinctive is that both of them depicts their own troublesome ways of life and that make their poetry more expressive and emotive. Plath and Angelou were among those feminist writers who managed to fight against oppression, depression, humiliation and pain. They wrote each line of their poems to alarm other women and involve them in the battle of women's freedom.

Linguistic Aspects of the Language of Feminist Poets

Generally, linguistic analysis of poetry involves the contextual level analysis in terms of relevant extra-textual information and relevant patterns of grammatic and phonological structure (Leech 1991).

"Insistence on keeping poetics apart from linguistics is warranted only when the field of linguistics appears to be illicitly restricted. " It is part of the task of linguistics to describe texts; and all texts, including those, prose and verse, which fall within any definition of "literature", are accessible to analysis by the existing methods of linguistics. In talking of "the linguistic study" of literary texts we mean, of course, not "the study of the language" but "the study (of the language) by the theories and methods of linguistics". The justification for using linguistic

methods in literary analysis is that existing grammatical, lexical, phonological and phonetic theory is already valid and relevant for the purpose (Halliday 2002:5-6).

To start with, the first difference between those poets that is depicted within their poetry is a graphological difference. Sylvia Plath uses tercets or triplets

*Overnight, very
Whitely, discreetly,
Very quietly*

*Our toes, our noses
Take hold on the loam,
Acquire the air.,.*

while in Maya Angelou's poems are mainly based on sestets, septet or even octaves:

Leaving behind nights of terror and fear

I rise

Into a daybreak that's wondrously clear

I rise

Bringing the gifts that my ancestors gave,

I am the dream and the hope of the slave.

I rise

I rise

I rise.

Pretty women wonder where my secret lies.
I'm not cute or built to suit a fashion model's size

But when I start to tell them,

They think I'm telling lies.

I say,

It's in the reach of my arms,

The span of my hips,

The stride of my step,

The curl of my lips.

I'm a woman

Phenomenally.

Phenomenal woman,

That's me.

We also find some differences in the graphical design of poems, where we find dashes in only Plath's poems and by using them, he tries to create definite stylistic effect:

*I manage it —
Do I terrify? —
Them unwrap me hand and foot —
For the hearing of my heart —*

Ash, ash —
You poke and stir.
Flesh, bone, there is nothing there —

Both of the writer uses different forms of punctuation marks, such as exclamatory and question marks, but we have to mention that variety of them are used in Angelou's poetry, where the addressing forms to men are mostly constructed by direct and ironical questions to laugh at and incriminate them in their cruddy minds toward women and by humiliating them Angelou tries to underline the strong sides of women.

Does my sassiness upset you?
Why are you beset with gloom? -
Did you want to see me broken?
Bowed head and lowered eyes?
Does my haughtiness offend you?
Does my sexiness upset you?
Does it come as a surprise?

At the meeting of my thighs? –

When the reader starts reading the selected poems, one immediately identifies the numerous examples of *linguistic parallelism at word or a phrase level*. Abundance of these constructions can be explained by the fact that, the poets, in each line, or in each stanza try to emphasize the role, strength and beauty of women, try to convince the world in women's mighty soul:

'These are *my hands*
My knees'.
'They had *to call and call*'
I do it exceptionally well.

I do it so it feels like hell.
I do it so it feels real.

It's easy enough to do it in a cell.
It's easy enough to do it and stay put.
Comeback in broad day
To *the same place, the same face, the same brute*
For the *eyeing of my scars*, there is a charge
For the *hearing of my heart* —
It really goes.

..*Soon, soon* the flesh...

'*We are shelves, we are*
Tables, we are meek,
We are edible,'

Our toes, our noses...
..Nobody sees us,
Stops us, betrays us

We find examples of ***homoioleuton*** - the repetition of the same derivational or inflectional ending on different words, in Plath's poems and a rhythmical utterance is formed there:

... Overnight, very
Whitely, discreetly,
Very quietly
Our hammers, our rams,
Earless and eyeless,
Perfectly voiceless.

Examples of ***immediate repartitions*** are found in the poems:

Soon, soon the flesh

They had to call and call....

Herr God, Herr Lucifer
Beware
Beware.. (Plath)

I am the dream and the hope of the slave.

I rise
I rise
I rise.

I'm a woman
Phenomenally.
Phenomenal woman,
That's me (Angelou).

In the given lines, polyptoton- repetition of varying grammatical inflections is used. The words are also mentioned at the end of each stanza, and by repeating these patterns the poet tries to underline her power and strength.

Examples of epistrophe i.e. the final repetition of the same words or word combinations, is also engaged in the poetry:

Out of the huts of history's shame
I rise
Up from a past that's rooted in pain
I rise

I'm a black ocean, leaping and wide,

As for the stylistic coloring of the selected poems, we won't exaggerate if we say that, the poems of Maya Angelou and Sylvia Plath have strong effect of expressiveness and emotiveness that is achieved by using numerous examples of metaphors, similes and comparisons and epithets:

Our toes, our noses
Take hold on the loam...[metaphor]

.....

But they can't touch
My inner mystery [epithet]

.....

And the joy in my feet.....*Then they swarm around me.....A hive of honey bees.....*
The curl of my lips[metaphor].

Using two forms of figurative language in one sentence is quite usual in the poems: Following stanzas esthetically and emotively combine *metaphors* and *epithets*:

Soft fists insist on
Heaving the needles,
The leafy bedding..

...

Our hammers, our rams,
Earless and eyeless,

Perfectly voiceless,
Widen the crannies,

Combination of *epithet* and a *simile* in Plath's poems, where she describes herself as a walking miracle and her skin is compared the brightness of lampshade:

A sort of walking miracle, my skin
Bright as a Nazi lampshade,

Combination of metaphor and simile is quite characteristic to the poets:

Out of the ash
I rise with my red hair
And I eat men like air.
Dying
Is an art, like everything else.

The strength of women is compared to the strength of the moon and the sun, and the tides of ocean by using simile:

Just like moons and like suns,
With the certainty of tides,
Just like hopes springing high,
Still I'll rise (Angelou).

Other distinctive examples of *simile*:

*And pick the worms off me like sticky pearls.
Shoulders falling down like teardrops
But still, like dust, I'll rise.*

'Cause I walk like I've got oil wells
Pumping in my living room

*And like the cat I have nine times to die.
I rocked shut
As a seashell.*

The poets express their feeling by powerful examples of *epithets*:

The sour breath....
The peanut-crunching crowd...
It's the theatrical
Comeback in broad day...

.....

With your bitter, twisted lies
Weakened by my soulful cries?

Angelou's writing style of poems is rather distinctive, she makes a great combination of different linguistic forms; it is also quite characteristic for her to use whole stanzas metaphorical:

You may shoot me with your words,
You may cut me with your eyes,
You may kill me with your hatefulness,
But still, like air, I'll rise

.....

It's in the arch of my back,
The sun of my smile,
The ride of my breasts,
The grace of my style.

.....

*The pure gold baby
That melts to a shriek.
I turn and burn...*

In poetry there are frequently found some irregularities. For more expressiveness poets often break grammar rules and Plath and Angelou are not exceptions; they enjoy literary coloring outside the lines. We have identified several examples of grammatical deviations, where word order is broken.

*We shall by morning
Inherit the earth.
the flesh*

The grave cave ate will be
At home on me...

In Angelou's poem we find examples of phonological deviations, such as *aphesis*, shortening the beginning of a word and an *apocope*, shortening the end of a word:

'Cause I walk like I've got oil wells..
'Cause I laugh like I've got gold mines
Diggin' in my own backyard....
'Cause I'm a woman.

Conclusion

As we have mentioned above, the goal of the research is to identify the linguistic aspects of emotional language of the selected poems in Maya Angelou and Sylvia Plath's works. Both of the writers were under oppression, they had to overcome lots of problems, though they managed not only to survive but they were able to "rise from ashes" that made them stronger. Their poems give hope, belief and strength millions of women to struggle for their own right and independence. In each line there is given a hope, strength, and struggle. We have identified similar use of grammatical constructions in the poetry of Maya Angelou and Silvia Plath. Both of the frequently uses repetitions, though grammatical and lexical deviation is quite rarely identified; we find examples of shortened forms; mostly there are used -of constructions while describing those characteristics of women, that so impress men; Various examples of simile, metaphor, epithets make their language more emotive and expressive.

References:

1. Berenger, Garnica. 2020. "Linguistic Sexism and Society: A Woman's Representation Through Language." Language. Text. Society <https://ltsj.online/2020-07-2-garnica>. Canada
2. Feminism (n.d.) available at <https://www.britannica.com/topic/feminism>
3. From Sylvia Plath to Maya Angelou: Women Who Held the Beacon (n.d.) available at <https://devidachu.medium.com/from-sylvia-plath-to-maya-angelou-women-who-held-the-beacon-cf5dc87c43ee>
4. Georgina W, Pretorius J. 1981. linguistic analysis of certain poems by T.S. Eliot A dissertation, Potchefstroom University for Christian Higher Education
5. Halliday M.A.K 2002. Linguistic Studies of Text and Discourse. Great Britain:MPG Books Ltd.
6. Koupal R, Kouhi D, Aslrasouli M. 2014. How do Language and Gender Interact? (A Critical Study on the Feminist Theory of Language); International Journal of Academic Research in Progressive Education and Development, Vol. 3, No. 4
7. Kroløkke Ch, Scott A. 2005. "Three Waves of Feminism: From Suffragettes to Girls." In Contemporary Gender Communication Theories & Analyses: From Silence to Performance; Thousand Oaks, California: SAGE Publications [cites 2022 March 1; Available from: https://webpages.scu.edu/ftp/cmurphy/courses/sctr165/resources/kroløkke-and-sorenson_three-waves-of-feminism.pdf].
8. Leech G.N 1991. *A Linguistic Guide to English Poetry*. London, New York -Longman
9. Srivastava K, Chaudhury S, Bhat P S, Sahu S. 2017. *Misogyny, feminism, and sexual harassment*. Ind Psychiatry J [serial online] 2017 [cited 2022 March 1]; Available from: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC6058438/>
[Available from: https://hrmars.com/papers_submitted/1283/how-do-language-and-gender-interact-a-critical-study-on-the-feminist-theory-of-language.pdf; cited 2022, February20];

ფემინისტ პოეზია ემოციური ენის ლინგვისტური ასპექტები

ლაზვიაშვილი შორენა

ღარიბაშვილი მანანა

სსიპ იაკობ გოგებაშვილის სახელობის
თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

აბსტრაქტი

ქალები უკვე საუკუნეებია იბრძვიან დამოუკიდებლობისთვის, მათი სოციალური თუ პოლიტიკური თანასწორობისთვის. იმის გამო, რომ მათი უფლებები და თავისუფლება მუდამ უარყოფილი იყო, ისინი საზოგადოების არასრულფასოვან და უმნიშვნელო წევრებად ითვლებოდნენ. ქალთა მიმართ მიზოგინიამ და ჩაგვრამ ერთგვარი ბიძგი მისცა მსოფლიოში ფემინიზმის, როგორც მოძრაობის, ჩამოყალიბებასა და გააღვივებას. შესაბამისად, ფემინისტურმა მოძრაობამ ასახვა პოვა ლიტერატურაზე და მის ერთ-ერთ მიმდინარეობად ჩამოყალიბდა დროთა განმავლობაში. ფემინისტური ლიტერატურა მკაფიოდ უსვამს ხაზს, თუ რაოდენ მნიშვნელოვანია ენის, კულტურისა და აზროვნების ურთიერთმიმართება და ურთიერთქმედება.

უაღრესად საინტერესო აღმოჩნდა ფემინისტურ პოეზიაზე დაკვირვება და ფემინისტ ქალ-პოეტთა ენის ლინგვისტური ანალიზი, რომელიც გაჟღენთილია სიტყვის თავისუფლებისაკენ ლტოლვით. შესაბამისად, ჩვენი კვლევის მიზანია ფემინისტურ პოეზიაში ემოციური ენის ლინგვისტური ასპექტების გამოკვეტა და მათზე დაკვირვება. კვლევა ეფუძნება ფემინისტი პოეტ ქალთა (მაია ანჯელოუ და სილვია პლატი) შემოქმედების ლინგვისტურ ანალიზს, რის საფუძველზეც გამოიკვეტა იზომორფიზმები და ალომორფიზმები; განისაზღვრა აღნიშნულ პოეტთა წერის სტილი და მთელი რიგი ლინგვისტური მახასიათებლები, რომლებიც ქმნიან ემოციურ ენას და მაღალმხატვრულ ელფერს სძენენ ფემინისტურ შემოქმედებას.

**გენდარის სემანტიკური სპეციფიკისათვის გერმანულ
ფრაზეოლოგიზმებში**

მოდებაძე ცისანა

სსიპ იაკობ გოგებაშვილის სახელობის
თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

DOI: <https://doi.org/10.52340/tuw.2022.01.35.08>

აბსტრაქტი. ქალი სამყაროს, სიცოცხლის საწყისი და დასასრულია. ქალის გარეშე სამყარო დიდი ხნის წინ შეწყვეტდა არსებობას. გამომდინარე იქიდან, რომ ფრაზეოლოგიზმები ერის ცნობიერების და ცხოვრების სარკეა, კონცეპტ „ქალის“ შემცველი ფრაზეოლოგიზმები ყველა ენაში მრავლადაა და მათ შორის გერმანულშიც.

ჩვენი კვლევის მიზანია: კონცეპტ „ქალის“ შემცველი ფრაზეოლოგიზმების მოძიება და მათი სემანტიკის განსაზღვრა. კვლევის ობიექტია გერმანულენოვანი ლექსიკონები და პრესა, კერძოდ ჟურნალები: „Bravo“, „Mädchen“. მოძიებულ იქნა 83 გერმანული ფრაზეოლოგიზმი. როგორც კვლევამ გვიჩვენა, კონცეპტი „ქალი“ გერმანულ ფრაზეოლოგიზმებში გამოყენებულია დადებითი და უარყოფითი კონოტაციით, თუმცა უარყოფითი კონოტაციით გამოყენებული ფრაზეოლოგიზმები ჭარბობს (54) დადებითი კონოტაციით წარმოდგენილ (29) ფრაზეოლოგიზმებს.

კონცეპტი „ქალი“ დადებითი კონოტაციის ფრაზეოლოგიზმებში ნახმარია მრავალფეროვანი სემანტიკური მნიშვნელობით, როგორცაა სილამაზე, სიყვარული, მომჭირნეობა, შრომისმოყვარეობა და ა. შ. გერმანული ფრაზეოლოგიზმების კვლევამ გვიჩვენა, რომ ქალი უფრო ხშირად ნეგატიური კონოტაციით ანუ უარყოფითი სემანტიკური მნიშვნელობით ფიქსირდება. ბიბლიაშიც კი ევა არის ცოდვის დასაბამი. იგი არის საგანი, სათამაშო ეშმაკის ხელში. ის არის სუსტი არსება, რომელზედაც ზემოქმედება იოლია. უარყოფით კონოტაციაში იგულისხმება შემდეგი სემანტიკური მნიშვნელობები: გრძელი ენა, მოკლე ჭკვა, სიცბიერე, არასანდოობა, მსუბუქი ყოფა-ქცევა, ცვალებადი ხასიათი და ა. შ. კონცეპტ „ქალის“ შემცველი ფრაზეოლოგიზმების უმეტესობა სემანტიკური მნიშვნელობით ქალისა და მამაკაცის ურთიერთობასთან და ოჯახთან არის დაკავშირებული.

დასკვნის სახით შეგვიძლია ვთქვათ, რომ მიუხედავად უამრავი უარყოფითი კონოტაციის შინაარსის მქონე ფრაზეოლოგიზმებისა, ქალი მაინც რჩება სიცოცხლის საწყისად, რაც კარგად ჩანს ფრაზეოლოგიზმებშიც.

საკვანძო სიტყვები: კონცეპტი „ქალი“, სემანტიკა, დადებითი, უარყოფითი, კონოტაცია

ქალი სამყაროს, სიცოცხლის საწყისი და დასასრულია. ქალის გარეშე სამყარო დიდი ხნის წინ შეწყვეტდა არსებობას. გამომდინარე იქიდან, რომ ფრაზეოლოგიზმები ერის ცნობიერების და ცხოვრების სარკეა, კონცეპტ „ქალის“ შემცველი ფრაზეოლოგიზმები ყველა ენაში მრავლადაა და მათ შორის გერმანულშიც. ამიტომაც ჩვენი კვლევის მიზანია კონცეპტ „ქალის“ შემცველი ფრაზეოლოგიზმების მოძიება და მათი სემანტიკის განსაზღვრა.

კვლევის ობიექტია გერმანულენოვანი ლექსიკონები და პრესა, კერძოდ, ჟურნალები: „Bravo“, „Mädchen“.

გერმანულ ფრაზეოლოგიზმებში Frau-ქალი რამდენიმე სინონიმური ფორმით დაფიქსირდა: Weib-ქალი, Mädchen-გოგონა, Dame-ქალბატონი, Jungfrau-ქალწული.

გერმანულ ფრაზეოლოგიზმებში „Frau-ქალი“ ფიქსირდება როგორც დადებითი, ასევე უარყოფითი კონოტაციით.

„Frau-ქალი“ ხშირად გვხვდება დადებითი კონოტაციით, როგორცაა სილამაზე:

Das schöne Geschlecht-ლამაზი სქესი

Die schöne Frau ist halb verheiratet-ლამაზი ქალი ნახევრად უკვე გათხოვილია. ეს ფრაზეოლოგიზმი მიგვანიშნებს იმაზე, რომ ქალის ვიზუალური მხარე მამაკაცებისთვის ძალიან მნიშვნელოვანია.

ლამაზი ქალი არის მამაკაცების სუსტი მხარე, ქალი მათ საზრუნავს და დარდს უჩენს:

Wer eine schöne Frau hat, braucht mehr als zwei Augen-ვისაც ლამაზი ქალი /ცოლი ჰყავს, ორ თვალზე მეტი სჭირდება; Je schöner das Weib, desto schlechter das Essen - რამდენადაც ლამაზია ქალი, იმდენად ცუდია საჭმელი.

თუმცა არსებობს შემდეგი ფრაზეოლოგიზმიც: Die Frau, die oft in den Spiegel schaut, spinnt wenig-ქალი, რომელიც ხშირად იყურება სარკეში, ცოტას უბერავს (სულელია). ანუ ქალის სილამაზემ შეიძლება შეცდომაში შეიყვანოს ადამიანი და სულელი ქალი შერჩეს ხელში.

ქალსა და მამაკაცს შორის ურთიერთობას გამოხატავს ფრაზეოლოგიზმები: Eine gute Frau macht einen guten Mann-კარგი ქალი კარგ კაცს ჰქმნის; Hinter jedem großen Mann steht eine kluge Frau-ყველა დიდი კაცის უკან ჰკვიანი ქალი დგას; Die Bauersfrau ist die Seele des Bauernhofes-გლეხის ქალი გლეხის ეზოს სულია; Der Mann ist Kopf, die Frau hingegen das Genick-კაცი თავია, ქალი კი კისერი.

სილამაზე წარმავალია: Wer auf Schönheit traut, hat auf Sand gebaut- ვინც სილამაზეს ენდობა, ქვიშაზე აშენებს; Die schönsten Rosen welken zuerst-პირველად ყველაზე ლამაზი ვარდები ჰკნებიან. Hübsche Frauen altern nicht, sie können nur bis dreißig zählen-ლამაზი ქალები არ ბერდებიან, მათ მხოლოდ ოცდათამდე დათვლა იციან. Für Frauen ist das Alter die Hölle-ქალებისთვის ასაკი ჯოჯოხეთია.

სიყვარული: Die Frau liebt mit dem Herzen, der Mann mit dem Kopfe-ქალს უყვარს გულით, კაცს თავით; Die Dame/Frau seines Herzens- (მისი გულის ქალი/ქალბატონი) შეყვარებული.

მომჭირნეობას გამოხატავს ფრაზეოლოგიზმი: Frauen machen aus Pfennigen Taler, Männer aus Taler Pfennige-ქალები პფენინგიდან ტალერს ჰქმნიან, კაცები ტალერიდან პფენინგს.

ქალი დადებით კონტექსტში მოხსენიებულია ხშირად მხოლოდ ოჯახურ საქმიანობასთან კავშირში, როგორცაა ოჯახური საქმე, ბავშვების მოვლა, ავადმყოფების და მოხუცების მოვლა და ა.შ.

Eine gute Frau hat fünf K zu besorgen: Kinder, Kammer, Küche, Keller und Kleider-კარგ ქალს ხუთი K აქვს საზრუნავი: შვილები, საკუჭნაო, სამზარეულო, სარდაფი და კაბები; Wie die Frau, so das Haus-რაც ქალია, ის სახლია; Wenn die Frau fleißig ist, steht das Glück an der Türschwelle-ქალი თუ ყოჩაღია, ბედნიერება კარის ზღურბლზე დგას; Das beste Möbel in einem Haus ist eine tugenhafte Frau-სახლში ყველაზე საუკეთესო ავეჯი სათნო ქალია.

Das Auge der Frau hält das Haus rein-ქალის თვალი სახლის სისუფთავს იცავს

Wie die Frau, so das Haus-რაც ქალია, ის სახლია

Die Frau ist der Schlüssel des Hauses-ქალი სახლის გასაღებია

Die Arbeit einer Frau nimmt nie ein Ende-ქალის სამუშაო არასოდეს მთავრდება

Die Bauersfrau ist die Seele des Bauernhofes-გლეხის ქალი გლეხის ეზოს სულია

Der Mann ist Kopf, die Frau hingegen das Genick-კაცი თავია, ქალი კი კისერი

Die Frau ist der Hüter der Seele des Mannes-ქალი მამაკაცის სულის მცველია.

Jeder Hans findet seine Grete-ყველა ჰანსი თავის გრეტეს პოულობს (ალხანას ჩალხანა არ დაეღვევა)

Jemandes bessere Hälfte-ვინმეს საუკეთესო მეორე ნახევარი

Eine aufrichtige Ehefrau ist des Mannes bessere Hälfte - გულწრფელი ცოლი ქმრის საუკეთესო მეორე ნახევარია

ფრაზეოლოგიზმების კვლევამ გვიჩვენა, რომ ქალი უმეტესად ნეგატიური კონოტაციით ანუ უარყოფითი თვისებებით არის მოცემული. ბიბლიაშიც კი ევა არის ცოდვის დასაბამი. იგი არის საგანი/სათამაშო ეშმაკის ხელში, ის არის სუსტი არსება, რომელზედაც ზემოქმედება იოლია.

აქედან მოდის ფრაზეოლოგიზმები:

Wo Eva gemalt steht, da ist die Schlange nicht weit-სადაც ევაა დახატული, იქვე ახლოს გველიცაა

Die Weiber heißen alle Eva-ყველა ქალი ევაა

Ein Weib neun Haute, die Zwiebel sieben-ქალს ცხრა კანი აქვს, ხახვს შვიდი

გერმანული ფრაზეოლოგიზმები გამოხატავს ქალის შემდეგ უარყოფით თვისებებს: გრძელი ენა. მოკლე ჭკუა, სიცბიერე, ჭორიკნობა

გრძელი ენა:

Die Frauenzungen sind länger als Frauenröcke-ქალის ენა უფრო გრძელია, ვიდრე ქალის ქვედაკაბა.

მოკლე ჭკუა:

Die Frauen haben langes Haar und kurzen Verstand-ქალებს გრძელი თმა და მოკლე ჭკუა აქვთ

ქალი საშიში, ცბიერი და არასანდოა:

Eine Frau und ein Gewitter sind immer zu fürchten-ქალი და ავდარი ყოველთვის საშიშია

Mit Frauen und Geld ist gefährlich zu spielen-ქალებთან და ფულთან თამაში საშიშია

Mit Frauen zu lachen ist gefährlicher, als mit Männern zu kämpfen-ქალებთან სიცილი უფრო საშიშია, ვიდრე კაცებთან ბრძოლა

Frauen und Melonen sind schwer zu erkennen-ქალები და საზამთრო ძნელი საცნობია

Die Frauen und das Spiel verderben der Männer viel-ქალები და თამაში ბევრ რამეს უფუჭებენ კაცებს

ქალები მეტწილად ნეგატიურად არის წარმოდგენილი. ქალებს უყვართ სხვებზე ჭორაობა:

Wo immer eine Frau ist, ist Tratsch-სადაც ქალია, იქ ჭორაობაცაა

Es hat nie einen Streit ohne eine Frau gegeben-არ არსებობს ჩხუბი ქალების გარეშე

Wer eine Frau hat, hat Streit-ვისაც ცოლი ჰყავს, ჩხუბიც აქვს

Wenn Frauen gehen, hinterlassen sie Frieden-როცა ქალები მიდიან, მშვიდობას ტოვებენ მსუბუქი ყოფა-ქცევა:

Eine Frau mit Vergangenheit-ცუდი წარსულის მქონე ქალი

Ein leichtes Mädchen-მსუბუქი ყოფა-ქცევის გოგონა

Ein gefallenes Mädchen-დაცემული გოგონა

ქალების ცვალებადი ხასიათია ასახულია ფრაზეოლოგიზმებში:

Winterwetter und Frauengedanken ändern sich oft- ზამთრის ამინდი და ქალების აზრები ხშირად იცვლება

Frauen sind so wechselhaft, wie das Wetter im April –ქალები ისეთივე ცვალებადია, როგორც ამინდი აპრილში

Ein kluger Mann widerspricht seiner Frau nicht. Er wartet, bis sie es selbst tut- ბრძენი კაცი ცოლს არ ეწინააღმდეგება. ის ელოდება სანამ ის თვითონ გააკეთებს ამას.

ქალის და კაცის ტვინი განსხვავებულია. ქალები უფრო ენობრივ და ხელოვნების სფეროში არიან ძლიერი, კაცები საბუნებისმეტყველო და ტექნიკურ სფეროში.

Ein Mann ist ein Wort, eine Frau ein Wörterbuch-კაცი სიტყვაა, ქალი ლექსიკონი

Eine Frau sagt mehr, als in allen Büchern der Welt geschrieben steht-ქალი იმაზე მეტს ამბობს, ვიდრე მსოფლიოს ყველა წიგნში წერია.

Viele Frauen, viele Worte-ბევრი ქალი, ბევრი სიტყვა

Wer seiner Frau alles erzählt, weiß wenig-ვინც ცოლს ყველაფერს უყვება, ცოტა იცის

Die beste Frau ist die, die nicht spricht- საუკეთესო ქალი ისაა, ვინც არ ლაპარაკობს

Das Haar einer Frau ist lang, ihre Zunge noch länger-ქალს თმა გრძელი აქვს, ენა კი უფრო გრძელი

Drei Frauen und eine Gans machen eine Markt- სამი ქალი და ბატი ბაზარს ჰქმნიან.

ქალის მოსაფერებელი ფრაზეოლოგიზმებია:

Ein Piepmatz! - პატარა ჩიტუნია!

Eine süße Puppe!-საყვარელი თოჯინა!

Eine süße Maus!-საყვარელი თაგუნია!

Eine Torte!-ტორტი!

Eine süße Biene! - საყვარელი/ტკბილი ფუტკარი!

ქალის სალანძღავი ფრაზეოლოგიზმებია:

Eine dumme Pute-სულელი ინდაური

Eine dumme Gans-სულელი ბატი

Eine blöde/ dumme Ziege-სულელი თხა

Ein alter Drachen-მოხუცი დრაკონი

Eine falsche Schlange- ყალბი გველი (არაგულწრფელი, მატყუარა ქალი)

XXI საუკუნის ქალი აღარ არის ნაზი, უმწეო, თავგადადებული დიასახლისი, არამედ ემმაკი, ემანსიპირებული ქალია. ეს ჩანს ფრაზეოლოგიზმებშიც:

Eine Frau der Tat-საქმოსანი ქალი;

Eine Frau von Welt-საზოგადოებაში წარმატებული, ცნობილი ქალი

სხვადასხვა შინაარსის გამომხატველი ფრაზეოლოგიზმებია:

Eine Frau dick machen-(ქალის გასუქება) ქალის დაფეხმძიმება

Etwas an die Frau bringen-(რაიმეს ქალთან მიტანა) რაიმეს სარფიანად გაყიდვა

Eine Frau an den Mann bringen- (ქალის კაცთან მიყვანა) კაცისთვის ქალის გარიგება

Selbst ist die Frau- (თავად არის ქალი) თავად შეუძლია ბევრი რამის გაკეთება

Die Frau meiner Träume-სასურველი/ოცნების ქალი

Eine Frau ersten Stunde- (პირველი წუთების ქალი) ადამიანი, რომელიც პირველი წუთიდან შემთხვევის ადგილზე იყო

Um die Hand einer Frau anhalten/bitten-ქალისთვის ხელის თხოვნა

Einer Frau/einem Mädchen Gewalt antun- ქალზე ძალა იხმარა/გააუპატიურა

Frau Holle schüttelt die Betten/Federn aus (ქალბატონი ჰოლე ლოგინებს/ბუმბულს იქნევს)-თოვს

Dafür muss eine Oma/alte Frau lange stricken!-(ამისათვის ბებია მ /მოხუცმა ქალმა დიდხანს უნდა ქსოვოს) ძვირია!

eine alte Frau ist doch kein D-Zug- (მოხუცი ქალი არ არის სწრაფი მატარებელი) მოხუცები სწრაფები აღარ არიან.

Die Frau fürs Grobe sein-მკაცრი, უხასიათო (ადამიანი, რომელსაც უსიამოვნო დავალებები ევალება)

Eine gestandene Frau sein-დამდგარი ქალი /ზრდასრულია/ მომწიფებულია/ გამოცდილია

ამრიგად, მოვიძიეთ 83 ფრაზეოლოგიზმი. როგორც კვლევამ გვიჩვენა, კონცეპტი "ქალი" გერმანულ ფრაზეოლოგიზმებში გამოყენებულია დადებითი და უარყოფითი კონოტაციით, თუმცა უარყოფითი კონოტაციით გამოყენებული ფრაზეოლოგიზმები ჭარბობს (54). დადებითი კონოტაციით იყო (29) ფრაზეოლოგიზმი.

დადებით კონოტაციას მიეკუთვნება: სილამაზე, სიყვარული, მომჭირნეობა, შრომისმოყვარეობა და ა. შ.

უარყოფით კონოტაციაში იგულისხმება: გრძელი ენა, მოკლე ჭკვა, სიცბიერე, არასანდოობა, მსუბუქი ყოფა-ქცევა, ცვალებადი ხასიათი და ა.შ. ფრაზეოლოგიზმების უმეტესობა არის ქალისა და მამაკაცის ურთიერთობასთან და ოჯახთან კავშირში.

მიუხედავად უამრავი უარყოფითი კონოტაციის შინაარსის მქონე ფრაზეოლოგიზმებისა, ქალი მაინც რჩება სიცოცხლის საწყისად.

ლიტერატურა:

1. გამრეკელი, ნ., ჰოფმანი, თ. ქადაგიძე, ნ. (1973): გერმანულ-ქართულ-რუსული ფრაზეოლოგიური ლექსიკონი. თბილისი. განათლება.
2. ზექალაშვილი, რ. ქირია, ჯ. (2007): გერმანულ-ქართული ლექსიკონი. თბილისი: საქართველოს მაცნე.
3. Duden (Deutsches Universalwörterbuch) (5. überarbeitete Aufgabe) (2003). Dudenverlag. Mannheim. Leipzig. Wien. Zürich.
4. Duden (2008): Wörterbuch der deutschen Idiomatik. 3., überarbeitete und aktualisierte Aufl. Mannheim: Dudenverlag.
5. Götz D. u. a.:(2008) Drowörterbuch Deutsch als Fremdsprache. Langenscheidt-Berlin- München -Wien -Zürich -New York.
6. Kempke, G. (1984):Handwörterbuch der deutschen Gegenwartssprache in zwei Bänden. Berlin: Akademie Verlag.
7. Schmidt W. (1982): Deutsche Sprachkunde; Volk und Wissen, volkseigener Verlag. Berlin.
8. Paffen, K.A. (1980): Deutsch-russisches Satzlexikon. Leipzig: VEB Verlag Enzyklopädie.
9. Warig, G. (2000): Deutsches Wörterbuch. Bertelsmann Lrxikon Verlag. Gütersloh/ München.
10. <https://www.presseplus.de/BRAVO-Abo> მოძიებულია 20.03.2022
11. <https://www.maedchen.de/> მოძიებულია 20.03.2022

FOR THE SEMANTIC SPECIFICITY OF GENDER IN GERMAN PHRASEOLOGICAL UNITS

Modebadze Tsisana

Iakob Gogebashvili Telavi State University

Abstract

Woman is the beginning and end of the universe. Without women, the world would have ceased to exist a long time ago. Due to the fact that phraseology is a mirror of a nation's consciousness and life, phraseology containing the concept "woman" is abundant in all languages, including the German language.

The purpose of our research is to find phraseology containing the concept "woman" and determine its semantics. The object of research is German-language dictionaries and press, in particular the magazines: "Bravo", "Mädchen". There were found 83 German phraseological units. As the research has shown, the concept "woman" is used in German phraseology with positive and negative connotations, although phraseology with a negative connotation prevails (54) over (29) phraseology with a positive connotation.

The concept "woman" is used in positive connotation phraseology with a variety of semantic meanings, such as beauty, love, difficulty, hard work, etc. The research of German phraseology revealed that the concept "woman" is more often fixed with a negative connotation or a negative semantic meaning. Even in the Bible, Eva is the origin of sin. She is an object, a toy in the hands of the devil. She is a weak creature who is easily influenced. The negative connotation includes the following semantic meanings: long tongue, short wit, cunning, unreliability, easy behavior, changeable character, etc. Most of the phraseology containing the concept "woman" is semantically related to the relationship between men and women and the family.

As a conclusion, we can say that despite many phraseological expressions with negative connotations, women still remain the beginning of life, which is also clearly visible in phraseological expressions.

Key words: concept "woman," semantics, positive, negative, connotation.

გურამ დოჩანაშვილისეული სიტყვათმცნადობა

ფილაშვილი ელენე

სსიპ იაკობ გოგებაშვილის სახელობის
თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

DOI: <https://doi.org/10.52340/tuw.2022.01.35.09>

აბსტრაქტი. გურამ დოჩანაშვილის პროზა ყურადღებას იპყრობს გამორჩეული სიტყვათმცნადობით, სემანტიკური თავისებურებებით, ამოუწურავი სიტყვათა მარაგით, მდიდარი სტილისტური ხერხებითა თუ ხალხური მეტყველების ნიმუშებით.

მწერალი სიტყვათწარმოებისას იყენებს სემანტიკურად და სტრუქტურულად განსხვავებულ ენობრივ ერთეულებს. მწერლის ენისათვის დამახასიათებელია ფუძეგაორკეცებული (ზნელ-ზნელი, წვრილ-წვრილი) და ნაირფუძიანი (ენამოქარგული, ნესტოებდაბერილი, ჩრდილდაფენილი) კომპოზიციები.

სხვადასხვა ფუძით შეერთების შედეგად შექმნილ კომპოზიციებში განირჩევა:

ა) ერთი და იმავე ტიპის სახელთა გაერთიანებით შექმნილი კომპოზიციები, სადაც ორივე კომპონენტი არსებითი სახელია: ძილ-ღვიძილი, ტყვია-წამალი, ხელ-პირი, გულ-ხელი, შაქარყინული, თავსამკაული...

ბ) ერთი კომპოზიტი არსებითი სახელია, მეორე - ზედსარავი: თვალეზამოქარგული, ჩრდილდაფენილი, გრძელსხივება, ნესტოებდაბერილი, თვალეზაბუჭული...

გ) ორივე კომპონენტი ზედსართავი სახელია: ლურჯ-წითელი, ტკბილ-მომწარო...

დ) კომპოზიტის ერთი კომპონენტი წარმოქმნილი სახელია: წოწოლაქუდიანი, შავწამოსასხამიანი...

ე) კომპოზიტის ერთი კომპონენტი ზმნა-შემასმენელია, ან მიღებულია ზმნათა გაერთიანებით: ენაწყლიანობდა, ენაწყლიანობდნენ, დავმადნაფიცდით, გაიარ-გამოიარა...

ექსპრესიით ხასიათდება სამ და ოთხკომპონენტიანი კომპოზიციები: ხელისგულმიფარებული, ტუჩნიკაპათროლოებული, ცალშიშველფეხმოდუნებული...

მხატვრულ წარმოსახვათა გადმოსაცემად აღსანიშნავია ისეთი კომპოზიციები, როგორცაა: ტანხვლიკიანი, ცადდარჩენილი, მზერააბჯენილი, ჩრდილდაფენილი, მდინარენაპკურები, ხმაურმიღწეული, საიდუმლოშენახული, ყვრიმალებდაბერილი, სახემითიხნილი, ორთქლდადენილი, სახედაჭმუჭნული, ცადდარჩენილები და...

ცალკე გამოსაყოფია ატრიბუტულმსაზღვრელიანი (ენაჭარტალა, ფეხშიშველი) და მართულმსაზღვრელიანი (მზეთუნახავი, ხელისგული, მუხლისთავი, ბალღობისდროინდელი, ცისარტყელა, გულისპირი, გულისმგერა, თავსახური) კომპოზიციები.

მწერლის ენისათვის ნიშანდობლივი აღმოჩნდა სახელზმნით შედგენილი კომპოზიციები: მზერაამღვრეული, მზერაარიდებული, მზერადქეული, მზერაგაშტერებული, თავაწყვეტილი, ძილგამკრთალი, ქანცგაწყვეტილი, ყელგამოსაჭრელი, ხელიხელჩაკიდებული, ტანსაცმელშემოფლეთილი, ქედჩაღწეილი, თვალისმომჭრელი, ახალშემოსწრებული, შარვალაკარწახებული, თითებმიხუტებული, თითებმიფარებული, თითებმიდებული, თათებმოკეცილი...

მწერლის ენაში ყურადღებას იპყრობს რამდენიმე ლექსებით შექმნილი მეტად საინტერესო და ექსპრესიული კომპოზიციები, რომლის ძირითად ფუძედ გვხვდება გული (გულამგერებული),

თვალი (თვალეზგაფართოებული), **მზერა** (მზერამიწებებული), **თავი** (თავდაღწეული) და...

ნათელია, რომ გურამ დოჩანაშვილი სიტყვის უზადლო ოსტატია, ქართული სიტყვის, ლექსიკის თავისთავადობა, სიტყვათქმნადობა მწერალთან ამოუწურავია და დიდ შესაძლებლობას იძლევა.

საკვანძო სიტყვები: სიტყვათქმნადობა, კომპოზიცია, სტილი, ექსპრესია.

ქართული სიტყვის ოსტატის გურამ დოჩანაშვილის პროზა ყურადღებას იპყრობს გამორჩეული სიტყვათქმნადობით, სემანტიკური თავისებურებებით, ამოუწურავი სიტყვათა მარაგით, მდიდარი სტილისტური ხერხებითა თუ ხალხური მეტყველების ნიმუშებით.

გურამ დოჩანაშვილმა სიტყვასთან ჭიდილში შექმნა საუკეთესო ქმნილებანი, რომლებიც სიტყვათწარმოებითი შესაძლებლობების მრავალფეროვნებით გამოირჩევა. სიტყვათქმნადობის საფუძველზე შექმნილი კომპოზიტები ყურადღებას იქცევს თავისი სისადავით, მიმხიზვლელობით, განუმეორებლობით...

მწერალი სიტყვათწარმოებისას იყენებს სემანტიკურად და სტრუქტურულად განსხვავებულ ენობრივ ერთეულებს. მწერლის ენისათვის დამახასიათებელია ფუძეგაორკეცებული და ნაირფუძიანი კომპოზიტები.

აღსანიშნავია, რომ მწერალს კომპოზიტთა ერთეულად გამოუყენებია როგორც მხოლოდობითი, ისე მრავლობითისა და მხოლოდობითის ფორმათა შეერთების შედეგად მიღებული ლექსიკური ერთეულები:

მიწის კაცები, - **მხვნელ-მთესველები**, მეგუთნეები, მთიბავები, დროდადრო გაკალატოხებულნი, გამწყემსებულნი - ყველა იწვოდა სამოსელში.

აქეთ მთავრდება თავი მეორე - „**დროსტარებანი**“.

ფუძეგაორკეცებული კომპოზიტებიდან აღსანიშნავია მარტივი რედუპლიკაცია: **ბნელ-ბნელი, წვრილ-წვრილი, ერთ-ერთი, ციმციმი**.

დროდადრო ყოველივე ეს განელებული იყო **წვრილ-წვრილი** ფათერაკებით;

ცივი, ყინულოვანი **ციმციმით** ერთმანეთში ხრაჭუნით იფშვნებოდა უამრავი ყვითელი ნამცეცი.

მწერლის ენაში გაორკეცებული აღმოჩნდა თითქმის ნებისმიერი ჯგუფის სიტყვა:

არსებითი სახელი: წამწამი (ჯიუტად ახამხამებს წამწამებს, არაფერი გამოუვიდა).

ზედსართავი სახელი: ბნელ-ბნელი, წვრილ-წვრილი (წვრილ-წვრილი ვარსკვლავები სუსტად ფეთქდებოდნენ ცაზე).

რიცხვითი სახელი: ერთ-ერთი (ზე ერთ-ერთი იყო იმ რჩეულ ხუთთაგან), სამ-სამი (ყოველ გუნდში სამ-სამი კაცი შედიოდა).

ნაცვალსახელი: ეს-ეს. ის-ის (კონჩენტინას სადღეგრძელო ის-ის იყო უნდა შეესვათ, ზარი აწკარუნდა და ტულიო მოვიდა).

ზმნიზედა: ციმ-ციმ, ბუზღუნ-ბუზღუნით, ღრენა-ღრენით, ფრენა-ფრენით, ნაგლეჯ-ნაგლეჯ...

ბუზღუნ-ბუზღუნით მიმოდიოდა თავის ღარიბ ქოხში;

ღრენა-ღრენით ჩაიჩოქა და გროშიანიც რომ დაეცა იქვე, გულაღმა დაწვა;

სახელდახელოდ აღმართულ ღობეს სულ **ფრენა-ფრენით** გადაეველებოდა და იქით კი რბილ, საგანგებოდ გაწყობილ ფუმფულა ბალიშზე ყოჩაღად ეცემოდა;

ქარმა დაჰბერა და **ნაგლეჯ-ნაგლეჯ** მოგვესმა...

მწერლის ენაში დადსტურდა და კავშირით შეერთებული გაორკეცებული ფუძეები: **ხანდახან, გულდაგულ, ცხენდაცხენ...**

მადააშლილი გლეხები, წვნიანით სავსე ჯამებში ხმელ პურს ყრიდნენ და პურითვე **გულდაგულ** ასუფთავებდნენ ჯამების გაცრეცილ ფსკერს;

მანუელო მაშინვე შუბს აძგერებდა და **ცხენდაცხენ** გამოიტყუებდა კამეჩს.

ზოგჯერ გაორკეცებისას ამოსავალი ფუძის რომელიმე ბგერაა შეცვლილი: **ბალახბულახი, ერთადერთი, ახალთახალი, ჭრელა-ჭრულა...**

მაინც რა იყო ეს მიწა, ყანით, გვიმრით, **ბალახ-ბულახითა** და უსახელო ყვავილებით დაფარული;

აი ამ საწოლზე დაიძინეთ, **ახალთახალი** თეთრეული დაგიგეთ;

თავისი აბგიდან ბოსტნეული ამოჰქონდა და **ჭრელაჭრულა** ნამცხვრების გვერდით ფრთხილად დებდა.

სხვადასხვა ფუძით შეერთების შედეგად შექმნილ კომპოზიტებში განირჩევა;

ა) ერთი და იმავე ტიპის სახელთა გაერთიანებით შექმნილი კომპოზიტები, სადაც ორივე კომპონენტი არსებითი სახელია: **ძილ-ღვიძილი, მხვნელ-მთესველები, ტყვია-წამალი, ხელ-პირი, გულ-ხელი, შაქარყინული, თავსამკაული...**

უცნაური **ძილ-ღვიძილი** იდგა;

ბაზრობათა ქალაქში მთელი ამ ფულით თოფები და **ტყვია-წამალი** იყიდეთ;

ჩემი **შაქარყინული** იყო და კენჭს რა შემაჭმევს?

ბელადმა ფარშევანგის ფრთებით მორთული გვირგვინი დამადგა - ნამდვილი მასაის **თავსამკაული**;

გულხელს დაიკრეფდა და ასე მიმოდიოდა ოთახში.

ბ) ერთი კომპოზიტი არსებითი სახელია, მეორე - ზედსარავი: **თვალეზამოქარგული, ჩრდილდაფენილი, გრძელსხივება, ნესტოებდაბერილი, თავაწეული, თვალეზახუჭული, ენამოქიცინე...**

თვალეზამოქარგული ფარდიდან ჭრილობებივით შემოდიოდა დღის სინათლე;

ჯერ კიდევ ამოუსვლელი, ღონივრად დააბიჯებდა ამოჩემებულ ღრუბელს, ჯერაც უხილავი, ჟინიანი სინათლით ანამცეცებდა, თავად მახარებელი -ამოიწვერებოდა და **გრძელსხივება**, შუქთამფენი, თავის ფერხდით ჩამოგოროზებულ, დათოვლილ ქედს - ნაჰალს, ააბრჭყვიალებდა;

ერთი ჩემს წინ აღიმართა, **თავბრტყელი, ენამოქიცინე**, ასისინებული.

გ) ორივე კომპონენტი ზედსართავი სახელია: **ლურჯ-წითელი, ტკბილ-მომწარო...** მერე **ლურჯ-წითელი** მინით აჭრელებული სარკმელი ოდნავ, ბუნდოვნად განათდა; კვამლის **ტკბილ-მომწარო** სუნი მოჰქონდა ნიავს.

დ) კომპოზიტის ერთი კომპონენტი წარმოქმნილი სახელია: **წოწოლაქუდიანი, შავწამოსასხამიანი, შავმოსასხამიანი, ხელფარნიანი...**

ურმისაკენ მიიხედა **წოწოლაქუდიანმა** ჯამბზმა და ჩაფიქრებულმა დაამატა;

შორს, ჭალის მიღმა, ვიღაც ახოვანი, **შავწამოსასხამიანი** კაცი შევნიშნეთ;

შავმოსასხამიანი კაცი ზურგზე გადატრიალდა;

მალლა ადიოდა **ხელფარნიანი** ქალი;

იწვოდნენ სოფლად მხოლოდ ერთი ღამით დაბანაკებული ჯამბაზები, კუნაპეტში ჩირაღდნებათამაშებული, ცალშიშველფეხმოდუნებული ქალი და მისი შემყურე ნერწყვამშრალი, **წოწოლაქუდიანი**, თეთრად სახემოთხაპნილი ბნელი ჯამბაზი

ზუზუხბაია.

ე) კომპოზიციის ერთი კომპონენტი ზმნა-შემასმენელია, ან მიღებულია ზმნათა გაერთიანებით: **ენაწყლიანობდა, ენაწყლიანობდნენ, დავმადნაფიცდით, გაიარ-გამოიარა...**

ბიბოს დიდი ჯამი შეუვსეს და იმანაც სადღეგრძელო თქვა, **ენაწყლიანობდა;**

კონჩეტინას სადღეგრძელო დიდის ამბით შეისვა, რა არ უსურვს - ყოველივე კარგი, დიდად **ენაწყლიანობდნენ;**

ხოდა თუკი მიკადრებ **დავმადნაფიცდეთ, ჰალე!**

ასე გაიარ-გამოიარა და გული რომ იჯერა, ისევ შეეშინდა.

გურამ დოჩანაშვილის პროზის ენაში ექსპრესიით ხასიათდება სამ და ოთხ-კომპონენტიანი კომპოზიტები: **ხელისგულმიფარებული, თავპირახვეული, თავქუდმოგლეჯილი, თავგვირგვინმოგლეჯილი, ტუჩნიკაპათროლებული, ცალშიშველფეხმოდუნებული...**

შებრუნდა და ბიჭი დაინახა, უხერხულად მომღიმარი, დოქუხელისგულმიფარებული;

თავპირახვეულნი მივლასლასებდით გაჩხნიკულ ხეებს შორის;

თავქუდმოგლეჯილი დაეშვა სახლისაკენ;

ქუჩაში გასასვლელი კარისკენ **თავგვირგვინმოგლეჯილი** გაიქცა;

იგი კი, თავგადაწეული, პირდაღებული და **ტუჩნიკაპათროლებული**, მუშტებშეკრული, თვალებდახუჭლი, ასე მღეროდა;

იწვოდნენ სოფლად მხოლოდ ერთი ღამით დაბანაკებული ჯამბაზები, კუნაპეტში ჩირაღდნებათამაშებული, **ცალშიშველფეხმოდუნებული** ქალი და მისი შემყურე ნერწყვგამშრალი, წოწოლაქუდიანი, თეთრად სახემოთხაპნილი ბნელი ჯამბაზი ზუზუხბაია.

მხატვრულ წარმოსახვათა გადმოსაცემად გურამ დოჩანაშვილი მოუხმობს ისეთ კომპოზიტებს, როგორიცაა: **ტანხვლიკიანი, ცადდარჩენილი, მზერააბჯენილი, ჩრდილდაფენილი, თითებჩაფრენილი, მდინარენაპკურები, ხმაურმიღწეული, საიდუმლოშენახული, ყვრიმალეხდაბერილი, სახემითითხნილი, ორთქლდადენილი, სახედაჭმუჭნული, სითბოგამოყოფილი, ცადდარჩენილები და...**

ის კაცი, **ტანხვლიკიანი**, თავად დიდი მარშალი ედმონდო ბეტანკური იყო;

სხეულის **სითბოგამოყოფილი** ნაგლეჯის კვამლიც ხომ მაღლა ადის, და **ცადდარჩენილებს** ჩვენი ამბავიც კვამლად აუვათო, ასე ამბობენ...

უხვ წყალში **მზერააბჯენილს**, პირი გაუშრა;

ავად უცინოდა ტორტმანა, **ჩრდილდაფენილი** ორეული;

მერე პეშვი შეატყუპა, პეშვით შეისხა სახეზე წყალი, წამოიმართა, **შვებამოგვრილი, მდინარენაპკურები;**

ხმაურმიღწეული შორეთი იძაბებოდა...

ცალკე გამოსაყოფია ატრიბუტულმსაზღვრელიანი და მართულმსაზღვრელიანი კომპოზიტები:

ა) ატრიბუტულმსაზღვრელიანი: **ენაჭარტალა, ფეხშიშველი ...**

ენაჭარტალა ხომ არ არის კეთილი თანამგზავრი თქვენი?

მთლად გაიტრუნა მოხუცი სანტოსი, გაოგნებულმა, გვერდით ჩავლილს თვალი გააყოლა და მერე უჩუმრად, **ფეხშიშველი**, მიჰყვა...

ბ) მართულმსაზღვრელიანი: **მზეთუნახავი, ხელისგული, მუხლისთავი, ბალ-**

ლობისდროინდელი, ცისარტყელა, გულისპირი, გულისძგერა, თავსახური...

მეც მნახეს რაღა, **მზეთუნახავი** ქალბატონი;

სველ წამწამებში მზემ იფეთქა და **ხელისგული** რომ ჩამოისვა, გორაკისაკენ გაიხედა;

ეს დომენიკოს **ბალღობისდროინდელი** თამაში იყო;

ხანდახან, ცაზე, კიდით-კიდემდე თავად **ცისარტყელა** გადაიჭიმებოდა;

მწერი დოქზე დაფრინდება თუ არა, მაშინვე **თავსახური** დაეფარება.

მწერლის ენისათვის ნიშანდობლივი აღმოჩნდა **სახელზმნით შედგენილი** კომპოზიტები: მზერაამღვრეული, მზერაარიდებული, მზერადქცეული, მზერაგამტერებული, თავაწყვეტილი, ძილგამკრთალი, ქანცაწყვეტილი, ყელგამოსაჭრელი, ხელიხელჩაკიდებულნი, ტანსაცმელშემოფლეთილი, ქედჩალეწილი, თვალისმომჭრელი, ახალშემოსწრებული, შარვალაკარწახებული, თითებმიხუტებული, თითებმიფარებული, თითებმიდებული, თათებმოკეცილი...

გვეგვე, **თვალეშემუპებელი** და **ნერწყვგამშრალი**, **სახედაჭმუჭენილი**, **პირმოკიმილი**, მოთოკილი მთქნარებით ეზოში გამოვიდა, და ურმის დანახვაზე პირი დააღო...

მზერაამღვრეული ანტონიოც საცეკვაოდ განემზადა;

იქვე ჟოაო აბადოც იდგა, **ტანსაცმელშემოხეული**, **წარბებშეტრუსული**, კუმტი;

რაღაც საშინლად წარმოუდგენელი სმენა აღმოაჩნდა, **ტანსაცმელშემოფლეთილი**, **წარბებშეტრუსული**, გამურული;

თავთავიანთ ყანას უბრუნდებოდნენ **შარვალდაკარწახებული**, ფეხშიშველა გლეხები; (კამეჩი) ველზე იპოვეს, **ქედჩალეწილი**, **ყელგამოლადრული**.

მწერლის ენაში ყურადღებას იპყრობს რამდენიმე ლექსემით შექმნილი მეტად საინტერესო და ექსპრესიული კომპოზიტები, რომლის ძირითად ფუძედ გვხვდება **გული**, **თვალი**, **მზერა**, **თავი** და ...

გული - გულისპირი, გულისცემა, გულისძგერა, ხელისგული, ფეხისგული, შუაგული, გულხელი, გულგრილი, ხელისგულმიფარებული, გულწრფელი, გულამგერებეული, გულდამშვიდებული, ხელისგულისოდენა...

გულდამშვიდებული, არხეინად დააბიჯებდა სოფლად; **ხელისგულისოდენა** პურს მიუგდებდნენ ხოლმე, ხანდახან ჰაერშივე იჭერდა, ხან - **გულამგერებელი** დასწვდებოდა და სასოებით უბერავდა სულს.

თვალი - თვალმოჭუტული, თვალდახუჭული, თვალისმომჭრელი, ცალთვალა, თვალგამტერებული, თვალმილულული, თვალსაწიერი, თვალეზაცენილი, ჭროდათვალეზა, ცისფერთვალეზა, თვალეშემუპებელი, თვალეგახელილი, თვალეზაფართოებული, თვალცრემლიანი.

როცა დილის სუსტი და **თვალისმომჭრელი** მზე ირიბი სხივებით გაანათებდა ფერმკრთალ, ღამენათევ სახეებს, ყველანი მაღლა სწევდნენ ხელებს; მერე **ცალთვალა** გლეხს მხარზე დაჰკრა ხელი.

მზერა - მზერააპყრობილი, მზერაამღვრეული, მზერადახრილი, მზერამიწებებული, მზერაგამტერებული, მზერაწართმეული, მზერააბჯენილი, მზერაარიდებული, მზერადქცეული.

მზერაგამტერებულ დომენიკოს მუქართ დაუქნია თითი; დაღონებული იღეჭებოდა ედმონდო, ბოლოკზე **მზერამიწებებული**...

განსაკუთრებული მრავალფეროვნებით გამოირჩევა **თავ** ფუძის შემცველი კომპოზიტები, სადაც **თავ** ფუძე ძირითადი კომპონენტია. მას დართული აქვს არსებითი

სახელი, ზედსართავი სახელი, სახელზმნა (მიმღეობა) ან ზმნიზედა.

თავ ფუძე + არსებითი სახელი:

მერე კი ბელადმა ფარშევანგისფრთებით მორთული გვირგვინი დამადგა-ნამდვილი მასაის თავსამკაული; მამის დანახვაზე თავგზა ებნეოდა და ბეჯიტად იქნევდა თოხს; გლეხები ეზოში დაბორილობდნენ და თავპირზე წყალს ისხამდნენ.

თავ ფუძე + ზედსართავი სახელი: იგი დაღლილი, მოწყურებული, უმძიმესი ტვირთით ზურგზე, რასაც მეგობრობა და გატანა ჰქვია, თავანკარა წყაროსთან შეჩერდეს ეგებ და, ყოველ შემთხვევაში წყაროდან ჭიქას ნუ წამოიღებ!

კურდღლები და ოფოფები მაგ შენ თავქარიან თავში მოიკითხე!

... გლეხს ერთხელაც არ შეუხედავს შვილისათვის, თავდახრილი იჯდა და განზე იყურებოდა.

თავ ფუძე + მიმღეობა:

ვჭყუმპალაობდით, მხიარულად გავყვიროდით, წინამძღოლი კი, ერთიანად გალუმპული, თავგადაწეული, ბორცვზე იდგა და, ბედნიერს აწვიმდა; ერთხანს ასე იყო თავჩაქინდრული, ხელებჩამოყრილი, აღარაფერი ახსოვდა და მერე ოდნავაც არ დამაბულა; მოკლე ჩრდილში თავშერგული, განრისხებული გვეგვე მთელს თვალსაწიერზე ალივლივებულ, ტორტმანა ჰაერს წარბშეკრული გასცქეროდა.

თავ ფუძე + ზმნიზედა:

ცხენის გავაზე თავქვე მიბმულ გიტარას ჩამოიღებდა;

ერთმანეთში გადაიხლართნენ გოგო-ბიჭები, კისერზე, თავდაყირა მდგარ ვინსენტეს ღილი ააწყდა, თბილი ყელსაბურც მოედებდა;

თავდაყირა დადგა ჭიქა, წყალი დაეღვარა თეთრ სუფრაზე;

კაცი ... ცეკვავდა და თავდაუზოგავად იგრიხებოდა.

მწელას თავ ფუძის გამოყენებით მიუღია ისეთი კომპოზიციები, როგორიცაა:

თავი - თავაწეული, თავგადაწეული, თავგაჭექყილი, თავგზა, თავწაკრული, თავსამკაული, თავშერგული, თავპირი, სამთავე, ქინძისთავებჩარჭობილი, ქინძისთავებდამაგვარი, მრავალთავა, თავდახრილი, თავჩაქინდრული, თავჩაკიდებული, თავჩაღუნული, თავპირახვეულნი, თავ-ბედი, თავბრტყელი, თავსხმა, თავატკივებული, თავაწყვეტა, თავ-ზურგი, თავ-მზარი, თავსაფარი, თავშესაქცევი, თავქარიანი, თავდამძიმებული, თავწამოყოფილი, თავდაღწეული, თავდადებული, თავანკარა.

ნათელია, რომ გურამ დოჩანაშვილი სიტყვის უბადლო ოსტატია, ქართული სიტყვის, ლექსიკის თავისთავადობა, სიტყვათქმნადობა მწერალთან ამოუწურავია და დიდ შესაძლებლობას იძლევა.

ლიტერატურა:

1. ზვიადაძე, თ. (2009) - მწერლის ენის საკითხები, თბილისი, გამომცემლობა „მერიდიანი“.
2. კვაჭაძე, ლ. (1996) - თანამედროვე ქართული ენის სინტაქსი, თბილისი, გამომცემლობა „რუბიკონი“.
3. კოშორიძე, ე. (2005) - მწერლის ენისა და სტილის საკითხები, თბილისი, გამომცემლობა „მერიდიანი“.
4. სანიკიძე თ. (1999) - ქართული ენის პრაქტიკული სტილისტიკა, თბილისი, „თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა“.
5. სანიკიძე, თ. სანიკიძე, ი. (2009) - ქართული ენის სტილისტიკა, თბილისი, გამომცემლობა „ინტელექტი“.

საანალიზო წყარო:

გურამ დოჩანაშვილი - „სამოსელი პირველი“ გამომცემლობა „მერიდიანი“, თბ, 2011 წ.

GURAM DOCHANASHVILI'S WORD-FORMATION

Philashvili Elene

Iakob Gogebashvili Telavi State University

Abstract

The article discusses the word-formation of Guram Dochanashvili's works. The writer uses semantically and structurally different language units in word production. The writer's language is characterized by double-stemmed composites (*ბნელ-ბნელი* bnel-bneli [dark], *წვრილ-წვრილი* tsvril-tsvili [in small amount] and multy-stemmed i.e. *consisted of more than one stem* (*ენამოქარგული* enatskiani [fluent], *ნესტოებდაბერილი* nestoebdaberili [furious]) composites.

The following types are distinguished in the composites consisting of various stems:

Composites formed by combining the nouns of the same type, where both components are nouns: *ძილ-ღვიძილი* [dzil-ghvidzili], *ტყვია-წამალი* [tkvia-tsamali], *ხელ-პირი* [khle-piri], *გულ-ხელი* [gul-kheli], *შაქარყინული* [shakarkinuli], *თავსამკაული* [tavsamkauli]...

One composite is a noun, the other is an adjective: *თვალეზამოქარგული* [tvalebamokarguli], *ჩრდილდაფენილი* [chrdildapenili], *გრძელსხივება* [grdzelskhiveba], *ნესტოებდაბერილი* [nestoebdaberili], *თვალეზახუჭული* [tvalebdakhutchuli]...

both components are adjectives: *ლურჯ-წითელი* [lurj-tsiteli], *ტკბილ-მომწარო* [tkbil-momtsaro]...

One component of the composite is the derived name: *წოწოლაქუდიანი* [tsotsolakudiani], *შავწამოსასხამიანი* [shavtsamosaskhamiani]...

One component of the composite is a verb-listener, or it is obtained by combining verbs: *ენაწყლიანობდა* [enatsklianoba], *ენაწყლიანობდნენ* [enatsklianobdnen], *დავძმადნაფიცდით* [davidzmadnaficdit], *გაიარ-გამოიარა* [gaiar-gamoiara]...

Composites made with nouns turned out to be significant for the writer's language: *მზერაამღვრეული* [mzeraamghvreuli], *ქანცგაწყვეტილი* [kantsgatkvetili].

It is clear that Guram Dochanashvili is an incomparable master of words, the spontaneity of the Georgian word, the vocabulary, word-making is inexhaustible for the writer and provides a great opportunity.

Key words: Word creation, Composition, Style, Expression.

МИРЗА КАЗЕМБЕК И АЗЕРБАЙДЖАН

Керимова Хатира

Институт Рукописей им. Мухаммеда Физули
Национальной Академии Наук Азербайджана
научный сотрудникDOI: <https://doi.org/10.52340/tuw.2022.01.35.10>

Абстракт. *Статья посвящена великому азербайджанскому ученому-востоковеду, основоположнику и патриарху русского востоковедения XIX века Мирзе Казембеку и его неразрывным связям с Родиной. В 19-летнем возрасте, ему пришлось жить вдали от родных и Родины. Он жил в Астрахани, затем в Казани и в Петербурге. Несмотря на то, что он жил и работал, вдали Азербайджана, но все время был неразрывно связан с Родиной, переживая и тревожась за нее. Особую ценность представляют работы Мирза Казимбека по изучению жизни и творчества азербайджанских поэтов и писателей. В центре внимания ученого находится жизнь и творчество таких великих азербайджанских поэтов как Низами Гянджеви, Мухаммеда Физули, Хагани Ширвани, в также основоположник азербайджанской драматургии Мирза Фатали Ахундов. Научные труды ученого по истории, философии, юриспруденции, литературе, языкознанию народов мусульманского Востока являются непревзойденными образцами в области российского востоковедения.*

Он был первым ученым-лингвистом, впервые познакомившим научное сообщество с азербайджанским языком на научной основе. Так, увидевшая в 1839 году в Казани свет «Грамматика турецко-татарского языка» явилась крупным событием не только в отечественной, но и мировой тюркологии. Это был первый в мире опыт изложения грамматики тюркских языков с применением сравнительно-сопоставительного анализа, где правила фонетики, морфологии и синтаксиса османско-турецкого языка приводятся в сравнении с правилами «татарских» (казанских, сибирских, оренбургских татар), а также азербайджанского языков. «Грамматика турецко-татарского языка» Мирза Казембека получила высокую оценку представителей российского и мирового востоковедения. Этот труд долго оставался основным пособием по изучению турецкого языка не только в России, но и в мире. Его работы признаны, переведены и изучаются во всем мире.

Ключевые слова: *Мирза Казембек, российское востоковедение, Азербайджан, тюркология, грамматика азербайджанского языка, восточные языки.*

Мирза Казембек (1802-1870) – основоположник российского востоковедения, первый декан Факультета восточных языков Санкт-Петербургского университета, член-корреспондент РАН, доктор филологических наук. Владея многими языками, был первым лингвистом, поднявшим изучение восточных языков, в частности тюркских, в том числе родного азербайджанского тюрки на высокий научный уровень. Мирза Казембек – ученый, обладавший энциклопедическими знаниями, знаток ислама, мусульманской юриспруденции. Он также занимался изучением литературы и истории народов Ближнего

и Среднего Востока. Все его работы переведены на многие языки и высоко оценены мировым научным сообществом.

Мирза Казембек уехал из родного Азербайджана в 1821 году в возрасте 19 лет. Дальнейшая его деятельность протекала сначала в Астрахани, Казани и спустя несколько лет в Петербурге. Долгая разлука с родиной не заставили его порвать его связи с Азербайджаном. Его интересовало все, что касалось его Родины: судьба Азербайджана, деятельность его выдающихся сынов, их борьба за свободу, наука, культура, история и др., о чем свидетельствует его эпистолярное наследие.

Мирза Казембек был большим поклонником великого азербайджанского поэта, мыслителя Низами Гянджеви (род. ок. 1141). В своих трудах о восточной литературе он всякий раз возвращался к его творчеству. В богатой редкими книгами и рукописями личной библиотеке ученого имелась «Хамса» Низами Парижского издания 1819 г., Калькуттского издания 1812 г. и Лондонского издания 1844 г., а также несколько изданий «Искендернаме», «Лейли и Меджнун» «Сокровищница тайн». Как отмечал Мирза Казембек, величие Низами заключается в том, что его творчество оказало сильное воздействие не только на развитие литературы своего народа, но и на всю восточную литературу, и причислял Низами к плеяде видных представителей романтизма Востока, а его труды «Лейли и Меджнун» и «Семь красавиц» - к лучшим образцам этого направления [Рзаев, 1989].

Объектом исследований ученого также был великий азербайджанский поэт и ученый, выразивший в своем творчестве лучшие, прогрессивные идеи своего времени - Мухаммед Физули (ок. 1494-1556). Мирза Казембек высоко ценил поэтическое мастерство поэта и неоднократно возвращался к его богатому наследию. Известно, что на практических занятиях и лекциях Казембек в качестве упражнений давал студентам отрывки из классиков азербайджанской поэзии, как яркое свидетельство этому, в своем «Учебном пособии для временного курса турецкого языка» в качестве примера он использовал большую часть поэмы «Лейли и Меджнун» Мухаммеда Физули, написанную на тюркском языке.

В трудах, посвященных истории восточной литературе, Мирза Казембек особое внимание уделял великому азербайджанскому поэту Хагани Ширвани (ок. 1120-1199), называя его «султаном поэтов» и одним из лучших поэтов Востока. Ученый отмечает, что, скитаясь по чужим странам вдалеке от Родины, Хагани вошел в отряд лучших восточных поэтов, создав непревзойденные классические произведения. Заслуга Хагани, как писал Казембек, заключалась и в том, что он, «обогадив своими прекрасными трудами литературу, ... украшал свои произведения материалами из мифологии» [Рзаев, 1981].

В своих работах Мирза Казембек дает обширные сведения о видных азербайджанских поэтах Камал ад-Дине Нахчывани, Зульфугаре Ширвани, Захире Фарияби и других.

Творческие и идейные взаимоотношения Казембека с выдающимся азербайджанским ученым-материалистом, демократом, основоположником азербайджанской драматургии Мирза Фатали Ахундовым (1812-1878) составляют яркую страницу в истории азербайджанской общественной мысли: ученый с большим уважением и интересом относился к творчеству М. Ф. Ахундова, сочувствовал его борьбе за новый алфавит, высказывая мысли о необходимости замены арабского алфавита и поддерживая многие положения, изложенные М. Ф. Ахундовым в его политико-философском трактате.

Наряду с литературой и другими областями науки история Азербайджана также входила в круг научных интересов Мирза Казембека. Здесь необходимо отметить его

неопубликованные труды, такие как «О языке и литературе персов до исламизма», «Известия из Закавказья», «Водопровод в городе Куба», «Очерки истории мусульманского Кавказа», «Персидская литература» и другие, в которых в той или иной степени затрагивались вопросы азербайджанской истории.

В неопубликованных статьях «Водопровод в г. Кубе» и «Известия из Закавказья» ученый затрагивает ряд вопросов истории Кубинского ханства, расположенного между быстротечным Самуром с севера, Каспийским морем с востока, бакинскими и ширванскими землями с юга, «наконец, Шекинскими границами с Запада». Он описывает земли Кубы как богатейшие во всем Южном Кавказе, на исторических фактах показывает страдания жителей города Кубы от войн между Ираном и Турцией [Рзаев, 1989].

Мирза Казембек является издателем первой научной грамматики азербайджанского языка: в 1839 г. - «Грамматика турецко-татарского языка» и в 1846 г. - «Общая грамматика турецко-татарского языка». Эти труды, ставшие настоящим явлением в тюркологии, составили важный этап в истории грамматической разработки турецкого языка в России. «Грамматика» Казембека была удостоена наиболее почетной научной награды России того времени - Демидовской премии. «Грамматика» Казембека, переведенная и на немецкий, широко использовалась для преподавания тюркских языков, как в России, так и в Западной Европе, вплоть до появления грамматики французского Жана Дени в 1921 г. [<https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%B0%D0%B7%D0%B5%D0%B-%D0%B1%D0%B5%D0%BA>]. На этой «Грамматике» была воспитана блестящая плеяда, как русских, так и западноевропейских востоковедов, преподавателей и лекторов восточных языков [Казем-бек, 1985]. Казембек своей «Грамматикой» дал мощный толчок к дальнейшим исследованиям в области изучения грамматики азербайджанского языка. Все авторы последующих работ по научной грамматике азербайджанского языка придерживались метода изложения Казембека [Quliyev, 1987].

Изучение и наследия Мирзы Казембека не потеряло актуальности и на современном этапе. Гуманистический характер востоковедных поисков ученого-мыслителя остается главным в наследии Казембека. Устремленность грядущее оставалась в нем всегда [Abbasov, 2017]. Его научное творчество и философия продолжает занимать значительное место в научных кругах.

Надо отметить, что Мирза Казембек был в равной степени ученым-востоковедом мирового уровня и талантливым, дальновидным организатором востоковедения в России. Уникальность личности Казембека заключается в успешном интегрировании им восточной науки в традиции русской и западноевропейской науки.

Список использованной литературы:

1. Казем-бек. М. (1985). Избранные произведения
2. Рзаев, А.К. (1989). Мухаммед Али М. Казем-Бек
3. Рзаев, А.К. (1981). Мухаммед Али Мирза Казем-Бек
4. Abbasov İ. (2017). Mirzə Kazımbəy. Türk-tatar dilinin ümumi qrammatikası. Tərcümə, tədqiq və şərh.
5. Quliyev V. (1987). Mirzə Kazımbəy. Bakı
6. <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%B0%D0%B7%D0%B5%D0%BC%D0%B1%D0%B5%D0%BA>,

MIRZA KAZEMBEK AND AZERBAIJAN

Kerimova Khatire

The Institute of Manuscripts named after Muhammed Fizuli
National Academy of Sciences of Azerbaijan
Researcher

Abstract

The article is dedicated to the great Azerbaijani orientalist, founder and patriarch of Russian Oriental studies Mirza Kazembek and his indissoluble ties with the Motherland. At the age of 19, he had to live away from his family and homeland. He lived in Astrakhan, then in Kazan and in St. Petersburg. Despite the fact that he lived and worked away from Azerbaijan, but all the time he was inextricably linked with his Homeland, worrying and worrying about it. Of particular value are the works of Mirza Kazimbek on the study of the life and work of Azerbaijani poets and writers. The scientist focuses on the life and work of such great Azerbaijani poets as Nizami Ganjavi, Muhammad Fizuli, Khagani Shirvani, as well as the founder of Azerbaijani drama Mirza Fathali Akhundov. Mirza Kazembek's scientific works on the history, philosophy, jurisprudence, literature, linguistics of the peoples of the Muslim East are unsurpassed examples in the field of Russian Oriental studies.

He was the first linguist who introduced the Azerbaijani language to the scientific community on a scientific basis for the first time. Thus, the "Grammar of the Turkish-Tatar language", which was published in Kazan in 1839, was a major event not only in domestic, but also in world Turkology. This was the world's first experience of presenting the grammar of Turkic languages using comparative analysis, where the rules of phonetics, morphology and syntax of the Ottoman Turkish language are compared with the rules of the "Tatar" (Kazan, Siberian, Orenburg Tatars), as well as Azerbaijani languages. Mirza Kazembek's "Grammar of the Turkish-Tatar language" was highly appreciated by representatives of Russian and world Oriental studies. This work has long remained the main manual for the study of the Turkish language not only in Russia, but also in the world. His works are recognized, translated and studied all over the world.

Key words: Mirza Kazembek, Russian Oriental studies, Azerbaijan, Turkology, grammar of the Azerbaijani language, oriental languages

კონცეპტი “ცეცხლი” ქართულ ფრაზეოლოგიაში

ცეცხლაძე ნანა

სსიპ ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო
უნივერსიტეტი

DOI: <https://doi.org/10.52340/tuw.2022.01.35.11>

აბსტრაქტი. დღესდღეობით აქტუალურია კონცეპტების საშუალებით ენის და კულტურის კვლევა. სტატიაში განხილულია ცეცხლი, როგორც კონცეპტი, ქართულ ფრაზეოლოგიაში.

ცეცხლი სოციოკულტურული ფენომენია: კერა, სადაც ცეცხლს ანთებდნენ, სოციუმის განვითარების ადგილია, სინათლე კი მაგიურ-აპოთროპეული საშუალება. შეფასებითი კონცეპტი ცეცხლი მეტაფორულად გამოხატავს დადებით და უარყოფით მნიშვნელობათა ნაზავს, ასიმეტრიას.

სხვადასხვა ენაში მკვლევრები ამ ლექსემის ასოციაციურ-ფსიქოლოგიურ დატვირთვას იკვლევენ (ბელორუსული, ჩეხური, გერმანული, ინგლისური, ფრანგული, იტალიური) მეტაფორული აზროვნების სხვაობის გამოსავლენად. უნივერსალურ ფრაზეოლოგიზმთა გვერდით გვაქვს ეროვნულ-სპეციფიკურიც.

სტატიის მიზანია კონცეპტ ცეცხლის პირდაპირსა და მეტაფორულ მნიშვნელობებს შორის კავშირის დადგენა; კომპონენტ ცეცხლის შემცველი ფრაზეოლოგიზმების ენობრივ, კულტუროლოგიურ და კოგნიტურ ელემენტთა გამოვლენა.

ცეცხლი ეთნოსპეციფიკურ მეტაფორადაა მიჩნეული ქართულში. კვლევამ გამოავლინა, მისი, როგორც ფრაზეოლოგიური კონცეპტის, დიდი სემანტიკური დატვირთვა. მასში აკუმულირებულია ეთნოკულტურული ფასეულობები: ეს სოციალური ფენომენი უფლის, სინათლის, შინაგანი ტრანსფორმაციის მეტაფორაა, ამიტომაცაა საკითხი ინტერდისციპლინური შესწავლის საგანი.

ცეცხლით გადმოიცემა ღრმა ემოციები. სულის ტკივილი განიცდება ფიზიკურადაც: მაგ. ცეცხლის წაკიდება/ შენთობა, ორ ცეცხლს შუა დგომა, ცეცხლს ყრის/აკვესებს// აფრქვევს, ეს ცეცხლის პირველადსა და მეორეულ მნიშვნელობებს შორის მჭიდრო კოგნიტურ კავშირს ადასტურებს. პირველადი უარყოფითი მნიშვნელობა დომინირებს მეტაფორულ-შიც. ქართულში ცეცხლი სიყვარულის მეტაფორაა, გამოხატავს დადებით კონოტაციას: აქტიურობას, სიახლოვეს, ახლობლობას, ნათესაობას, თავდადებას, მეტწილად კი გადმოგვცემს უარყოფით სემანტიკას: აქედან ყველაზე ხშირად გაბრაზებას, ფსიქოფიზიკურ ზემოქმედებას, მწუხარებას, უბედურებას, ტანჯვას, ასევე სიძვირეს, მოუცლელობას, მოუთმენლობას, ბრძოლას, შიშს, წაქეზებას, შერცხვენას, დანანებას, წინადუხედაობას, ღალატს, ეგოიზმს, გამოუვალ სიტუაციაში ყოფნას, ამ მდგომარეობის გამწვავებასაც კი.

საკვანძო სიტყვები: კონცეპტი, ცეცხლი, ქართული, ფრაზეოლოგია, ლინგვოკულტუროლოგია, სემანტიკა, ასიმეტრია

შესავალი

ანთროპოლინგვისტიკაში, ლინგვოკულტუროლოგიაში, ლინგვოსემიოტიკასა და ლინგვოპრაგმატიკაში აქტუალური მიმართულებაა კონცეპტების საშუალებით ენის და კულტურის კვლევა. ჩვენი მიზანია, განვიხილოთ სამყაროს ოთხი ელემენტიდან ერთ-ერთი, **ცეცხლი** ქართულში, რადგან ფრაზეოლოგიურ კონცეპტს ეთნოკულტუროლოგიურ ფასეულობათა აკუმულაციის უნარი აქვს [Денисенко, Тараба, Хант 2013].

უაღრესად დიდია ცეცხლის როლი კაცობრიობის ცივილიზაციის ისტორიაში. კერაზე ცეცხლის დანთება სიცოცხლის მარადიულობის სიმბოლოა, ჩაქრობა—უბედურების მომასწავებელი. კერიასთან განიხილავდნენ საჭირბოროტო საკითხებს, სწორედ ეს იყო სოციუმის განვითარების ადგილი (ლაზ. ოკრებულე –ადგილი შუაცეცხლის ირგვლივ [ნარაკიძე 2018]). აქ სტუმარსაც უმასპინძლებოდნენ და ჯვრისწერაც იმართებოდა, ამიტომაც მიიჩნევენ ცეცხლს „საზოგადოების განვითარების სოციოკულტურულ ფაქტორად, სინათლის მომცემ დამცავ ძალად, კერას –საკრალურ ადგილად, საცხოვრებლის გენეზისი ცეცხლის შენახვა-დაცვას უკავშირდება და სინათლე მაგიურ-აპოთროპეული საშუალებაა [ტუნაძე 2011:99-102].

ცეცხლი დუალური ბუნებისაა: ის სამიშია, „ასოცირდება **ხანძართან**, სტიქიასთან, მაგრამ უმეტეს შემთხვევაში იგი მოკლებულია ცუდ ასოციაციებს, რადგან სითბოს, სინათლის, სიკეთის გამოხატულებაა, რომელიც კერის სახით ყოველთვის ასოცირებულია სოციუმთან [იქვე:101].

ცნობილია, რომ სამყაროს ენობრივ სურათში „სინამდვილის კონცეპტუალიზაციის ენობრივი საშუალებები ნაწილობრივ უნივერსალურია, ნაწილობრივ კი ეროვნულად სპეციფიკურია“ [ლოლაძე 2008:122]. ამ ლექსემის შესწავლამ ცალკეულ ენაში გამოავლინა ფრაზეოლოგიზმთა უნივერსალურობაც და განსხვავებულობაც [Чекулай, Прохорова 2013]. უნივერსალის სემანტიკა იტვირთება ეთნოსის ნაციონალურ-კულტურული თუ ზნეობრივი პრობლემატიკით, გამოიხატება ნაციონალური და ეპოქალური სიმბოლოებით [Маслова 2001:53].

მკვლევრები იკვლევენ ლექსემების: **ცეცხლი, огонь, вогонь, агонь, oheň, fire, Feuer, feu, fuego, fuoco, tuli, 火** ასოციაციურ-ფსიქოლოგიურ დატვირთვას სხვადასხვა ენაში (ბელორუსული, ჩეხური, გერმანული, ინგლისური, ფრანგული) ფიგურალური აზროვნების სხვაობის გამოსავლენად [Чекулай, Прохорова 2013:480-485]. კონცეპტი **ცეცხლი** სხვა კონცეპტებთან ერთად შესწავლილია იტალიურსა და ფრანგულ ენებში [სიორიძე 2005].

ცეცხლი კულტურის ელემენტების (sun–მზე, air–ჰაერი, fire–ცეცხლი, love–სიყვარული, happiness–ბედნიერება) პირველ ჯგუფს მიეკუთვნება: შესაპირისპირებელ კულტურებში ერთმანეთს ემთხვევა მისი პირველადი და მეორეული მახასიათებლები [თავიდაშვილი 2014: 45-49].

სტატიის მიზანია, დავადგინოთ ქართულ ენაში კონცეპტ **ცეცხლის** ნომინაციურსა და მეტაფორულ მნიშვნელობებს შორის კოგნიტური კავშირი; გამოვავლინოთ მისი შემცველი ფრაზეოლოგიზმების ენობრივი, კულტუროლოგიური და კოგნიტური ელემენტები.

ნაშრომში პასუხი გაეცემა შემდეგ საკვლევ კითხვებს: რა სემანტიკას გამოხატავს ქართულში ფრაზეოლოგიური კონცეპტი **ცეცხლი**? რას უფრო ხშირად რას გადმოგვცემს **ცეცხლი** ქართველი ხალხის მეტაფორულ აზროვნებაში? რაა უნივერსალური და რა ეროვნულ-სპეციფიკური? რომელი ემოციის ბაზისური მეტაფორაა **ცეცხლი** ქართულში? უფრო ხშირად დადებით სემანტიკას გამოხატავს თუ უარყოფითს?

მსჯელობა

ფილოსოფიურ აქსიოლოგიაში **ცეცხლი** შეფასებითი კონცეპტიცაა და ღირებულებითი ცნებაც [Чекулай 2006]. გადატანითი მნიშვნელობით, **სითბო** ერთგვარი ფიზიკური და სულიერი კომფორტია. სიცოცხლისთვის აუცილებელი ეს მატერიალური ფენომენი მეტაფორულად გამოხატავს დადებით და უარყოფით მნიშვნელობათა ასიმეტრიას. საკითხი საინტერესოა სოციოლინგვისტიკის კუთხითაც და გენდერულ ჭრილშიც. ჯ. ლაკოფის ნაშრომის: „ქალები, ცეცხლი და საშიში რამ,“ მიხედვით, ცეცხლი ქალივით საშიში და, ამასთან, შეუცვლელია, ისევე როგორც მობილური ტელეფონია საზიანოცა და აუცილებელიც [Lakoff 1987].

ვ. ნოზაძე წერს: ჩინეთში **ცეცხლის ღმერთი** ნათელთან არის დაკავშირებული; **ცეცხლის სახელი** შვენიერი ნათელია [ნოზაძე, 1963:107]. ის ინტელექტუალური სიციხადის „სარწმუნოებისთვის ვნების და რელიგიური აღმაფრენის, ღვთის სიმბოლოცაა“ [თოდუა, ქეცაია 2015:147-149]. „...პრომეთეს ცეცხლი“ დიადის, ძვირფასის მისაღწევი მისწრაფებაა [გელოვანი 2015]. გ. თევზაძის მიხედვით, „ცეცხლი ლოგოსია...სწორედ ის განსაზღვრავს აღზრდის, კულტურის, სამყაროში ყოფნის ამა თუ იმ ბუნებას. სხვადასხვა ბუნება ცნობიერების სხვადასხვა ფორმაა [თევზაძე 2010].

თ. სახოკიას „ქართულ ხატოვან სიტყვა-თქმათა ლექსიკონში“ გამოყოფილია 45 ასეთი ფრაზეოლოგიზმი: **ცეცხლს შეახვევს** (ნაკვერჩხლებს ნაცრით დაფარავს), **ცეცხლის მოსვენება-** ჩაქრობა (*კახეთი*); **ცეცხლის დანთება** (*დაოჯახება*). **ცეცხლზე წყალს ასხამს, ცეცხლი უკიდია, პირიდან ცეცხლს ყრის//აკვესებს// აფრქვევს, ცეცხლად შეერგება, ორ ცეცხლს შუა არის, ცეცხლთან თამაში; ცეცხლის ხაზი, ცეცხლით და მახვილით ბრძოლა და სხვა.**

პოლისემიურია ობიექტური წყობის ზმნა **დამცეცხლა**: ის გამოხატავს 1. **სიყვარულს, დამცეცხლა** კოცნის სახმილმა (ზ. ბიბილაშვილი); 2. იშვიათად დიდ **სიხარულსაც** გადმოგვცემს: **დამცეცხლა!** ნატვრა ამისრულდა; 3 **უხერხულობას**: ვაიმე, **დამცეცხლა...** ვაიმე, გამომრჩა (გ.დოჩანაშვილი); **დამცეცხლა**, დავიძაბე; 4. **დანანებას: დამცეცხლა**; ანუ **მეცეცხლება**; 5. **გაბრაზებას, გაჯავრებას: დამცეცხლა!** სიბრაზისგან გაგმწვანდი (დ.კლდია შვილი); დედამ **დამცეცხლა**, ქოქოლა მაყარა; 6. **შიშის მორევას**: სამხედრო რომ დავინახე, მაშინვე **დამცეცხლა** თავში (ა.ბელიაშვილი); 7. **სირცხვილს**: სირცხვილით **დამცეცხლა**; 8. **ძლიერ დარტყმას**: ის **მცეცხლა**, ახლაც მეწვის. სასაუბრო სტილში გვხვდება **ცეცხლავს** (სახეში სილას გააწნავს), ფართოდაა გავრცელებული დისფემიზმები: **ჩაცეცხლავს- შეჭამს, დალევს; ჩააცეცხლებს - შეაჭმევს/ შეასმევს. დააცეცხლეს** მთიულურ-გუდამაყრულში ნიშნავს **შეცდომის მოსვლას** (ქდკ).

ქართულში კონცეპტ **ცეცხლს** უკავშირდება შემდეგი მნიშვნელობანი: **სიყვარული, აქტიურობა, სიახლოვე, მოხერხებულობა, მოუცლელობა, სიძვირე, მოუთმენლობა, მწუხარება, შიში, გაბრაზება, ბრძოლა, წაქეზება, სირცხვილი, დიდი გაჭირვება, წვალება, დანანება, ხიფათი, გამოუვალ სიტუაციაში ყოფნა, ამ მდგომარეობის გამწვავებაც კი.**

ევროპულ ენებშიც **ცეცხლის** მეტაფორა აერთიანებს **საპირისპირო** ემოციებს: ბრძოლას, წუხილს, სასოწარკვეთას, არაკეთილსინდისიერებას, გულისხმიერებას და სხვა...ეს კონცეპტი ასოცირდება ქმედებებთან, რომლებსაც ადამიანი ასრულებს საკუთარი მრწამსის, პრეზუმციისამებრ, პიროვნული გადაწყვეტილებით“ [Чекулай, Прохорова 2013: 482].

ცეცხლი არის განწმენდა, სინათლე, ვნებაც და დესტრუქციაც. ფრანგულში ის გამოხატავს ფიზიკურსა და ფსიქოფიზიკურ ზემოქმედებას, ძალისხმევას, შემსრულებ-

ლობას, წინასწარ განჭვრეტას, ყურადღებას, სიფრთხილეს, იმედგაცრუებას, დაუფიქრებლობას, იტალიურში კი გადმოგვცემს ფიზიკურ ზემოქმედებას, გრძნობის დინამიკურობას, წინდაუხედაობას, პასუხისმგებლობას, სიმართლის დამტკიცებას [სიორიძე 2005: 139-140].

ქართულში ის ბევრად უფრო განსხვავებული და მრავალფეროვანი სემანტიკისაა. კომპონენტი ცეცხლი ხშირად უკავშირდება **გულს (გულზე ცეცხლი შემოერთო) ბევრ მათგანს** რუსულში ანალოგი არ მოეპოვება [მარგველანი 1978]; [ცეცხლაძე 2017].

ჯერ განვიხილოთ **დადებითი სემანტიკა**:

- **გრძნობის სიმძაფრე**: ქართველისთვის სიყვარული არის ცეცხლი: **ტრფობის/სიყვარულის ცეცხლი / ალი...ესაა** სიყვარულის მეტაფორიზაცია ცეცხლით: **სიყვარულით გულის დადაგვა; გულში ცეცხლის დანთება, სიყვარულის ცეცხლის წაკიდება, სიყვარულის/ტრფობის/ემზის ალით დაწვა**. ეს ქართულ ეთნოსპეციფიკურ მეტაფორად მიიჩნევა.

მოკლედ, სიყვარულის სემანტიკა ძალიან ხშირად წვასთან ასოცირდება: „ერთი ცეცხლი მომედვა მე და შენ“ [ვისრ. 346,18]; „ვიროს მგზნებარე ცეცხლი მოედვა გულსა“ [ვისრ. 46,15]; „ზალდასტანს მიჯნურობისა ცეცხლი გულსა უდაღვიდა“ [შჰნმ. 1258,1].

„ვეფხისტყაოსნის“ მიხედვით **სიყვარული ნელი და უშრეტი ცეცხლით წვაა**: „ვატმან ხათუნს მისსა მჭვრეტსა ედებოდა ცეცხლი ნელი“ (ვტ.1421,1); „ვისრამიანში“ **გულის უკვამლო ცეცხლით წვაა** [ვისრ. 334,4]. შეყვარებული წყალში დგას და მას მაინც ცეცხლი უკიდია. აქ სათქმელი ჰიპერბოლიზებულია [ცეცხლაძე 2018: 110-111].

ც. ბარბაქაძის მიხედვით, ქართულ ენაში სიყვარულსა და ცეცხლს შორის უნივერსალური რეზონანსული მეტაფორული კავშირია. **სულის ცეცხლი** განიცდება ფიზიკურადაც: **ცეცხლის მოკიდება // მოდება, ცეცხლში დაწვა // დაფერფვლა, გულში ცეცხლის ანთება...** სიყვარული ცეცხლთან საბედისწერო თამაშია. სიყვარულის ცეცხლი განმწმენდელი და უკვდავმყოფელია. „ვეფხისტყაოსანიც“ ცეცხლის (სიყვარულის) პოემაა, ყველა გმირი სიყვარულის ცეცხლით იწვის [ბარბაქაძე 2016]. მიჩნეულია, რომ ქართველი კაცის ცნობიერებაში **სიყვარული ცეცხლია**, რომელიც იწყება „ალით“ და მთავრდება „წვა-დაგვით.“ ქართულისგან განსხვავებით, ინგლისურ ენაში ამ გრძნობის გადმოსაცემად უფრო ხშირად **გული** [წიგნაძე 2019:51], რ. ამირეჯიბის მიხედვით კი – **მოგზაურობა/გზა** გამოიყენება

- **ახლო ნათესაობა** ქართულში გადმოიცემა ფრაზეოლოგიზმებით: ერთი კერისა-ნი ვართ და ერთი ცეცხლისანი. თუშეთში შემორჩენილია გამოთქმები: **ერთი ცეცხლით გაყრილნი** (ბიძაშვილთა პირველი თაობა) და **მეორე ცეცხლით გაყრილნი** (ერთი ოჯახის განაყართა მეორე თაობა): „განა უცხოები ვართ, ერთი ცეცხლიდან ვართ გაყრილები“ (თუშური) (ქდკ); „ახლოსვე ვართ, მეორე ცეცხლიდან გაყრილები ვართ“ (იქვე). აქედან ჩანს, რომ **ცეცხლი** სოციალური ფენომენია და რეალიზებულია უძველესი რეალია.

- **სიახლოვე**: **ცეცხლის ანუ მეცეცხლური // მეცეცხლე მეზობელი** ყველაზე ახლოს მცხოვრებს ნიშნავს. ცეცხლის დასანთებად ახლო მეზობელს სთხოვდნენ ნაკვერჩხლებს. მას არავინ არავის დაუშლიდა. ცეცხლს ეხება ანდაზები, სადაც სიმუნწეა გაკიცხული: **ცეცხლი ვთხოვე და არ გამომატანაო**; ავ მეზობელს **ცეცხლიც** საციქველი ეგონაო.

- **აქტიურობა**: **ცეცხლია//ცეცხლივითაა, ხელ-ფეხში ცეცხლი გასდის**: „ცეცხლია, სწორედ ცეცხლი, ე დალოცვილიშვილი!“ [ილია]. ფერეიდნულში გონიერს, ცქვიტს **ცეცხლისპერანგას** ეძახიან. ქართლში მოხერხებულ ადამიანზე იტყვიან, **ხელ-ფეხში ცეცხლი გასდისო**.

● სხვისთვის თავდადება, თავგანწირვა: **ცეცხლში დგომა -ცეცხლში რომ ჩავდგე** კაცისთვის, სიკეთეს არავინ დაინახავს! **ცეცხლში დავიწვა, თუ მოგატყუო!**

● განვიხილოთ ცეცხლ' კომპონენტის უარყოფითი სემანტიკის ფრაზეოლოგიზმები

● რისკის გაუთვალისწინებლად, დაუფიქრებლად მოქმედება **ცეცხლთან თამაშია.**

● სიძვირე: **ცეცხლის ფასად; ცეცხლი ეკიდება;**

● ორი ოჯახის მოკიდება, ღალატი გადმოიცემა იდიომით **ორ კერაზე ცეცხლის დანთება.**

გრძნობის დინამიკურობა: გაცეცხლება, ძლიერი მრისხანება ადამიანის სხეულში ცეცხლის არსებობასთან ასოცირდება: **ცეცხლის მოკიდება/ მოდება; პირიდან ცეცხლს ყრის/ისვრის /აფრქვევს; პირიდან ცეცხლი სწვამს; თვალებიდან ცეცხლს აკვესებს/ ცეცხლს გადმოყრის/ დააფრქვევს; ცეცხლი გაშალა კბილებიდან და სხვა.**

ქართლში ავ დედაკაცზე იტყვიან, **ცეცხლის ფათარი ან ღვთის ცეცხლიაო: რა ღვთიი ცეცხლი დედაკაცი ყოფილა, ქაა (წილკანი); ცეცხლის ფათარი რძალი შემოგვივარდა სახში (ქდეკ).** აქ თურმე არაყსაც ასეთ დედაკაცებს ახდევინებდნენ, ცხარე გამოვიდესო (ოძისი).

● **დამწუხრება, დადარდიანება: ამევსო გული ცეცხლითა** (ვისრ. 262,28); რა ესრეთი მწუხარების ხმა გაიგონა ხოსროვშირისგან, **გულსა ცეცხლი მოედვა** (იქვე, 355,5); არ მემების კაცთა ნახვა, მიდაღვიდეს გულსა დაღნი (იქვე, 588,3); მეფეს გულთა ცეცხლი მოედვა [საბა]. **ცეცხლი შემენტო:** დარდი ამიტყდა; წუხილს გამოხატავს **გულზე ცეცხლის მოკიდება, ცეცხლის წაკიდება.** ნათარგმნ ძეგლებში აღნიშნულ კონტექსტში გვხვდება **ღვიძლიც და გულ-ღვიძლიც:** მოაბადს ღვიძლსა ცეცხლი ედებოდა [ვისრ. 127,4]; **გულ-ღვიძლში ცეცხლი დაუტრიალდა.**

საინტერესოა ადვერბიალურ კომპონენტზე დაკვირვებაც: შდრ: **პირიდან ცეცხლის ყრა/ გაშლა/ ფრქვევა** გაბრაზებას ნიშნავს; **თვალებიდან ცეცხლებს ყრა-** ემშაკობას, ვერავინ რომ ვერ მოატყუებს. **თავზე ცეცხლის დანთება მოუცლელობაა, პირზე ცეცხლის წაკიდება გაბრაზება, გულზე ცეცხლის მოკიდება-** შებრალება, დანანება.

გაბრაზების სემანტიკა თურქულშიც ცეცხლს, სისხლს. უკავშირდება ქართულში გვაქვს **პირიდან ცეცხლს// თვალებიდან წინწკლებს ყრის,** თურქულში კი **ცხვირიდან ცეცხლს აფრქვევს.** ადვერბიალური კომპონენტი, სხვადასხვა ენობრივ სურათში განსხვავებულია [ცეცხლაძე 2018: 222-223].

● **მოუსვენრობა: ცეცხლზე ზის-** ძალიან ცდილობს, იჭირვებს, სული მისდის საქმის საკეთებლად, მოთმინება არა ჰყოფნის [სახოკია 1979: 801]

● **დიდ სირცხვილში ჩავარდნა: სირცხვილით დაწვა, სირცხვილის ნაღვერდალზე შეწვა.**

● **ფსიქოფიზიკური ზემოქმედება: ცეცხლში ჩაგდება, ცეცხლში ჩაყენება**

მაშინვე მიჰხდომოდა მეუღლეს და **ცეცხლი გადაეყარა თავზე!** [ვ.ბარნოვი]; **კუჭატნელს ცეცხლი შეაყარა და წყალივით შეასხა...**[მ.ჯავახიშვილი]; ხომია...შვილებსაც... **ცეცხლის ჯანგარაში ატარებდა** [ვაჟა]; უდიერი დედინაცვალი...პატარა ვაჟს **აყენებდა ცეცხლის კალოში** [თ. რაზიკაშვილი]; პატარა დემეტრეს **სულ ცეცხლის ალში ატარებდნენ** [ს.მგალობლიშვილი]; მოსვენება აღარა მაქვს შენგნით...**ცეცხლის თვალში მატარებ!** [რ. ერისთავი].

ცეცხლის ალში// თვალში//კალოში ჩაყენება, ცეცხლის ჯანგარაში გატარება სტრუქტურული ვარიანტებია. იმერეთში **ცეცხლზე დამდებს** ეძახიან შემაწუხებელს, შემავიწროებელს, შემარცხვენელს.

• ტანჯვის და უბედურების, სიკვდილის მოტანა: ცეცხლისა და რკინის შეტანა: ზაალმა ერეკლეს სამასი ათასი მებრძოლი მიაშველა და ქსნის ხეობაში ცეცხლი და რკინა შეიტანა [მ. ჯავახიშვილი].

• უბედურება, განსაცდელი: ბევრი ცეცხლი ნახა, მაგრამ არც სარწმუნოება, არც ხალხოსნობა და არც სამშობლო არ დაკარგა და არ შეალახვინა ვისმე [მელან.].

• დიდი უბედურების დატყდომა: ცეცხლის მოკიდება, ცეცხლში ჩავარდნა; ცეცხლის პურის ჭამა; ღრმა შინაგანი განცდები კი გულზე ცეცხლის მოკიდება, გულ-ღვიძლში ცეცხლის დატრიალება. დიდი უბედურება თავზე ცეცხლის კევრის დატრიალება ან გულში ჯოჯობეთის ცეცხლის ტრიალია. მაგ.: რა ყვირილია? ცეცხლი ხომ არაფერს ეკიდება? [რ. ერისთავი]; როდემდის უნდა ეჭამნა ცეცხლის პური? [ე. მენტ.];

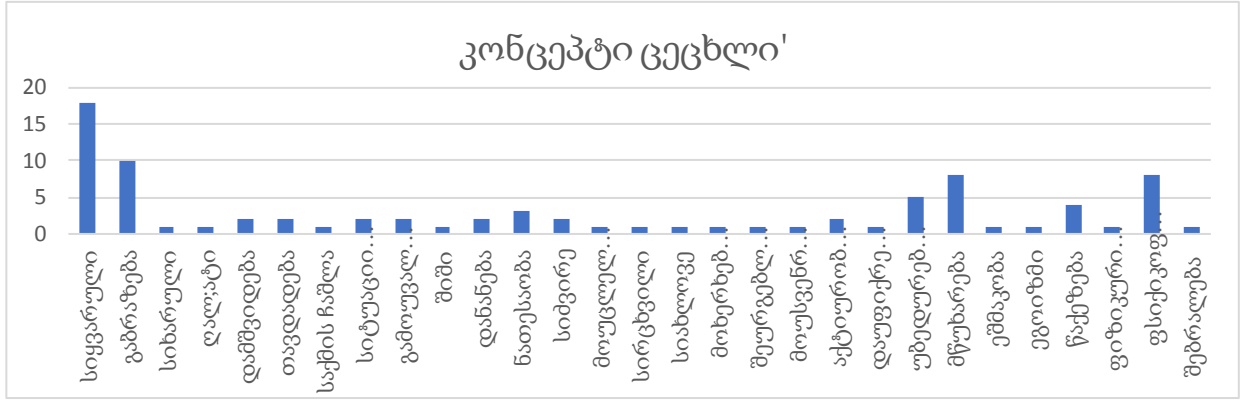
• კრიზისი, გამოუვალ სიტუაციაში ყოფნა, დილემის წინაშე დგომა გამოიხატება ორ ცეცხლს შუა ყოფნა, ცეცხლს და წყალს შუა ყოფნა ფრაზეოლოგიზმებით (შდრ/ორ წყალ შუა). თ. სახოკია წერს: ადამიანს მაშინ შეუძლია აიცილოს ცეცხლი, როცა უკან დასახევი აქვს, მაგრამ უკანაც თუ ცეცხლი დახვდება, მისი მსხვერპლი იქნება [სახოკია, 1979:479].

• სიტუაციის, გამწვავებული ურთიერთდამოკიდებულების კიდევ უფრო დაძაბვას გადმოგვცემს შემდეგი ფრაზეოლოგიზმები: ცეცხლს დაჰბერეს, ცეცხლს ცეცხლი მოუმატეს, ცეცხლზე ცეცხლი ედება, ცეცხლზე ნავთის დასხმა: ჩინოვნიკებმა... ცეცხლს დაჰბერეს და ცეცხლს ცეცხლი მოუმატეს [ლ. არდაზიანი]; „ცეცხლზე ცეცხლი ედებოდა, სიტყვა აღარ ქონდა პირში“ [ვ. ბარნოვი]; ანთებულ ცეცხლს ნავთი გადაასხა და დაშინებულნი უარესად დააფრთხო [მ. ჯავახიშვილი]; უცნობი კაცები... მონელებულ ცეცხლს ნავთს ასხამდნენ [იქვე] [შდრ.: წყევლა: ცეცხლი ჭამე და ნავთი დააყოლე].

საპირისპიროს, ერთმანეთისთვის შეუთავსებლობას გამოხატავს ცეცხლი და წყალი; ცეცხლზე წყლის დასხმა.

• ამხედრება, შეგულიანება ცეცხლს უკიდებს/უკეთებს ფრაზეოლოგიზმებით გადმო-იცემა: ...განაგრძობდა კვაჭი ცეცხლის შეკეთებას [მ. ჯავახიშვილი]; იქაურებს აგროვებენ და ცეცხლს უკიდებენ [იქვე].

• მხოლოდ საკუთარი სარგებლისთვის ზრუნვა თავისი ცეცხლის შეკეთებაა.

როგორც დიაგრამიდან ჩანს, კომპონენტ ცეცხლის შემცველი ფრაზეოლოგიზმები სემატიკურად მრავალფეროვანია. ყველაზე ხშირად ის გამოხატავს სიყვარულს, გაბრაზებას, მწუხარებას, ფსიქოფიზიკურ ზემოქმედებას

ცეცხლის მოკიდება ფრაზეოლოგიზმში ზმნური კომპონენტის კატეგორიებზეა (აქტივი, პასივი, დრო, ქცევა) დამოკიდებული სემანტიკა: 1. ცეცხლი მოეკიდა: შეწუხდა, დადარდიანდა, განსაცდელში ჩავარდა; 2. ცეცხლი ეკიდება: 1. მოუცლელია, გურ. თავცეცხლკიდება (ქდგ); ძვირია; 3. ცეცხლს უკიდებს: აქეზებს.

ცეცხლის//ალის დება ნიშნავს სიყვარულს//შებრალებას//დანანებას ნიშნავს; გულს ცეცხლის გზებამიჯნურობას და მწუხარებას; გულის დაწვა გამოხატავს სიბრაულსაც და აღშფოთებასაც: წინადადებაში მიზეზი ჩანს: მისი ბრალი ცეცხლსა მიდებს [რუსუდ. 183,29]; იგი მთვარე ჩემი იყო, მით მედების ცეცხლი მდაგად (იქვე,623,3); აწ გაყრისა მომლოდნესა, ედებოდა ცეცხლი, სწვიდა [ვტ.1008,3]; ქარმან წამილო ნაჭირვები, გულსა ცეცხლი მომიდვა [ვისრ. 129,31]; მიჯნურობამან გულს ცეცხლი მომიგზნა [ვისრ.]; შვილთა მწუხარებამან გულთა ცეცხლი მომიგზნა [ყარ.125,29]; სიბრაულისაგან გული დაეწვა [ვისრ.139,32]; აღმაშფოთე და გული ესრე დამეწვის [იქვე,144,25]; გული მისი შეჭირვებითა დაიწვის [იქვე, 42,25]; მიჯნურისა გული მიჯნურობისა ცეცხლსა შიგან იწვის [იქვე, 46,10] [ცეცხლაძე 2018:154].

დასკვნა

ამრიგად, ცეცხლი, როგორც ფრაზეოლოგიური კონცეპტი, ეთნოკულტურული ფასეულობების აკუმულატორია. ის სოციალური ფენომენია, ის უფლის, რწმენის, სინათლის, ტრანსფორმაციის მეტაფორაა. ცეცხლით გადმოიცემა პირველადი (სიყვარული, სიხარული, გაბრაზება), მეორეული (მრისხანება) და მესამეული (აღშფოთება, გამძვინვარება) ემოციები, დესტრუქცია, უბედურება, საშინელება, ტანჯვა.

უნივერსალურია ცეცხლით და მახვილით, ცეცხლს ეთამაშება, ცეცხლია. ქართულში ცეცხლის პირველად, ნომინაციურ და მეორეულ მნიშვნელობებს შორის მჭიდრო კოგნიტური კავშირია. პირველადი მნიშვნელობა დომინირებს მეტაფორულშიც. ცეცხლი კლასიკურ ქართულში სიყვარულის ბაზისური მეტაფორაა, ქართველის ცნობიერებაში სულიერი ტკივილი ასოცირდება ფიზიკურთან.

ცეცხლ'კომპონენტთან ფრაზეოლოგიზმები გადმოსცემს ასევე აქტიურობას, სიმკვირცხლეს, თავდადებას, პროფესიონალურ შესრულებას. მეტწილად კი უარყოფითი სემანტიკისაა, გამოხატავს მწუხარებას, ტანჯვას, გაბრაზებას, სიძვირეს, მოუცლელობას, ბრძოლას, წაქეზებას, შერცხვენას, დანანებას, რისკის გაუთვალისწინებლობას, ღალატს, ეგოიზმს, გამოუვალ სიტუაციაში ყოფნას, ამ მდგომარეობის გამწვავებასაც კი.

გამოყენებული ლიტერატურა:

ლიტერატურა ქართულ ენაზე:

1. ამირეჯიბი, რ. (2004) – „სიბრაზის“ სემანტიკის შემცველი ფრაზეოლოგიზმები ქართულში, ენათმეცნიერების საკითხები, №2. თბილისი: თსუს გამომცემლობა;
2. ამირეჯიბი, რ.(2003)–„სირცხვილის“ სემანტიკის შემცველი ფრაზეოლოგიზმები ქართულში, ენათმეცნიერების საკითხები, №2. თბილისი: თსუს გამომცემლობა
3. ამირეჯიბი, რ. (2005) – კონცეპტი და მეტაფორული აზროვნება (შიშის ველის მაგალითზე) ფილოლოგიის ფაკულტეტის ახალგაზრდა მეცნიერთა შრომები, წიგნი IX. ეძღვნება დავით გურამიშვილის დაბადების 300 წლისთავს. გვ.212-220. თბილისი: თსუს გამომცემლობა;
4. ამირეჯიბი, რ. კვლევები ანთროპოლოგიურ ლინგვისტიკაში <https://www.academia.edu/34544289/pdf> მოძიებულია 27.02.2023
5. ზარბაქაძე, ც. (2016) –სიყვარულის მეტაფორები: ცეცხლი <http://mastsavlebeli.ge/?p=7039>მოძიებულია 27.02.2023
6. გელოვანი, ა. (2005), მითოლოგიური ლექსიკონი, თბილისი: გამომცემლობა პალიტრა L;
7. თოდუა, მ., ქეციაია ნ. (2015) „ცეცხლის“სემიოტიკა, სოხუმის უნივერსიტეტის შრომები, ჰუმანიტარულ და სოციალ-პოლიტიკურ მეცნიერებათა სერია. №13. გვ.146-152. თბილისი: სსუს გამომცემლობა;
8. <https://tenders.procurement.gov.ge/public/library/files.php?mode=app&file=1565597&code=1454341335> მოძიებულია 27.02.2023

9. თავიდაშვილი, ნ. (2014) – კვაზირეალიები როგორც უნივერსალური ენობრივ-კულტურული ფენომენი და მათი ვერბალიზაცია სხვადასხვა სისტემის ენებში, სადოქტორო დისერტაცია. ქუთაისი;
10. თევზაძე, გ. (2010) – „პლატონის“ „გამოქვაბულის“ მითიდან თავისუფლებამდე, „ჭურნალი სემიოტიკა“ 21.08.2010, <https://semioticsjournal.wordpress.com/2010/08/21/მომიებულია> 27.02.2023
11. ლოლაძე, ნ. (2008) – ემოციების გამოხატვის ეროვნული სურათი, „ჭურნალი სემიოტიკა“, 2008 №3
12. http://dspace.nplg.gov.ge/bitstream/1234/148365/1/Semiotika_2008_N3.pdf მომიებულია 27.02.2023
13. ნარაკიძე, ც. (2018) ზოგიერთი ლექსიკური ერთეულისათვის ლაზურში, XXXVIII დიალექტოლოგიური სესიის მასალები, თბილისი: არნ. ჩიქობავას სახელობის ენათმეცნიერების ინსტიტუტი;
14. <https://ice.ge/of/wp-content/uploads/2018/11/dialectologiuri-2018.pdf> მომიებულია 27.02.2023
15. ნოზაძე, ვ. (1963) – „ვეფხისტყაოსნის“ ღვთისმეტყველება, პარიზი;
16. <http://dspace.nplg.gov.ge/bitstream/1234/3469/1/VepkhstqaosannisGmrtismetyveleba.pdf> მომიებულია 27.02.2023
17. სახოკია, თ. (1979) – ქართული ხატოვანი სიტყვა-თქმანი. თბილისი: გამომცემლობა „მერანი“;
18. სიორიძე, მ. (2005) – კონცეპტები „ცა“ და „ციური სხეულები“ ენობრივი სიმბოლიკის შუქზე ფრანგულ და იტალიურ ფრაზეოლოგიებში, თსუ, დისერტაცია, თბილისი;
19. ტუნაძე, თ. (2011) – კერასა და ცეცხლთან დაკავშირებული ფრაზეოლოგიური გამოთქმები ქართულში, ლინგვოკულტუროლოგიური ძიებანი II. ISSN1512-2948. გვ.99-102. ბათუმი: ბსუს გამომცემლობა.
20. ქართლური დიალექტის ლექსიკონი (1981) – თ. ბეროზაშვილი, მ. მესხიშვილი, ლ. ნოზაძე, თბილისი: გამომცემლობა „მეცნიერება“;
21. ლლონტი, ალ. (1984) – ქართულ კილო-თქმათა სიტყვის კონა, თბილისი: გამომცემლობა „განათლება“;
22. ცეცხლაძე, ნ. (2017) – გულ’ კომპონენტთან ფრაზეოლოგიზმები ქართულში, სმამ, არ რევიონული სამეცნიერო ცენტრი, შრომები II. გვ.226-236. ISSN 2449-2507. თბილისი: საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის სტამბა <http://science.org.ge/newsite/ajara/ajara-works-2.pdf> მომიებულია 27.02.2023
23. ცეცხლაძე, ნ. (2018) – ფრაზეოლოგიზმთა კვლევის ასპექტები, თბილისი: გამომცემლობა „ივერიონი“;
24. წიგნაძე, შ. (2019) – სინონიმთა ლინგვისტური მახასიათებლები და ექსპრესიული შესაძლებლობები ქართულში (ლინგვოკულტუროლოგიური ანალიზი ინგლისური ენის მასალის გათვალისწინებით) საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტი, სადოქტორო ნაშრომი, თბილისი;
25. ლიტერატურა რუსულ ენაზე:
26. Маслова, В. (2001) Лингвокультурология, Москва: Академия, 2001. 208 с.
27. Денисенко, С., Тараба И., Хант, Г (2013) ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИЙ КОНЦЕПТ КАК АККУМУЛЯТОР ЭТНОКУЛЬТУРНЫХ ЦЕННОСТЕЙ, КОГНИТИВНЫЕ ФАКТОРЫ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ ФРАЗЕОЛОГИИ СО СМЕЖНЫМИ ДИСЦИПЛИНАМИ, Сборник научных трудов по итогам 3-й Международной научной конференции, Белгород ;
28. Чекулай, И. (2006) Функционально-деятельностный подход к изучению принципов оценочной категоризации в современном английском языке: Монография, Белгород: Изд-во БелГУ, 236 с
29. Чекулай, И. Прохорова, О. (2013) ЛЕКСЕМА «ОГОНЬ» В КОГНИТИВНО-ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКОМ ПРОСТРАНСТВЕ СОВРЕМЕННЫХ ЕВРОПЕЙСКИХ ЯЗЫКОВ, <http://dspace.bsu.edu.ru/handle/123456789/5907>

ლიტერატურა ინგლისურ ენაზე:

Lakoff G. (1987) Women, Fire, and Dangerous Things. What Categories Reveal about the Mind, ISBN 0-226-46803-8 Chicago: University of Chicago Press, 632p.

THE CONCEPT OF 'FIRE' IN GEORGIAN PHRASEOLOGY

Tsetskhladze Nana

Batumi Shota Rustaveli State University

Abstract

Nowadays, the study of language and culture through concepts is relevant. The article discusses fire as a concept in Georgian phraseology. **Fire** is a socio-cultural phenomenon: Fire is a sociocultural phenomenon: on the hearth, where the fire was lit, society developed and Light has become a magical apotropaic tool. The evaluative concept fire metaphorically expresses a mixture of positive and negative values, asymmetry, that is why the issue arouses interest.

The evaluative concept of fire metaphorically expresses a mixture of positive and negative values, asymmetry that is why the issue arouses interest.

In different languages, researchers study the associative-psychological load of this lexeme (Belarusian, Czech, German, English, French, Italian) to reveal the difference in metaphorical thinking. Along with universal phraseology, there are also national-specific phraseology. Next to the universal phraseology, we have national-specific ones as well.

The purpose of the article is to determine the connection between the primary and metaphorical meanings of fire; Revealing the linguistic, cultural and cognitive elements of the phraseology containing it. **E.g.:**

In Georgian, fire is considered an ethno-specific metaphor. The research revealed its great semantic load as a phraseological concept. Ethnocultural values are accumulated in it: this social phenomenon is a metaphor of light, inner transformation.

Deep emotions are conveyed through fire. The pain of the soul is experienced physically: eg. **tsetskhlis tsakideba/shentoba**, or **tsetskhls shua dgoma**, **tsetskhls kris//akvesebs/afrgvevs** which proves the close cognitive relationship between primary and secondary meanings of fire. The primary negative meaning dominates the metaphorical one as well.

In Georgian, fire is a metaphor for love, it expresses positive connotations: activity, closeness, kinship, dedication, and to a large extent conveys negative semantics: most often anger, psychophysical impact, sadness, trouble, suffering, as well as preciousness, urgency, impatience, fight, quarrel, Fear, incitement, embarrassment, regret, not considering the risk, betrayal, selfishness, being in a hopeless situation, even aggravating this situation.

Keywords: Concept, fire, Phraseology, Georgian, Linguoculturology, Semantics, asymmetry

**ერთი ნარატივის თავისებურებანი – ჰოლოკოსტზე
მიტაფორების გარეშე
(ჯონ ბოინის რომანის „ბიჭი ზოლიან პიჯამაში“ მიხედვით)**

მამუკაშვილი ნინო

სსიპ იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის
სახელმწიფო უნივერსიტეტი

DOI: <https://doi.org/10.52340/tuw.2022.01.35.12>

აბსტრაქტი. ჩვენი სტატიის მიზანია ჯონ ბოინის ცნობილი რომანის „ბიჭი ზოლიან პიჯამაში“ მიხედვით ვაჩვენოთ მწერლის მიერ არჩეული ლექსიკო-სემანტიკური და ასევე სტილისტური ველი, როდესაც ის მოგვითხრობს კაცობრიობის ერთ-ერთ უდიდეს კატასტროფაზე – ჰოლოკოსტზე. ვეცადეთ გამოგვეკვეთა მწერლის სტილი: მისი თხრობის ლინგვისტური არჩევანი ქმნის შთაბეჭდილებას, რომ ამ მოვლენას თითქოს მეტაფორებით აღწერა არ უხდება. თხრობა პირდაპირია, ლაკონური და უმეტესად ემოციურად დაშრეტილი, ვინაიდან თავად ჰოლოკოსტი იქცა ამ შემზარავი ჰუმანიტარული კატასტროფის ძლიერ მეტაფორად. მწერლის მიერ მოყოლილი ამბავი-ცხრა წლის ბიჭის, ბრუნოს თვალთ და გონებით განცდილი ისტორიაა. ჩვენი კვლევა სწორედ ამ მიზანს ისახავს: იმ ლინგვისტური ერთეულების – „აღმნიშვნელების“ – გამოვლენას, მათი სპეციფიკური სინტაქსური, ფონეტიკური, ლექსიკო-სემანტიკური და ასევე სტილისტური მახასიათებლებით, რომელთაც მწერალი იყენებს თხრობისათვის. მათი ფუნქციური დატვირთვა მრავალფეროვანია: ზოგჯერ ამა თუ იმ გონივრულად შერჩეული აღმნიშვნელით მწერალი გვიჩვენებს ამა თუ იმ სიტყვის ფონეტიკურად სხვაგვარად „წაკითხვის“ შესაძლებლობებს. მაგ. „ფურია“ ნაცვლად „ფიურერის“; ზოგჯერაც ბავშვური გულუბრყვილობით და ვერ გაგებით არასწორად აღქმულ სახელს: „Out-with“ ნაცვლად „Auschwitz“. მოვიძიეთ მეტად საინტერესო შემთხვევაც, როდესაც მწერალი მიმართავს ევფემისტურ მეტყველებასაც, რათა დაფაროს ან პირდაპირ არ თქვას სათქმელი. მსგავსი ლინგვისტური ერთეულები უხვადაა გაბნეული რომანში, რაც მთელ ტექსტს ერთგვაროვან ენობრივ ქსოვილში აქცევს. საინტერესოა იმ ფაქტის აღნიშვნაც, რომ თითოეული თავიც იმგვარად არის დასათაურებული, როგორც თხრობის ბუნებას შეეფერება: ისინიც მიგვანიშნებენ ბავშვურ ლოგიკასა და აზროვნებაზე. რომანის ამგვარი მოცემულობების გათვალისწინებით, ჩვენი აზრით, სტატია საინტერესო იქნება ფსიქო-ლინგვისტიკით დაინტერესებული მკითხველებისთვისაც.

საკვანძო სიტყვები: ბოინი, აღმნიშვნელი, აღსანიშნი, ჰოლოკოსტი, თხრობა.

ენათმეცნიერების ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს საკითხს „აღსანიშნის“ და „აღმნიშვნელის“ ურთიერთმიმართება წარმოადგენს. სწორედ მათ შორის ურთიერთმიმართებაზეა დამოკიდებული რამდენად ჰარმონიულად თანაარსებობენ ტექსტში „შინაარსი“ და „ფორმა“, ვინაიდან „აღსანიშნთა“ ერთობლიობა ქმნის ენის შინაარსის პლანს, ხოლო „აღმნიშვნელთა“ ერთობლიობა – ენის გამოხატულების პლანს“ (გამყრელიძე, 2008:32).

ჩვენი კვლევის ობიექტმა – ჯონ ბოინის რომანმა „ბიჭი ზოლიან პიჯამაში“ (John Boyne, *The Boy in the Striped Pyjamas*, 2006) თავისი გამორჩეული თხრობის მანერითაც მიიქცია ყურადღება. ნაწარმოები კაცობრიობის ისტორიაში ერთ-ერთ ყველაზე საშინელ

მოვლენას – ჰოლოკოსტს ეხება და ის დანახულია ცხრა წლის ბიჭის, ბრუნოს თვალთ და მოყოლილია იმ სიტყვებით, რასაც ბავშვი თავისი ასაკობრივი და სიტუაციური, ძველი და ახალი გამოცდილების შეჯამებით ახერხებს. საინტერესოა, რომ თხრობა პირველ პირში არ არის; მთხრობლი ავტორია, მაგრამ მისი ოსტატობა სწორედ ის არის, რომ ის ახერხებს მოვლენებს შეხედოს და განიცადოს პატარა ბიჭუნას სახით და მოყვეს ისე, როგორც ამას ცხრა წლის ბავშვი გააკეთებდა.

კრიტიკოსთა უმრავლესობა სწორედ ავტორის მიერ შერჩეულ თხრობის მანერას უსვამს ხაზს. კეტრინ ჰიუზი ბოინის რომანის ერთ-ერთ ტრიუმფად სწორედ იმას მიიჩნევს, რომ მწერალი ახერხებს მანევრირებას მეტისმეტად კონკრეტული, ზედმიწევნით ზუსტად დაცული ცხრა წლის ბავშვის შესაფერის თხრობასა და იგავის ჟანრს შორის (<https://www.theguardian.com/books/2006/jan/21/featuresreviews.guardianreview18>). ნიკოლას ტაკერიც დიდ ყურადღებას ამახვილებს თხრობის მანერაზე: „რომანი „ბიჭი ზოლიან პიჟამაში“ ისევეა იგავი, როგორც რეალისტური ამბავი და მისი უპირველესი ამოცანა სწორედ ამბის მოყოლა“ (<https://www.independent.co.uk/arts-entertainment/books/reviews/the-boy-in-the-striped-pyjamas-by-john-boyne-6111909.html>).

ამავე თემას უსვამს ხაზს ედ რაიტიც, რომელიც წერს: „თავდაპირველად ავტორს თითქოს უჭირს შესაფერისი ტონალობის მოძებნა. მკითხველი თითქოს კითხულობს ავტორის ფიქრებს: „როგორ დავეწერო ბავშვის ენით“. შემდეგ, მალევე თხრობა უკვე სრულიად ძალდაუტანებელი ხდება და პირდაპირ ბრუნოს აზრებში ვიჭრებით. ეს მშვენიერი თხრობის მანერაა, ძლიერ ემოციურ ზემოქმედებას რომ ახდენს. დასასრულს რაც შეეხება, ეს ნამდვილად ზღაპრისთვის შესაფერისი ფინალი, მეტად უცნაური ოსტატობით შესრულებული“ (<https://www.theage.com.au /entertainment/books/the-boy-in-the-striped-pyjamas-20060103-ge1inf.html>).

რა ენობრივ საშუალებებს და მოცემულობებს იყენებს ავტორი თავისი გამორჩეული თხრობის სტილის მისაღწევად? ჩვენი კვლევის მიზანიც ეს არის: გამოვკვეთოთ ის ლინგვისტური ერთეულები–„აღმნიშვნელები“–თავიანთი სინტაქსური, ფონეტიკური და ლექსიკო-სემანტიკური მოცემულობებით, რომლითაც მწერალი ახერხებს ზოგჯერ ბავშვური გულუბრყვილობით და ზოგჯერ ევფემისტური მეტყველებით პირდაპირ არ თქვას სათქმელი.

რომანში ბევრი მნიშვნელოვანი აღსანიშნია, რომელთგან გამოვარჩიეთ რამდენიმე:

მაგ. ბრუნო ჰიტლერს მოიხსენიებს როგორც the Fury, ისე, როგორც ოჯახში ესმის ეს სიტყვა („ფიურერი“). ბრუნოს მამა, მაღალჩინოსანია და მას ნიშნავენ ერთ-ერთი საკონცენტრაციო ბანაკის უფროსად. ეს გადაწყვეტილება სწორედ ჰიტლერის და მისი მეუღლის სტუმრობას მოჰყვა ბრუნოს ოჯახში. ეს და შემდგომი არასწორი გამოთქმები ბავშვის მიერ შემთხვევითი არ არის. ბრუნოს ბავშვური გულუბრყვილობა და უცოდინრობა შერწყმულია მის ინტუიციასთანაც, როდესაც ის ფიურერს მოიხსენიებს როგორც the Fury (ინგლ. „მძვინვარება“):

“First the Fury and the beautiful blonde woman had come to dinner, which had brought the whole house to a standstill, and then it was the new business of calling Father ‘Commandant’” (Boyne, 2006:89); (ჯერ იყო და, ფურია და ლამაზი წერა ქალი მოვიდნენ მათთან სადილად და ამ ამბავმა მთელი მათი სახლი თითქოს გააშეშა. მერე იყო და, მამას ახალი სახელს ეძახდნენ – „კომენდანტიო“ (აქაც და შემდგომ, ქართული თარგმანი სტატიის ავტორს ეკუთვნის).

“An hour before the Fury was due to arrive Gretel and Bruno were brought downstairs where they received a rare invitation into Father’s office” (Boyne, 2006:119); (ერთი საათით ადრე

სანამ ფურია მოვიდოდა, გრეტელი და ბრუნო ქვედა სართულზე მოიხმეს, იშვიათზე იშვიათი მიპატიჟება მიიღეს მამის კაბინეტში).

“The Fury and Eva stayed for the best part of two hours and neither Gretel nor Bruno were invited downstairs to say goodbye to them” (Boyne, 2006:119); (ფურია და ევა თითქმის მთელი ორი საათი დარჩნენ და არც გრეტელი და არც ბრუნო არ მოუხმიათ ქვედა სართულზე სტუმრებთან გამოსამშვიდობებლად).

ჰოლოკოსტის სიმბოლო-საკონცენტრაციო ბანაკი, ამ სახით საერთოდ არ არის ნახსენები ნაწარმოებში. როდესაც ბრუნოს მამას ავადსახსენებელი აუშვიცის უფროსად დანიშნავენ, მთელი ოჯახი მასთან ერთად გადადის ბერლინიდან პოლონეთში. ბოლომდე ბრუნო ვერც გაიგებს, რას წარმოადგენდა ეს ბანაკი და ეს ადგილი, რომელსაც ის ღობის მიღმა ხედავს. ბავშვს ესმის ეს უცხო სიტყვა და ის თავისთვის თარგმნის მას როგორც Out-with (*Auschwitz*). მწერალი არამართო ოსტატურად გადმოგვცემს ბავშვის გამოუცდელი ყურით აღქმულ ვარიანტს, არამედ ის ამ სიტყვით ახერხებს, გადმოსცეს ისიც თუ რას უპირებდა ფაშისტური გერმანია ებრაელ მოსახლეობას: თავიდან მოშორებას, გაწყვეტას. ეს სიტყვა ნაწარმოებში 53-ჯერ არის ნახსენები. მოვიყვანოთ რამდენიმე ნიმუში:

“Nothing, thought Bruno, not even the insects, would ever choose to stay at Out-With” (Boyne, 2006:55); (არავინ, სულ არავინ, თვით მწერებიც კი, არასოდეს არ ისურვებდნენ ამ გადასაკარგავში დარჩენას);

“However, with each day that passed he began to get used to being at Out-with and stopped feeling quite so unhappy about his new life“ (Boyne, 2006:134); (თუმცაღა, დღე დღეს მისდევდა და ბრუნოც ეჩვეოდა გადასაკარგავში ყოფნას და აღარც ახალი ცხოვრება ეჩვენებოდა დიდ უბედურებად).

ეს ორივე სიტყვა, „ფიურერი“ და „აუშვიცი“, ერთგვარად ქცეულნი ჰოლოკოსტის ყველაზე მეტყველ სიმბოლოებად, ორმაგად შემზარავი იქნებოდა ბავშვის ბაგეთგან თქმული და თითქოს ავტორი თავს არიდებს მათ ხსენებას და ერთგვარ ევფიზმებს გვთავაზობს. ეს ტრაგიკული ევფემიზმებია. შეიძლება იგივე ვთქვათ ბრუნოს თვალით დანახულ მამის პირქუმ კაბინეტზე, რომელშიც ბნელი და სასტიკი გადაწყვეტილებები მიიღება; ბრუნოში კი ის კრძალვაშერეულ ძრწოლას იწვევს და ამიტომ მას ასე მოიხსენიებს-Out Of Bounds At All Times And No Exceptions (შესვლა აკრძალულია, ნებისმიერ დროს, ყოველგვარი გამონაკლისის გარეშე). ამ სახელდებაში საინტერესოა მსუბუქი იუმორი, გნებავთ ირონიაც, რაც აქ უდავოდ გამოსჭვივის. გასაინტერესოა მართლწერაც: ყველა სიტყვა, როგორც სათაურში დიდი ასოთი იწყება და მკითხველს შეიძლება ისეთი შთაბეჭდილება შეექმნას, რომ მამის სამუშაო კაბინეტზე პირდაპირ ასეთი წარწერაა კარზე. ეს სახელი რომანში ექსვეჯერვე უცვლელად მეორდება. მაგ:

“There were even whole rooms — such as Father's office, which was Out Of Bounds At All Times And No Exceptions – that he had barely been inside” (Boyne,2006:12); (სახლში ისეთი ოთახებიც იყო ბრუნო საერთოდ რომ არ შესულიყო. მაგალითად, მამის სამუშაო კაბინეტი, სადაც შესვლა აკრძალული იყო, ნებისმიერ დროს, ყოველგვარი გამონაკლისის გარეშე).

“The soldiers still came and went every day of the week, holding meetings in Father's office, which was still Out Of Bounds At All Times And No Exceptions (Boyne,2006:95); (ჯარისკაცები ძველებურად კვირის ყველა დღეს მოდიოდნენ და მიდიოდნენ მამის სამუშაო კაბინეტში, სადაც ძველებურად შესვლა აკრძალული იყო, ნებისმიერ დროს, ყოველგვარი გამონაკლისის გარეშე).

ასევე მსუბუქი ირონია ჩანს შემდეგ აღმნიშვნელში. ქალაქიდან გადასახლებით უკმაყოფილო ბრუნოს დედა თავის მეუღლეს ხშირად მოიხსენიებს, ბავშვებთანაც კი როგორც Some people „ზოგ-ზოგები“:

“We don't have as much time to prepare as I would have liked, thanks to some people” (Boyne,2006:8); (ზოგ-ზოგების წყალობით იმდენი დრო არ გვაქვს მოსამზადებლად, რამდენსაც ვისურვებდი);

'If some people could only see the effect this place is having on us all” (Boyne,2006:171); (ზოგ-ზოგები მაინც რომ ხვდებოდნენ, აქაურობა როგორ ცუდ ზეგავლენას ახდენს ყველა ჩვენგანზე).

საინტერესოა ის ფაქტი, რომ დედის წაბამვით, ბრუნოც და მისი დაც, გრეტელი, იყენებენ ამ გამოთქმას ერთმანეთის მიმართ უკმაყოფილების გამოსახატავად:

“I told you, I'm trying to read,' he said in a grumpy voice. 'If some people would just let me.' (Boyne,2006:153); (გითხარი მე შენ, ვცდილობ წავიკითხო, - უთხრა ბრუნომ კუმტად. -ზოგ-ზოგები რომ დამაცდიდნენ).

“Some people!' she said loudly before getting down to work”(Boyne,2006:159); (უჰ, ეს ზოგ-ზოგები).

რომანი დიდი ფსიქოლოგიზმით გამოირჩევა. მწერალი იცნობს ბავშვის ბუნებას, მისი მეტყველების წყობის თავისებურებას. მაგალითად, მან იცის, რომ საგნის ან მოვლენის მრავალჯერადი აღწერისას ბავშვები ამას ძირითადად ერთი და იმავე სიტყვებით ცდილობენ და ახალ ლექსიკურ ერთეულებს იშვიათად მიმართავენ. სწორედ ლექსიკური გამეორების საშუალებით ცდილობს მწერალი გადასახლებული ბავშვის თვალით დანახული სამყაროს გადმოცემას. მშობლიური ბერლინი ბრუნოს ძალიან ენატრება და ყოველთვის, როცა მას იხსენებს, როგორც უცვლელი კადრები–და ეს თვისება რომანს ანიჭებს კინემატოგრაფიულობას–მეორდება ერთი და იგივე წინადადებები, სადაც ყოველთვის ფიგურირებს ლამაზად გაფორმებული მაღაზიები, განსაკუთრებით დახვავებული ხილისა და ბოსტნეულის ფარდულები:

“There were shops with bright store fronts, and fruit and vegetable stalls with big trays piled high with cabbages, carrots, cauliflowers and corn... Sometimes he liked to stand in front of these stalls and close his eyes and breathe in their aromas, feeling his head grow dizzy with the mixed scents of sweetness and life” (Boyne, 2006:12); (იქ ნახავდით მაღაზიებს ნათელი ფერებით გაფორმებული ვიტრინებით და ხილ-ბოსტნეულის დახლებს, სადაც ვეება ლანგრებზე დაეხვავებინათ სტაფილო, კომბოსტო. ყვავილოვანი კომბოსტო და სიმონდი... ზოგჯერ უყვარდა ხოლმე ამ დახლების წინ შეჩერება, თვალს დახუჭავდა და სხვადასხვა არომატებს შეისუნთქავდა. გრძნობდა, რომ სიტკბოებისა და სიცოცხლის სურნელი თავბრუს დაახვევდა ხოლმე).

თავისი მშვენიერი სახლის და მშვენიერი ქალაქის ნაცვლად, ბრუნო წელიწადზე მეტს ატარებს ახალ საშინელ სახლში, რომელსაც შორიახლოს გავლებული მავთულხლართების ღობე მომაკვდინებელ ბანაკს აშორებს. მწერალი კვლავაც ევფემისტურ მეტყველებას ირჩევს და შემდეგნაირად აღწერს ბავშვის თვალთ დანახულ აკრძალულ დასჯის, დახვრეტის სცენას: “The pyjama people all jumped to attention whenever the soldiers approached and sometimes they fell to the ground and sometimes they didn't even get up and had to be carried away instead” (Boyne, 2006:100-101); (პიჯამაში ჩაცმული ხალხი მაშინვე გასწორდებოდნენ ხოლმე, როგორც კი ჯარისკაცები მიუახლოვდებოდნენ. ზოგჯერ კი მიწაზე ეცემოდნენ და ზოგჯერ ვეღარც კი დგებოდნენ ზეზე და გასაყვანი ხდებოდნენ).

შემდეგი აკრძალული რამ, რასაც ბრუნო არ უნდა ხედავდეს და რაც ასევე იმპლიციტურადაა მოცემული, ეს არის ბრუნოს დედის რომანი ახალგაზრდა ლეიტენანტ კოტლერთან. ამაზე ავტორი შემდეგნაირად მიგვანიშნებს: “Lieutenant Kotler was there beside her to help, and between them they seemed to make more lists than could ever possibly be needed” (Boyne, 2006:162); (ლეიტენანტი კოტლერი იქვე იყო ხოლმე დედის გვერდით რომ დახმარებოდა. აშკარა იყო, იმაზე მეტ სიებს ადგენდნენ სამზადისისთვის, ვიდრე ოდესმე დასჭირდებოდათ).

“Not to mention the fact that he was always in the living room with Mother and making jokes with her, and Mother laughed at his jokes more than she laughed at Father's” (Boyne, 2006:162); (იმას თავი დავანებოთ, რომ ლეიტენანტი ყოველთვის მისაღებ ოთახში ბრძანდებოდა დედასთან ერთად და სულ სასაცილო რამეებს უყვებოდა; დედაც რომ უფრო მეტს იცინოდა მის ხუმრობებზე, ვიდრე მამის მოყოლილზე).

არც იმ ფაქტს გვეუბნება მწერალი ექსპლიციტურად, რომ ბრუნოს დედა სასმელს შეეჩვია. ნაცვლად ამისა, ავტორი ყოველ ჯერზე ბრუნოს საშუალებით „აღნიშნავს“ ამ ამბავს და „ალკოჰოლს“ ანაცვლებს ფრაზით „სამკურნალო შერი“, რადგანაც ბავშვმა ასე იცის, რომ დედა მას წამლად იყენებს:

“There was always a chance that Mother would come storming out in search of a medicinal sherry” (Boyne, 2006:187); (ყოველ წამს შეიძლებოდა, დედა ქარიშხალივით შემოჭრილიყო თავის სამკურნალო შერის ძებნისას).

Father and Mother seemed cheerful all the time now and Mother didn't have to take as many of her afternoon naps or medicinal sherries” (Boyne, 2006:178); (მამა და დედა ახლა სულ მხიარულები ჩანდნენ და დედას თითქოს აღარ სჭირდებოდა აღარც იმდენი შუადღის წაძინებები და აღარც თავისი სამკურნალო შერი);

Bruno was worried for her health because he'd never known anyone need quite so many medicinal sherries” (Boyne, 2006:188); (ბრუნო დარდობდა დედის ჯანმრთელობაზე, რადგან არავის იცნობდა ისეთს, ვისაც ამდენი სამკურნალო შერი სჭირდებოდა).

ცალკე აღნიშვნის ღირსია სათაურები. ფორმით, ბევრი მათგანი დასრულებული, გავრცობილი წინადადებებია და შინაარსის დონეზე, ისევ ბავშვის ლოგიკით და გონებით აწყობილ წინადადებებს ჰგავს. მაგ: Bruno Makes a Discovery; What They Saw Through the Window; How Mother Took Credit for Something She Hadn't Done; Why Grandmother Stormed Out; Bruno Remembers That He Used to Enjoy Exploration; The Dot That Became a Speck That Became a Blob That Became a Figure That Became a Boy; Shmuel Thinks of an Answer to Bruno's Question; Bruno Tells a Perfectly Reasonable Lie (ბრუნო აღმოჩენას აკეთებს; რა დაინახეს მათ ფანჯარაში; რატომ დაიბრალა დედამ ის, რაც მას არ გაეკეთებინა; რატომ გავარდა ბებია გაბრაზებული; ბრუნოს ახსენდება, რომ მას კვლევა-ძიება უყვარს; წერტილი რომელიც იქცა ნაცვრევად, რომელიც იქცა ლაქად. რომელიც იქცა ფიგურად და რომელიც იქცა ბიჭად; შმუელი პოულობს პასუხს ბრუნოს შეკითხვაზე; ბრუნო ამბობს სრულიად ჭკვიანურ ტყუილს) და ა. შ.

რამდენიმე ადგილას მწერალი მაინც ვერ გაექცა მეტაფორულ სახეებს და ისინიც გამოხატავენ ბრუნოს თვალთ აღქმულს. როცა ბრუნო მისი თანატოლი შმუელის ხელებს დაჰყურებს, მას გული სევდით ევსება:

“The veins weren't visible through the skin, the fingers weren't little more than dying twigs. Shmuel's hand, however, told a very different story” (Boyne, 2006:167-168); (ძარღვები არ ეტყობოდა, თითები გამხმარ რტოებს ჰგავდნენ. შმუელის ხელი სრულიად განსხვავებულ

ისტორიას გვიყვებოდა).

მისთვის საძულველი ლეიტენანტის დანახვაზე, ბრუნოს შემდეგი ფიქრები აწვალეს, სადაც თავისი ადგილი იუმორსაც აქვს დათმობილი:

On most days the young lieutenant looked very smart, striding around in a uniform that appeared to have been ironed while he was wearing it (Boyne, 2006:71); (ლეიტენანტს თითქმის ყოველდღე მოხდენილად ეცვა; დააბიჯებდა თავის ფორმაში გამოწკეპილი, რომელიც ისეთი გატკიცინებული იყო, თითქოს ჩაცმულზე დააუთოვესო);

There was an atmosphere around him that made Bruno feel very cold and want to put a jumper on (Boyne, 2006:71); (ლეიტენანტის გარშემო ისეთი ატმოსფერო სუფევდა, რომ ბრუნოს შეაციებდა და კიდევ ერთი ჯემპრის ჩაცმა მოუნდებოდა ხოლმე).

წიგნის ყველაზე მძიმე ეპიზოდებში, ავტორი ბავშვის სუფთა ბუნებიდან ამოსულ აზრებს უბრალო, მაგრამ ყველაზე შესაფერისი სიტყვებით გადმოსცემს:

"You're my best friend, Shmuel," he said. "My best friend for life" (Boyne, 2006:213); (შენ ჩემი საუკეთესო მეგობარი ხარ, შმუელ. ჩემი საუკეთესო მეგობარი სამუდამოდ, – უთხრა ბრუნომ).

წიგნის ყველაზე სულისშემძვრელ სცენას, როდესაც გაზის კამერაში შეყავთ ტყვეები და კარს კეტავენ, მწერალი ისევ ბრუნოს არმცოდნე, გულუბრყვილო ბავშვური ლოგიკით გადმოსცემს:

"Bruno raised an eyebrow, unable to understand the sense of all this, but he assumed that it had something to do with keeping the rain out and stopping people from catching colds" (Boyne, 2006:213); (ბრუნომ წარბი ასწია, ვერ ესმოდა რა ხდებოდა. მაინც დაასკვნა, ასე წვიმისგან თავის დასაცავად აკეთებენ; ხალხი რომ არ გაცივდესო).

და ბოლოს ჩვენი სათქმელის შესაჯამებლად, ისევ დავამთავროთ ბრუნოს ბებიისადმი მიწერილი წერილის ფრაგმენტით, რომელიც კვინტესენციაა ბავშვის აზროვნების:

"That day he sat down with a pen and paper and told her how unhappy he was there and how much he wished he was back home in Berlin. He told her about the house and the garden and the bench with the plaque on it and the tall fence and the wooden telegraph poles and the barbed-wire bales and the hard ground beyond them and the huts and the small buildings and the smoke stacks and the soldiers, but mostly he told her about the people living there and their striped pyjamas and cloth caps, and then he told her how much he missed her and he signed off his letter 'your loving grandson, Bruno' (Boyne, 2006:213); (იმ დღეს დაჯდა ბრუნო საწერ-კალმით და მისწერა ბებიას, როგორი უბედური იყო ახალ ადგილას და როგორ უნდოდა შინ, სახლში ბერლინში დაბრუნება. მისწერა ახალ სახლზეც და ბაღზეც და სკამზეც და სამახსოვრო ფილაზეც, მაღალ ღობეზეც და ხის ტელეგრაფის ბოძებზეც, მავთულხლართებსა და მის იქით გადაჭიმულ გაქვავებულ მიწაზე, ქოხებსა და კვამლის ბოლქვებზე და ჯარისკაცებზე. მაგრამ ყველაზე მეტი მაინც იქ მცხოვრებ ხალხზე და მათ ზოლიან სამოსზე, მათ ნაჭრის ქუდებზე მისწერა. ოლოს კი ასე დაამთავრა, ძალიან მენატრებიო და ხელიც ასე მოაწერა „შენი მოსიყვარულე შვილიშვილი, ბრუნო“).

ამრიგად, მწერლის ენა არ არის სიტყვაკაზმული და სტილისტური საშუალებებით დატვირთული. თითზე დაითვლება ის მეტაფორები, რასაც რომანში ვხვდებით. მიუხედავად ამისა, ნაწარმოები მკითხველს ძლიერი ემოციის გარეშე არ ტოვებს და ეს არ ხდება მხოლოდ თემატიკის გამო; ტექსტის მძაფრ ემოციურ-ექსპრესიულ მუხტს განაპირობებს მწერლის მიერ შერჩეული თხრობის სტილი: სადაც და ზუსტად შერჩეული ლექსიკური და სინტაქსური ერთეულებით მოგვითხროს ჰოლოკოსტის ერთ-ერთ სულისშემძვრელ ეპიზოდზე და ეს გადმოსცეს ბავშვის ენით და თვალთ.

ლიტერატურა:

1. გამყრელიძე თ., კიკნაძე ზ., შადური ი., შენგელაია ნ. თეორიული ენათმეცნიერების კურსი. (2008). თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა. თბილისი.
2. Boyne J. (2006). *The Boy in the Striped Pyjamas*. David Fickling Books Publishers. 2006.
3. Hughes K. (2006). The Review of *The Boy in the Striped Pyjamas*. *The Guardian*. 2006 <https://www.theguardian.com/books/2006/jan/21/featuresreviews.guardianreview18>; მოძიებულია 2.09.2022;
4. Tucker N. (2006). *The Boy in the Striped Pyjamas*, by John Boyne. <https://www.independent.co.uk/arts-entertainment/books/reviews/the-boy-in-the-striped-pyjamas-by-john-boyne-6111909.html>; მოძიებულია 10.09.2022;
5. Wright E. (2006). *The Boy in the Striped Pyjamas*. *The Age*. 2006. <https://www.theage.com.au/entertainment/books/the-boy-in-the-striped-pyjamas-20060103-ge1inf.html>; მოძიებულია 10.09.2022.

PECULIARITIES OF ONE NARRATIVE– ON HOLOCAUST, WITHOUT METAPHORS (BASED ON *THE BOY IN THE STRIPED PYJAMAS* BY JOHN BOYNE)

Dzamukashvili Nino

Iakob Gogebashvili Telavi State University

Abstract

The purpose of our article is to show through John Boyne's well-known novel *The Boy in the Striped Pajamas*, 2006, the lexical-semantic and also the stylistic devices chosen by the writer when he tells us about one of the greatest catastrophes of mankind - the Holocaust. We tried to highlight the writer's style: his choice gives the impression that this horrible event is beyond being described by metaphors. The narrative is straightforward, concise, and mostly devoid of direct emotional charge since the Holocaust itself has become a powerful metaphor for this dreadful humanitarian catastrophe. The story told by the writer is a story experienced through the eyes and mind of a nine-year-old boy, Bruno. Our research aims at revealing those linguistic units – "signifiers", with their specific syntactic, phonetic, lexical-semantic and also stylistic characteristics, which the writer uses for narration. Their functional load is diverse: sometimes, with this or that wisely chosen signifier, the writer shows the possibilities of phonetically different "reading" of this or that word. e.g. "Fury" instead of "Führer"; Sometimes with childish naivety and misunderstanding of the wrongly perceived name: "Out-with" instead of "Auschwitz". We also had a very interesting case when the writer sometimes uses euphemistic expressions to cover what he did not mean to say directly. Similar linguistic units abound throughout the novel, turning the entire text into a homogeneous linguistic fabric. It is also interesting to note the fact that each chapter is titled in a way that suits the nature of the narrative: they also suggest childish logic and thinking. By taking into consideration these linguistic qualities of the novel, we presume that the article will be interesting for readers interested in psycho-linguistics as well.

Key words: Boyne, signifier, signified, Holocaust, narrative.

გამეორება ტარიელ ხარხელაურის პოეზიის ენაში

წიგნაძე შორენა

სსიპ იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის
სახელმწიფო უნივერსიტეტი

DOI: <https://doi.org/10.52340/tuw.2022.01.35.13>

აბსტრაქტი. ტარიელ ხარხელაურის პოეტური შემოქმედება საინტერესოა, როგორც პოეტის თვალთახედვის, ისე მისი განსხვავებული წერის სტილის შესასწავლად. მწერლის ენისა და სტილის შესწავლა ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი საკითხია, ვინაიდან, მის გარეშე შეუძლებელია ვისაუბროთ იმ განსხვავებულ წერის მანერასა და სტილზე, რომელიც განსახვავებს მწერლების შემოქმედებას ერთმანეთისაგან; მის ლექსებში მრავალფეროვანი სტილისტური საშუალებები გვხვდება. გამეორება ტარიელ ხარხელაურის პოეზიაში დიდი ესთეტიკურობით, აზრის ხაზგასმითა და ექსპრესია-ემოციით ხასიათდება.

ტარიელ ხარხელაურთან უფრო ხშირია არა ცალ-ცალკე ძირებისა და ფუძეების, არამედ მთელი სიტყვებისა და გამოთქმების გამეორება. გამეორებულია, როგორც ერთნაირი დანიშნულების იდენტური სიტყვები, ისე ერთნაირი დანიშნულების სხვადასხვა სიტყვები.

ანაფორა ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი სტილისტიკური ფიგურაა, რომელიც გამეორების სახესხვაობას წარმოადგენს და აზრისა და ემოციის გაძლიერებას ისახავს მიზნად. გვხვდება როგორც ლექსიკური, მორფოლოგიური, ისე სინტაქსური ანაფორის მაგალითები: **ვგრძნობ - ვეღარ შევძლებ/ ვგრძნობ, დავეცემი/ მემახი!** და **გჯერა, სწორია/ თოვლია, თოვლია, თოვლია/ მემახი!** * რა დიდი დღეა, დიდი დღეა - სდუმან ქარები/ და მეც მშვიდი ვარ, / მეც მშვიდი ვარ ბორგვას ჩვეული...

მრავლად გვხვდება ეპიფორული გამეორების მაგალითები:

არც არაფერი მახარებს, / არც არაფერი მწყინს, / მზარავს ლანდების ხარხარი, /
ხმაური მზარავს წყლის /

არის მაგალითები, სადაც ერთი წინადადების ბოლო სიტყვა იწყებს მეორე წინადადებას, რასაც, როგორც წესი, ანადიპლოზის სახელით მოიხსენიებენ:

გაჩნდა სურვილი, წვიმაში ვიდგე, / ვიდგე, როგორც დგას კლდის პირს ჭადარი... /

ასევე პოეტის შემოქმედებაში მეორდება: შემასმენლები, ქვემდებარეები, შედგენილი შემასმენლის ზმნური ნაწილი, დამატებები, განსაზღვრება/ გარემოება/ ზმნიზედა.

ლექსებში ხშირია სტილისტიკური კატეგორიების გამეორება, როგორცაა: ტროპები, სინონიმები, ანტონიმები, მოდალური სიტყვები.

ამრიგად, გამეორების გამოყენებით პოეტი აძლიერებს შთაბეჭდილებას, განამტკიცებს სათქმელის აზრობრივ მთლიანობას, სათქმელს სძენს მაღალმხატვრობასა და ქმნის მისთვის დამახასიათებელ, გამორჩეულ სტილს. განხილული მასალის ანალიზის საფუძველზე შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ ტარიელ ხარხელაურის პოეზიაში ყველაზე უფრო ხშირად მეორდება ზმნები, თუმცა ასევე არანაკლები სიხშირით მეორდება არსებითი სახელები, კავშირები და ნაწილაკები.

საკვანძო სიტყვები: გამეორება, ტარიელ ხარხელაური, ექსპრესია, ლექსიკური, სინტაქსური.

მწერლის ენისა და სტილის შესწავლა ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი საკითხია, ვინაიდან, მის გარეშე შეუძლებელია ვისაუბროთ იმ განსხვავებულ წერის მანერასა და სტილზე,

რომელიც განსახვავებს მწერლების შემოქმედებას ერთმანეთისაგან; იმ გავლენაზე, რომელიც მწერლის ენამ იქონია საზოგადოების მეტყველებაზე.

ტარიელ ხარხელაურის პოეტური შემოქმედება საინტერესოა როგორც პოეტის თვალთახედვის, ისე მისი განსხვავებული წერის სტილის შესასწავლად. მის ლექსებში მრავალფეროვანი სტილისტური საშუალებები გვხვდება. ამჯერად ჩვენ განვიხილავთ გამეორებას, რომლითაც, ვფიქრობთ, წარმოჩინდება მისი პოეზიისათვის დამახასიათებელი ზოგიერთი ასპექტი. გამეორება ტარიელ ხარხელაურის პოეზიაში დიდი ესთეტიურობით, აზრის ხაზგასმითა და ექსპრესია-ემოციით ხასიათდება.

ზოგადად, გამეორების დროს ისეთი შემთხვევები დასტურდება, როგორცაა: ბგერითი (რიტმა, ასონანსი, ალიტერაცია), მორფოლოგიური (მხედველობაში გვაქვს მორფემების გამეორება, გამეორებული მარცვლები უმეტესად მორფოლოგიური ელემენტებია: აფიქსები ან სუფიქსები. შეიძლება გამეორდეს, მაგალითად, ბრუნვის ნიშანი, რიცხვის ნიშანი, თანდებულები და ა. შ), ლექსიკური (ანაფორა, ეპიფორა) და სინტაქსური (სინტაქსური პარალელიზმი).

ტარიელ ხარხელაურთან უფრო ხშირია არა ცალ-ცალკე ძირებისა და ფუძეების, არამედ მთელი სიტყვებისა და გამოთქმების გამეორება. გამეორებულია როგორც ერთნაირი დანიშნულების იდენტური სიტყვები, ისე ერთნაირი დანიშნულების სხვადასხვა სიტყვები.

ანაფორა ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი სტილისტიკური ფიგურაა, რომელიც გამეორების სახესხვაობას წარმოადგენს და აზრისა და ემოციის გაძლიერებას ისახავს მიზნად. გვხვდება როგორც ლექსიკური, მორფოლოგიური, ისე სინტაქსური ანაფორის მაგალითები:

მერე რა თუ შემოგვლევენ

მეშინია,

გეშინია,

გეშინია?!

* * * *

ვგრძნობ - ვეღარ შევძლებ,

ვგრძნობ, დავეცემი.

მეძახი!

და გჯერა, სწორია,

თოვლია, თოვლია, თოვლია,

მეძახი!

* * * *

ვდიე,

ვდიე, ბეჩავ მუხლებს გავაცალე არაქათი..

* * * *

მთვარე თეთრი და სრულია,

მთვარე ფიქრივით ვრცელია.

* * * *

რა **დიდი დღეა**, **დიდი დღეა** - სდუმან ქარები,

და **მეც მშვიდი ვარ**, **მეც მშვიდი ვარ** ბორგვას ჩვეული...

და **ცა მდიმის**, **ცა მდიმის**

თვალი უფალის..

* * * *

და აწვიმთ ნისლებს, აწვიმთ ნისლებს ფრთებს ანგელოზის....

მრავლად გვხვდება ეპიფორული გამეორების მაგალითები, რომელიც არაზუსტი რითმის სახეობაა და მასში იგულისხმება დამსგავსებული ბგერების გამეორება სიტყვის ბოლოში:

არც არაფერი მახარებს,
არც არაფერი მწყინს,
მზარავს ლანდების ხარხარი,
ხმაური მზარავს წყლის./
გარეთ ხბო ბღავის სახარე,
კოკისპირულად წვიმს.
ცხვირზე მაგდია სათვალე,
ჯავრს რკინასავით ვხრავ..
ეს ლექსიც ვერ დავამთავრე,
ლექსს დავამთავრებ ხვალ... /
გავიხედე - ტყისპირიდან
მოდოდა გოგო ვინმე,
ახალგათენებულს ჰგავდა,
მზე არ ჩანდა ცაზე კიდე.../

* * * *

გადავეწოდე
ჩავიხვიე მკერდში მორკალვით
დამრისხე, ღმერთო,
განმარიდე სხეულს -
მომკალი!

არის მაგალითები, სადაც ერთი წინადადების ბოლო სიტყვა იწყებს მეორე წინადადებას, რასაც, როგორც წესი, ანადიპლოზისის სახელით მოიხსენიებენ:

გაჩნდა სურვილი, წვიმაში ვიდგე,
ვიდგე, როგორც დგას კლდის პირს ჭადარი.../

განვიხილოთ გამეორების სხვადასხვა შემთხვევები. მეორდება შემასმენლები:

სტირი,
უჩემოდ სტირი,
ნანობ,
უჩემოდ ნანობ...

* * * *

ქარი კი ისევ არ ჰქრის,
ქარი კი ისევ არ ჰქრის,
არ ჰქრის, არადა არ ჰქრის.

* * * *

ქრის და ცრემლებით სავსეა თვალი,
ქრის, ღამემ შენზე ფიქრი ინება...

მეორდება ქვემდებარეები:

და აწვიმთ ნისლებს,
აწვიმთ ნისლებს...

* * * *

ქარი ვიყავი, ქარიშხალიც, ვიყავ გრიგალიც!

ქარი კი ისევ არ ჰქრის,
ქარი კი ისევ არ ჰქრის,
არ ჰქრის, არადა არ ჰქრის.

* * * *

მეორდება შედგენილი შემასმენლის ზმნური ნაწილი:

აი ეს ვარ, რაცა ვარ, წყალი ვარ ლოდთა ნაჟური,
არც ბოლი, არცა ნაცარი,

არც ხე, ქარი რო აჟრჟოლებს,

ზღვა ვარ

ზღვა ტალღებაშლილი,

მუხა ვარ ტოტებგაშლილი,

ქარი ვარ, მთა ვარ, ნისლი ვარ...

გამეორებულია დამატებები:

რას სჩადი, დიმილს მამადლი, დიმილს მამადლი, იაო.

და ქარებს ელის და ქარებს ელის სული ქართული...

მეორდება განსაზღვრება/გარემოება/ზმნიზედა:

მუხა ვარ ტოტებგაშლილი, მეხთა, გრიგალთა მდეველი, ზღვა ვარ, ზღვა ტალღებაშლილი, ვერძეულთ ძალთა მღეველი. იქნება სილაჟვარდე ვარ, უსაზღვრო, დაუღეველი... ციხე ვარ გაუტეხელი, საძირკველ დაუნგრეველი./

* * * *

სთქვი, მამულო! რა გაწუხებს,

სთქვი, დავდგები დარიალთან....

* * * *

ქრის და ცრემლებით სავსეა თვალი,

ქრის, ღამემ შენზე ფიქრი ინება....

* * * *

ცისკენ, ჰო, ცისკენ ფრენა ისწავლე -

მიწას ბევრი აქვს წვა და სიმწარე...

* * * *

ცა ისე ბორგავს, ისე წრიალებს...

* * * *

გუშინ რომ შაშვი გალობდა ტყეში,
გუშინ რომ იყო ფერებით შეშლა..
გუშინ მზე იდგა, მზე იდგა შენში...

* * * *

ამგვარ ამინდშიც, **ამგვარ** ამინდშიც
მე ხომ მიყვარხარ, მე ხომ მწყურხარ...

ლექსებში ხშირია ლექსიკური გამეორების მაგალითები. ხშირია სტილისტიკური კატეგორიების გამეორება, როგორცაა: ტროპები, სინონიმები, ანტონიმები, მოდალური სიტყვები.

მეორდება სინონიმური მნიშვნელობის სიტყვები:
მთებზე **აენთო**, **აბრწყინდა** ახლად დასხმული ცვარისი... /
ასე **იცინე**, **იხარხარე**, თეთრო გვირილო.../
ქარი ვიყავი, **ქარიშხალიც**, ვიყავ **გრიგალიც**.../
მამტვრიონ, **მლეწონ** მიტირე, ამაზე როდი ვჯავრდები.../

გვხვდება ანტონიმური გამეორების მაგალითები:

მთებზე **წაიქცა** მთვარე,
დგება - არ ითხოვს შველას..

* * * *

სიცოცხლეს მიყვარს,
სიკვდილიც,
სამზეო განუზომელი...

* * * *

ცაზე ვარსკვლავნი,
ძირს მიწა...

* * * *

არვის ვვნებ ჩემი ცად **ასვლით**,
არც ვინმეს **ჩამოქცევითა**.

სინტაქსური გამეორების ერთგვარ ნიშანდობლიობას წარმოადგენს მთლიანი წინადადებისა და განკერძოებული სიტყვების გამეორება.

ღმერთო, მომეც, **ღმერთო**, მომეც ძალა.

* * * *

გულო, შენ მჭირდები მბორგავი,
გულო, შენ ტყუილად მეღლები.

* * * *

მამაჩემო - თოვლის ფერო,

დედაჩემო - ფერო მიწის, როგორ უნდა დავიჯერო,
რა მაწუხებს თქვენ არ იცით.

მამაჩემო - თოფლის ფერო,

დედაჩემო, ფერო მიწის.../
* * * *

შენა ხარ ქალი,

შენა ხარ ქალი

და ჯერ ართქმული აქვითინება!

ასედე ვხვდებით კავშირების გამეორებას, გამეორებულია როგორც მარტივი, ისე რთული კავშირები, ასევე მეორდება კავშირი და ნაცვალსახელი. ნაცვალსახელი დაირთავს -**ღა** ნაწილაკს, ან წარმოდგენილია მის გარეშე:

ან რაღა უნდა მოგიყვე,

ან რა ვიამბო შენზე...

რამდენჯერ უნდა მოგიკვდე, განა რამდენჯერ შევძლებ,

ან რაღა უნდა მოგიყვე,

ანდა ვიამბო რატომ....

ლექსებში ვხვდებით ნაწილაკების გამეორებას. ხშირად გამეორებულია უკუთქმითი ნაწილაკები, რომელთაც ზოგჯერ დართული აქვთ -**ღა** და -**ც** ნაწილაკები:

ვერ შეგაშველე ხელი -

ვერ გაგიფრთხილდი, ქალო.

ვერ აგაცილე დაღლა -

გბანდი, ცრემლებით გრწყავდი,

ვერ აგიყვანე მაღლა,

ვერ აგამაღლე ცამდის.
* * * *

არც ბოლი, **არცა** ნაცარი, **არც** ხე,

ქარი რომ აჟრჟოლებს...
* * * *

არც მოლოდინი ცით რისხვის მზარავს

და **არც** მსოფლიო შიში მაქვს წარღვნის..

არც ეს მზე მინდა

არც ეს მთვარე, ცაზე მცურავი...
ამრიგად, გამეორების დროს ერთი და იგივე სიტყვა ან გამოთქმა მეორდება შთაბეჭდილების გაძლიერების მიზნით. ამ ხერხით მკითხველის ყურადღება განსაკუთრებით მახვილდება იმ ცნებაზე, რასაც გამეორებული სიტყვა ან წინადადება გამოხატავს. გამეორება მოვლენის ან რაიმე ნიშნის ემოციურ-ლოგიკური ხაზგასმის საშუალებაა, რომელსაც პოეტი ექსპრესიულობის გასაძლიერებლად მიმართავს. ამგვარი საშუალებით, როგორცაა სიტყვებისა და ფრაზების გამეორება, ხდება მკითხველის ყურადღების გადატანა კონკრეტულ სიტყვებზე.

გამეორების გამოყენებით პოეტი აძლიერებს შთაბეჭდილებას, განამტკიცებს სათქმელის აზრობრივ მთლიანობას, სათქმელს სძენს მაღალმხატვრულობასა და ქმნის

მისთვის დამახასიათებელ, გამორჩეულ სტილს. განხილული მასალის ანალიზის საფუძველზე შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ ტარიელ ხალხელაურის პოეზიაში ყველაზე უფრო ხშირად მეორდება ზმნები, თუმცა ასევე არანაკლები სიხშირით მეორდება არსებითი სახელები, კავშირები და ნაწილაკები.

გამოყენებული ლიტერატურა და საანალიზო წყარო:

1. გვენცაძე, ალ. (1974) - სტილისტიკის საკითხები, თბილისი, გამომცემლობა „განათლება“.
2. კოშორიძე, ე. (2005) - მწერლის ენისა და სრილის საკითხები, თბილისი, გამომცემლობა „მერიდიანი“.
3. სანიკიძე, თ. (1999) - ქართული ენის პრაქტიკული სტილისტიკა, თბილისი, „თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა“.
4. სანიკიძე, თ. სანიკიძე, ი. (2009) - ქართული ენის სტილისტიკა, თბილისი, გამომცემლობა „ინტელექტი“.
5. <https://poetry.ge/poets/tariel-kharkhelauri/poems>

REPETITION IN TARIEL KHARKHELAURI'S POETIC LANGUAGE

Tsignadze Shorena

Iakob Gogebashvili Telavi State University

Abstract

The poetic work of Tariel Kharkhelauri is remarkable both to explore the views of the poet and his distinguished writing style. It is of utmost importance to examine any writer's language and style for without it it is impossible to discuss diverse writing manners and style through which men of letters differ from one another.

There are diverse stylistic devices in Tariel Kharkhelauri's poems. This time we will explore repetition which highlights some aspects characteristic of his poetry. Repetition in his poetry possesses great aestheticism, emphasis and emotive-expressiveness

More frequently than not, Tariel Kharkhelauri repeats not the separate roots of the words but the whole words and phrases. Identical words of the same meaning are being repeated as well as different words of the same meaning.

Anaphora, one of the kinds of repetition, is one of the significant figures of speech which is aimed at enhancing an emotion or an opinion. There are lexical, morphological and syntactical. For example: “**I feel-** I cannot do it anymore, / **I feel-** I will fall down” (ვგრძნობ - ვეღარ შევძლებ,/ ვგრძნობ, დავეცემი);

“**You are calling me!** / And you believe there it is right,/ there is **snow, snow, snow/ you are calling me!**” (მეძახი!/და გჯერა, სწორია,/თოვლია, თოვლია, თოვლია,/მეძახი! /);

“What a **great day, a great day-** the winds are silent,/ and **I too am calm, I too am calm** while I used to be stormy/” (რა დიდი დღეა, დიდი დღეა - სდუმან ქარები,/და მეც მშვიდი ვარ, /მეც მშვიდი ვარ ბორგვას ჩვეული...).

In his poems there are many instances of epiphoric repetitions. For example:

“**Nothing** gladdens my heart,/ **nothing** hurts my heart,/ Laughter of ghosts **scares me,**/ the sound of water **scares me**” (არც არაფერი მახარებს, / არც არაფერი მწყინს,/ მზარავს ლანდების ხარხარი, / ხმაური მზარავს წყლის).

There are also samples of anadiplosis, the kind of repetition when the last word of the pre-

ceeding sentence begins the next sentence:

“There emerges a wish of **standing** in the rain,/ standing as the plain tree is **standing** by the cliff”. (გაჩნდა სურვილი, წვიმაში ვიდგე, / ვიდგე, როგორც დგას კლდის პირს ჭადარი...).

Predicates, subjects, part of a compound predicate, objects, attributes, adverbial modifiers and adverbs are also repeated. Furthermore, stylistic devices like figures of speech, synonyms, antonyms, modal words.

Thus, through using repetitions the poet strengthens the impression, enhances the integrity of the idea and renders high artistry to the text and creates the style characteristic of him. Based on the analyzed material we can conclude that it is verbs that are repeated most in Tariel Kharkhelauri's poetry. However, not less frequently are repeated nouns, conjunctions and particles.

Key words: repetition, Tariel Kharkhelauri, expressiveness, lexis, syntax..

ОБРАЗЦЫ АЗЕРБАЙДЖАНСКОГО УСТНОГО НАРОДНОГО ТВОРЧЕСТВА В ИНСТИТУТЕ РУКОПИСЕЙ НАН АЗЕРБАЙДЖАНА

АЛИЕВ АЛИ

Институт рукописей имени М.Физули НАН Азербайджана

DOI: <https://doi.org/10.52340/tuw.2022.01.35.14>

***Абстракт.** Данная статья посвящена выявлению и изучению дошедших до наших дней письменных образцов азербайджанского устного народного творчества. В настоящее время письменные образцы азербайджанского фольклора хранятся в фондах и библиотеках, частных коллекциях и музеях, как у нас в стране, так и за рубежом, причем, большая часть рукописных списков с сочинениями азербайджанского народного творчества хранится в книгохранилищах Ирана, Турции, России и европейских стран. Некоторые из сохранившихся письменных образцов азербайджанского фольклорного наследия хранятся и в Институте Рукописей имени Мухаммеда Физули НАН Азербайджана, одном из богатейших книгохранилищ мусульманско-восточных рукописей мира. До недавнего времени, мы не располагали достаточными сведениями о тематических описаний. В результате усиленной работы по выявлению и каталогизации рукописей по устному творчеству азербайджанского народа из коллекции нашего Института Рукописей впервые в истории азербайджанской текстологии и фольклористики нами составлен каталог, включающий в себя палеографическое описание 375 письменных образцов фольклорных жанров, который был издан в 2007 г. Эти списки по азербайджанскому народному творчеству сохранились, в основном, в личных архивах выдающихся азербайджанских деятелей, высоко оценивавших значение и уникальность этих сочинений и занимавшихся коллекционированием древних рукописей с образцами азербайджанского фольклора. Нами изучены образцы письменного фольклора, которые переписывались в рукописные книги или «эмсал» (пример), или на поля рукописных книг на различные темы, или в местах лакун текста. В Институте Рукописей НАНА хранятся редкие списки народных эпосов, дастанов, пословиц и других сочинений фольклорного творчества.*

Ключевые слова: Институт рукописей им. М.Физули НАН Азербайджана, письменный фольклор, личный архив, эпос, дастан, пословицы

Тщательное изучение рукописных списков в Институте рукописей имени М. Физули НАН Азербайджана показывает, что в средние века в отличие от авторских произведений в тюркской традиции переписывание текстов устной народной литературы не было принято. Как показывает исследование, народные эпосы, сборники пословиц и другие сочинения народного творчества в крайне редких случаях записывались и распространялись в виде книги по заказу представителей правящего класса. Научный анализ подобного вида источников усложнялся из-за отсутствия каталогизации рукописей письменного фольклора в фондах Азербайджана. До недавнего времени мы не располагали достаточными сведениями об их тематических или общих научно-палеографических описаний. И только с начала

2000-х годов впервые в истории азербайджанской текстологии и фольклористики нами была проведена усиленная работа по выявлению и каталогизации рукописных списков произведений устного творчества в коллекции нашего Института Рукописей. В итоге был составлен каталог, включающий научно-палеографическое описание 375 различных письменных образцов фольклорных жанров и изданный в 2007 г. [Каталог, 2007], а второе дополненное издание вышло в 2013 г. [Каталог, 2013]. Составленный каталог был издан также и на русском языке в 2019 г. [Каталог, 2019].

Наследие азербайджанского устного народного творчества по богатству и разнообразию содержания огромно. В Институте Рукописей НАНА списки с сочинениями народного творчества сохранились в основном, в личных архивах азербайджанских классиков. По нашему предположению эти рукописи в целях их надежного хранения были либо переданы известным литературным и научным деятелям, либо для использования народной литературы в своих сочинениях использовались творческими людьми, которые заимствовали образцы фольклора у знатоков народного творчества.

В личном архиве известного азербайджанского композитора Зульфугара Гаджибекова (1884-1950) (29-ый фонд, 118 единиц хранения), наряду с нотами музыкальных произведений имеются рукописи произведений народной литературы. Тексты по фольклору в его личном архиве по жанру и содержанию можно разделить на три категории: народные песни, дастаны и народные сказки. Вместе с музыкальными нотами, написанными к народным песням «Кейлю гызын негмеси» («Песенка крестьянской девушки»), «Галада ятмыш идим» («Я спала в замке»), «Дагларда чичек» («Цветок в горах»), «А бей, сенин тоюн мюбарек олсун» («Бей, да будет благословенна твоя свадьба»), «Сачын уджун хермезлер» («В косу не заплетают»), «Галалыям» («Я из Галы»), «Хаштархана геден» («Еду в Астрахань»), «Гёйдеки гёй булудлар» («Синие облака на небе»), «Гел-гел а яз гюнлери, илин азиз гюнлери» («Приходите в весенние дни, милые дни года»), «Учтелли дурна» («Журавль с тремя прядями»), здесь хранятся и рукописные тексты песен.

Из автографа, в котором отражены народные рассказы видно, что З.Гаджибеков также занимался сбором фольклора. В личном архиве композитора хранятся рассказы «Иранские сказки», «Махмуд Газневи», «Три бездельника», «Целитель», «Шутка» [Cavadova, 2012].

В архиве Рашид бека Эфендиева (1863-1942), азербайджанского писателя, собраны образцы народной литературы, представляющие собой автографы рукописей (46 и 48 ед. хр.) под названием «Баятылар», «Баятылар и народные песни». Большая часть баяты в рукописи под названием «Баятылар» написаны самим Р. Эфендиевым.

Рукопись под названием «Баятылар и народные песни» также является автографом. Текст написан на объемных односторонних листах с обеих сторон фиолетовыми и частично красными чернилами в разных направлениях [Naciyeva, 2012].

Материалы личного архива Салмана Мумтаза, выдающихся ученого-литературоведа, посвятившего всю свою жизнь коллекционированию, переписыванию, публикации и распространению рукописей содержатся в XXIV фонде в 689 единицах хранения. Он неустанно ездил по разным областям Азербайджана, встречался со старейшими людьми, собирал образцы фольклорного наследия, такие как баяты, колыбельные, причитания, забытые традиции, списывал образцы произведений десятков давно забытых народных поэтов, чьи имена мало известны в азербайджанской литературе, исследовал и готовил их к публикации.

Среди них имеются записи по разным литературным и научным вопросам, произведения разных жанров, относящиеся к нашей фольклорной литературе, присланные друзьями и знакомыми и переписанные на свой лад, заметки об известных или малознакомых деятелях народной литературы Азербайджана, а также образцы их творчества.

Материалы по письменному фольклору из личного архива Салмана Мумтаза можно разделить на 3 части: а) научные исследования по народной литературе; б) образцы паремиологического и эпического фольклора; в) образцы творчества народных художников.

4. Личный архив Юсифа Вазир Чаманзаминли (1887-1943), выдающегося азербайджанского писателя и общественного деятеля, хранится в XXI фонде Института Рукописей и выделяется совершенством, опрятностью и богатством. Материалы личного архива писателя ценны еще и тем, что большая часть представленных здесь рукописей – автографы, написанные им собственноручно. Материалы по народной литературе в личном архиве Ю.В. Чаманзаминли разделены на две части: а) коллекционные материалы по народной литературе; б) исследования по народной литературе [Nağıyeva, 2000].

К а) коллекционным материалам по народной литературе относятся: «Колотушка моя, колотушка моя» [ед. хранения - 310 (далее шифр материала будет кратко указываться как е.х. – А.Алиев); Пословицы [е.х.182]; Пословицы [е.х.311]; Турецкие пословицы [е.х.408]; Пословицы [е.х.312]; Баятылар [е.х.404]; Баятылар [е.х.319]; Баглама (закрытие) и песни [е.х.313]; Зеркало народа [е.х.318]; Анекдоты [е.х.201]; Маликмаммад [е.х.57]; Сказка [е.х.326]; Слова саячы. Дюзгю (игра слов) [е.х.422] [Nağıyeva, 2000].

б) исследования народной литературы: анализ народной литературы. Весфи-хал [е.х.169]; Анализ народной литературы. Причитания [е.х.170]; О сказке [е.х.155]; Наша устная и письменная литература [е.х.212] [Nağıyeva, 2000].

5. В архиве Гусейнкули Сарабского (1879-1945), видного театрального деятеля, певца, актера, режиссера, педагога, собраны образцы различных жанров нашей фольклорной сокровищницы. Г.Сарабский занимался литературным творчеством, был знатоком народной литературы, обогатившим письменное наследие азербайджанского устного народного творчества, собирал фольклорные образцы у простого народа. Сочинения фольклорного наследия, собранного Г.Сарабским, классифицируются следующим образом: баяты, пословицы и поговорки, анекдоты, обрядовые и народные песни [Sarabski, 2013].

Исследования Г.Сарабского по народной литературе, а также собранные и записанные им образцы фольклора содержатся в разделенных по жанрам рукописных тетрадях. Образцы письменного фольклора личного архива писателя хранятся в фонде №15 Института Рукописей: азербайджанские народные анекдоты [е.х. 1]; Анекдоты [е.х. 344]; Анекдоты [е.х. 345]; Турецкие баяты [е.х. 365] [Sarabski, 2013].

Письменные произведения фольклора из частных архивов, можно классифицировать на а) дастаны, б) небольшие рассказы, в) сказки и г) небольшие материалы фольклора.

Классификация народных эпосов из коллекции Института Рукописей отличается от традиционной классификации: «Каждая классификация имеет свои основания и опирающиеся на них принципы. Понятно, что эти основания и принципы вытекают из отношения самого классификатора или теории, школы, к которой он принадлежит, их отношения к классифицируемому материалу, жанру и др. отношений, стиля его подхода к своему объекту исследования, а также критерий, которые он применяет» [Təhmasib, 1971]. Исследователь-фольклорист Ш.Джамшидов при классификации эпосов, сохранившихся

в рукописях, выдвинул свою индивидуальную точку зрения и разделил их на две части: дастаны национального происхождения и дастаны национализированные [Cəmşidov, 2002]. В отличие от известной классификации эпосов профессора М. Тахмасиба [Təhmāsib, 1971], он делит дастаны не по тематике, а по их национальному характеру, опираясь на источниковедение, доказывает о принадлежности эпосов азербайджанскому народу, об их возникновении у соседних восточных народов и переходе в нашу фольклорную литературу, с точки зрения формирования разделяет их на национальные и национализированные эпосы.

В первую очередь, надо отметить рукописи эпосов «Кероглы», «Хекаят-и Керем», «Принц Абульфаз и Рена ханум», «Гашам хан и Гулистан ханум», «Китаб-и Баттал Гази» национального происхождения.

В Институте Рукописей хранятся три рукописи, относящиеся к эпосу «Кероглы». Рукопись под ш. D-674 представляет собой сказку и состоит из 16 страниц. Сам текст рукописи разделен на две части. В первой части говорится о распространенных в народе выражениях об эпосе и его герое, во второй части представлен краткий текст, который был заимствован фольклористом В. Хулуфлю из написанной в 40-х годах XIX в. и изданной в Санкт-Петербурге в 1857 г. книги немецкого исследователя Б.Августа. Здесь приводится как «Одна из сказок Кёроглы», охватывающая разделы «Алы-киши» и «Хамза уводит Гырата» [Гаксгаузен, 1857].

Вторая рукопись под ш. В-206 называется «Китаб-и Кероглы», и в отличие от других списков эпоса более объемный - 260 страниц. Эпос написан прозой и стихами, прозаическая часть написана на чагатайском языке (узбекском), а поэтическая - на азербайджанском языке. Рукопись была переписана в 1936-1937 гг. М.Х.Юзбашиевым с рукописи 1875 года, хранившейся в библиотеке Института Востоковедения АН России в Санкт-Петербурге.

Текст третьей рукописи под шифром D-381, относящейся к эпосу «Кёроглы», называется «Повесть знаменитого Кёроглы». Текст рукописи состоял из 53 листов, и версия дастана на османском языке была переписана почерком насх.

Одним из эпосов национального происхождения в Институте Рукописей является «Хекаят-и Керем» (ш. В-7264) - первая встречающаяся рукопись азербайджанского народного эпоса «Асли и Керем». Хотя этот список дастана соответствует стамбульской версии, впервые напечатанной в 1266/1849-50 гг., в которой ряд характерных черт, в особенности ссылка на имя Харуна ар-Рашида, а также различия в выражении ряда слов позволяют предположить, что рукопись переписана со списка не менее чем за сто лет до первого печатного экземпляра. Рукопись эпоса была переписана в 1284/1867 г. Переписчиком является Гусейн Эфенди Гаибов, известный просветитель, каллиграф, составитель тазкире. Текст эпоса был переписан на лл. 345^а-382^а составленного им тазкире «Сборник известных стихов в Азербайджане». Сравнивая рукопись «Хекаят-и Керем» с книгой, напечатанной в Стамбуле, Ш.Джамшидов отмечает, что хотя печатная версия и отличается от существующей в Азербайджане рукописи, но, несомненно, она является полной азербайджанской версией со своим содержанием и географией: события начинаются в Исфахане и заканчиваются в Алеппо [Cəmşidov, 2002].

Рукопись дастана «Принц Абульфаз и Рена ханум», хранящаяся под шифром В-4541, состоит из 19 листов и переписана в 1925 году. Рукопись эпоса впервые была переписана в 1916 году известным просветителем С.Ахундзаде, сохранившим сюжет сочинения в его

первоначальном виде. Существуют противоречивые мнения о том, является ли С.Ахундзаде автором или нет. По нашему мнению, С.Ахундзаде либо переписал текст дастана с рукописи, либо записал из уст лица, передававшим устное сочинение фольклорного творчества.

Единственный рукописный список дастана «Гашам хан и Гюлистан ханым», хранящийся в Институте Рукописей (шифр А-603), был переписан в 1334/1917 г. Из рукописи, состоящей из 107 листов, выпало несколько листов, однако этот дефект не наносит вреда общей сюжетной линии произведения, и читатель получает полное представление о содержании эпоса.

Помимо наших национальных эпосов, в Институте Рукописей хранится список эпоса «Китаб-и Баттал Гази» (шифр В-7698), созданного в средние века турками. Объем дастана составляет 198 листов. Переписчиком является Мирза Абдул Ваххаб, валад Мирза. На л. 197^b помещено стихотворение в 4 бейта (двустихье) на персидском языке и примечание на русском языке, указывающее, что рукопись когда-то принадлежала Мухаммаду Рафиеву. Последние палеографические сведения показывают, что рукопись была переписана на территории Азербайджана. Надо отметить, что первыми исследователями письменного эпического памятника «Китаб-и Баттал Гази» были европейские ученые, так как многочисленные списки этого сочинения сохранились во многих библиотеках и музеях Дрездена, Берлина, Парижа, Лондона, Вены, Упсалы, Стамбула, Санкт-Петербурга и других городов [**Китаб-и Баттал Гази, 2009; Musabəyli, 2012**].

Ученый-текстолог проф. А.Мусабейли, впервые выявившая и исследовавшая рукопись дастана «Китаб-и Баттал Гази» в коллекции нашего Института Рукописей, отмечает: «После «Китаб-и Деде Коркуд» в Малой Азии – «Китаб-и Баттал Гази» - первый известный огузско-тюркский эпос, появившийся на родине в Анатолии. Огузы пришли в Малую Азию со своим языком, традиционной народной литературой, доисламскими эпосами» [**Китаб-и Баттал Гази, 2009; Musabəyli, 2012**].

Вторую часть эпосов в коллекции Института Рукописей составляют национализированные эпосы. Сюда входят широко распространенные в мусульманско-восточном мире эпосы, тематически тесно связанные, в основном, с фольклорным творчеством восточных народов и адаптированные к азербайджанской народной литературе по языку и стилю и, соответственно, к национальному географическому ареалу, которые сыграли большую роль как в распространении ислама в регионе, так и развитии взаимоотношений между народами. В нашем Институте хранятся рукописи «Бахтияр-наме», «Сейфальмулюк», «Кахраман-наме», «Хавер-наме», «Хатем Тайи», «Лейли и Маджнун» и других эпосов. Несмотря на то, что эти дастаны были широко распространены в народе, но они не стали сочинениями устного народного творчества подобно как национальным эпосам, а по прошествии лет некоторые из них были записаны в виде рукописей, и таким образом дошли до наших дней.

В Институте Рукописей хранится два рукописных списка эпоса «Бахтияр-наме». Список под шифром В-4901 был переписан Насибом ибн Али в 1293/1876 г., а второй список (ш. М-12) на персидском языке был переписан в 1088/1677 г.

В нашем Институте, не считая списков на персидском и старопечатном азербайджанском языке, хранится 10 рукописей эпоса «Сейфальмулюк» на азербайджанском языке. Ш.Джамшидов, впервые исследовавший рукописи этого эпоса [**Cəmsidov, 1970**], считал список (ш. В-2277) наиболее полным. Он составил трансфонелитерацию текста и в 1997 г. опубликовал его [**Seyfulmülük, 1997**]. Во введении издания ученый пишет о переходе темы данного эпоса в литературу тюркских народов: «Сложно что-либо достоверно сказать

об истории перехода этой темы в литературу тюркоязычных народов. Известно лишь то, что автором знаменитой поэмы «Сейфалмулюк», написанной в XVI веке, был узбекский поэт Маджлиси [**Seyfulmulük, 1997**]. Этот эпос сформировался в фольклорной среде Азербайджана и отразил такие литературно-национальные оттенки, что стало невозможно отличить его от других наших народных эпосов. Исследование эпоса были продолжены ученым в его монографии, где он пишет, что «рукопись под шифром В-2277 является единственным эталонным образцом эпоса «Сейфельмулюк», не встречающимся ни у одного другого народа и сформировавшимся как азербайджанский эпос» [**Cəmşidov, 2002**].

Списки «Сейфельмулюк» (ш. В-3266, А-935 и В-777) являются переводами с персидского на азербайджанский тюркский язык. Поэтические части этих списков сопровождаются руба'и, а сам эпос написан в форме месневи. В других списках эпос более национализирован с точки зрения фольклорного искусства. Предполагается, что национализация этих списков была вызвана широким распространением в народе, переходом с уст в уста и при переписывании импровизация со стороны образованных народных авторов. Среди списков в форму азербайджанского национального эпоса в большей степени подпала единственный список под шифром В-2277. В данном списке этого эпоса, написанного прозой, использовано 60 гошма (одиннадцатисложник в азербайджанской поэзии). Хотя тема эпоса взята из жизни арабов, но географическая среда связана с территорией Кавказа - Азербайджаном.

Одним из памятников национализированных письменных эпосов является «Кахраман-наме». В нашем Институте хранится 5 списков этого эпоса, написанного на тему историко-мифологического героизма, основанного на легендах древнего Азербайджана и Ирана-Турана. Четыре списка являются вариантами, распространенными в народе и записанными катибами (писари), а список под шифром В-3237 представляет собой перевод Имамеддина Искендерзаде с персидского языка.

В Институте Рукописей НАН Азербайджана имеется 3 рукописных списка эпоса на религиозную тему «Хавер-наме». В этом эпосе рассказываются о войнах, в которых участвовали Хазрат Али, исламские религиозные герои Малик Аждар, Сад Ваккас и другие. Список «Хавер-наме» (ш. В-6117) является, согласно датам их переписки, самым ранним из двух списков, а его текст совершеннее остальных [**Türk əlyazmaları kataloqu, 2007**].

Единственный дошедший до нас список национализированного эпоса «Хатем Тайи» (шифр А-121) был переписан в 1331/1912 г. Мухаммадом Ибрагимом, велед Карбалайи Насир Хамадани. Объем рукописи - 88 листов, размер - 8,5x11 см, почерк - наста'лик [**Türk əlyazmaları kataloqu, 2007**].

Множество рукописей азербайджанского устного народного литературного наследия хранятся в зарубежных библиотеках. Полученные из-за рубежа списки сочинений народного творчества дают возможность нашим ученым осуществить трансфонелитерацию текста этих произведений и подготовить их к изданию. В результате исследований, проведенных на основе рукописей нашего письменного фольклора, полученных из-за границы, были изданы сборники пословиц «Амсал ва насайех-и тюрки» из Тегеранской Парламентской библиотеки и «Китаб-и Огузнаме-и тюрки» из Берлинской государственной библиотеки.

Однако, надо отметить, что один из важнейших образцов письменного наследия азербайджанской устной народной литературы эпос «Китаб-и Деде Коркуд» (Книга о Деде Коркуде), остается мало изученным. Он хранится в Апостольской библиотеке Ватикана в Риме под шифром «Vat. turc., 102.1». Это рукописный свод, выявленный итальянским

востоковедом Эттори Росси в 1952 году, в который вошли эпос «Китаб-и Деде Коркуд» и фольклорное произведение под названием «Рассказ о чуде и слепце-шутнике» (3^a-58^a) [Ələkbərli, 2014]. В своей статье текстолог М.Адиллов сделал подробное описание палеографических особенностей рукописи произведения и определил, что рассказ был переписан в середине XVI в. [Adilov, 2013]. Данный сборник состоит из 109 листов, и, как уже упоминалось, в него были переписаны два произведения: «Рассказ о чуде и слепце-шутнике» и эпос «Китаб-и Деде Коркуд» (58^b-106^b). Ценность второго сочинения, состоящего из предисловия и шести разделов (бой). В сборнике и текст рассказа, и текст «Китаб-и Деде Коркуд» переписаны почерком насх с огласовками. [Ələkbərli, 2014]. Согласно дате переписки, одним из самых древних наших письменных произведений считается «Китаб-и Деде Коркуд», а произведение «Рассказ о чуде и слепце-шутнике» из ватиканского списка может считаться одним из самых ранних наших письменных фольклорных сочинений, который в результате изучения может стать важным источником для азербайджанского литературоведения в будущем.

Некоторую часть письменных фольклорных произведений из коллекции Института Рукописей составляют сказки. Здесь наряду с азербайджанскими народными сказками имеются и рукописи известных сказок восточных народов, таких как «Тысяча и одна ночь» и «Калила и Димна». В рукописи (ш. D-785) на 47 листах переписаны с 1-ой – 64-ую ночь из «Тысячи и одной ночи». В нашем хранится семь рукописных списков «Калила и Димна». Списки под шифрами M-145 и M-149 выделяются своим художественным оформлением. Поскольку произведение состоит из дидактических рассказов, написанных в аллегорической манере, в первой рукописи имеется 118 миниатюр, а во второй – более 100 различных изображений птиц, животных и людей. Произведение «Калила и Димна» было впервые переведено на азербайджанский язык в Шемахе в начале XIX столетия и переписано Авазали ибн Сафигулу [Türk əlyazmaları kataloqu, 2007].

Небольшие по объему образцы письменного фольклора переписывались на поля рукописи и в части лакун текста в отдельные рукописи под названием «эмсал» (пример). В нашем Институте хранится редкий рукописный список пословиц, переписанный Аббасгулу Марагаи в конце XVIII в. по заказу брата Ага Мухаммад шаха Каджара Гусейнгулу хана, который включает 1143 пословицы, приведенных в алфавитном порядке.

Одним из источников, в которых пословицы переписаны в разрозненной форме, является рукопись тазкире «Тохфе-и Сами», составленная в 1550-1561 годах Сам Мирзой (1517-1567), вторым сыном выдающегося азербайджанского поэта Хатаи (шах Исмаил Сафави). В списке под шифром B-5778 (132 листа), в котором переписано тазкире «Тохфе-и Сами», на страницах «b» на полях на 75 листах рукописи написано по одной пословице. Из-за того, что листы рукописи деформированы и повреждены, некоторые пословицы полностью прочитать невозможно. Из пословиц, которые нам удалось прочитать, видно, что некоторые из них представляют собой редкие паремии, которые не встречаются в других рукописных сборниках или современных изданиях: «Солнце взойдет - весь мир увидит» (35^b); «Шапка с лысого упала - всем вокруг смешно стало» (36^b); «Золотая собака – дядя шакала» (56^b); «Поступай так, чтоб брат-сват опять пришли» (59^b); «Что есть, то мельница и перемалывает» (62^b); «От голода работает на мельнице» (70^b) [Türk əlyazmaları kataloqu, 2013]

Заключение. Образцы устной народной литературы живут в памяти народа многие годы, передаваясь из поколения в поколение. Так как эти произведения создавались

устно, то они жили и оставались в памяти народа, переходя из уст в уста. По этой причине необходимости их записывать долгое время не было. Процесс перехода фольклорных произведений из устной формы в письменную мог проходить в нескольких целях: а) по заказу правящих кругов; б) по инициативе интеллигенции, выходцев из народа; в) перепись произведений фольклора и использование их в качестве учебных пособий для формирования интереса к народной литературе у детей в период начального обучения и одновременное обучение по этим произведениям чтению и письму. В Институте Рукописей НАН Азербайджана хранится множество дошедших до нашего времени письменных образцов азербайджанской устной народной литературы как в личных архивах выдающихся личностей Азербайджана, так и под отдельными шифрами.

Литература:

1. Adilov, M. (2013). "Kitabi-Dədə Qorqud"un Vatikan nüsxəsinin bəzi əlyazma xüsusiyyətləri. Folklor və Etnoqrafiya, 4: 29-32.
2. Барон Август, фонь Гакстгаузен. (1857). Закавказский край. О семейной и общественной жизни и отношениях народов, обитающих между Чернымь и Каспийскимь морям. Санкт-Петербургъ.
3. Cavadova, E. (2012). Zülfüqar bəy Hacıbəyovun arxivinin təsviri. Bakı: Elm və təhsil.
4. Cəmşidov, Ş. (2002). Azərbaycan yazılı dastan abidələrinin tədqiqi. Bakı: Nurlan.
5. Cəmşidov, Ş. (1970). "Seyfəlmülük" dastanı və onun əlyazma nüsxələri. Əlyazmalar xəzinəsində, 5: 18-26.
6. Ələkbərli, F. (2014). Vatikan arxivlərində saxlanan Azərbaycana aid əlyazmalar. Bakı: Elm və təhsil, 2014.
7. Hacıyeva, Z. (2012). Rəşid bəy Əfəndiyevin arxivinin təsviri. Bakı: Elm və təhsil.
8. Каталог тюркских рукописей. Фольклорные памятники и рукописи неизвестных авторов. I том. (2019). Баку: Elm və təhsil.
9. Kitabi-Battal Qazi (2009). Bakı: Nurlan.
10. Musabəyli, A. (2012). Xarici ölkələrdəki Azərbaycan əlyazmalarının toplu kataloqu. 3 cilddə, c.1. Bakı: Elm.
11. Nağıyeva, C. (2000). Yusif Vəzir Cəmənəmimli arxivinin təsviri. Bakı: Örnək.
12. Sarabski, H. (2013). Qərənfilən, butasan. Bakı: Elm və təhsil.
13. Seyfəlmülük. Xalq dastanı (1977). Bakı: Azərnəşr.
14. Təhmasib, M. (1971). Azərbaycan xalq dastanları (Orta əsrlər). Bakı: ADU.
15. Türk əlyazmaları kataloqu. Folklor abidələri və müəllifsiz əlyazmalar (2007). Bakı: Elm.
16. Türk əlyazmaları kataloqu. Folklor abidələri və müəllifsiz əlyazmalar (2013). Bakı: Elm və təhsil.

EXAMPLES OF AZERBAIJAN VERBAL FOLK LITERATURE IN THE INSTITUTE OF MANUSCRIPTS OF NAS OF AZERBAIJAN REPUBLIC

Aliyev Ali

Azerbaijan Institute of Manuscript named after M. Fuzuli of
National Academy of Sciences of Azerbaijan Republic

Abstract

This article is devoted to the identification and study of extant manuscripts of Azerbaijani verbal folk heritage. Currently, manuscripts of Azerbaijani folklore are stored in the archives and libraries, private collections and museums, both in our country and abroad, and most of these manuscripts of Azerbaijani folk heritage are kept in the book depositories of Iran, Turkey, Russia

and European countries. Some of the preserved manuscripts of the Azerbaijani folklore are also kept at the Institute of Manuscripts named after Muhammad Fizuli of the National Academy of Sciences of Azerbaijan, which is one of the richest book depositories of Muslim-Oriental manuscripts in the World. Until recently, we did not have sufficient information about the topic descriptions. For the first time we compiled the Catalogue of Manuscripts on the Folklore genre of the collection of Institute of Manuscripts of NAS of Azerbaijan Republic, including a paleographic description of 375 manuscripts. This Catalogue of Manuscripts was published in 2007. It should be noted that the manuscripts of Azerbaijani folklore works are kept mainly in the personal archives of prominent Azerbaijani figures who highly appreciated the significance and uniqueness of these works and were engaged in collecting ancient manuscripts with Azerbaijani folklore works. We have studied small samples of written folklore, which were copied books called "emsal" (example), or into the margins of manuscripts on various topics, and in places of lacunae of the text of manuscripts. The Institute of Manuscripts of NAS of Azerbaijan Republic keeps manuscripts of folk epics, dastans, proverbs and other works of Azerbaijani folklore.

Key Words: The Institute of Manuscripts named after Muhammad Fizuli of the National Academy of Sciences of Azerbaijan, Folklore Heritage, Personal Archives, Epics, Dastans, Proverbs

ეპიკური ამბებიდან პრეკლუს ეპოსამდე

გიორგაძე ნინო

სსიპ იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის
სახელმწიფო უნივერსიტეტი

DOI: <https://doi.org/10.52340/tuw.2022.01.35.15>

აბსტრაქტი. თემურ ჯაგოდნიშვილის თვალსაჩინო, კვლევის არეალი მეტად ვრცელია და მრავალსომცველი. ამაზე მეტყველებს მისი 150-ზე მეტი პუბლიკაცია, მონოგრაფიებისა და სახელმძღვანელოების ვრცელი ჩამონათვალი: „რაფიელ ერისთავი და ხალხური შემოქმედება“ (1979), „ქართული ფოლკლორისტიკის სათავეებთან“ (1986), „ბერიკაცი ვარ ნუ მომკლავ“ (ფოლკლორისტულ-ლიტერატურათმცოდნეობითი ნარკვევები, 1990), „ქართული ორატორული ხელოვნება“ (2000), „ნოდარ ტაბიძე (ცხოვრება მოღვაწეობა, 2009)“, „თაობათა მოძღვარი“ (2011), „ხანძთა, ძველი, ახალი (2014), „წერთი და ზეპირი კომუნიკაციები“ (2017, თანაავტორთან ერთად), „ახალირიტორიკა-საჯარო კამათის ტექნოლოგიები“ (2018, თანაავტორთან ერთად), „ლინგვოკრიმინალისტიკა“ (2020), „ერეკლეს ეპოსი“ (2021). ღვაწლმოსილი მეცნიერის ნაკვლევ-ნაღვაწი მოიცავს ლიტერატურათმცოდნეობის, ფოლკლორისტიკის, კომუნიკოლოგიის, ჟურნალისტიკათმცოდნეობის, ქართული ენის სწავლების საკითხებს.

თემურ ჯაგოდნიშვილის ზემოთ დასახელებული წიგნების არასრული ჩამონათვალიდან გამოვყოფთ „ერეკლეს ეპოსს.“ წიგნი პირველად 2005 წელს გამოიცა, 2021 წელს ავტორმა მკითველს წარუდგინა ახალი, შევსებული რედაქცია, ხოლო 2023 წელს გამოდის მისი ინგლისურენოვანი თარგმანი.

„ერეკლეს ეპოსის“ მნიშვნელობა დიდია. მისით გამდიდრდა ქართული ხალხური ეპოსი. ამჯერად, „ამირანის ეპოსის“, „ეთერიანის“ და „არსენას ლექსის“ გვერდით დამსახურებულად დგას „ერეკლეს ეპოსი“, გაირკვა ქართული ხალხური ეპიკური ცნობიერების სრულქმნილობა - მოთოლოგიური და სატრფიალო -რომანტიკული ეპოსების გვერდით საგმირო-საისტორიო ეპოსის არსებობა.

თემურ ჯაგოდნიშვილი ქართულ ფოლკლორისტიკაში პირველი აღმოჩნდა, რომელმაც შეძლო არსებული ფოლკლორული ლექს-სიმღერების საფუძველზე გამოეგლინა ერეკლე მეორის საგმირო-ისტორიული ეპოსის ტექსტები.

წიგნში საინტერესოააა გაანალიზებული ერეკლეს ეპოსის თეორიული საფუძვლები და ეპოსმცოდნეობის უმნიშვნელოვანესი საკითხები, ერეკლეს ზეპირსიტყვიერი თავგადასავლის ეპიკური სტრუქტურა, ტექსტის ჩაწერა-პუბლიკაციის ისტორია. და რაც მთავარია, წიგნი საშუალებას იძლევა მთლიანობაში აღვიქვათ ზეპირსიტყვიერებაში დაღეფილი ერეკლე მეფის ეპიკური თავგადასავალი, სრულად გავეცნოთ „პატარა კახის“ ეპოსის ციკლების გმირებს (ლევან ბატონიშვილი, მათა წყნეთელი, თამარ ვაშლივანი, თინა წავკისელი, ძალიკა ხიმიკაური, პაატა თემურიშვილი, გელა ნათელაშვილი და სხვა), გავიაზროთ მათი ისტორიული მისია ქვეყნის ტრაგიკული ხვედრის ფონზე.

საკვანძო სიტყვები: ერეკლეს ეპოსი, საგმირო-ისტორიული, ზეპირსიტყვიერი, ხალხური ეპოსი, პატარა კახი

თემურ ჯაგოდნიშვილის თვალსაწიერი, კვლევის არეალი მეტად ვრცელია და მრავალსმომცველი. ამაზე მეტყველებს მისი ორასამდე პუბლიკაცია, მონოგრაფიებისა და სახელმძღვანელოების ვრცელი ჩამონათვალი: „რაფიელ ერისთავი და ხალხური შემოქმედება“ (1979), „ქართული ფოლკლორისტიკის ისტორია“, წიგნი I, 2004, „ქართული ფოლკლორისტიკის სათავეებთან“ (1986), „ბერიკაცი ვარ ნუ მამკლავ“ (ფოლკლორისტული ლიტერატურათმცოდნეობითი ნარკვევები, 1990), „ქართული ორატორული ხელოვნება“ (2000), „ნოდარ ტაბიძე (ცხოვრება მოღვაწეობა, 2009)“, „თაობათა მოძღვარი“ (2011), „ხანძთა, ძველი, ახალი“ (2014), „წერითი და ზეპირი კომუნიკაციები“ (2017, თანაავტორთან ერთად), „ახალი რიტორიკა-საჯარო კამათის ტექნოლოგიები“ (2018, თანაავტორთან ერთად), „ლინგვოკრიმინალისტიკა“ (2020), „ერეკლეს ეპოსი“ (2021) და სხვა. ღვაწლმოსილი მეცნიერის ნაკვლევ-ნაღვაწი მოიცავს ლიტერატურათმცოდნეობის, ფოლკლორისტიკის, კომუნიკოლოგიის, ჟურნალისტიკათმცოდნეობის, ქართული ენის სწავლების საკითხებს.

თემურ ჯაგოდნიშვილის ზემოთ დასახელებული წიგნების არასრული ჩამონათვალიდან გამოვყოფთ „ერეკლეს ეპოსს.“ წიგნი პირველად 2005 წელს გამოიცა, 2021 წელს ავტორმა მკითხველს წარუდგინა ახალი, შევსებული რედაქცია, ხოლო 2023 წელს გამოდის მისი ინგლისურენოვანი თარგმანი.

ერეკლე მეფით დაინტერესება დიდი მეცნიერისთვის შემთხვევითი არ უნდა ყოფილიყო. ქართველი ერისთვის თამარიცა და ერეკლეც ღვთივკურთხეულნი, უფალს მიმსგავსებულნი არიან. ეს ღირსეული შეთანატოლება მომცრო ლეგენდამაც შემოგვინახა: „ხალხსა სწამს, ნეფე ერეკლე და თამარ ნეფე ცოცხლები არიან ღმერთთან და როცა გაუჭირდება საქართველოს, მოეშველებიანო, - მირონი ნეფე ერეკლეს ძვლებს ჩამოჰდისო. -ერეკლემ ხმალი წინ დაიდვის და ისევ თავისთავად შამაერთყისო. -ერეკლე როცა ლოცვაზე დადგებოდა, ხმალს მზის შუქზე დაჰკიდებდა ხოლმეო და ლოცვას როცა გაათავებდა, ი სხივიდგან ისევ აიღებდა ხმალსაო“ (ჯაგოდნიშვილი, 131:2005).

„ერეკლეს ეპოსის“ მნიშვნელობა დიდია. მისით გამდიდრდა ქართული ხალხური ეპოსი. ამჯერად, ძველთაძველი მითოლოგიური „ამირანის ეპოსის“, სატრფიალო-რომანტიკული ქმნილების „ეთერიანისა“ და სოციალური პრობლემატიკის შემცველი „არსენას ლექსის“ გვერდით დამსახურებულად დგას საგმირო-საისტორიო ეპოსი.

თემურ ჯაგოდნიშვილი ქართულ ფოლკლორისტიკაში პირველი აღმოჩნდა, რომელმაც შეძლო არსებული ფოლკლორული ტექსტების საფუძველზე გამოეველინა ერეკლე მეორის საგმირო-ისტორიული ეპოსი. სწორედ ბატონმა თემურმა შეძლო, რომ ერეკლეს შესახებ არსებული ფოლკლორული ლექს-სიმღერები კიდევ დიდხანს არ დარჩა ფრაგმენტებად და მხოლოდ საისტორიო სიტყვიერების კუთვნილებად. ისევე, როგორც დღემდე რჩება მხოლოდ ფრაგმენტებად, „პოეტურ ქრონიკებად“ ვახტანგ გორგასლის, დავით აღმაშენებლის, თამარ მეფის შესახებ შეთხზული ტექსტები.

წიგნში საინტერესოააა გაანალიზებული ერეკლეს ეპოსის თეორიული საფუძვლები და ეპოსმცოდნეობის უმნიშვნელოვანესი საკითხები, ერეკლეს ზეპირსიტყვიერი თავგადასავლის ეპიკური სტრუქტურა, ტექსტის ჩაწერა-პუბლიკაციის ისტორია, და რაც მთავარია, წიგნი საშუალებას იძლევა მთლიანობაში აღვიქვათ ზეპირსიტყვიერებაში დალექილი ერეკლე მეფის ეპიკური თავგადასავალი, სრულად გავეცნოთ „პატარა კახის“ ეპოსის ციკლების გმირებს (ლევან ბატონიშვილი, მაია წყნეთელი, თამარ ვაშლოვანელი, თინა წავკისელი, ძალიკა ხიმიკაური, პაატა თემურიშვილი, გელა ნათელაშვილი და სხვა), გავიაზროთ მათი ისტორიული მისია ქვეყნის ტრაგიკული ხვედრის ფონზე.

როგორც ავტორი შენიშნავს, საერთო და კერძო ამბები ეპოსში მთლიანურია, ამასთან

თავთავის მნიშვნელობასაც ინარჩუნებენ. ეს წვრილ-წვრილი ამბებიც გმირის საერთო თავგადასავალთან ისეთსავე მიმართებაში არიან, როგორც მისი პოეტური ბიოგრაფია ეპოსის საერთო ამბავთან, ანუ თავიანთი მნიშვნელობა აქვთ, მაგრამ სრულ აზრს გმირის თავგადასავლის მთლიანობაში იძენენ, მასთან განუყოფელნი არიან. ამის გარეშე ისინი „პოეტურ ქრონიკებს“ წარმოადგენენ.

ზეპირსიტყვიერ ტრადიციაში ეპოსი ფრაგმენტებად ცოცხლობს. ამ ეპიზოდების, ფრაგმენტების გამთლიანება მოხდა მეცნიერის მიერ და ის ახალ რეალობად იქცა, ქართველ მკითხველს „ერეკლეს ეპოსის“ სახით დაუბრუნდა. ეს რა თქმა უნდა დიდ ცოდნასა და ძალისხმევას ითხოვდა. დამოუკიდებელი ტექსტების ერთიან ეპიკურ ქმნილებად ქცევა უამრავ სირთულესთან ასოცირდება. ასორმოცდაათამდე ხალხური ლექს-სიმღერა და თქმულება-გადმოცემა თავიანთი ვარიანტებით უაღრესად დაკვირვებულ და სათანადო ცოდნით აღჭურვილ მკვლევარს ითხოვს, მხოლოდ მხატვრული ალლო ბევრს არაფერს ნიშნავს. ასევე, სირთულეს ქმნის მათი ჟანრობრივი ნაირგვარობაც, რაც შემდგომში მდომარეობს: „ერთი ნაწილი აშკარა მითოლოგიური ელფერისაა, მეორე-ლირო-ეპიკური, სხვანი -გამოკვეთილად ისტორიულ სიმღერებს ჩამოჰგვანან და ა.შ.“ ასეთი სიჭრელე ერეკლეს ეპოსის შექმნასაც სათუოს ხდიდა და ამავე დროს მის რეკონსტრუირებასაც გამოირიცხავდა. ალბათ, ამიტომაც აღმოჩნდა, თავის დროზე, პეტრე უმიკაშვილის, ზაქარია ჭიჭინაძის და სხვათა მცდელობა წარუმატებელი. შესაძლოა ამავე მიზეზით აუარა გვერდი ტექსტის გამთლიანებას საისტორიო სიტყვიერების დიდმა მკვლევარმა ქსენია სიხარულიძემ. თემურ ჯაგოდნიშვილი ამ საკითხზე მსჯელობისას ავლენს მისთვის ჩვეულ აკადემიურობას და სამაგლითო კოლეგიალობას. სხვა მიზეზებთან ერთად ერეკლე მეორისადმი მიძღვნილი ტექსტების ერთიან ეპიკურ ქმნილებად ქცევის წარუმატებლობას ადრე რეკონსტრუირების მეთოდოლოგიის არარსებობასაც მიაწერს და ეპოსის შესახებ ფოლკლორისტიკაში ინფორმატიულობის სიმწირესაც. აქ უნებურად გვახსენდება ქართული მთარგმნელობითი სკოლის უდიდესი წარმომადგენელი ეფრემ მცირე. როდესაც მან ხელახლა თარგმნა ექვთიმე ათონელის და გიორგი მთაწმინდელის მიერ ნათარგმნი რიგი ძეგლებისა, გაამართლა ის მთარგმნელობითი მეთოდები, რომლებსაც მიმართავდნენ ათონის საღვთისმეტყველო სკოლის მამები და მათი მთარგმნელობითი პრინციპები გარკვეულწილად დაიცვა კიდევ. ასევე მოიქცა ბატონი თემური წინამორბედ მკვლევრებთან დაკავშირებით.

დღეს, ჩვენ ხელთ გვაქვს „ერეკლეს ეპოსი“, მთლიანი და შეკრული, რომლის ცენტრალური ფიგურა მეფე ერეკლეა მის გარშემო გაერთიანებული გმირებით. საერთო და კერძო ამბები ეპოსში გაერთიანებულია, მაგრამ ისინი თავისთავადობასაც ინარჩუნებენ და ეს ბუნებრივია. ისინი მანამდეც არსებობდნენ გარკვეულწილად დამუშავებული სახით, ანუ როგორც ბატონი თემური ბრძანებს, მათ ერთგვარი მხატვრული დონე უკვე ჰქონდათ.

ამაში ადვილად ვრწმუნდებით ერეკლეს ეპოსის ციკლების გმირთა ამბების, ეპიზოდების გაცნობისას. ეს იქნება მაია წყნეთელი, თამარ ვაშლოვანელი, თინა წავკისელი, პაატა თემურიშვილი, გელა ნათელაშვილი თუ სხვა. მათი საგმირო ამბები ცალკე ეპიზოდებად ან ციკლებად ჩაერთვის საგმირო საისტორიო ეპოსს და როგორც უკვე შევნიშნეთ, ორგანულ ნაწილად აღიქმება. ამ სახალხო გმირებს საკუთარი ბედი და თავგადასავალი აქვთ. ზეპირსიტყვიერებაში ისინი ერეკლეს დროის გმირებად მოიაზრებიან და მის თანამებრძოლებადაც აღიქმებიან. ამიტომაც უწოდა ქსენია სიხარულიძემ მათ „ერეკლე მეორეს თანამედროვენი.“

„ერეკლეს ეპოსში“ ეს „თანამედროვენი“ უკვე პერსონაჟები არიან, რომლებსაც საკუთარი ბიოგრაფია, ცხოვრების ისტორია აქვთ. განსაკუთრებულ ყურადღებას მათა წყნეთელის, თამრო ვაშლოვანელის და თინა წავკისელის ეპიკური ციკლები იქცევეს. ალბათ იმიტომაც, რომ სამივეს ერთი ხვედრი აქვს, უმნიშვნელო სხვაობით. სამივემ განიცადა ობლობის მძიმე ხვედრი, მეზატონის ძალადობის სისატიკე, სამივემ უარი თქვა, მშვიდ, ქალურ, ბედნიერ ცხოვრებაზე. თითოეულმა განიცადა შური, ღალატი, ტყვედ ჩავარდნა, სიკვდილი. ერეკლეს ეპოსში გმირი ქალების სიმრავლეს თემურ ჯაგოდნიშვილმა ლოგიკური ახსნა მოუძებნა. მისი აზრით, „აქაც, ალბათ, ჩვენი ისტორიული ყოფის ერთი კანონზომიერება გამოსჭვივის, კერძოდ, ქართველი ქალის საზოგადოებრივი (არაიშვიათად პირწმინდად მხედრულიც!) აქტიურობა ისტორიული კატაკლიზმების ჟამს“ (ჯაგოდნიშვილი, 80:2021). ერეკლეს შესახებ შექმნილი ფოლკლორული ტექსტების გაერთიანებამ უფრო თვალშისაცემი გახადა ამ პერსონაჟთა საზოგადოებრივ-სახელმწიფოებრივი მისია, ვიდრე ეს ჩანდა და იკვეთებოდა ცალკეულ ეპიკურ ამბებსა და ფრაგმენტებში.

ამდენად, ბევრი რამისთვის უნდა ვუთხრათ მადლობა ბატონ თემურს. უპირველესად კი იმისთვის, რომ „ერეკლეს ეპოსით“ ქართულ ფოლკლორისტიკაში მისი ძალისხმევით პირველად გამოვლინდა და დადგინდა მეფე ერეკლე მეორის შესახებ შექმნილი ხალხური ეპოსის ტექსტი. ამით მეცნიერმა ცხადპყო დიდი მეფის „საქმენი საგმირონი“, მისი ადგილი ქართველი ერის სულიერ საუნჯეში.

თემურ ჯაგოდნიშვილმა თავისი განუზომელი ღვაწლით კიდევ უფრო უკვდავყო „პატარა კახად“ სახელდებული დიდი მეფის სახე-ხატება და გვარწმუნა ილიასეული შეფასება-განსჯის სისწორე:

„ერეკლე-ბრწყინვალე მეფე... რკინის კარი იყო საქართველოსი. აი, მისი ისტორიული ხატი ეს არის და თუ არა დიდბუნოვანს კაცს, სხვას ვის შეუძლიან რკინის კარობა გაუწიოს ქვეყანას?

ერის ასეთი მოწმობა უტყუარი საბუთია მეფე ერეკლეს დიდბუნოვანებისა. ეს რკინის-კარობა პატარა კახისა ოთხ კედელს შუა მოგონილი და ხელად გამომცხვარი ეპითეტი კი არ არის, ეს სიტყვა ერის გულით შობილი და ერის ელდაცემულ გულიდამვე ამოფეთქებულია, ვითა თოფის წამალი, როცა ცეცხლი ეცემა. აქ ლაპარაკობს თვით ერი, რომელიც ამისთანაებში მეტისმეტად სიტყვა-ძვირია და თავდაჭერილი და არა ჰგავს კარჩაკეტილ მწიგნობარსა, რომლისთვისაც დაუვალებიათ უსახელოს სახელი რამ მიაკეროს მახლობელთა სანუგეზოდ...“ (ჯაგოდნიშვილი, 4:2005).

როგორც ცნობილია, „ერეკლეს ეპოსი“ პირველად 2005 წელს გამოიცა, მიემდგნა თეიმურაზ მეორისა და ერეკლე მეორის ქართლისა და კახეთის მეფეებად კურთხევის 260 წლისთავს. ხოლო, მეორე- შესწორებული გამოცემა კი ერეკლე მეორის დაბადების 300 წლისთავს უკავშირდება. ეს გამოცემები ტექსტთან ერთად მნიშვნელოვანია თანდართული სამეცნიერო კვლევებით, რაც კიდევ ერთხელ წარმოაჩენს მეცნიერის ინტერესთა დიაპაზონს.

ამასთან, მნიშვნელოვანია წიგნის რედაქტორის, პროფ. ნიკოლოზ ჯავახიშვილის ისტორიული ნარკვევი: „უძლიერესი კავკასიელი მონარქი.“

„ერეკლეს ეპოსი“ იმდენად საინტერესოდ და მაღალკადემიურ დონეზეა შედგენილი, რომ თითქოს წინასწარაა გათვლილ-გააზრებული ყველა სავარაუდო შეკითხვა, ეჭვი... დაინტერესებული მკითხველი უმალ ნახულობს პასუხს. თუმცა, თემურ ჯაგოდნიშვილი გარკვეული ლოგიკიდან გამომდინარე არ გამორიცხავს ახლებური ხედვების წარმოჩენას: „ერეკლე მეორემ გაუსწრო თავის ეპოქას, და ჯერ კიდევ ორი საუკუნე ძალიან ცოტა დროა

იმისთვის, რომ ასეთი დიდი ისტორიული პიროვნების ნაღვანე შეაფასო და გააცნობიერო“ (შაიშმელაშვილი, 9:2020).

ლიტერატურა:

1. შაიშმელაშვილი თ., „ეს ჩვენი მეფე ერეკლე“...მონარქი, რომელმაც გაუსწრო თავის ეპოქას (ინტერვიუ ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორთან, პროფესორ თემურ ჯაგოდნიშვილთან), ჟურნ. „ანეული“, #3, 2020;
2. ჯაგოდნიშვილი თ., „ერეკლეს ეპოსი“, გამომც. „ტექნიკური უნივერსიტეტი“, თბ. 2005;
3. ჯაგოდნიშვილი თ., „ერეკლეს ეპოსი“, გამომც. „საარი“, თბ. 2021.

FROM EPIC STORIES TO EPOS OF THE KING EREKLE II

Giorgadze Nino

Iakob Gogebashvili Telavi State Univeristy

Abstract

Temur Jagodnishvili's scope of research and interests is truly vast and remarkable. The various publications, monographs and textbooks penned by him exceed 150 units. Among them are *Rapiel Eristavi and Folklore*, 1979, *At the Beginning of Georgian Folklore*, 1986, *Spare me, the Old Man* (Folklore and Literature Studies, 1990, *Georgian Art of Oratory*, 2000, *Nodar Tabidze* (Life and Works) 2009, *Mentor of Numerous Generations*, 2011, *Khandzta, the Old, the New*, 2014, *Spoken and Written Communications*, 2017 (co-authored), *New Technologies of Rhetorics*, 2018 (co-authored), *Linguocriminalistics*, 2020, *Epos of the King Erekle II*, 2021.

The works by the prominent scientist embrace literature studies, folkloristics, communicology, journalism studies, methodology of teaching the Georgian Language. From this incomplete list of publications, we would like to highlight *Epos of Erekle II*. The book was first published in 2005 and later in 2021 the author presented the reader with a new completed edition. Its English translation was released in 2023.

The significance of the book is great. It has enriched Georgian folk epos. It has taken a deserved place next to the classics of the genre, such as *Epos of Amiran*, *Eteriani* and *Poem of Arsenia*. The Georgian folk epic consciousness became full and complete as along with mythological and love epos we have epic-historical as well.

Temur Jagodnishvili was the first in Georgian folklore, who was able to identify the texts of the heroic-historical epic of Erekle II on the basis of existing folk songs.

The work offers not only a profound analysis of theoretical foundations of epos of Erekle II and essential issues of epos studies but also the epic structure of King Erekle's adventures depicted in folklore.

And, most importantly, the book enables us to perceive the epic adventure of King Erekle II preserved in the folk narrations as something whole, to gain a better knowledge of the heroes of "Patara Kakhi" (meaning the Small Kakhetian, a loving nickname for the King) cycle (such as Prince Levan, Tamar of Vashlovani, Tina of Tsavkisi, Dzaglika Khimikauri, Paata Temurishvili, Gela Natelashvili, etc) and to realize their historic mission against the background of the tragic lot of Georgia.

Key words: The epic of Erekle II, heroic-historical, verbal, Folk Epic, Patara Kakhi ("Little Kakhetian" implication of the King Erakli II)

**ქრისტიანობისა და საგზობლოს დაცვის იდენტობის სკიტი
ჰაგიოგრაფიაში**

გიორგაძე ნინო

სსიპ იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის
სახელმწიფო უნივერსიტეტი

DOI: <https://doi.org/10.52340/tuw.2022.01.35.16>

აბსტრაქტი: ქართული ორიგინალური მარტიროლოგიური ჟანრის თხზულებები ძველი ქართული მწერლობის სრულ პერიოდს მოიცავს. იგი იწყება V საუკუნიდან და სრულდება XVIII საუკუნით.

ქრისტიანულ სამყაროში მოწამეთა კულტის აღმოცენების წინაპირობა ახალი აღთქმის წიგნებში უნდა ვეძიოთ. ქრისტესა და მისი მოწაფეების მოწამებრივი აღსასრულით იყო შეპირობებული „წამებათა“ ჟანრის დამკვიდრება ჰაგიოგრაფიულ ლიტერატურაში.

ჰაგიოგრაფია სინკრეტულობით გამოირჩევა. ამიტომაც არ კარგავს აქტუალობას, მას ვერც იდეოლოგიური ხასიათი ხდის დრომოჭმულად. ამ დარგის ნაწარმოებებს ყოველთვის ეძებნება თანადროულობის ნიშნები.

წყაროთმცოდნეობითი მასალა, რომელსაც ასე ჭარბად იტევს „ევესტათი მცხეთელის მარტვილობა“, მნიშვნელოვან საფუძველს ქმნის ისტორიულ-ლიტერატურული კვლევებისა და დასკვნებისათვის. თხზულება იძლევა მონუმენტურ სურათს ეპოქის გლობალურ საკითხებზე, რაც მნიშვნელოვანია ევესტათის ხასიათის, მისი პიროვნული სიმაღლის გასააზრებლად.

აღმოსავლეთსაქართველოს სპარსელთა დამპყრობლური პოლიტიკის გამოისობით უმეფობის ხანა დასდგომია. მეფის უზენაეს ძალაუფლებას სპარსეთის შაჰის მიერ დანიშნული მარზპანი ჩაენაცვლა. ერისმთავარ-მამასახლისთა, დიდებულთა გარემოცვაც იკვეთება ძალისმპყრობელ სპარსთა ირგვლივ, მაგრამ ფუნქციები ფორმალური, ნომინალურია.

ასეთ მძიმე ჟამს, როცა ქართლში სპარსელები ზეობენ, თვით ის ძალა ბატონობს, რომელი ქვეყნისა და აღმსარებლობის წარმომადგენელიც მაზდეანად აღზრდილი ევესტათია, უდიდესი გმირობის ტოლფასია ქრისტიანობის აღიარება. ქრისტესთვის წამებული იმავდროულად იქცა ჩვენი ქვეყნის ინტერესების დამცველად. მისი იდენტობა ეროვნულ გმირთან ბუნებრივად იკვეთება, რამეთუ, ქრისტიანობისათვის თავდადება ქვეყნისათვის თავდადებად აღიქმებოდა. ევესტათი თავისი ქმედებით თავისთავად ეწინააღმდეგება აგრესორთა ძალმომრეობრივ პოლიტიკას. აქ ვლინდება მისი არა მარტო რელიგიური, არამედ ადამიანური, მოქალაქეობრივი პოზიცია. ეს პოზიცია უფრო კარგად გამოიკვეთა წმ. რაჭდენის ქმედებაში, როცა ვახტანგ მეფის თანამებრძოლად იქცა. ნერსე ერისთავის გვერდით აბოს მუდმივად თანამყოფობაც არ გამორიცხავს აბოს მხრიდან მისი პოლიტიკური იდეების თანაზიარობას.

ისტორიული ფონი ქმნის უფრო ღირებულს აბოს წამების მნიშვნელობასაც და არა მხოლოდ წამების. ამ შემთხვევაშიც ერთგარად იკვეთება აბოს მოქალაქეობრივი პოზიცია. თავისი ქმედებით იგი თითქოს აპროტესტებს კიდევ არაბთა აგრესიას. აქეთაა მიმართული მის მიერ ქრისტიანული რელიგიის ქადაგება, პოლემიკური ნიშნით აღბეჭდილი მისი დიალოგი ამირასთან.

ქართულ ორიგინალურ ჰაგიოგრაფიაში აქცენტი კეთდება იმაზე, რომ ეროვნული

თვითმყოფლობის შენარჩუნების საიმედო საყრდენი ქრისტიანული ეკლესიაა, რომ სარწმუნოებრივ-ეროვნული გადარჩენის გზები ერთმანეთს კვეთს, თანხვედბა. ამიტომ თითოეული წმინდანი მოიაზრება არა მხოლოდ ქრისტეს „ტარიგად“, არამედ ეროვნულ გმირად და აგრესიას დაპირისპირებულ მებრძოლად.

საკვანძო სიტყვები: მარტიროლოგიური ლიტერატურა, ჰაგიოგრაფიული ლიტერატურა, „ევსტათი მცხეთელის მარტვილობა“, ნერსე ერისთავი.

ქართული ორიგინალური მარტიროლოგიური ჟანრის თხზულებები ძველი ქართული მწერლობის მთელ პერიოდს მოიცავს. იგი იწყება V საუკუნიდან და სრულდება XVIII საუკუნით. 1799 წელს იწერება „შიო გარეჯელის წამება“.

„ჰაგიოგრაფიული ლიტერატურის პირველი ძეგლები „მარტვილოლოგიურ“ თხზულებათა სახით ბიზანტიურ-რომაული იმპერიის წარმართულ წიაღში ჩასახულ გარემოში შეიქმნა და თანდათან გავრცელდა დანარჩენ ქრისტიანულ სამყაროში, მათ შორის ქართულშიც“ (გაბიძაშვილი, 2004:13).

ქრისტიანულ სამყაროში მოწამეთა კულტის აღმოცენების წინაპირობა ახალი აღთქმის წიგნებში უნდა ვეძიოთ. ქრისტესა და მისი მოწაფეების მოწამებრივი აღსასრულით იყო შეპირობებული „წამებათა“ ჟანრის დამკვიდრება სასულიერო-საეკლესიო ლიტერატურაში.

“საყოველთაოდ არის აღიარებული, რომ ქრისტესთვის მოწამებრივი აღსასრული პირველმა ჰპოვა დიაკონმა სტეფანემ და მას ეწოდება „პირველმოწამე“ (სხვათა შორის, „პირველმოწამე“ ჰყავთ ქალ-მოწაფეებსაც-თეკლა და რეგიონალურ მოწაფეებსაც-მაგ. პალესტინის „პირველმოწამე“ არის პროკოფი წიგნისმკითხველი და ა. შ.), (გაბიძაშვილი, 2004:24).

ქართველებსაც გვყავს საკუთარი „მოწამეები“, „ვნებით“, ტანჯვით აღსრულებული მორწმუნენი, რომლებიც „ჟამად-ჟამად“ გამოჩნდებოდნენ ხოლმე ჩვენს რეალობაში. ქართული მართლმადიდებლური ეკლესიის „პირველმოწამე“ იყო ვახტანგ გორგასლის მეუღლის მამამძუმე, რაჟდენი, „რომელი იწამა ჟამთა დიდისა მეფისა ვახტანგისათა სპარსთა მიერ ქართლსა შინა. “V საუკუნის I ნახევარში წამებული წმინდანის ღვაწლის ამსახველი ნაწარმოები XVIII საუკუნის I ნახევარში შეიქმნა ქართლის კათალიკოსის, ბესარიონ ორბელიშვილის მიერ. თხზულება პირველად 1882 წელს მიხეილ-გობრონ საბინინის „საქართველოს სამოთხეში“ დაიბეჭდა. საერთოდ, ქართული ეკლესიის პირველმოწამეების გამოჩენა ემთხვევა აღმოსავლეთ საქართველოში მაზდეანი სპარსელების ბატონობის ხანას. ცეცხლხთაყვანისმცემლთა მსხვერპლად იქცა წმ, რაჟდენი, წმ. შუშანიკი, წმ. აბიბოს ნეკრესელი, წმ. ევსტათი მცხეთელი...

„წამებათა“ ჟანრის განვითარების მეორე ეტაპი არაბთა ბატონობის ხანას ეფუძნება. სარკინოზთა დამპყრობლურ პოლიტიკას, ქრისტიანული რწმენის ერთგულებას ეწირება: აზო თბილელი, არჩილ მეფე, კოსტანტი კახი, გობრონი...

ქრისტიანობის ერთგულთა მოწამებრივი ღვაწლი, რა თქმა უნდა, ამით არ დასრულებულა. არაბები ისევ სპარსელებმა ჩაანაცვლეს. ახლა უკვე მაჰმადიანი სპარსელები იქცნენ ქრისტეს რჯულის დამთრგუნველ ძალად. მათ ნებას ეწირება ქეთევან დედოფალი, ბიძინა, შალვა და ელიზბარი...

მარტვილობათა ჟანრის ნაწარმოებები გამოირჩევა კომპლექსური ბუნებით. ის თანაბრად საინტერესოა ლიტერატურული, რელიგიური, ისტორიული, ფოლკლორული, ეთიკური, იურისპრუდენციული თვალსაზრისით. ამიტომაც არ კარგავს აქტუალობას

აღნიშნული ჟანრი და ვერც იდეოლოგიური ხასიათი ხდის დრომოქმულად. ამ დარგის ნაწარმოებებს ყოველთვის ეძებნება თანადროულობის ნიშნები.

წყაროთმცოდნეობითი მასალა, რომელსაც ასე ჭარბად იტევს „ევსტათი მცხეთელის მარტვილობა“ მნიშვნელოვან საფუძველს ქმნის ისტორიულ-ლიტერატურული კვლევებისა და დასკვნებისათვის. თხზულება იძლევა მონუმენტურ სურათს ეპოქის გლობალურ საკითხებზე, რაც მნიშვნელოვანია ევსტათის ხასიათის, მისი პიროვნული სიმაღლის გასააზრებლად.

აღმოსავლეთ საქართველოს სპარსელთა დამპყრობლური პოლიტიკის გამოისობით უმეფობის ხანა დასდგომია. 526 წელს მეფის უზენაეს ძალაუფლებას სპარსეთის შაჰის მიერ დანიშნული მარზპანი ჩაენაცვლა. ერისმთავარ-მამასახლისთა, დიდებულთა გარემოცვაც იკვეთება ძალისმპყრობელ სპარსთა ირგვლივ, მაგრამ ფუნქციები ფორმალური, ნომინალურია. უფლებებოა თვით კათალიკოსი, რომელიც თითქოს არაფრით იზღუდება.

შაჰის კანონმდებლობით რეგულირდება ყველაფერი და მკაცრად ემორჩილება მის მიერ გაწერილ კანონებს. არამცთუ ქართველი მოხელეები მორჩილებენ მინიჭებულ უფლებებს, არამედ მარზპანის მიერ დანიშნული ციხისთავიც იცავს მისთვის დაწესებულ ნორმებს. ამას ადასტურებს ევსტათის დასჯაზე უსტამის ფიქრი და გადაწყვეტილება: „ამის კაცისა პატიჟი მე არარაა ხელმეწიფების, არცა აღბმად ძელსა, არცა პყრობილება, არამედ წარუძღვანო ეგე ტფილის-ქალაქსა არვანდ გუშნასჰს, ქართლისა მარზაპანსა, და რაა-იგი შეჰგვანდეს, მან უყოს, რამეთუ ყოვლისა კაცისა ქართლისა მას ხელეწიფების სიკვდილი და ცხოვრებაა“ (ქართული მწერლობა, 1987:254).

აი, ასეთ მძიმე ჟამს, როცა ქართლში სპარსელთა ზეობის ხანაა, თვით ის ძალა ბატონობს რომელი ქვეყნისა და აღმსარებლობის წარმომადგენელიც გვირობანდაყოფილი, მაზდეანად აღზრდილი ევსტათია, უდიდესი გმირობის ტოლფასია ქრისტეს აღმსარებლობის აღიარება. იდეოლოგიური თვალსაზრისით მრავალმხრივ საყურადღებოა მისი მარტვილობის მასშტაბები. ქრისტიანობისათვის წამებული ადამიანი იმავდროულად იქცა ჩვენი ქვეყნის ინტერესების დამცველად. მისი იდენტობა ეროვნულ გმირთან ბუნებრივად იკვეთება, რამეთუ, ქრისტიანობისათვის თავდადება ქვეყნისათვის თავდადებად აღიქმებოდა. ევსტათი თავისი ქმედებით თავისთავად ეწინააღმდეგება აგრესორთა ძალმომრეობრივ პოლიტიკას. აქ ვლინდება მისი არა მარტო რელიგიური, არამედ ადამიანური, მოქალაქეობრივი პოზიცია. ეს პოზიცია უფრო კარგად გამოიკვეთა წმ. რაჟდენის ქმედებაში, რომელიც ვახტანგ მეფის თანამებრძოლად იქცა. ნერსე ერისთავის გვერდით აბოს მუდმივად თანამყოფობაც არ გამორიცხავს აბოს მხრიდან მისი პოლიტიკური იდეების თანაზიარობას. ამ წმინდანებისათვის ჭეშმარიტი რელიგიის აღიარება სიმართლისმსახურების მოთხოვნილებადა იქცა. რწმენის სიმტკიცეს უნებურად გადაეჯაჭვა ქვეყნის დაცვის იდეა, იმ ქვეყნისა, რომელთანაც რჩეულმა რელიგიამ დააკავშირა. ამავე თვალსაზრისით საინტერესოა „აბო თბილელის წამება.“

საგულისხმოა რომ „ჭეშმარიტი“ რელიგიის უპირველესი „ტარიგები“ სხვა აღმსარებლობის არაქართველი წმინდანები არიან. სპარსი რაჟდენი, ევსტათი, სომეხი შუშანიკი-მაზდეანობის საცდურს უპირისპირებენ ქრისტიანულ ღმერთს. იდეური ბრძოლა გრძელდება არაბთა ზეობის ხანაშიც. ამის დასტურია „აბო თბილელის წამება.“

„იოანე საბანისძისათვის მნიშვნელოვანია რამდენიმე პრობლემა: რწმენითი შემეცნების დანერგვა, უცხოტომთა მოქცევა, ქართველთა ადგილი „იოკუმენაში“ (ე.ი. კულტურულ მსოფლიოში), ქართველთა ეროვნული ღირსებანი, სახისმეტყველებითი სიმბოლიკა, დრო „ჟამიერი“ (ანუ ისტორიული), დრო წმინდანობისა და მსოფლიოს

აღსასრულისა, სიწმინდის საფეხურები, წმინდანი-ღვთაების სიმბოლოებში და ა.შ. (სირამე, 1987:703). როგორც ვხედავთ, ნაწარმოები მრავალმხრივ აღძრავს ინტერესს და ამ ინტერესის საფუძველი არის აბო, „ვარდი ეკალთაგან გამორჩეული“.

აბო თბილელის წამებასაც მეტ მნიშვნელობას ანიჭებს დრო, ქვეყანაში შექმნილი პოლიტიკური ვითარება, პარალიზებული სახელმწიფო ინსტიტუტი, არაეროვნული მართლმსაჯულება. არაბთა აღზევების ხანაში, მისივე ქვეყნის აგრესიას ფაქტიურად უპირისპირდება 17-18 წლის ტომით არაბი, მაჰმადის რჯულზე აღზრდილი ყმაწვილი.

„ქართულ ისტორიოგრაფიაში დამკვიდრებული თვალსაზრისით, VIII ს. 30-იან წლებში მურვან ყრუს ლაშქრობას მოჰყვა ქართლის შემომტკიცება. ხალიფას სახელით უმაღლეს ხელისუფლებას განასახიერებდა მისი მოხელე-ამირი(ქართულში ამირა). პირველი არაბი ამირას სახელი, რომელსაც ავტორები (იბნ ალ-ქუფი) იხსენიებენ, არის იბრაჰიმ ბ. ჰასანი, არმანიის ვალის ჰასან ბ. კაკტაბას (771-775) ვაჟი. მამამ ის 772 წ. დანიშნა „ჯურჯანის ქვეყნის, თბილისისა და მისი მომიჯნავე ტერიტორიის მმართველად.“ ის იოანე საბანისძის მიერ მოხსენიებული უსახელო არაბი ამირაა. ამის საფუძველზე, არსებობს მოსაზრება, რომ თბილისის (არაბ. თიფლის, თაფლის, იშვიათად ტაფლის) საამიროს შექმნა უნდა მომხდარიყო VIII ს. 80-იანი წლების დამდეგს ან, სხვა თვალსაზრისით, VIII ს. 80-90-იან წლებში“ (გელოვანი, 2021:291-292).

თბილისის საამირომ შეზღუდა, დაასუსტა ერისმთავრის ფუნქცია. ფაქტიურად, ის ადგილობრივი ხელისუფლების უფლებებო წარმომადგენლის როლში აღმოჩნდა. ეს კარგად გამოიკვეთა ნერსე ერისთავის მაგალითზე.

აღმოსავლეთ საქართველოში არაბთა მძლავრობის, მათი პოლიტიკური უზენაესობის დასტურად უნდა ჩაითვალოს საკუთარი ზარაფხანის არსებობა. „ნუმიზმატიკური მონაცემებით დასტურდება, რომ თბილისში მოქმედებდა ზარაფხანა, რომელიც ძირითადად ჭრიდა ვერცხლის მონეტებს-დირჰამებს“ (გელოვანი, 2021:289). ერთ-ერთ მათგანზე დატანილია მუჰამადის სახელიც. ქართული ნუმიზმატიკის ისტორია ინახავს რამდენიმე ასეთი ტიპის მონეტას.

სწორედ ამგვარი ისტორიული ფონი ქმნის უფრო ღირებულს აბოს წამების მნიშვნელობას და არა მხოლოდ წამებისას. ამ შემთხვევაშიც ერთგარად იკვეთება აბოს მოქალაქეობრივი პოზიცია. თავისი ქმედებით იგი თითქოს აპროტესტებს კიდევ არაბთა აგრესიას. აქეთაა მიმართული მის მიერ ქრისტიანული რელიგიის ქადაგება, პოლემიკური ნიშნით აღბეჭდილი მისი დიალოგი ამირასთან. ამიტომ იყენებს იოანე საბანისძე აბოს წამებას ქართველთა რელიგიური მრწამსის ძლიერების ძალად, რწმენის გზაზე მათი რყევის შესაჩერებელ იარაღად. აბოს წამება ავტორმა ოსტატურად გამოიყენა და „შექმნა ეროვნული პათოსით აღსავსე პირველი ჰაგიოგრაფიული თხზულება, რომელშიც მაღალმხატვრულ-ალეგორიული და რიტორიკულ-პათეტიკური ხერხებით აუწყა მრევლს, რომ კარს მომდგარი სახელმწიფოებრივი და სარწმუნოებრივი კატასტროფა ქრისტიანული რწმენის მხოლოდ მტკიცე დაცვით შეიძლება ავიცილოთ თავიდან“ (გაბიძაშვილი, 2014:165).

ქრონოლოგიური პრინციპის დარღვევით, მაგრამ ორიოდ სიტყვით მაინც გვინდა შევხვოთ „შუშანიკის წამებას“. თხზულება ერთადერთია „ქართულ ჰაგიოგრაფიულ ლიტერატურაში, რომლის მთავარი მოწამე-პერსონაჟი აღესრულა, მართალია, ხანგრძლივი ტანჯვა-წამების და ციხის უმძიმესი პირობების შედეგად, მაგრამ მაინც ბუნებრივი სიკვდილით“ (გაბიძაშვილი, 2014:158).

როცა შუშანიკის წამებასა და მის ღვაწლზე ვსაუბრობთ, აქ ცალსახად ხაზგასმას

ვაკეთებთ არა მხოლოდ რელიგიურ, არამედ პოლიტიკურ-სახელმწიფოებრივ პოზიციაზეც. მისი მარტვილობის მასშტაბურობას ეს მხარეც აძლიერებს, შუშანიკი წარმოგვიდგება ქრისტიანული რელიგიისა და ქვეყნის ინტერესების დამცველად. ამ შემთხვევაში რელიგია და სამშობლო იდენტურ ცნებებად აღიქმება. შუშანიკი „უჯანყდება“ ურჯულს, რენეგატ ვარსკენს და ამით იცავს არა მხოლოდ ქრისტიანობას, არამედ-ქვეყანას ირანთა დამპყრობლური პოლიტიკისგან, ქრისტიანთათვის თავსმოხვეული მაზდეანობისგან. ვარსკენის რელიგიური და ანტისახელმწიფოებრივი ქმედების კრიტიკა, პროტესტი ოჯახიდან იწყება. შუშანიკი მარტო რომ არ არის, ამის დასტურია ვარსკენის ცხოვრების ბოლო აკორდი. მისი სიცოცხლის ლოგიკური დასასრულის დასაწყისი შუშანიკისადმი ერისა და ბერის თანადგომაშიც იჩენს თავს. რელიგიურთან ერთად ესეც ამყარებს შუშანიკის მოქალაქეობრივ-სახელმწიფოებრივი პოზიციის გამოკვეთას. თუმცა რაჟდენის, ევსტათის, აბოსაგან განსხვავებით ის ამქვეყნის შვილია, ეს მისი ვალია. ყოველივე ზემოთქმული, ბუნებრივია, ოდნავადაც არ ამცრობს წმინდა შუშანიკის ღვაწლს დასახელებული წმინდანების გვერდით.

ქართულ ორიგინალურ ჰაგიოგრაფიაში აქცენტი კეთდება იმაზე, რომ ეროვნული თვითმყოფლობის შენარჩუნების საიმედო საყრდენი ქრისტიანული ეკლესიაა, რომ სარწმუნოებრივ-ეროვნული გადარჩენის გზები ერთმანეთს კვეთს, თანხვდება. ამიტომ, თითოეული წმინდანი მოიაზრება არა მხოლოდ ქრისტეს „ტარიგად“, „მეთერთმეტე ჟამის მუშაკად“, არამედ ეროვნულ გმირად და აგრესიას დაპირისპირებულ მებრძოლად. ისინი რწმენის გამოხატვით ასუსტებენ დამპყრობელთა პოზიციებს, არყევენ მათ ძლიერებას და ზრდიან თანამოაზრეთა რიცხვს. რწმენის და სიმართლის მსახურება, ერთად აღებული, იქცა მათი ღირსების მსაზღვრელად.

ლიტერატურა:

1. გაბიძაშვილი (2014), გაბიძაშვილი ე., ნარკვევები ძველი ქართული სასულიერო მწერლობის ისტორიიდან, ტ. II. გამომც. „წმსარებელი“. თბილისი.
2. გაბიძაშვილი (2004), გაბიძაშვილი ე., ძველი ქართული მწერლობის ნათარგმნი ძეგლები, ბიბლიოგრაფია 1 , საქართველოს მეცნიერებათა აკადემია, კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ინსტიტუტი, თბილისი.
3. გელოვანი (2021), გელოვანი ნ., თბილისის მუსლიმური თემი (1801-1917), სტამბა „კოლორი“, თბილისი.
4. ქართული მწერლობა (1987) ქართული მწერლობა, ოცდაათ ტომად, ტ.1. გამომც. „ნაკადული“, თბილისი.

IDENTITY OF CHRISTIANITY AND HOMELAND DEFENSE IN HAGIOGRAPHY

Giorgadze Nino

Iakob Gogebashvili Telavi State University

Abstract

Original Georgian martyrologic literary works cover the whole cycle of an old Georgian literature. It dates back to V-XVIII centuries.

Primary reasons of the emergence of the Cult of Saints should be found in the New Testament books. Introduction of the "Martyrdom" literary genre in the hagiographic literature was caused by the martyrdom of the Christ and his apostles.

Since hagiography is characterised by its syncretism, it does not even lose its actuality or contemporaneity because of its ideology.

Source criticism materials that are abundantly found in "Martyrdom of St. Eustathius of Mtskheta" make an important basis for doing historical and literary studies and making the corresponding outcomes. The literary work provides information concerning the global issues of the epoch, that is crucial for understanding the persona characteristics and strengths of Eustathius.

Due to the Imperial policy of Persians, there was an interregnum period in Eastern Georgia. The supreme power of the king was replaced by the Marzban appointed by the Shah (same as the King) of Persians. At that period of time, Georgian Rulers (known as "Mamasakhlisi") and gentlefolks were beside Persians, though their rights were rather formal and nominal.

At such a difficult period, when the Persians dominated Kartli, recognition of Christianity by Eustathius, who was a Persian by descent, was the great bravery and courage. The Martyr for the Christ had also become the defender of our country's interests. He is considered as a National hero, as martyrdom for the Christ had been associated as devotion to the country. By his actions and decisions, Eustathius was against to the cruel politics of conquerors, and here, exactly, is revealed not only his religious, but also his human, civil positions and attitudes. This position is better reflected in St. Razhden's actions, who became an ally of the King Vakhtang. As Abo was constantly beside Nerse Eristavi, it is possible to suppose that he even shared his political ideology. Historical background of that period makes Abo's torture more valuable and meaningful but not only of his torture, even Abo's civil position is completely explicit. By his deeds, he was apparently against the Arab conquerors that is proved by his preaching the Christian religion and his polemical discussions with Amira.

In the original Georgian hagiography, authenticity of Orthodox Church for the national identity preservation is emphasized, and the paths of religious and national salvation are also intersected. Therefore, each saint is considered not only a Martyr of the Christ, but also a national hero and a fighter against aggression.

Key words: Martyrologic literary, Hagiographic literature, "Martyrdom of St. Eustathius of Mtskheta", Nerse Eristavi.

**მეტონიმიური ნარატივის დომინანცია თანამედროვე ქართულ
პოსტმოდერნულ პოეზიაში**

გოგიაშვილი ნინო

სსიპ იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის
სახელმწიფო უნივერსიტეტი

DOI: <https://doi.org/10.52340/tuw.2022.01.35.17>

აბსტრაქტი. მიმდინარე ლიტერატურულ ტექსტებში მეტაფორულ მხატვრულ ფორმებს მეტონიმიური მხატვრული ფორმები ანაცვლებს. პარადიგმული აზროვნების ღერძს სინტაგმატური ცვლის, მეტაფორული პოეტური სტილი მეტონიმიურ პროზაულ სტილში გადადის. პოეზიაში კონვენციურ ლექსს ცვლის ვერლიბრი - იგივე თავისუფალი ლექსი. მეტაფორა, თავისი ტრადიციული გაგებით და მთელი აღჭურვილობით, უკვე ზედმეტია თანამედროვე სალიტერატურო ენისთვის. აქ აშკარად იგრძნობა მეტონიმიური დომინანცია – კერძოდ, მეტაფორა ნაცვლდება მეტონიმიით, როგორც მისი სახესხვაობა და არა როგორც მისი პოლარული მონაცვლეობა.

მეტონიმია იძლევა საშუალებას, ერთი ტერმინი მეორით შეიცვალოს. მეტონიმიის სალიტერატურო ტექსტებში გამოყენება გაცილებით უპრიანია, ვიდრე სასაუბრო მეტყველებაში. პოსტმოდერნისტული ესთეტიკა კი გაცილებით ფართო მეტონიმიურობას ითავსებს. მეტონიმიის დეფინიცია ლათინური სიტყვიდან იღებს სათავეს და ითარგმნება, როგორც „ახალი სახელის მიღება“. სიტყვა იღებს ახალ მნიშვნელობას და ენაც მდიდრდება ახალი შესატყვისებით.

თანამედროვე ქართული პოსტმოდერნისტული ლიტერატურა და, კერძოდ, პოეზია, მეტონიმიური დისკურსის დომინანციის ჭრილში არსებობს და ვითარდება; და თუ შეგვიძლია ვისაუბროთ ლიტერატურულ მეტამორფოზაზე, მისი მეტონიმიურობა ერთ-ერთ თავლსაჩინო ნიშნად უნდა წარმოვადგინოთ. თანამედროვე ტექსტის მეტონიმიური ფორმა ის რელევანტური „ჭურჭელია“, რომელშიც თვისობრივად ახალი, თანამედროვე ტექსტი „ისხმება“. ფორმა-შინაარსის კლასიკური პარადიგმიდან გამომდინარე, ყველა შინაარსი თავის ფორმას პოულობს; მოცემულ ნაშრომში, შევეცადე, რამდენიმე თანამედროვე ქართველი პოეტის ტექსტების მაგალითებით დამედასტურებინა ეს მოსაზრება.

საკვანძო სიტყვები: მეტონიმია, პოსტმოდერნიზმი, პოეზია, ქართული, დომინანცია

შესავალი

მეტაფორა და მეტონიმია ტროპის ძირითადი სახეებია. ისინი ურთიერთსაწინააღმდეგო ტროპებად მოიაზრება. ერთი დამყარებულია მეზობლობის, მეორე კი მსგავსების ასოციაციებზე; მეტაფორა მსგავსების ელემენტებზეა დამყარებული, მეტონიმია კი – მეზობლობის. ტექსტის კვლევისა და სწორად გაგებისათვის საჭიროა ტროპული მეტყველების მართებული ინტერპრეტაცია, რომელიც იცვლება დროისა და სხვადასხვა ფაქტორების მიხედვით. არსებობს ასეთი მოსაზრებაც, რომ მეტონიმია მეტაფორის სახესხვაობაა.

პოსტმოდერნისტული ნარატივი წარმოადგენს ძველი მასალებისგან ახლის შექმნის პრეცედენტს. მზა ლიტერატურული ტექსტების რეკონსტრუქციის შედეგად წარმოქმნილი ახალი ნაწერები მეტატექსტებისა და ინტერტექსტების ბადით იქსოვება. დროისა და სივრცის კვალდაკვალ, იცვლება სალიტერატურო ენა და ყალიბდება ახალი ენობრივი ნორმები. არსებულ - კოსმოსურად აჩქარებულ ეპოქაში, დროის მუდმივი დეფიციტია, რაც ყველა სფეროსა და ადამიანურ ყოფაში მჟღავნდება. ფასტფუდები, თეიქვევი, და ა.შ. სერვისები მომსახურების სფეროში, ცხადყოფს იმ ფაქტს, რომ ადამიანს კვებისთვისაც კი აღარ სცალია. მითუფრო, ის ვედარ დაუთმობს საკმარის დროს წიგნის ან ტექსტის ელექტრონული ვერსიის კითხვას; ამიტომ, ავტორიც მომართულია იმ მხრივ, რომ მკითხველს შესთავაზოს ლიტერატურული ფასტფუდი – კომპაქტური, დაწნეხილი, მაგრამ მრავლისმთქმელი პროდუქტი, როგორც ზედმეტად კალორიული ბურგერი ან კრემიანი ნამცხვარი. თანამედროვე ქორეოგრაფიაშიც აისახა ამგვარი ტენდენცია, - მაგალითად სუბიშვილების უახლესი კომპოზიციები შეგვიძლია მოვიყვანოთ. პოსტმოდერნული დრო და ხელოვნება ითხოვს ყველაფრის გამარტივებას და შეკუმშვას, რათა დაიზოგოს დრო და ემოცია.

შესაბამისად, მიმდინარე ლიტერატურულ ტექსტებში მეტაფორულ მხატვრულ ფორმებს მეტონიმიური მხატვრული ფორმები ანაცვლებს. პარადიგმული აზროვნების ღერძს სინტაგმატური ცვლის, მეტაფორული პოეტური სტილი მეტონიმიურ პროზაულ სტილში გადადის. პოეზიაში კონვენციურ ლექსს ცვლის ვერლიბრი - იგივე თავისუფალი ლექსი. მეტაფორა, თავისი ტრადიციული გაგებით და მთელი აღჭურვილობით, უკვე ზედმეტია თანამედროვე სალიტერატურო ენისთვის. აქ აშკარად იგრძნობა მეტონიმიური დომინაცია – კერძოდ, მეტაფორა ნაცვლდება მეტონიმიით, როგორც მისი სახესხვაობა და არა როგორც მისი პოლარული მონაცვლეობა.

მეტონიმია იძლევა საშუალებას, ერთი ტერმინი მეორით შეიცვალოს. მეტონიმიის სალიტერატურო ტექსტებში გამოყენება გაცილებით უპრიანია, ვიდრე სასაუბრო მეტყველებაში. პოსტმოდერნისტული ესთეტიკა კი გაცილებით ფართო მეტონიმიურობას ითავსებს. მეტონიმიის დეფინიცია ლათინური სიტყვიდან იღებს სათავეს და ითარგმნება, როგორც „ახალი სახელის მიღება“. სიტყვა იღებს ახალ მნიშვნელობას და ენაც მდიდრდება ახალი შესატყვისებით.

მეტაფორა ზრდის სინტაგმების გაგების დიაპაზონს, მეტონიმია კი, პირიქით, ავიწროებს, უფრო კომპაქტურს ხდის, თითქოს დროის დეფიციტის შევსება სურს ამ ტოტალურ დროის სიმცირეში. ხელოვნება ყოველთვის ეპოქიდან გამომდინარეობს, არტისტული მიმდინარეობები დროის პრიზმაზე ფუძნდება, და როდესაც მეტონიმიური დისკურსის რელევანტურობაზე ვსაუბრობთ მიმდინარე ლიტერატურულ პროცესებში, მისი მიზეზიც პოსტმოდერნულ დროსა და ნიშნებში უნდა ვეძებოთ.

მიმდინარე ლიტერატურაში მეტაფორის პარადიგმატული ღერძი ხშირად ნაცვლება მეტონიმიის სინტაგმატური ღერძით და აშკარად იკვეთება მეტონიმიური ნარატივის დომინაციის ტენდენცია.

მოცემულ ტენდენციას განვიხილავ თანამედროვე ქართველი პოეტების: თამაზ ბაძაღლას, რუსუდან კაიშაურის, ზვიად რატიანის, ელა გოჩიაშვილის, ნატა ვარადას, თეა თოფურიას და თემურ ჩხეტიანის პოეტური ტექსტების მაგალითებზე.

„ძილი მიტყდება სასტუმროში, წიგნის წამოღება

ამჯერადაც დამავიწყდა. აღარ მიყვარს ტელევიზორი,

მაგრამ რადგან სხვა გზა არ მაქვს, ნერვიულად გადავდივარ არხიდან არხზე“...

(<http://tbilisilitfest.ge/index.php?do=full&id=5148>)

ვკითხულობთ ზვიად რატიანის უსათაურო ლექსში, რომელიც ეძღვნება ტადეუმ დობროვსკის. ზოგადად, მისი პოეზია მეტონიმიური დისკურსის თვალსაჩინო გამოვლინებაა. ამ კონკრეტულ ლექსში კი, ყურადღებას გავამახვილებ ფრაზებზე: „აღარ მიყვარს ტელევიზორი“ და „ნერვიულად გადავდივარ არხიდან არხზე“, რომლებიც მეტონიმიის კარგი მაგალითებია.

„რა ეშველება ჩვენს სიყვარულს,
როცა ყველა გზას მოუჭრიან,
როცა ყველა ბალის კიდესთან
ჩაუსაფრდება დაცინვა და შურისძიება“.

(<https://poetry.ge/poets/tamaz-badzagua/poems/8366.ra-eshveleba-chvens-siyvaruls.htm>)

წერს პოეტი თამაზ ბაძალა ლექსში „რა ეშველება ჩვენს სიყვარულს“ და მეტონიმიებით კონსტრუირებულ სტრიქონებში ცხადად გვიხატავს ლირიკული გმირის სიყვარულის შეუძლებლობის ტრაგედიას. თითქოს, დრო აღარ რჩება და აღარც ემოციაა ისეთი მძლავრი, მეტაფორულობის ჭარბი ბალასტით შეივსოს ლექსი, და, დროის ავანგარდში დევაღვირებულ სიყვარულს ამგვარად გადმოსცემს.

მეტონიმია, თითქოს, ხდომილებებისა და საგნების საყოველთაოობასაც უსვამს ხაზს და სპობს ყველაფერს პრივატულს. ამგვარ დისკურსში დაკარგულია ან დანაწევრებული ყველაზე ინტიმური განცდაც კი და მოკლე, შეკუმშული მხატვრული სახეებით განსხეულდება.

„არ დაელია ლუარსაბების
ქვეყანას პურის ჭამის საბაბი.
უცხოვრია თუ უარსებია -
ყველა ქართველი ლუარსაბია.
მოხსნეს თამამი ანუ თავნება
ბანკების ბანკი რესტორანებმა.
ფიროსმანიან-წერეთელიან
კედლებში ხმები ვერ ეტევიან:
აკორდს დაეძებს გამა ამაოს:
საქართველოო, გაამოს!“

(<http://litklubi.ge/biblioteka/view-nawarmoebi.php?id=11685>)

ვახტანგ ჯავახაძის მოცემულ ლექსში, „ლუარსაბისა“ და „ლუარსაბების ქვეყნის“ მეტონიმიები, ცნებების ურთიერთკავშირის საფუძველზე, ქართველებსა და საქართველოს ასახავენ. ილიას „კაცია-ადამიანის“?! მიხედვით ფორმირებული მეტონიმიები მარტივ, საყოველთაო და მოქნილ პოეტურ თამაშსა და მინიშნებებს ქმნიან; მათში ყველა და ყველაფერი, კონკრეტულად კი - არავინ და არაფერი იგულისხმება. მეტონიმიით, შესაძლებელია, აღვწეროთ ამბავი, ფაქტი ან შესაძლებლობა, მაგრამ, განვრცობილად, განფენილობის და მნიშვნელობების მრავალგვარი კალეიდოსკოპით. მეტონიმია სწორედ ამიტომაც შესაბამისია პოსტმოდერნული დროისა და სივრცის, რადგან, მიუხედავად გამოხატვის შეკუმშული ფორმისა, ამონახსენთა ვარიანტების არსებობით გამოირჩევა. მეტონიმია, შესაძლებელია, სიმბოლოდაც კი იქცეს, და ვახტანგ ჯავახაძის მოცემული ლექსი ამის ნათელი მაგალითია. ამ მოსაზრების არგუმენტად, შესაძლებელია, ბევრი მაგალითის მოყვანა, როგორც მხატვრული ლიტერატურის, ისე, ყოველდღიური

ნარატივის დამოწმებით.

„ბეჩავო და თავმოჭრილო,
ყველას წიხლით გასათელო,
საქართველო, შე მშიშარა,
შე მძინარა საქართველო“!

(<https://armuri.georgianforum.com/t655-topic>)

კვითხულობთ პოეტ ელა გოჩიაშვილის ლექსში „აჰა, სარკე“! ცხადია, რომ ლექსში გრძელდება აკაკისა და ილიას საყოველთაოდ ცნობილი პოეტური დიკურსი. მოცემულ ლექსში, საქართველო, სადაც ის ბეჩავია და თავმოჭრილი, მძინარაა და მშიშარა, მეტონიმიური ხედვის რაკურსით იდენტიფიცირდება ამ თვისებებით. მხატვრული აზროვნება მეტაფორული აზროვნების ენობრივი კლასტერია, სადაც მეტონიმია განსაკუთრებულ ადგილს იკავებს, ისევე, როგორც ტროპის სხვადასხვა გამოვლინებები. პოეტი არ „საუბრობს“ ჩვეულებრივ ენაზე და არ ფიქრობს სტანდარტულად; მისი სამყაროსეული ხედვა და წარმოსახვითი გრადაციები განსაკუთრებული და არაჩვეულებრივია. მეტონიმია გულისხმობს რეფერენტის ჩანაცვლებას მომიჯნავე, ახლოს მდგომი ცნებით. მოცემულ შემთხვევაში, საქართველოს პოლიტიკური პოზიცია საქართველოს მეტონიმიითაა ჩანაცვლებული.

„სადღაც შორს ლივლივებს სახლი,

ასეთი არა - ერთ ოთახში რომ ყველაფერს ვატევ“(<http://arilimag.ge/>)

ლირიკული გმირისთვის სახლი ოჯახური ცხოვრებისა და ბედნიერების მეტონიმიაა, რომელიც „შორს ლივლივებს“; მარტოხელა ადამიანის ცხოვრება კი, ერთ ოთახში ყველაფრის ჩატევის მეტონიმიით გამოიხატება.

პოეტი თემურ ჩხეტიანი წერს:

„როცა ახალგაზრდა, ლამაზი ქალისგან მიყურებს სიმარტოვე

და მესმის მისგან ნათქვამი:

„თითქოს ყოველდამ სიკვდილთან ვწვებიო“;

როდესაც ყურს მჭრის ყელში გულმობჯენილი ბიჭის სიტყვები:

„მათ უნდათ, რომ ჩვენი თაობაც

ამ წუმპეში ჩაახრჩონო“;

(http://gpoets.blogspot.com/2012/12/blog-post_4669.html)

„სიკვდილთან წოლა“, როგორც აბსოლუტური უსასოობისა და ტანჯვის გამომხატველი, ხოლო „თაობის წუმპეში ჩაახრჩობა“ - თაობის განადგურება, და ამ მეტონიმიებით სტრუქტურირებული ფრაზები, მყისიერ გავლენას ახდენს მკითხველზე.

პოეტი რუსუდან კაიშაური ლექსში „მე ვარ კომბლე“ მეტონიმიური დისკურსით გამოხატავს ქალის მძიმე ხვედრს, რომელსაც ქანცგაწყვეტილი შრომა სჭირდება, რათა შვილები გამოკვებოს:

„დატვირთული დღის ბოლოს

შავ დღეში ვარ ჩავარდნილი:

დალილავებული, დაწურული,

თოკზე გაფენილი,

ერთი დღის გამოფენა ვარ“.

(<https://armuri.georgianforum.com/t968p25-topic>)

მიუხედავად იმისა, რომ მეტონიმი მხატვრულ ლიტერატურაში არსებული ტროპის ტრადიციული ფორმაა, მისი მნიშვნელობა დღეს უფრო გაზრდილი და გაფართოებულია. ის სპეციფიკური ეფექტები, რომლითაც მეტონიმი განისაზღვრება, როგორც ახლოს მყოფი საგნებით გადასახელება, თანამედროვე პოსტმოდერნულ ლიტერატურაში ენის პერვერსიულ მოდელებად ლაგდება. პოსტმოდერნისტული დეკონსტრუქციის დეკლარირებისთვის მეტონიმი აბსოლუტურად შესაბამისი ტროპია; ის ძალიან ეფექტურად ცვლის მეტაფორის სიღრმეს და პოსტმოდერნისტული ლიტერატურის მათორგანიზებლად გვევლინება.

„ამ კარანტინის და პაუზის დროს, როცა ჩაკეტა კომენდანტმა მთელი თბილისი, და საყვარელი საყვარელს დააშორა, მე ჩემ კბილთან განშორება გადავიფიქრე“.

(<http://arilimag.ge/>

თანამედროვე პოეტ ნატა ვარადას მოცემულ ლექსში „კბილის ამოღება“ აღწერილია ჩვენი დროის პანდემია, რომელიც კორონას სახელით დაატყდა თავს კაცობრიობას, და ამ პანდემიით გამოწვეული კომენდანტის საათი, რომელიც ლექსში „კომენდანტის“ მეტონიმიით ცხადდება.

დასკვნა: მე შემიძლია, უამრავი მაგალითი მოვიყვანო იმის საპირწონედ, რომ თანამედროვე ქართული პოსტმოდერნისტული ლიტერატურა და, კერძოდ, პოეზია, მეტონიმიური დისკურსის დომინაციის ჭრილში არსებობს და ვითარდება; და თუ შეგვიძლია ვისაუბროთ ლიტერატურულ მეტამორფოზაზე, მისი მეტონიმიურობა ერთ-ერთ თავლსაჩინო ნიშნად უნდა წარმოვადგინოთ. თანამედროვე ტექსტის მეტონიმიური ფორმა ის რელევანტური „ჭურჭელია“, რომელშიც თვისობრივად ახალი, თანამედროვე ტექსტი „ისხმება“. ფორმა-შინაარსის კლასიკური პარადიგმიდან გამომდინარე, ყველა შინაარსი თავის ფორმას პოულობს; მოცემულ ნაშრომში, შევეცადე, რამდენიმე თანამედროვე ქართველი პოეტის ტექსტების მაგალითებით დამედასტურებინა ეს მოსაზრება.

წყაროები:

1. ბაძაღვა თ. თამაზ ბაძაღვა, ლექსები, ინტერნეტ საიტი Poetry, <https://poetry.ge/poets/tamaz-badzagua/poems/8366.ra-eshveleba-chvens-siyvaruls.htm>
2. გოჩიაშვილი ე. ელა გოჩიაშვილი, არმური -ლიტარენა, უფრო კი - ბიბლიოთეკა, <https://armuri.georgianforum.com/t655-topic>
3. ვარადა ნ. ნატა ვარადა - სატყუარა თბილისი და სხვა ლექსები, საზოგადოებრივ-ლიტერატურული ჟურნალი „არილი“, 2021, 10 იანვარი <http://arilimag.ge/%E1%83%9C%E1%83%90%E1%83%A2%E1%83%90%E1%83%95%E1%83%90%E1%83%A0%E1%83%90%E1%83%93%E1%83%90-%E1%83%A1%E1%83%90%E1%83%A2%E1%83%A7%E1%83%A3%E1%83%90%E1%83%A0%E1%83%90-%E1%83%97%E1%83%91%E1%83%98/>
4. თოფურია თ. თეა თოფურია - „როგორც არ უნდა მოინდომო“ და სხვ. ლექსები“... საზოგადოებრივ-ლიტერატურული ჟურნალი „არილი“, 2015, 30 დეკემბერი, <http://arilimag.ge/%E1%83%97%E1%83%94%E1%83%90-%E1%83%97%E1%83%9D%E1%83%A4%E1%83%A3%E1%83%A0%E1%83%98%E1%83%90-%E1%83%A0%E1%83%9D%E1%83%92%E1%83%9D%E1%83%A0%E1%83%AA-%E1%83%90%E1%83%A0-%E1%83%A3%E1%83%9C/>
5. კაიშაური რ. რუსუდან კაიშაური, არმური -ლიტარენა, უფრო კი - ბიბლიოთეკა, <https://armuri.georgianforum.com/t968p25-topic>
6. რატიანი ზ. ზვიად რატიანი, ლექსები, თბილისის საერთაშორისო ლიტერატურული ფესტივალი, 2015, 10 მაისი <http://tbilisilitfest.ge/index.php?do=full&id=5148>

7. ჩხეტიანი თ. თემურ ჩხეტიანი, ინტერნეტ საიტი, იკითხე ჩვენთან ერთად, http://gpoets.blogspot.com/2012/12/blog-post_4669.html
8. ჯავახაძე ვ. ვახტანგ ჯავახაძე, ლექსები, ინტერნეტ საიტი „ლიტკლუბი“, <http://litklubi.ge/biblioteka/view-nawarmoebi.php?id=11685>

THE DOMINANCE OF METONYMIC NARRATIVE IN CONTEMPORARY GEORGIAN POSTMODERN POETRY

Gogiasvili Nino

Iakob Gogebashvili Telavi State University

Abstract

Metaphorical artistic forms are replaced by metonymic artistic forms in current literary texts. The axis of paradigmatic thinking is replaced by the syntagmatic one, the metaphorical poetic style turns into a metonymic prose style. In poetry, the conventional verse is replaced by verlibre - the same as free verse. Metaphor, in its traditional sense and all its equipment, is already redundant for modern literary language. Metonymic dominance is clearly felt here – namely, metaphor is replaced by metonymy as its variant, not as its polar opposite.

Metonymy allows one term to be replaced by another. The use of metonymy in literary texts is much easier than in colloquial speech. Postmodernist aesthetics accommodates much wider metonymy. The definition of metonymy originates from the Latin word and translates as "taking a new name". The word takes on a new meaning and the language is enriched with new matches.

Contemporary Georgian postmodernist literature and, in particular, poetry, exists and develops in terms of the dominance of metonymic discourse; And if we can talk about literary metamorphosis, we should present its metonymy as one of the hallmarks. The metonymic form of the modern text is the relevant "vessel" in which the qualitatively new, modern text is "poured". Based on the classical form-content paradigm, all content finds its form; In this paper, I tried to state the suggested viewpoint with the help of the corresponding examples of the texts by contemporary Georgian poets.

Key words: Metonymy, Postmodernism, Poetry, Georgian, Dominance.

ეპოქალური სინამდვილე დავით თურდოსპირელის მინიატურებში

კოჭლოშვილი ნინო

იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის

სახელმწიფო უნივერსიტეტი

DOI: <https://doi.org/10.52340/tuw.2022.01.35.18>

აბსტრაქტი: დავით თურდოსპირელის მინიატურები, მიუხედავად მცირე პროზისთვის დამახასიათებელი მკაცრი კანონიკისა, არა მხოლოდ მწერლის სულიერ სამყაროში გვახედებს და მისი სუბიექტური განცდების თანაზიარს გვხდის, არამედ მთელი რიგი სიცხადით წარმოაჩენს მწერლის თანადროულ ეპოქალურ პრობლემებს.

დავით თურდოსპირელი ადრეული ასაკიდან ჩაერთო აქტიურ საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ ცხოვრებაში, ჯერ კიდევ სემინარიაში სწავლის პერიოდში რედაქტორობდა ლიტერატურულ-პუბლიცისტურ ჟურნალს „ჩვენი დროა“ და აღმანახს „პირველი ტალღა“. ჟანდარმერია ყურადღებით ადევნებდა თავს და ახალგაზრდა მწერლის საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ ნაბიჯებს.

დავით თურდოსპირელის მინიატურული პროზა მრავალმხრივ ეხმიანება მეოცე საუკუნის დასაწყისის ქართველთა ისტორიულ-პოლიტიკურ თუ კულტურულ-საზოგადოებრივ ყოფას.

მწერალს ქვეყანაში განვითარებულმა ისტორიულ-პოლიტიკურმა მოვლენებმა სათქმელის შენიღბვის სხვადასხვა გზისკენ უბიძგა. რიგ შემთხვევაში თუ შეფარვით ცდილობდა უფლებაყრილი ქვეყნისთვის გზა ხსნისა ეჭვნებინა, რიგ შემთხვევაში კი თითქმის ერთი და იმავე სათაურით აბსოლუტურად განსხვავებული შინაარსის ნაწარმოებებს ქმნიდა.

მინიატურაში „მჭკნარის ფოთლებთან“ შეფარვით განმჟღავნებული ურვის მიზეზი უთუოდ მწერლის თანადროული ყოფითაა გამოწვეული.

1916 წლით დათარიღებულ მინიატურაში „სიყვარული“ ერთ შეხედვით სიყვარულის ფილოსოფიის მაძიებელი, ქვეყნიერების დასაბამიდან დღემდე მისი მატანისა რომ ვერაფერი გაუგია რა, თავისუფლების ხიბლით ტკობისა და მონობის ბორკილების დასამასხვრევად თავგანწირული ბრძოლისიკენ მოუწოდებს მკითხველს.

დავით თურდოსპირელის ავტოგრაფებზე მუშაობამ მწერლის შემოქმედებითი პროცესისთვის დამახასიათებელი არაერთი ნიუანსი გამოკვეთა. რაც განსაკუთრებით დამახასიათებელია მისი ხელნაწერებისთვის, რომლებიც ძირითადად შავი ავტოგრაფებია და ნათლად გვიჩვენებს მწერლის შემოქმედებითი მუშაობის პროცესს, ავტორის მიერ ხელმოწერილი და დაუთარიღებელია. ვფიქრობთ, მწერალი შეგნებულად არ ათარიღებდა თავის ხელნაწერებს. როგორც უკვე აღვნიშნეთ, მიუხედავად იმისა, რომ თავისი სათქმელის მკითხველამდე მიტანას სხვადასხვა საშუალებებით ცდილობდა, ხელნაწერების დაუთარიღებლობაც, ალბათ, ერთ-ერთი ხერხი იყო თავისუფალი აზრის დასაცავად.

დავით თურდოსპირელის მინიატურები, მიუხედავად თავისუფალი აზრის დევნა-შევიწროებისა, საინტერესოდ ავლენს მწერლის დამოკიდებულებას თანადროულ ისტორიულ-პოლიტიკურ ყოფასთან, ამავდროულად ქვეყნის უკეთესი მერმისისთვის ბრძოლის გზებსაც სახავს.

საკვანძო სიტყვები: დავით თურდოსპირელი, ქართული მცირე პროზა, მინიატურა.

დავით თურდოსპირელის მინიატურები, მიუხედავად მცირე პროზისთვის დამახასიათებელი მკაცრი კანონიკისა, არა მხოლოდ მწერლის სულიერ სამყაროში გვახედებს და მისი სუბიექტური განცდების თანაზიარს გვხდის, არამედ მთელი რიგი სიციხადით წარმოაჩენს მწერლის თანადროულ ეპოქალურ პრობლემებს.

დავით თურდოსპირელი ადრეული ასაკიდან ჩაერთო აქტიურ საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ ცხოვრებაში, ჯერ კიდევ სემინარიაში სწავლის პერიოდში რედაქტორობდა ლიტერატურულ-პუბლიცისტურ ჟურნალს „ჩვენი დროა“ და აღმანახს „პირველი ტალღა“. მან გიორგი ქუჩიშვილთან ერთად 1906 წელს გამოსცა ჟურნალი „მახვილი“. ჟანდარმერია ყურადღებით ადევნებდა თვალყურს ახალგაზრდა მწერლის საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ ნაბიჯებს. 1906 წელს დავით თურდოსპირელის წიგნად გამოცემულ მოთხრობას „თავისუფლების მსხვერპლი“ ტირაჟის დიდი ნაწილის განადგურება და ავტორის დაპატიმრება მოჰყვა.

დავით თურდოსპირელი კიევის უნივერსიტეტის დამთავრების შემდეგ აქტიურ პუბლიცისტურ საქმიანობას ეწეოდა. მისი პუბლიცისტიკა მრავალმხრივ ეხმიანება მეოცე საუკუნის დასაწყისის ქართველთა ისტორიულ-პოლიტიკურ თუ კულტურულ-საზოგადოებრივ ყოფას. პუბლიცისტური წერილებიდან განსაკუთრებულ ინტერესს იწვევს „ლორის მიდამოებში“, რომელიც 1921 წელს გაზეთ „ერთობაში“ გამოქვეყნდა.

ამ წერილში საკმაოდ მწვავედ არის ასახული ეროვნული პრობლემები, რაც, სამწუხაროდ, დღესაც არ კარგავს აქტუალობას, წერილში ვკითხულობთ:

„როდესაც ბუნება ქართველობას გვაჩენდა – ყოველივე უნარი და ნიჭი თავს დაგვაბერტყა, მხოლოდ ეროვნული თავმოყვარეობა, საკუთარი თავისა და ვინაობის ყადრი დაენანა და მარტო ერთი პეშვი გაიმეტა.

სხვანაირად ვერ ავხსნი ჩვენს დამოკიდებულებას იმ კუთხეებთან, რომელიც საქართველოს ომამდელ საზღვრების აღდგენას შეეხებოდა.

ყველაფერში მამაცნი ვართ, ყველგან პირველი ვხვდებით მტერს თუ მუყვარეს, ამ კუთხეში კი კრძალულობას ვიჩენთ...

ახია ჩვენზე...

არ ვიმჩნევთ ამ აშკარა გლეჯას საქართველოს სათუთი ორგანიზმისას და აკი ყვავ-ყორნებივით გვეხვევიან მსუნაგები და გაძიმგნას გვიპირებენ. შელოცვილ მგლებივით ყბა შეგვიკრავს და გვრცხვენია ჟამთა სიავისგან დაფლეთილ საზღვრების შემოერთებაზე ლაპარაკი – ემანდ, ნაციონალისტობა არავინ შეგვწამოსო – ვშიშობთ და რაღა თქმა უნდა ბევრი კუთხე, რომელიც უმალ უნდა შემოგვეერთებია – რაწამს გაიშალა ჩვენი სახელმწიფოებრიობის დროშა – ჯერც ისევ სადავოდ გამხდარა...“(1.2)

დავით თურდოსპირელის ლიტერატურული მემკვიდრეობა ჩვენს ქვეყანაში მეოცე საუკუნის პირველ ნახევარში განვითარებული ისტორიულ-პოლიტიკური მოვლენების ფონზე იქმნებოდა, რამაც, ბუნებრივია, მწერლის შემოქმედებით ცხოვრებაზეც გავლენა იქონია. საგულისხმოა ის ფაქტი, რომ საქართველოს გასაბჭოების შემდეგ მას მხოლოდ საბავშვო თემატიკაზე შექმნილ ლექსებსა და მოთხრობებს უქვეყნებდნენ, პუბლიცისტიკა თუ თანადროული ყოფის ამსახველი ნაწარმოებები კი მხოლოდ არქივის კუთვნილებად რჩებოდა.

ამ თვალსაზრისით გიორგი ლეონიძის სახელობის ქართული ლიტერატურის სახელმწიფო მუზეუმში დაცული მწერლის არქივი ბევრ საინტერესო მასალას ინახავს, რომელთა უმრავლესობა ჯერ კიდევ გამოუქვეყნებელია და შესაბამისად, სამეცნიერო მიმოქცევის მიღმა დარჩენილი.

მწერალს ქვეყანაში განვითარებულმა ისტორიულ-პოლიტიკურმა მოვლენებმა სათქმელის შენიღბვის სხვადასხვა გზისკენ უბიძგა. რიგ შემთხვევაში თუ შეფარვით ცდილობდა უფლებაყრილი ქვეყნისთვის გზა ხსნისა ეჩვენებინა, რიგ შემთხვევაში კი თითქმის ერთი და იმავე სათაურით აბსოლუტურად განსხვავებული შინაარსის ნაწარმოებებს ქმნიდა.

მინიატურაში „მჭკნარის ფოთლებთან“ შეფარვით განმჟღავნებული ურვის მიზეზი უთუოდ მწერლის თანადროული ყოფითაა გამოწვეული. ნაწარმოები სათაურიდანვე განაწყობს მკითხველს მიუღებელი აწმყოთი ამღვრეული ცის კაბადონის ქვითინის მოსასმენად, მწვავედ მსუსხავი ქარისგან საცოდავად აწრიალებულ ყვითელ ფოთლებთან ერთად სიკვდილის ცელის წკრიალით რომ მიმოფანტავს მოყვასთა ირაო ფიქრებს და გაუთენებელი, წყვდიადი ღამის გარდუვალობას აუწყებს. გახლოდობილებულ ბაღში აჩრდილივით აცახცახებულ პერსონაჟს, ძილში რომ ეძებს თავდავიწყებას, მაინც უკეთესი მერმისის იმედი აძლიერებს და სჯერა, რომ „მაღე გაივლის ეს მწვავე წუთები... აგერ ის ახლოვდება... ახლოვდება ის გარდუვალი...“.

1916 წლით დათარიღებულ მინიატურაში „სიყვარული“ ერთ შეხედვით სიყვარულის ფილოსოფიის მაძიებელი, ქვეყნიერების დასაბამიდან დღემდე მისი მატთანისა რომ ვერაფერი გაუგია რა, თავისუფლების ხიბლით ტკბობისა და მონობის ბორკილების დასამასხვრევად თავგანწირული ბრძოლისიკენ მოუწოდებს მკითხველს.

დავით თურდოსპირელის ავტოგრაფებზე მუშაობამ მწერლის შემოქმედებითი პროცესისთვის დამახასიათებელი არაერთი ნიუანსი გამოკვეთა. რაც განსაკუთრებით დამახასიათებელია მისი ხელნაწერებისთვის, რომლებიც ძირითადად შავი ავტოგრაფებია და ნათლად გვიჩვენებს მწერლის შემოქმედებითი მუშაობის პროცესს, ავტორის მიერ ხელმოწერილი და დაუთარიღებელია. ვფიქრობთ, მწერალი შეგნებულად არ ათარიღებდა თავის ხელნაწერებს. როგორც უკვე აღვნიშნეთ, მიუხედავად იმისა, რომ თავისი სათქმელის მკითხველამდე მიტანას სხვადასხვა საშუალებებით ცდილობდა, ხელნაწერების დაუთარიღებლობაც, ალბათ, ერთ-ერთი ხერხი იყო თავისუფალი აზრის დასაცავად.

ყურადღებას იპყრობს დავით თურდოსპირელის ის შავი ავტოგრაფები, რომლებიც უშუალოდ გვაცნობს მწერლის დამოკიდებულებას მეოცე საუკუნის პირველ ნახევარში მიმდინარე ისტორიულ-პოლიტიკურ მოვლენებთან.

ამ თვალსაზრისით საინტერესოა მინიატურა „ზამთრის“ ავტოგრაფი. მინიატურა ტიპიური საბავშვო ნაწარმოებია, ზამთრის პეიზაჟებით დასურათხატებული, თოვლის მოსვლით გამოწვეული ბავშვების ემოციებით დატვირთული, მინიატურას ასეთი ფინალი აქვს:

„რა ხუმარა რამ არის ზამთარი.

მან არ იცის გარჩევა ახალგაზრდისა თუ მოხუცისა.

აგერ ტუხანთ ბაბუა ყავარჯნით რომ მიხანხალებს ბამბასავით თეთრ ულვაშზე ლოლოები დაუკიდა.

ეჭიდება ბაბუა, ეჭიდება და ველაარ მოუძვრია.

გაჩაღდა, გაჩაღდა თამაში.

გუნდაობით რომ გული იჯერეს მშენებლობას შეუდგნენ...

მათ გაახსენდათ ჩრდილოეთ პოლუსის მეზამთრეები... თავი წარმოიდგინეს ყინულის გმირებდ და ჰერი...

ვინ ბელადის სურათი და საბჭოთა კავშირის დროშა აღმართა... ზოგი კიდევ

დაკვირვებას აწარმოებდა თოვლზე...

მთელი ეს თამაში-საქმიანობა დაგვირგვინდა ჯანსაღი სიმღერებით ბედნიერ და საამურ ცხოვრებაზე“ (2. N 29018-12).

მინიატურა ავტორის მიერ ხელმოწერილია და როგორც მწერლის ავტოგრაფების დიდი ნაწილი, ესეც დაუთარიღებელია. საინტერესოა ავტორის მიერ გადახაზული ადგილები. დავით თურდოსპირლეს გადაუხაზავს **ბელადის სურათი**, სიტყვა **ჯანსაღი** და **ბედნიერ და საამურ ცხოვრებაზე**.

ამ, ერთი შეხედვით, უმნიშველო დეტალით ნათლად იკვეთება მწერლის დამოკიდებულება თანადროულ ისტორიულ-პოლიტიკურ ყოფასთან.

დავით თურდოსპირელის ეროვნული მრწამსი და შეუპოვარი ხასიათი საინტერესოდ არის გამოვლენილი მინიატურაში „ძემვია“.

„სურნელების მისაღებდ საჭიროა წვა..

ასეთი წვა გვესაჭიროება თითოეულ ჩვენთაგანს, როცა ახალზე ოცნებობ.

აგიჩემებია რაღაც იდეალები, რომელსაც არავინ გაიგებს, არც სჭირდება...

რა გემართება?

_სჯობია დაილუპო ახლის ძიებაში ვიდრე დაობდე ძველზე ყურყუტში.

_ეგ რომანტიკაა.

_მაგრამ რომანტიკა პროგრესული, მალეღვებელი, ამაჯანყებელი...

მე რომ ლოკოკინასავით ჩემს ბნელ ნიჟარაში შევმწყვდეულიყავი, ასე არ გამომიძეტებდნენ.

მე მაინც არა ვჩივი.

მე ვარჩევდი ჭკვაზე შევშლილიყავი, ვიდრე მათ მოვწონებოდი“ (3. N24468-10).

ამ მინიატურის იდეური საზრისის ლოგიკური გაგრძელებაა დავით თურდოსპირელის ლექსი, მეტეხის ციხეში პატიმრობისას დაწერილი, მეოცე საუკუნის პირველ ნახევარში ერთგვარ ჰიმნად რომ იქცა:

„ჩვენ უბრძოლველად სამშობლოს

არვის მივცემთ გულსაკლავად,

თუნდ მთელი ქვეყნიერება,

გადაგვექცეს ცივ საფლავად,

თეთრი გიორგი ქართველებს,

მოუძღვის აბჯარ ჟღრიალით,

ჩვენც შევუერთდეთ მამაცებს

სამფერი დროშის ფრიალით,

ერთად წავიდეთ ბრძოლაში,

ჩავლენოთ ციხის კარები,

საქართველოდან ავგავოთ

ცივ ჩრდილოეთის ჯარები.“

საინტერესოა დავით თურდოსპირელის მინიატურა „ცეცხლი“. ამ ნაწარამოებში ცეცხლი წარმოდგენილია, როგორც მეოცე საუკუნის პირველი ნახევრის პოლიტიკური ყოფის ერთ-ერთი აუცილებელი ატრიბუტი, რაც უდავოდ უკავშირდება დავით თურდოსპირელის ლიტერატურულ-საზოგადოებრივ ცხოვრებას, ამავდროულად, ვფიქრობთ, ნაწარამოების აზრობრივი ქვეტექსი, გარკვეულწილად, განასახიერებს

ცეცხლთან დაკავშირებულ მსოფლიო ხალხთა წარმოდგენებს.

როგორც ცნობილია, მტრული სამყაროთი გარემოცულმა უძველესმა ადამიანებმა უმთავრესი საზრუნავის, შემწის ძიებისას ცეცხლს მიაგნო, რომელსაც აღფრთოვანებისა და ძრწოლის გაორებული გრძნობით უცქერდა. უძველესი ადამიანი მიწიდან ზეცისკენ ზეატყორცნილ ალს ზეგარდმო ძალებს უკავშირებდა.

უძველეს კულტურებში ცეცხლს, როგორც ღვთაებას ეთაყვანებოდნენ. შემდგომში კი ცეცხლს მზის მიწიერ ანალოგიად მიიჩნევდნენ.

უკვე მოგვიანებით სხვადასხვა ხალხთა კულტურაში ცეცხლმა სხვადასხვაგვარი დატვირთვა შეიძინა. ცეცხლის კულტზე აღმოცენდა ძველი ირანის უმთავრესი რელიგია ზოროასტრიზმი, ცეცხლზე იყო დაფუძნებული ზოროასტრიზმისგან დამოუკიდებლად განვითარებული მითრაიზმი, რომლის კოსმოლოგიაც ცეცხლზე იყო დაფუძნებული. მითრას ტაძრებში დამკვიდრებული უქრობელი ცეცხლის ტრადიცია ამ რწმენას უკავშირდება.

ინდუისტურ მითოლოგიაში ცეცხლის საკრალური ბუნება სამსახოვანია _შემოქმედი, შემნახველი და დამანგრეველი.

ანტიკური მითოლოგია ცეცხლს ზევსს, ჰეფესტოსსა და პრომეთეს უკავშირებს. ძველ რომში ცეცხლის კულტი კერის კულტად აღიქმებოდა და საოჯახო კერის მფარველი ღვთაება ვესტა რომაულ პანეონში განსაკუთრებული მოწიწებით სარგებლობდა.

ქრისტიანულ სიმბოლიკაში ცეცხლი თავისი დუალისტური არსითაა წარმოგდენილი: წმინდა საუკუნო ცეცხლითა და საუკუნო ცეცხლის სახით. ცეცხლი სულიწმინდის სიმბოლოა. შემთხვევითი არ არის რომ ანგელოზები ცეცხლოვანი შარავანდედითა და ცეცხლვანივანი სამოსით არიან წარმოდგენილნი.

„ცეცხლი სულია დაუდეგარი, რევოლუციონერი. ისა ჰკითხულობს ყველა რევოლუციურ გამოცემებს...

როდესაც ვისმეს ეწვევა ჟანდარმერია მას გაანადგურებენ ცეცხლში.

მან ყველა გეგმა და შეთქმულება იცის.

ფარული სიყვარულის ამბორსაც კარგადაა გაცნობილი...

რამდენი მგოსნის აღსარება იწერება, მაგრამ ყველა როდი აღწევს კაცობრიობამდის.

ცეცხლი კი უეჭველად გაეცნობა მას...

მგოსნებს სწორედ იმიტომ უყვართ ცეცხლის პირას სხდომა.

მათ ესმით ცეცხლის ენა.

ამ ცეცხლმა იცის მათ თანამოძმეთა გაუმჟღავნებელი ამბები და ...

ცეცხლი იმასაც სპობს, რაც დრომოჭმულია...

ჩვენ ბევრჯელ ვწავთ იმას, რაც წისქვილის ლოდით გვამძიმებს.

ცეცხლი სწავს, მაგრამ ცეცხლმა დათბობაც იცის“ (4. N29018).

დავით თურდოსპირელის მინიატურები, რომლებმაც მეოცე საუკუნის ქართული მცირე პროზის განვითარების საქმეში გარკვეული წვლილი შეიტანეს მრავალმხრივ იქცევს მკითხველის ყურადღებას. განსაკუთრებით საინტერესოა მწერლის თანადროული ყოფის ამსახველი მინიატურები, რომლებიც მიუხედავად თავისუფალი აზრის დევნა-შევიწროებისა, საინტერესოდ ავლენს მწელის დამოკიდებულებას თანადროულ ისტორიულ-პოლიტიკურ ყოფასთან, ამავედროულად ქვეყნის უკეთესი მერმისისთვის ბროლის გზებსაც სახავს.

ლიტერატურა:

1. თურდოსპირელი, დ. (1921). ლორის მიდამოებში II, გაზეთი „ერთობა“, 12: 2;
2. თურდოსპირელი, დ. გიორგი ლეონიძის სახელობის ქართული ლიტერატურის სახელმწიფო მუზეუმი, N 29018-12;
3. თურდოსპირელი, დ. გიორგი ლეონიძის სახელობის ქართული ლიტერატურის სახელმწიფო მუზეუმი, N N24468-10;
4. თურდოსპირელი, დ. გიორგი ლეონიძის სახელობის ქართული ლიტერატურის სახელმწიფო მუზეუმი, N. N29018;
5. სიმბოლოთა ილუსტრირებული ენციკლოპედია, II, (2007). თბილისი: ზაკამი გამომცემლობა.

EPOCH REALITY IN DAVIT TURDOSPIRELI'S BRIEF FICTIONAL NARRATIVE

Kochloshvili Nino

Iakob Gogebashvili Telavi State University

Abstract

Despite the strict canonical description for brief prose, Davit Turdospireli's brief fictional narrative not only give us a glimpse into the spiritual world of the writer and share his subjective feelings, but also clearly present a number of contemporary epochal problems of the writer.

Davit Turdospireli was involved in active social and political life from an early age, while still studying at the seminary, he edited the literary and journalistic magazine "Our flag" and the almanac "Pirveli Talva". Gendarmerie carefully followed the socio-political steps of the young writer.

Davit Turdospireli's miniature prose echoes in many ways the historical-political and cultural-social existence of Georgians at the beginning of the twentieth century.

The historical and political events in the country pushed the writer to different ways of disguising what he had to say. In some cases, he tried to show the way to salvation for the country that had been disenfranchised, and in some cases, he created works with almost the same title and completely different content.

The reason for the distress revealed in the miniature by covering it with "withered leaves" is undoubtedly caused by the contemporary presence of the writer.

In the miniature dated 1916, "Love", seemingly a searcher of the philosophy of love, who has not heard anything about its annals since the beginning of the world, calls the reader to enjoy the charm of freedom and selfless struggle to break the shackles of slavery.

The work on Davit Turdospireli's autographs has revealed a number of nuances characteristic of the writer's creative process. What is especially characteristic of his manuscripts, which are mostly black autographs and clearly show the writer's creative work process, are signed and undated by the author. We think that the writer deliberately did not date his manuscripts.

As we have already mentioned, despite the fact that he tried to convey his message to the readers by various means, the undated manuscripts was probably one of the ways to protect free thought.

Davit Turdospireli's miniatures, despite the persecution and harassment of free thought, interestingly reveal writer's attitude to the historical and political existence of the country, at the same time, they also draw crystal paths for a better life of the country.

Key words: Davit Turdospireli, Georgian short prose, miniature.

შერვოდ ანდერსონის პერსონაჟთა ბროტისკული სახეები და ნიღბები

წურწუმია კობა

სსიპ სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

DOI: <https://doi.org/10.52340/tuw.2022.01.35.19>

აბსტრაქტი. წარმოდგენილი პუბლიკაციის მიზანია დიდი ამერიკელი მწერლის შერვოდ ანდერსონის ნოველების კრიტიკული ანალიზი, ინტერპრეტაცია და კონოტაციური ძიებანი. ამ თვალსაზრისით ნაშრომში განხილულია ანდერსონის სხარტი, მოკლე, უსიუჟეტო ნოველები, მათი კომპოზიცია. მწერლის წერის სტილი, გარემო; ნაჩვენებია ეპოქის კრიტიკა, კულტურისა და ხელოვნების კრიზისი, ფილოსოფიური და ფსიქოლოგიური თემები.

შ.ანდერსონის ნოველების არქიტექტონიკა მყარი, ლაკონური და ტევადია. ისინი იტევენ ადამიანური ყოფის უმნიშვნელოვანეს ფრაგმენტებს, ზოგჯერ მთელ ისტორიას. მწერლის მთავარ, სტილურ თავისებურებად უნდა მივიჩნიოთ უკიდურესად შეკუმშული თხრობა, სხარტი და მოკლე დიალოგები, სიტყვის ეფექტური გამოყენება.

შ. ანდერსონთან მთელი სიმძაფრითაა გააზრებულია აწმყო, მძიმე ეგზისტენციალური გარემო. მწერლის პროტაგონისტი პერსონაჟების ეჯიბრებიან დროს, ეპოქას, დეგრადირებულ სისტემას, ავტორიტარულ რეჟიმს. ისინი დროის ნაკადიდან ამოვარდნილი პერსონაჟები არიან. მწერლის ტრაგიკული სახეები და ნიღბები ეპოქის სინამდვილეს ქმნიან.

კაპიტალისტური ფასეულობები და მსოფლმხედველობა ანადგურებს და ბოჭავს მაღალი იდეალური პრინციპებისა და ღირებულებების მქონე ადამიანებს. ანდერსონის პერსონაჟები ეწირებიან ძალადობას, კაპიტალიზმის უხემ მარწუხებს, საზოგადოების ზეწოლას. მათ ყველაზე მეტად ადამიანური რესურსების სიმწირე და ჰუმანიზმის ნაკლებობა ალელვებთ. უმეცემდობას და მარტოობას მოსდევს ანდერსონის პერსონაჟების სრული კატასტროფა. ცხოვრებისაგან წელში გატეხილი პერსონაჟები გაუსაძლის რეალობაზე გვესაუბრებიან. ყოველივე ეს შეუწყნარებელი ეპოქის კონვულსიებია.

დისკურსიული აზროვნება, კონოტაციური ძიებანი, ინტერპრეტაცია, მედიტაციები, აზრის მრავალპლანიანობა, კრიტიკული ანალიზი, შეპირისპირება, მეტაფორებისა და სიმბოლოების გააზრება, მეთოდოლოგიური ძიებანი გასდევს წარმოდგენილ ტექსტებს.

საკვანძო სიტყვები: ამერიკული ნოველა, გროტესკი, სარკაზმი, ლაპიდარული, კოგნიტური, კონტამინაცია, შერვოდ ანდერსონი.

შერვოდ ანდერსონი ლაპიდარული, სხარტი, მოკლე, უსიუჟეტო ნოველების დიდოსტატია. მართალია, მისი ნოველების სიუჟეტური ქარგა ძალზე შეკუმშულია, მაგრამ ამით მისი ნოველების დეკორი არ ირღვევა. მისი ნოველების კომპოზიცია მრავალგვარი წაკითხვის საშუალებას იძლევა. ხშირია ფიგურალური მეტყველება, ღრმა სემანტიკური აქცენტები, „ამობრუნებული მეტაფორები“ (ბორხესი) და სიმბოლოები. ანდერსონი გროტესკის, ირონიისა და სარკაზმის უზადლო ოსტატია. საოცარი ოსტატობით უთავსებს ერთმანეთს კომიკურ, ფსიქოლოგიურ და ფილოსოფიურ თემებს. ხშირად პარადოქსული და სარკასტულია მისი პერსონაჟების („კვერცხი“, „სიკვდილი ტყეში“) ბედი. ანდერსონი

თითქოს წყვეტს კავშირს ადრეული პერიოდის ამერიკულ ნოველასთან, მაგრამ ეს იმას როდი ნიშნავს, მთლიანად ემიჯნება „წარსულს“. მისი ნოველები უხვად საზრდოობენ წარსული გამოცდილებით. მიუხედავად ამისა, მისი წერის სტილი რადიკალურად განსხვავდებოდა ადრეული პერიოდის ამერიკელი მწერლებისაგან (ნათანიელ ჰოთორნი, ბრეტ ჰარტი, ედგარ პო და სხვა).

შ. ანდერსონთან უმთავრესია მეტაფორული აზროვნება. მისი მცირე ტექსტები იმაზე მეტს ამბობენ, ვიდრე ეს ზედაპირზე დევს. ანდერსონმა უკუაგდო ყოველგვარი კომპრომისები და ყოფითი ცხოვრების სცენებს განზოგადოებული სახე შესძინა. მისი პერსონაჟები ხშირად აფსურდულ სიტუაციაში იმყოფებიან. შეიძლება ითქვას, მწერალი ერთი საკითხის გარშემო - დაუცველი ადამიანების მოკლე ისტორიებს გვიყვება, მაგრამ ეს ისტორიები და ეპიზოდები განზოგადოებულ სახეს იძენენ. მისი ექსპანსიური პერსონაჟები გულწრფელი არიან საკუთარ თავთან და მკითხველთა წინაშე. რაც მთავარია, შერვუდ ანდერსონთან ვერსად ნახავთ ფსევდომეტაფორებს, შელამაზებულ-შეთითხნილ პერსონაჟებს, სიმულაციებს, უხვისიტყვაო- ბას. და კიდევ, ანდერსონთან უმთავრესია ექსპრესიული თხრობა. მისი მოკლე მოთხრობები ერთი ამოსუნთქვით იკითხება. დიახ, ანდერსონმა ზედაპირულობას თავი დააღწია და ნოველის წიაღში, სიღრმეში შეაღწია, რათა მეტი გასაქანი მისცეს თავის წარმოსახვას.

ზოგჯერ მწერალი სკრუპულოზურად გვამცნობს გარემოს, ანტურაჟს. თავისი პერსონაჟების ფსიქოლოგიურ პორტრეტებს. მათ უმრავლესობას ხშირად ნერვიული შეტევა ემართებათ, ისინი ფიზიკურ ტანჯვაზე მეტად სულიერ ტანჯვას განიცდიან, აუტანელ მარტობასაც და ნებაყოფლობით იზოლაციაში ყოფნასაც. ხშირად მათი საექვო მიდრეკილებანი დაფარულია გარშემო მყოფთათვის („ხელები“). ხშირია თავისუფლებისაგან გაქცევაც. მისი პერსონაჟები ხშირად ქალაქს სოფლის პასტორალურ გარემოს ამჯობინებენ. მათი ადგილი ქალაქში არაა. ისინი უფრო მყუდრო, მშვიდ, ერთფეროვან ცხოვრებას ამჯობინებენ, ვინემ ხმაურიან ქალაქს. ისინი ქალაქიდან ხშირად გამორბიან („ტენდი“).

შერვუდ ანდერსონის სამწერლო ასპარეზზე გამოჩენით ამერიკული ნოველის განვითარების ისტორიაში ახალი ეტაპი იწყება. მან თვისობრივად და ჟანრობრივად ახალი ლიტერატურული პროცესების დაწყება-დაჩქარებას შეუწყო ხელი; ნიადაგი მოუმზადა ამერიკულ მოდერნისტულ პროზას. ანდერსონი მოდერნისტული ღირებულებების მიმდები მწერალია. მის ნოველებში ხშირია მოდერნისტული „ჩანართები“; მოდერნისტული „მღელვარება“. ისიც უნდა ითქვას, რომ მისმა სტილმა გავლენა იქონია ბევრ ამერიკელ და ევროპელ მწერლზე. ანდერსონის წერის სტილში იყო რაღაც ისეთი, რითაც ის განსხვავდებოდა სხვა ამერიკელი მწერლებისაგან. მისი ნოველების „ინტერიერი“ – უსიუჟეტო კომპოზიციები გვიყვება მარტოსული და დაუცველი პერსონაჟების ცხოვრებაზე, რომლებსაც არც აწმყო გააჩნიათ და არც მომავალი. მათი ცხოვრება დრამატიზმითაა სავსე.

შერვუდ ანდერსონთან თვალშისაცემია სტილისტური ძიებანი. მწერალმა თავისი ძალები მოსინჯა ლიტერატურის თითქმის ყველა ჟანრში, მაგრამ მისი სახელი უმთავრესად დაკავშირებულია ამერიკულ ნოველასთან. ანდერსონმა სამწერლო კარიერა გვიან დაიწყო. ღარიბი ფერმერის მრავალშვილიან ოჯახში დაბადებულ მწერალს სისტემეტიური განათლება არ მიუღია. მიუხედავად ამისა, დაულალავად იბრძოდა თვითგანვითარებისა- თვის. ანდერსონი სულაც არ ყოფილა ბედის რჩეული! არც ლიტერატურული ბედი ყოფილა მისი ადვილი და არც მეტად იღბლიანი მისი პირადი

ცხოვრება(რამდენიმე ქორწინება, ოჯახიდან გაქცევა, ნერვიული აშლილობა).

ოდითოზური ეპოქა არავის ინდობდა!

არც შერვულ ანდერსონი დაინდო!

ანდერსონის ნოველებში ყველგან იგრძნობა ცხოვრებით დაქანცულობა. კარიკატურული პერსონაჟებიც ბევრია და გროტესკულიც; მორალურად და ზნეობრივად კასტრირებულ პერსონაჟებსაც შევხვდებით („მასწავლებელი“, „ღვთიური ძალა“, „თავგადასავალი“ და სხვა). ამავე დროს, მწერალი საოცარი სიზუსტით მერწავს ცხოვრებიდან ამოვარდნილი, გამოფიტული ხელოვნების წარმომადგენლებს, ხელოვნებას ამოფარებულ პერსონაჟებს (ენოქ რობინსონი, ნოველიდან „მარტობა“); ხშირად აბსურდი და რეალიზმი გადაჰკვეთს მის ნოველებს. პირქუში იუმორიც ხშირად მეორდება.

შერვულ ანდერსონი ადამიანის ფსიქიკის არაცნობიერი მხარეებითაა დაინტერესებული. მას ადამიანის ქვეცნობიერი, დაფარული შრეები აინტერესებს. მის პერსონაჟებს ხშირად ქვეცნობიერი ტკივილი სტანჯავთ. ამ ტკივილებს ისინი ჩუმად დაატარებენ, ვერ ბედავენ ამ ტკივილების გამომზეურებას, რადგან შინაგანად გრძნობენ, რომ საზოგადოება მათ ვერ გაუგებს. აქვე შეუძლებელია არ ვახსენოთ ფსიქოანალიზის ფუძემდებელი ზიგმუნდ ფროიდი, რომელიც თავის შრომებში დიდი ადგილს უთმობს ქვეცნობიერ ფსიქიკურ მოვლენებს. მკითხველს უჩნდება განცდა, რომ ანდერსონის პერსონაჟები რაღაცას მალავენ. მათი შინაგანი განცდები ბოლომდე ბუნდოვანი ან დაფარულია. მის ტექსტებში მუდამ ტივტივებს არაცნობიერი განცდა. მწერალი ცდილობს ეს „არაცნობიერი“ ბოლომდე ბუნდოვანი დარჩეს. თითქოს მკითხველს ანდობს „ამოხსნას“. ამდენად, ანდერსონის ნოველები გვესაუბრებიან ადამიანის სულის ფარულ შრეებზე, ქვეცნობიერ სურვილებზე, ინსტინქტებზე, კოგნიტურ ქცევებზე. ადამიანის ამბივალენტურ ბუნებაზე. ხშირად მწერლის პერსონაჟების კოგნიტური აზროვნება (მაგ, „ტენდი“), რაციონალური მსჯელობიდან გადახრის მცდელობაა. იგივე შეიძლება ითქვას „კვერცხის“ პერსონაჟზე. ეს პერსონაჟები ქმნიან სუბიექტურ (გნებავთ, სოციალურ) რეალობას. ცხადია, ეს ტრანსცენდენტალური რეალობაა. ამით მწერალმა ეპოქის განწყობა, ხასიათი, საწუხარი გადმოქცვა.

მწერალი კონტამინაციის ხერხსაც მიმართავს. მის ნოველებში ხშირად ორზე მეტი ამბავია გაერთიანებული. „ორაზროვნება“ მისი უსიუჟეტო ტექსტების უმთავრესი მახასიათებელი თვისებაა; ანდერსონთან მოულოდნელი ეფექტები და ოქსიმორონებიც ხშირად გვხვდება (ოქსიმორონი პარადოქსის ერთ–ერთი სახეა). ამავე დროს, ანდერსონის ნოველებში იგრძნობა გადაძახილი ფროიდთან, იუნგთან, ნიცშესთან, წინა საუკუნეებთან, მხოლოდ რეცეფციის დონეზე.

დაკვირვებული მკითხველი უთუოდ იმასაც შეამჩნევს, რომ ანდერსონის ნოველების კონგლომერატი არაა მარტივი. პირობითად, ესაა ერთი დიდი ნოველა, ერთი დიდი მოთხრობა. მიუხედავად ამისა, ისინი ერთ მთლიან ანსამბლეს ქმნიან. შეიძლება ითქვას, ეს არის ერთი დიდი ჯოისისეული შინაგანი მონოლოგი, „ცნობიერების ნაკადის“ კომპოზიციუ-რი სქემა, სადაც ერთმანეთს ენაცვლებიან მსგავსი, იდენტური პერსონაჟები. მათ რაღაც აკავშირებთ ერთმანეთთან. ალბათ, ეპოქა, გარემო, სოციალური პრობლემები, კაპიტალიზმის ძლიერი სუსხი. დიახ, ანდერსონის ნოველები განსაკუთრებულ ყალიბშია მოქცეული. მისი პერსონაჟების პერცეფცია ემსახურება გარემოს, სინამდვილის აღქმა–გააზრებას. რაც ყველაზე თვალშისაცემია, ანდერსონის პერსონაჟებს ადაპტაცია უჭირთ დროსთან.

შ. ანდერსონი თავისი გროტესკული პერსონაჟებით იმ მწვავე საკითხებზე გვესაუბრება თუ რა შეიძლება მოჰყვეს უსამართლო წეს-წყობილებას, ძალადობას, გაუცხოებას, ცრუ ფასეულობების მიღებას. ამ მხრივ საყურადღებოა შერვუდ ანდერსონის ესეების კრებული „საგონებელში ჩავარდნილი ამერიკა“ („The American County Fair“, 1930). ანდერსონმა თავისი შემოქმედებით გვიჩვენა ეპოქის განწირულობა, მშფოთვარე თანამედროვეობა. საოცარი ოსატობით არია ერთმანეთში კომიკური და გროტესკული ნიღბები. შეიძლება ითქვას, ანდერსონი ამერიკული ყოფის ამსახველი მწერალია; ამერიკული ცხოვრების ქრონიკებს მთელი სიზუსტით გადმოქცევს. ცრუ დაპირებებით დაბრმავებულ საზოგადოებას მწერალი აფრთხილებს სულიერი ნგრევისა და დამარცხების გარდაუვალ შედეგებზე. მეტიც, მწერალმა მკაფიოდ გვიჩვენა ამერიკული საზოგადოების კომერციული ინტერესები და მარადიული იდეალების გაუფასურება.

1920 წლიდან შერვუდ ანდერსონი ევროპაშია. პარიზში ის ხვდება ცნობილ ამერიკელ მწერალ ქალს, ფემინისტსა და ხელოვნებათმცოდნეს გერტრუდ სტაინს (1874–1946). სტაინის პარიზში მდებარე ლიტერატურული სალონი მრავალი ხელოვანისა და მწერლის თავშეყრის ადგილი იყო. მასი სალონის ხშირი სტუმრები იყვნენ ევროპელი და ამერიკელი მწერლები. სწორედ პარიზს შეფარებული ამერიკელ მწერლების – შერვუდ ანდერსონის, ფრენსის სკოტ ფიცჯერალდის და ერნესტ ჰემინგუეი მიმართ გამოიყენა სტაინმა თავისი ცნობილი ფრაზა: „აი, რა ხართ თქვენ ყველანი! ომში ნამყოფი ახალგაზრდები, - მითხრა მისს სტაინმა, - თქვენ დაღუპული თაობა ხართ“ (ჰემინგუეი, 1996:24). გერტრუდა სტაინის ამ ფრაზამ სამუდამოდ დაიმკვიდრა ადგილი ავროპული და ამერიკული კრიტიკის ისტორიაში.

ოჰაიოს შტატში დაბადებული მწერლის შთაგონების წყარო ოჰაიოს მობინადრეები, „პატარა ადამიანების“ ცხოვრება, მათი ყოველდღიური რუტინი გახლდათ. მაგრამ ყოველივე ამან ანდერსონთან განზოგადოებული სახე შეიძინა. ოჰაიო მარტო ერთი შტატი როდია. ის „მთელი სამყარო“, საიდანაც დასაბამს იღებს ანდერსონის ნოველების ქარგა. ანდერსონთან ლოკალიზება პირობითია, როგორც ბრეტ ჰარტთან (ბრეტ ჰარტი „კალიფორნიული მოთხრობების“ ავტორია). ოჰაიოში „მოგზაურობა“ ძლიერი „ჩანართია“ ანდერსონთან. მისი პერსონაჟები უსასრულოდ მოგზაურობს ოჰაიოს შტატში. უინსბერგი კონკრეტული ადამიანების თავგადასავლებითაა სავსე. მათი ისტორია მეტწილად ტრაგიკული და მძიმეა. ცხადია, მწერალს მშობლიურმა კუთხემ შესძინა მდიდარი შთაბეჭდილება, რაც მწერალმა ოსტატურად გამოიყენა. ამ მხრივ საყურადღებოა ნოველების კრებული „უინსბერგი, ოჰაიო“ („Winesburg, Ohio“, 1919).

დიახ, ყველაფერი ოჰაიოში ხდება! ანდერსონის პერსონაჟებს „კომუნიკაცია“ აქვთ უინსბერგთან. ისინი უსასრულოდ მოგზაურობენ უინსბერგის ქუჩებში და ამ მოგზაურობას დასასრული არ აქვს. ეს ლოკალური სივრცე ანდერსონთან განზოგადოებულ ხასიათს ღებულობს. სწორედ ეს იყო ერთ-ერთი სიახლე ამერიკული ნოველისათვის. ანდერსონის ეს „ჩანართები“, უფრო მოდერნისტული ხასიათისაა. ცხადია, მწერალი გააზრებულად იყენებს „ცნობიერების ნაკადის“ კომპოზიციურ ელემენტებს.

შერვუდ ანდერსონს დიდად არც კრიტიკა წყალობდა. მისი ნოველების კრებული „უინსბერგი, ოჰაიო“ სასტიკად იქნა გაკრიტიკებული. და არა მარტო ეს კრებული! მწერალს ბრალს სდებდნენ თამამი, „ხორციელი“, ნატურალისტური თემების პროპაგანდაში. „საზიზღარ“ და „ბინძურ წიგნს“ უწოდებდნენ. რეცენზიებში ლანძღავდნენ ავტორს და „სექსის პრობლემებით ავადმყოფურად გატაცებულ ადამიანად თვლიდნენ“ (ჭკადუა, 1972:24). მართალია, ანდერსონის ნოველებში ეს თემები ალაგ-ალაგ

წამოწეულია, მაგრამ კრიტიკა შეგნებულად არ დაინტერესებულა ამ თემების გამომწვევი მიზეზებით. ფსიქოლოგიური და ფროიდისეული თემების სიჭარბე შემთხვევითი როდი იყო! საზრიან მკითხველს უნდა დაენახა ამ თემების საფარქვეშ რა მწვავე პრობლემები იყრიდა თავს. რბილად რომ ვთქვათ, კრიტიკის პანიგირიკული შეფასებები ყოველგვარ ზღვარს სცილდებოდა.

ერნესტ ჰემინგუეი საინტერესო დაკვირვებას გვთავაზობს შერვუდ ანდერსონზე. ის მაღალ შეფასებას აძლევდა ანდერსონის ნოველებს, რომანებს კი მკაცრად აკრიტიკებდა: „ზოგი მისი ნოველა მართლაც ძალიან მომეწონა. უბრალოდ წერდა, ზოგჯერ დიდებულადაც, იცნობდა იმ ხალხს, ვისზედაც წერდა, და ძალიან უყვარდა“. იქვე, ჰემინგუეი დასძენს: „იმავე ხანებში დაწერა ანდერსონმა ერთი რომანი, რომელსაც საბოლოოდ „შავი სიცილი“ უწოდა – იმდენად უბადრუკი, ხელოვნური და ყალბი, რომ თავი ვერ შევიკავე და პაროდია დაუწერე“ (ჰემინგუეი, 1996:20). ამასობაში ანდერსონი შემოქმედებითი სიმწიფის ასაკში შედიოდა. მისი ნოველების კომპოზიცია, ფორმა და შინაარსი მეტ აზრსა და სიცხადეს იძენდა.

შერვუდ ანდერსონის ნოველებს აერთიანებს ახალგაზრდა ჯორჯ უილარდი. ის ნოველებში ხშირად ჩნდება როგორც მთხრობელი, როგორც ავტორის ნილაბი. მან კვანძი უნდა გახსნას, უნდა გაშალოს ტექტის სივრცე და დიაპაზონი. ჯორჯ უილარდი პროფესიით რეპორტიორი და ჟურნალისტია. მწერალმა მას მეტად მნიშვნელოვან ფუნქცია დააკისრა. ამოუწურავია მისი თვისებები. ის მაშინ გამოჩნდება ტექსტში, როდესაც ყველაზე მეტად მისი გამოჩენა აუცილებელია. მისი მახვილი თვალი ყველაფერს ამჩნევს და აკონტროლებს. ის დინჯი და აუჩქარებელი მთხრობელია. ის მუდამ კულუსებიდან ადევნებს თვალყურს მოვლენებს. დეტალურად აღწერს „ფაქტებს“. ამ მეთოდს იყენებს ანდერსონის თანამოდმე და თანამოკალმე ჯეკ ლონდონი, როდესაც თავის პროზაში მთხრობელად გამოჰყავს მეილმუტ კიდი (ასევე სმოკ ბელიუ). ანდერსონის მსგავსად იქცევა ბრეტ ჰარტი. ისიც ხშირად იყენებს „ნილაბს“. ჰარტის ნოველებში ხშირად ჩნდებიან ჯონ ოუკერსტი და მისი პროფესიული თანამოდმე ჯეკ ჰელმინი და სხვა პერსონაჟები. ანალოგიურ მეთოდს მიმართავს კიდევ ერთი ამერიკელი მწერალი, ამჯერად ჯერომ დევიდ სელინჯერი, როდესაც „გლასების ოჯახის“ ქრონიკებს თხზავს. მწერალს აქ მთხრობელად ბადი გლასი გამოჰყავს. ამდენად, ჯორჯ უილარდსა და ნოველის დანარჩენ პერსონაჟებს შორის განსაკუთრებული კავშირი მყარდება. ყველაფერი რაც ოჰაიოს მოსახლეობას თავს გადახდება, თითქოს ის გვიყვება. ის თითქოს არბიტრის როლს კისრულობს, ესარჩლება და მფარველობს ყველას. შეიძლება ითქვას, „უინსბერგი, ოჰაიო“ ექსპერიმენტული ნოველების კრებულია, რომელმაც ხელი შეუწყო ამერიკული პროზის შემდგომ განვითარებას.

სარკასტული რეალობა გვიჩვენა მწერალმა ნოველაში „სიკვდილი ტყეში“. მოხუცი დედაკაცი, რომელიც ნიკო ლორთქიფანიძის თავსაფრიანი დედაკაცის არქეტიპად აღიქმება, სოფელში, ქმარ-შვილთან მდინარის პირას ცხოვრობდა. ტექსტში გარემო ირეკლავს პირველქმნილ უმანკობას, რომელშიაც მთელი მოქმედება ვითარდება. ნოველის ექსპოზიციამში ჩანს, რომ მოხუცი დედაკაცი ტრავმირებული და საკუთარ თავში ჩაკეტილი გროტესკული პერსონაჟია. მას ყველამ ხელი ჰკრა! მანაც დანარჩენ საზოგადოებასთან გაწყვიტა კავშირი. ის გარიყული, ამაყი და მარტოსული ქალია, რომელიც არავისგან ელოდება თანაგრძნობას. ისიც შეეჩვია თავის ერთფეროვან ყოველდღიურობას. ქალი არც სიძულვილს გრძნობდა ვინმეს მიმართ და არც ტკივილს, რადგან ერთიც და მეორეც დიდი ხანია მასში გამქრალიყო. სამდურავი არავის მიმართ წამოცდებოდა. ქმარ-შვილს თავისი ცხოვრება ჰქონდათ. ისინი კარგი კომპანიონები

იყვნენ, ამ სიტყვის პირდაპირი მნიშვნელობით. „ქმარიც და შვილიც - ორივე კაი არამზადა ჰყავდა“- ვკითხულობთ ერთგან ნოველაში და, ქალი ამ სევდიან წუთისოფელში მარტო იყო.

ნოველაში ჟესტის ხელოვნება მაღალ რანგშია აყვანილი. მწერალი ადამიანის ტკივილის გადმოსაცემად ყველა საშუალებასა და მეთოდს მიმართავს. ანდერსონის „ჟესტს“ ძალუმს განწირული ადამიანის საიდუმლოებების გამხელა, ვინემ სიტყვებს. თოვლში სიკვდილით ანდერსონმა ყველაფერი გვითხრა - სიკვდილთან ადამიანი მარტოა! იქნებ ეს უკეთესიცაა!

ტყეში სიკვდილი გაფილტრული რეალობაა, რომელიც ჩვენს თვალწინ ხდება. ეს პატარა ნოველა ადამიანის უმწივობის მთელ ისტორიას იტევს. ძაღლების „სტვენა“, „ჟრიაძული“, „წკმუტუნი“ მოგვაგონებს ველური ტომის გამარჯვებას - ადამიანურ საწყისებზე. ამ უსიუჟეტო პატარა ტექსტში იკითხება მარტოხელა ადამიანის ტრაგედია, რომელიც ყველასაგან მიტოვებული ბუნების წიაღში მიიკვალა, თითქოს ბუნებამ მისთვის მკლავები გაშალა და სამუდამოდ გულში ჩაიხუტა გაწირული არსება.

ქალი ყმაწვილობიდან სიბერემდე მდუმარედ, მორჩილად იტანდა დამცირებას, მძიმე ყოველდღიურობას. მდუმარება, მორჩილება ეს არის ქრისტიანული აქტი. ამავე დროს, პროტესტის ფორმაც – მაინც არაფერი შეიცვლება! ტრანსცენდენტურია მისი მთელი ყოფითი საქმიანობა (უვლის ფრინველებსა და ცხოველებს. მათი გამოკვება მისი უმთავრესი მოვალეობაა).

„მოხუცი ქალი თვალს არაფრით მოგტაცებდათო“, - გვეუბნება მწერალი, მაგრამ მთლად ასე როდია! ქალი რეალურ ცხოვრებას სარკესავით ირეკლავდა.

თოვლში სიკვდილი ღრმა კონოტაციების შემცველია. თეთრ სიწმინდეში ქალი ეზიარა პირველქმნილ უმანკოებას. თოვლის მრავალი სემანტიკა მოგვეპოვება. თოვლი სისპეტაკის, სიწმინდის, უმანკოების სიმბოლოა. „თოვლში დამარხვა“ სიწმინდესთან დაბრუნებაა. ტომარაც, რომელიც ქალს ზურგზე წამოკიდებული აქვს, მეტაფორული დატვირთვა აქვს. ზოგადად, მეტაფორებითაა სავსე ტექსტი. ყოველ ადამიანს თავისი ტვირთი სატარებელი აქვს. ამ ტომარაში თავმოყრილია კაცობრიობის მთელი „სნეულება“. ის ერთგვარი პანდორას ყუთია, მაგრამ „პანდორას ყუთს“ ძაღლები ხსნიან და კაცობრიობა ერთ წრეზე ტრიალებს. გამოსავალი არ ჩანს!

ნოველაში იგრძნობა ჯეკ ლონდონის მოთხრობის ნარატივი („წინაპართა ძახილი“). პატრონის სიკვდილის შემდეგ ძაღლებში წინაპართა სისხლი იღვიძებს და, ცხოვრება თავისი ჩვეული გზით მიდის, ბრუნავს და არ იცოდებს თავსაფრიანი დედაკაცის მსგავს ადამიანებს. „დიდებული ადამიანები უძეგლოდ იკარგებიანო“, - სევდიანად დასძენს ნიკო ლორთქიფანიძე.

„უძლურება“ ედგარ პოს ნოველების ქარგას გვაგონებს. ანდერსონმა აქ გვიჩვენა ცხოვრების ფსკერზე მოქცეული ადამიანის უმძიმესი ყოფა. გონება არეული მამაკაცი, ჩამოკონკილი და მტვრიანი სამოსით, ნაწყვეტ-ნაწყვეტ გვიყვება თავის მძიმე ისტორიას. ედგარ პოს პერსონაჟების მსგავსად მასაც ხელი ჰკრეს, ახლობელმა ადამიანებმა ზურგი აქციეს: „ფულს არ მოგცემ, ჩემგან თავისუფალი ხარ“, - მითხრა მამამ. „ფული არ გვქონდა. ქორწინება ოცდაერთი დოლარი დაგვიჯდა. ცოლი მომიკვდა“, - ელვის სისწრაფით გვიყვება თავის ისტორიას ცხოვრებისაგან დაუძლურებული და დაჩაჩანაკებული ლირიკული გმირი. ამ პროზაული სტრიქონების მიღმა თავსდება ადამიანის მთელი ტრაგიკულობა. გონებაარეული მოხუცი ჭეშმარიტებას ღაღადებს, მაგრამ მისი მოსმენა არავის უნდა, რადგან ის ცხოვრებისაგან გარიყული და მიუსაფარია. ის ამ უზარმაზარ

კოსმიურ სამყაროში სრულიად მარტოა, სულისშემძვრელ წარსულთან და მძიმე რეალობასთან. ისიც ედგარ პოს პერსონაჟით ამყია, „თავს არავის წააკითხვინებს“, თავის სამყაროში ადვილად არავის შემოუშვებს, რადგან ოჯახმა და საზოგადოებამ ზურგი აქცია და ბრბოს კაცად აქცია. მთელი ნოველა ლაკონურად მოგვითხრობს პიროვნების ტრაგედიას. ამ და სხვა ნოველებში მწერალმა გვიჩვენა ცხოვრებისაგან დაბეჩავებული ადამიანების ფსიქოლოგია, მათ უმძიმესი ყოფა. მათი ადგილი კაპიტალისტურ სამყაროში არაა.

ანდერსონის ნოველებიდან საყურადღებოა „ღვთიური ძალა“. სიუჟეტი ნაცნობია. არაერთგზის წაგვიკითხავს, ან მოგვისმენია. ამ თემით დაინტერესებული იყვნენ: ილია ჭავჭავაძე, ნათანიელ ჰოთორნი, გუსტავ ფლობერი, ემილ ზოლა, მიგელ დე უნამუნო. პრესვიტერიანული ეკლესიის ახალგაზრდა პასტორი მარცხდება ღვთის წინაშე, რადგან რწმენის ნაკლებობას განიცდის. წმინდა წერილები გვეუბნება, რომ ღმერთისა და ადამიანის დაახლოება რწმენის გარეშე შეუძლებელია: „მტკიცედ იდექით სარწმუნოებაში“, – შეგვაგონებს პავლე მოციქული (1კორ.16:13). „ექვიანი ჰგავს ზღვის ტალღას, ქარის მიერ აღძრულსა და მიმოტაცებულს“; „მეჭველი კაცი არამდგრადია მის ყველა გზაზე“, – წერს ქრისტეს მოციქული იაკობი (1.6:8).

ახალგაზრდა პასტორი გაორებული და დაუსრულებელი ფსიქოლოგიური სახეა. ის ბოლომდე სიმულაციურ სამყაროში ცხოვრებას ამჯობინებს; საკუთარ ადგილს ვერ პოულობს ვერც საზოგადოებაში და ვერც მრევლში. მას გაცნობიერებული აქვს თავისი შეცდომები, მაგრამ მაინც ვერ ელევა ანაფორას, მრევლს, ტაძარს. ყველაზე მეტად იმ მისტიკურ ნიღაბს, რომელსაც შეგნებულად ამოეფარება. მისი „მსახურება“ თეატრალურ თამაშს ემსგავსება. ის მოხდენილად ირგებს „ანაფორა–ნიღაბს“.

ახალგაზრდა პასტორის სულიერი წონასწორობა ირღვევა მაშინ, როდესაც სარკმლიდან ახალგაზრდა მასწავლებლის ნახევრად შიშველ სხეულს იხილავს. პასტორის სულში ნამდვილი ბრძოლა იწყება. სურვილი აქვს კიდევ ერთხელ იხილოს ქალის შიშველი სხეული. ის სულიერად და ზნეობრივად ისე ეცემა, რომ სარკმლის მინას ქვით ჩაამსხვრევს.

პასტორი ამ ამოტეხილი ხვრელიდან იმზირება; მისი სულიერი სივრცე დაგმანულია. მისი სულის სარკმელი - დავიწროვებული; ის ისევე მარცხდება, როგორც ილიას განდეგილი; მიგელ დე უნამუნოს ღირსი მამა მანუელი („წმინდა მანუელ სათნო, წამებული“). ცხადია, მამა ჰარტმენი მოწოდებით სულიერი მამა არაა. ის მერყევი და რწმენა დანგრეული მოძღვარია, რომელიც ბნელი გზით დაიარება (პირდაპირი მნიშვნელობითაც მთელი ტექსტის მანძილზე ღამით დაეხეტება). მისი მჭვრეტელობითი სივრცე ამოტეხილი სარკმლიდან იწყება და იქვე მთავრდება. ამის იქით ის ვერაფერს ხედავს. ის ჩაკეტილ წრეში ტრიალებს. ის გროტესკული პიროვნებაა – ფართო გაგებით. სამრეკლოში მხოლოდ იმიტომ ადის, რომ იქიდან მასწავლებლის შიშველი სხეული დაინახოს.

ტექსტში არის ბევრი მეტაფორა: სარკმელი, ქალი, წიგნი, სიგარეტი. ს.ს. ორბელიანის განმარტებით, სარკმელი ეწოდება „სახლთა სასინათლო გარდასაჭვრეტელს, კეთილად ნაშენები კაცთა მიერ“ (ს.ს. ორბელიანი, ტ. IV. გვ., 65). ანდერსონის პერსონაჟს „სასინათლო გარდასაჭვრეტელი“ სულისა დაგმანული და დავიწროვებული აქვს. ახალგაზრდა პასტორი ამოტეხილი სარკმელის იქით ვერაფერს ხედავს. ის „ორი ბატონის“ მსახურია. მას ევლინება მაცდური – ქალის სახით და ხუხულასავით ინგრევა მთელი მისი სულიერი საყდარი. ამით სრულდება მისი ხანმოკლე „სამოთხეში“ ცხოვრება (როგორც კაცობრიობისა). დარღვეულია მისი სულიერი სივრცე; მისი ცნობიერებ - დანგრეულია. მან

იხილა საკუთარი ამოყირავებული სულის ტაძარი, მაგრამ ამანც აგრძელებს მდებარე ფიქრს, რომელიც სამუდამოდ ანგრევს მის პატარა სენაკს. მან ჭეშმარიტებისაკენ სვლა საკუთარი ნებით შეწყვიტა; ბოლომდე ცოდვაში იძირება და ამით უფალსაც განშორდება.

ანდერსონის პერსონაჟების ცხოვრება ხშირად მასკარადს ემსგავსება. კომერციულმა გარემომ ბევრს იმედის სხივი ჩაუსახა. ამ გარემოში ან წააგებ, ან მოიგებ! წაგებულები უფრო ჭარბობენ მოგებულებს. მისი პერსონაჟები მძიმე რეალობის შედეგად აუტსაიდერები გამხდარან. ბობოქარი ბაზრის კანონების შედეგად მათ სურვილებს ახდენა არ უწყერიათ. თუმცა ისიც ნათელია, რომ უკეთესი ცხოვრებისათვის შინაგანად ისევ იბრძვიან. მაგრამ მათი განწირულობა იმდენად სულისშემძვრელი აღმოჩნდება, რომ მწერალი მათ ძალზე მცირე შანსს უტოვებს! ასეთია კომერციული ბაზრის ლოგიკა. ამ მხრივ საყურადღებოა ანდერსონის ნოველა „კვერცხი“, სადაც ხელმოცარული კაცის ტრაგიკომიკურ ისტორიას ვეცნობით. ნოველას გასდევს ფილოსოფიური ძიებანი, პიროვნების ტრაგიზმი, ქაოსურ სამყაროში თავის გადარჩენის ძლიერი სურვილი, მაგრამ კომერციულ გარემოში ადამიანის ბედი სავალალო და კომიკური ხდება. ამორფული სამყარო არავის ინდობდა!

„ჩემი მოთხრობა უშუალოდ ქათამს როდი ეხება. უფრო დაზუსტებით რომ ვთქვათ, იგი კვერცხზეა აგებული“; „მამაჩემი ჯამბაზის ვნებათა ღელვას აეტანაო“, – გვიყვება შვილი საკუთარ მამაზე. მართლაცდა, გამდიდრების მანიით შეპყრობილი და კომერციულ მოგებაზე გათვლილი მომავალი ილუზიური და ტრაგიკული აღმოჩნდება. ის უჩვეულო ექსპერიმენტი – ბოთლის ყელში კვერცხის გაძრომა, ნაჭუჭის დაუზიანებლად, მხოლოდ ჯამბაზობა და მასხარაობა აღმოჩნდება. ბოლოს ანდერსონის პერსონაჟი ნებაყოფლობით გამოდის უაზრო თამაშიდან, რადგან ხვდება, რომ თავისი „თამაშით“ ვერ გამოაფხიზლებს საზოგადოებას. კვერცხისადმი ფილოსოფიურმა მიდგომამ ის ტრაგიკულ პიროვნებად აქცია. ტექსტში გაიელვებს – „წმინდა ამერიკული ვნება“, „ამერიკული სული“, რომელიც მეტ სიღრმისეულ გააზრებას მოითხოვს. „ამერიკულმა ვნებამ“ დაღუპა ბევრი გამდიდრების მანიით და პატივმოყვარეობის სენით შეპყრობილი ადამიანი.

ტექსტში გამოკვეთილია მთავარი ქრისტიანული სიმბოლო. კვერცხი სამყაროს ცენტრს, მის სუბსტანციას წარმოადგენს, მაგრამ აქამდე მისასვლელი გზა გროტესკული და აფსურდულია. მთავარმა გმირმა ოჯახი თეატრს დაამსგავსა, უფრო ცირკს, სადაც თავს იყრიდნენ მხოლოდ სეირის მაყურებლები.

კომიზმი და გროტესკი იყრის თავს ნოველაში „გროტესკის წიგნი“ (ამ ნოველით იხსნება „უინსბერგი, ოჰაიო“). სამოც წელს გადაცილებული მოხუცი მწერალი თავისი ახირებული სურვილებით ნამდვილი გროტესკული სახეა. ანდერსონმა მას უიშვიათესი გროტესკული ნიღაბი მოარგო. მოხუც მწერალს არ მოსწონდა, რომ მისი ოთახის ფანჯრები მაღლა იყო განლაგებული. მას კი დილით გაღვიძებულს სურდა ხეები დაენახა. ერთ დღეს დურგალი დაიბარა, რომ საწოლი ფანჯრის დონემდე აემაღლებინა. ამის შემდეგ, როდესაც მწერალს ძილი მოუნდებოდა, საწოლთან სკამი უნდა მიედგა....

გროტესკული სიუჟეტია, არა?!

ანდერსონის სათქმელი მხოლოდ ეს როდია!

ნოველაში გაცხადებულია კულტურისა და ხელოვნების კრიზისი. „ადრე სამყარო ახალგაზრდა იყო, ქვეყნად უთვალავი აზრი არსებობდა...“ მოხუცი მწერალი დამორდა „ადრეულ პერიოდს“, რასაც ძლიერ განიცდის. ადრეული ხანა მის ცნობიერებაში ღრმადაა დაღეჭილი. „წარსულს“ მასში ღრმა ფესვები გაუდგამს. ის ვერ ელევა წარსულს, ადრეულ პერიოდს. სამყარო კი მეტისმეტად შეიცვალა! ადამიანები გაუცხოვდნენ! „ღმერთ მოკვდა!“ სამყარო აპოკალიფსურ ზღვარზეა!

ნოველა აფსურდის ელემენტებითაა გაჯერებული. ანდერსონის აზრით, თანამედროვე ადამიანს არ შეუძლია აფსურდული რეალობიდან თავის დაღწევა. მწერალმა ამ ნოველაში ექსცენტრიული პერსონაჟის კარიკატურული დახასიათება მოგვცა. მოხუცი მწერლის მთელი ცხოვრება ირონიულია. ის კრებითი სახეა, ტრაგიკული და მიტოვებული, რომელიც შეგნებულად გაექცა რეალობას და გროტესკად იქცა.

მკითხველი გრძნობს, რომ ყოველივე ეს ტრანსცენდენტალური რეალობაა; ანდერსონისეული მწარე რეალობა და სარკაზმია, საიდანაც ადამიანებს თავის დაღწევა უჭირთ.

ზიგმუნდ ფროიდის თეორიის კონცეპტი გამოკვეთილია ნოველაში „ტენდი.“ როგორც ცნობილია, ფროიდი არაცნობიერ ფსიქიკურ პროცესებს დიდ ადგილს უთმობს თავის თეორიულ შრომებში. ამავე დროს, მწერალი აქ კონტამინაციის ხერხს მიმართავს. თხრობისას აქ ორზე მეტი ამბავია გაერთიანებული. ტექსტში მწერლის პოზიცია უკიდურესად შენიღბულია. მოქმედება უინსბერგში ხდება. აქაც ფიგურირებს ჯორჯ უილიარდი – ავტორის სახე-ნიღაბი.

ნოველას არ აქვს მარტივი სიუჟეტი. ახალგაზრდა მდიდარი ვაჭრის შვილი ხმაურიან ქალაქს გამოქცეული სამკურნალოდ სოფელში ჩამოდის და უღრმავდება თავის ქვეცნობიერ სახიფათო შიშებს. ლოთობამ და მარტობამ ის სასოწარკვეთილებამდე მიიყვანა. ლოთობა – გაქცევაა, პროტესტია საზოგადოების წინააღმდეგ მიმართული. ქალაქს გამოქცეული კაცი სოფლურ გარემოში ცდილობს თავი უსაფრთხოდ იგრძნოს, მაგრამ ამაოდ. უსაქმურობისაგან უფრო მეტს ლოთობდა. მდიდარი ვაჭრის შვილი უნუგემო მარტობის ბინადარი გამხდარა. ლოთობამ და მარტობამ მოცელა, ცხოვრებისგან გარიყა. მასაც ვერ გაუგეს, როგორც ენოქ რობინსონს. რა არის ამის მიზეზი? მისი სულიერი შფოთვის სათავე სად უნდა ვეძიოთ?

სოფელი – პირველქმნილ გარემოში დაბრუნებაა. ახალგაზრდა ჭაბუკი შეგნებულად განუდგება ცივილიზირებულ სამყაროს, რადგან იცის, რომ პირველქმნილი უმანკოების დაბრუნება მხოლოდ ამ გარემოშია შესაძლებელი. ჭაბუკი გვანდობს თავისი სულის ვარაშ: „ერთ დროს ნამდვილი მეოცნებე ვიყავი და ჩემი სხეული ჯერ კიდევ არ იყო გახრწნილი“. ჭაბუკის „წინასწარმეტყველებაში“ მეტაფორული აზროვნება იკვეთება. მან „ცოდვა“ შეიმეცნა და სურს დაიბრუნოს პირველქმნილი უმანკოება, რომელიც მასში მთლიანად წაშლილი არაა.

მთელი ნოველის მანძილზე მარტოსული ჭაბუკი დაკარგული სულიერი საწყისების ძიებაშია.

ჭაბუკის შფოთვები, მოჭარბებული ემოციები, ფსიქიკური სტრესის შედეგია (ის ხომ ლოთობის გამო გამოექცა ქალაქს). ის კრიტიკულ მდგომარეობაშია. მისი ქვეცნობიერი ვერ აკონტროლებს მის განცდებს, მოჭარბებულ ემოციებს, სურვილებს. მისი ინტიმური ველი მთლიანად დარღვეულია. მასში უფრო და უფრო იზრდება დამაბულობის შეგრძნება. ეს ჩანს მისი „მონოლოგიდან“. მისი შინაგანი შფოთვები მის ცნობიერებაშია დალექილი.

ჭაბუკი ცდილობს ჩაახშოს თავისი ქვეცნობიერი სურვილები, მაგრამ ამაოდ. მისი წუხილი პიროვნულს აღემატება. სიყვარული ვერ უპოვია, დარდი და კაემანი მოძალეობია. ის გადარჩენისათვის იბრძვის; სიყვარული მისთვის უმთავრესია, ამიტომაც აღსარებასავით გვანდობს: „მარტო ლოთობით არ ვარ შეპყრობილი. სხვა რაღაც მაწუხებს. მე მიჯნური ვარ. მაგრამ სატრფოსთვის ვერ მიმიგნია ჯერაც. ეს უბრალო საქმე როდია. თუკი გესმით რას ნიშნავს. ეს მე დამღუპავს, გამანადგურებს! ეს ყველას არ ესმის!“ (ანდერსონი, 1968:165).

ნოველაში „მარტოობა“ ენოქ რობინსონი „უთვისებო კაცია“. მისი ადგილი თანამედროვე საზოგადოებაში არაა. ის განწირული, გარიყული და მიუსაფარი არსებაა. მისი უწვრთნელი სული ეპოქის სიმახინჯეს ეწირება. ამავე დროს, ცისფერთვალება ოჰაიოელი ენოქი ნამდვილი ეგოისტი, პატივმოყვარე და ნარცისი იყო. ის საკუთარი ფანტაზიით შექმნილ სამყაროში ცხოვრობდა და იქედან იჭვრიტებოდა. ენოქს სარეკლამო კანტორაში მუშაობით გაჰქონდა თავი და კმაყოფილი იყო თავისი ერთფეროვანი ცხოვრებით. შეშლილი მოხუცის სევდიანი ამბავი მძიმე მოსასმენია მკითხველისათვის.

ნოველაში კულტურისა და ხელოვნების კრიზისი გამოკვეთილი. ენოქ რობინსონი თანამედროვე კულტურის სახეა, რომელმაც დეგრადაცია განიცადა. ის გროტესკული და კარიკატურული პერსონაა. მწერალი დასძენს: „ცხოვრებაში არაფერმა გაუმართლაო ენოქს“. ცხადია, ენოქი უნიადაგო და ხელმოცარული ესთეტია. ზედმეტად მეოცნებე და ლირიკული. მისი დაუმთავრებელი ნახატები, რომელიც კედელზე ეკიდა, მეტყველებდა ენოქ რობინსონის უნებისყოფაზე, რწმენის ნაკლებობაზე. თუმცა საკმაოდ კარგად ხატავდა, გონების სიღრმეში ბევრი სათუთი აზრიც ჰქონდა, მაგრამ ბავშვივით გულუბრყვილო იყო და ეს უშლიდა ხელს. „ბავშვობას ვეღარ გადააბიჯა და, რასაკვირველია, ადამიანებს მისი არ ესმოდათ“, – გვეუბნება მწერალი. ქალაქის მცხოვრებლებს კარგად ახსოვდათ მშვიდი და მოღიმარი ყმაწვილი, მისი უცნაური ქცევები. შუა გზაზე იცოდა სიარული და ზოგჯერ თან წიგნსაც კითხულობდა. მეეტლეები უყვიროდნენ და აგინებდნენ, ვიდრე გონს არ მოვიდოდა და გზიდან არ გადავიდოდა. მთელი მისი ცხოვრება ტრაგი–კომიკური იყო.

იქნებ ოჯახმა, საზოგადოებამ ხელი ჰკრა? ერთგან ვკითხულობთ: „რასაკვირველია, ადამიანებს მისი არ ესმოდათ.“ იქნებ ეს გაუცხოება, გარიყულობა, სამყაროდან გაქცევა საზოგადოების ბრალია! მაგრამ ენოქ რობინსონს ამ საზოგადოებასთან დაპირისპირების უნარი დაქვეითებული ჰქონდა, ამიტომაც როგორც ხელოვანი და პიროვნება, მარცხდება.

ყურადღებას იპყრობს შ.ანდერსონის მცირე ესე „თესლი“, რომლის ლირიკული გმირი გვანდობს: „მე კი ადამიანთა ცხოვრებაში ვიჭრებოდი. ქალსა და კაცს კანქვეშ ვუძვრებოდიო.“ ასე იყო ანდერსონიც! ადამიანთა ცხოვრებაში ღრმად იჭრებოდა. სწავლობდა მათ ფსიქოლოგიას, შინაგან სამყაროს, სურვილებს. ამ ლირიკული გმირის მსგავსად, ანდერსონის პერსონაჟები გროტესკული სახეები არიან. მათ უკლებლივ ადამიანური რესურსების ნაკლებობა აღეღვებთ. ცხოვრებისგან გამოფიტული ადამიანები ითხოვენ უმთავრესს – სიყვარულს, მაგრამ სიყვარულისათვის ადამიანებს დრო არ რჩებათ.

ამრიგად, შერვუდ ანდერსონი გროტესკული სახეებისა და ნიღბების უბადლო ოსტატია. მისი გროტესკული პერსონაჟები გვიყვებიან შემზარავ სინამდვილეზე. მათ არათუ აწმყო, მომავალიც არ გააჩნიათ. მწერალი ცდილობს ადამიანის ფსიქიკის ღრმა შრეებში შეღწევას, რათა თავისი გროტესკული პერსონაჟების შინაგანი სამყარო გაგვაცნოს. სიმახვილით, სიღრმით, სიმბოლოებითა და მეტაფორებით გამოირჩევა მწერლის ნოველები. დიდია მისი ნოველების ზემოქმედების საიდუმლოება. ცხადია, ანდერსონის პერსონაჟები არ არიან სქემატური და ხელოვნური. ისინი რეალობას ქმნიან. იქნებ, ამ პერსონაჟთაგან რომელიმე ავტორის ალტერ ეგო იყო და ასე ცდილობდა მწერალი სამხეოზე გამოიტანოს თავისი სულის სატკივარი. რაც მთავარია, ანდერსონმა თავისი ნოველებით მოდერნისტულ ლიტერატურას ერთგვარი წინაპირობები შეუქმნა.

ასეთია ჩვენ მიერ დანახული შერვუდ ანდერსონი და მისი ნოველების კომპოზიცია, მხატვრულ-ესთეტიკური ღირებულება, კულტურული პარადიგმა, მეტაფორული აზროვნება.

ლიტერატურა:

1. ამერიკული ნოველა, (1968), ორ ტომად. ტ.2. შემდგენელი ც.თოფურიძე. გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“, თბილისი.
2. ანდერსონი შ., (2015), უინსბერგი, ოჰაიო. თარგმანი გ.სართანასი. გამომცემლობა „უნივერსალი“, თბილისი.
3. ანდერსონი შ., (2011), სიკვდილი ტყეში. თარგმანი მ. ცერცვაძის. ჟურნ. „ლიტერატურული პალიტრა“. N10.
4. ლამანი ჰ.მ., (2008), ზიგმუნდ ფროიდი. თარგმანი მ.სათიანის, გამომცემლობა „პეგასი“, თბილისი.
5. ჭკადუა ვ., (1972), შერვუდ ანდერსონი. გამომცემლობა „განათლება“. თბილისი.
6. ჰემინგუეი ე., (1996), განუყრელი დღესასწაული. თარგმანი ვ. ჭელიძის. გამომცემლობა „საქართველო“, თბილისი.
7. Townsend Kim, (1987), Sherwood Anderson, A Biography. Boston.

GROTESQUE FACES AND MASKS OF SHERWOOD ANDERSON'S CHARACTERS

Tsurtsunia Koba

Sokhumi State University

Abstract

The purpose of the presented publication is critical analysis, interpretation and connotative searches of the novels of a great American writer Sherwood Anderson. From this point of view, the work discusses Anderson's short, plotless novels and their composition. Writer's writing style, environment, criticism of the era, crisis of culture and art, philosophical and psychological topics are shown as well. The architectonics of Sh. Anderson's novels is solid, concise and capacious. They contain the most important fragments of human existence, sometimes the entire history.

Sh. Anderson comprehends present time, difficult existential environment with all intensity. Anderson's protagonist characters compete with time, era, degraded system and authoritarian regime. They are characters out of the time stream. The writer's tragic faces and masks create the reality of the era.

Capitalist values and worldview destroy and enslave people with high ideal principles and values. Anderson's characters are victims of violence, harsh realities of capitalism, and pressures of society. They are most worried about the scarcity of human resources and the lack of humanity. A complete disaster of Anderson's characters is caused due to idleness and loneliness. The characters, who are broken from life, talk to us about the unbearable reality. All these are convulsions of an intolerant epoch.

Discursive thinking, connotative searches, interpretation, meditations, multi-dimensionality of thought, critical analysis, judgment, confrontation, understanding of metaphors and symbols, methodological searches follow the presented texts.

Key words: American novel, grotesque, sarcasm, lapidary, cognitive, contamination, Sherwood Anderson.

ვიზუალური პროგრამირება - SCRATCH ტექნოლოგია

ზაქარიაშვილი მარიამ

სსიპ იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის
სახელმწიფო უნივერსიტეტი

DOI: <https://doi.org/10.52340/tuw.2022.01.35.20>

აბსტრაქტი. ზოგადსაგანმანათლებლო სწავლების სასკოლო საფეხურზე განსაკუთრებით აქტუალური გახდა მოსწავლეთა მიერ კომპიუტერული ტექნოლოგიების შემოქმედებით გამოყენების უნარ-ჩვევების დაუფლება, ტექნოლოგიური პროდუქტის შექმნა, პრაქტიკული რეალიზება, ინტეგრაცია სხვადასხვა საგნობრივ სფეროებში. რაც ეროვნული სასწავლო გეგმის მიხედვით, სწავლების დაწყებით საფეხურზე (II-VI კლასები) ძირითადად სამი მიმართულებით მოიაზრება: კომპიუტერული ტექნოლოგიები; ინფორმაციული და საკომუნიკაციო ტექნოლოგიები; ციფრული წიგნიერება.

წინამდებარე ნაშრომში წარმოდგენილი სასწავლო კვლევითი პროექტის მოდელი „Scratch Jumping Game Development“ განეკუთვნება კომპიუტერული ტექნოლოგიების მიმართულებას და გულისხმობს ალგორითმული აზროვნების ჩამოყალიბებას, ალგორითმის შესაბამისი ბლოკური ვიზუალური პროგრამული კოდის აგების დაუფლებას.

ნაშრომში დეტალურადაა აღწერილი პროექტის მოდელი: მიზანი; ამოცანები; სასწავლო პროცესში დანერგვის მეთოდოლოგია; კრიტერიუმები; მოსწავლეთა ვალდებულებები პროექტის მიმდინარეობისა და დასრულებისას; სადისკუსიო და საკვანძო კითხვები. წარმოდგენილია პროექტის განხორციელების ეტაპები და შესაბამისი აქტივობები: 1) ვეცნობით Scratch-ის გარემოს; 2) შეხვედრა Scratch-თან; 3) „Jumping Game“ მოდელის აგება; 4) Scratch Jumping Game პროექტების პრეზენტაცია/თამაშების პილოტირება.

ნაშრომში წარმოდგენილ სანიმუშო რესურსებს თან ახლავს Scratch.mit.edu ონლაინ პორტალზე გაზიარების ბმულები, რაც საშუალებას იძლევა პრაქტიკულად მოხდეს როგორც მასწავლებლის, ასევე მოსწავლეთა საპრეზენტაციო ნამუშევრების გაცნობა, ინტერაქტიური ჩართულობა.

ნაშრომს დართული აქვს პროექტის ფარგლებში ჩატარებული კვლევის, დაკვირვების, მოსწავლეთა ინტერვიუების შედეგად მიღებული დასკვნები, რაც ადასტურებს პროექტის წარმატებულობას, ვიზუალური პროგრამირების შესწავლის აქტუალობას.

საკვანძო სიტყვები: ალგორითმი; პროგრამული კოდი; პროგრამული ენა; ვიზუალური პროგრამირება; Scratch Jumping Game.

შესავალი

ზოგადსაგანმანათლებლო სასკოლო დაწესებულებებში, ეროვნული სასწავლო გეგმის თანახმად, კომპიუტერული ტექნოლოგიების სწავლება, როგორც დამოუკიდებელი დისციპლინა, 2021-2022 სასწავლო წლებიდან არა მხოლოდ V-VI კლასებში მიმდინარეობს, არამედ უკვე იწვევს მეორე, მესამე და მეოთხე კლასებში (ჩხენკელი მ., „ეროვნული სასწავლო გეგმის დამტკიცების შესახებ“) (<https://school.emis.ge>).

სტანდარტის შედეგები დაჯგუფებულია სამ მიმართულებაზე:

- **კომპიუტერული ტექნოლოგიები** - გულისხმობს კომპიუტერული მოქყობილობის ფუნქციონირების პრინციპების გაცნობიერებას და ალგორითმული აზროვნების ჩამოყალიბებას;

- **ინფორმაციული და საკომუნიკაციო ტექნოლოგიები** - გულისხმობს კომპიუტერული პროგრამების მიზნობრივ გამოყენებას

- **ციფრული წიგნიერება** - გულისხმობს კომუნიკაციას ციფრულ სივრცეში. ამავე დროს საკუთარი და სხვისი უფლებების დაცვა;

განსაკუთრებული ყურადღება გამახვილებული კომპიუტერული ტექნოლოგიების მიმართულებიდან **ალგორითმის შემუშავებასა და პროგრამული კოდის გამოყენებით პროგრამის შექმნაზე**, რაც დაფუძნებულია თანამედროვე ვიზუალური პროგრამირების ონლაინ პლატფორმების გამოყენებაზე.

ჩავთვალო, რომ აღნიშნული მიმართულება ძალიან საინტერესოა, აქტუალურია. კვლევისათვის ამჯერად, შევარჩიე [Scratch.mit.edu](https://scratch.mit.edu) ვიზუალური პროგრამირების ონლაინ პლატფორმა. დაინტერესება გააძლიერა იმ ფაქტმა, რომ 2022 წლის 20 მაისს მსოფლიო ონლაინ სივრცეში აღინიშნებოდა [Scratch.mit.edu](https://scratch.mit.edu) 15 წლის დაბადების დღე.

კვლევა განვახორციელე თელავის მეხუთე საჯარო სკოლის VI კლასი მოსწავლეებთან 2022 წლის გაზაფხულზე (აპრილი-მაისი).

ამგვარად, ნაშრომის მიზანია გაგაცნოთ [Scratch.mit.edu](https://scratch.mit.edu) ვიზუალური პროგრამირების ონლაინ პლატფორმის ძირითადი თეორიული და ტექნოლოგიური ასპექტები. ჩემ მიერ პედაგოგიურ პრაქტიკაში განხორციელებული „Scratch Jumping Game Development“ სასწავლო კვლევითი პროექტის შედეგები, პრაქტიკული გამოცდილება.

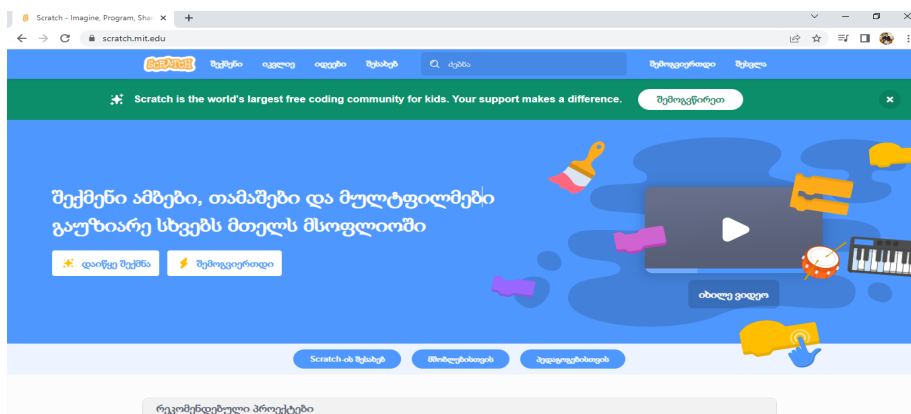
შინაარსი

- **Scratch - ის შესახებ**

Scratch არის ვიზუალური პროგრამული ენა დამწყებთათვის, რომელიც შეიმუშავეს მსოფლიოს გამოჩენილმა ექსპერტებმა იმისათვის, რომ პროგრამირების დაწყება გაცილებით ადვილი იყოს. Scratch-ის პროგრამა შეიძლება იყოს დესკტოპის აპლიკაცია და ონლაინ პროგრამაც.

Scratch წარმოდგენილია ვიზუალური პროგრამირების <https://scratch.mit.edu/about> ონლაინ პლატფორმაზე. Scratch-ი MIT Media Lab-ის Lifelong Kindergarten ჯგუფის პროექტია. ის უფასოდ ვრცელდება.

Scratch-ის მეშვეობით შესაძლებელია შექმნათ საკუთარი ინტერაქტიური ამბები, თამაშები და მულტფილმები, შემდეგ კი გაუზიაროთ თქვენი შემოქმედება ონლაინ-საზოგადოების სხვა წევრებს. Scratch-ი ეხმარება ახალგაზრდებს იაზროვნონ შემოქმედებითად, იმსჯელონ სისტემურად და იმუშაონ გუნდურად - ეს აუცილებელი უნარ-ჩვევებია 21-ე საუკუნეში საარსებოდ.

გთავაზობთ ეკრანულ კადრებს scratch-ის შესახებ <https://scratch.mit.edu/about> საიტიდან.

ვინ იყენებს Scratch-ს? Scratch-ი სკოლებში Scratch-ი მსოფლიოს გარშემო

ვინ იყენებს Scratch-ს?

Scratch-ი განკუთვნილია 8-დან 16 წლამდე ასაკის ბავშვებისთვის, მაგრამ გამოიყენება ყველა ასაკის ადამიანთა მიერ. მილიონობით ადამიანი ქმნის Scratch-ის პროექტებს მრავალრიცხოვან განსხვავებულ პირობებში, მათ შორის შინ, სკოლებში, მუზეუმებში, ბიბლიოთეკებსა და საზოგადოებრივ ცენტრებში.

Scratch-ი სკოლებში

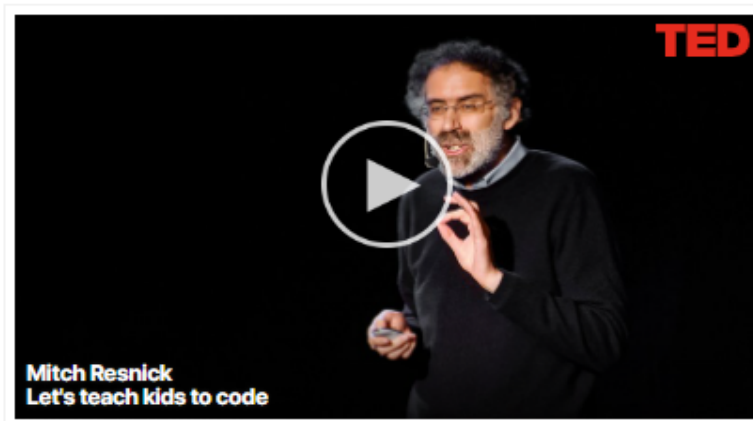
სტუდენტები სწავლობენ Scratch-ით ყველა დონეზე (დაწყებითი სკოლიდან კოლეჯამდე) და სხვადასხვა დისციპლინებში (როგორცაა მათემატიკა, კომპიუტერული მეცნიერება, ენის ხელოვნება, სოციალური კვლევები). მასწავლებლის რესურსები ხელმისაწვდომია [Scratch For Educators](#) გვერდზე

მსოფლიოს გარშემო

العربية	Հայերեն	Latviešu	Sepedi
אזרחי	Тоҷикӣ	Lietuvių	Setswana
Azeri	Hrvatski	Magyar	Suomi
Беларуская	isiZulu	Māori	Svenska
Български	Íslenska	Монгол хэл	Tiếng Việt
Català	Italiano	Nederlands	Türkçe
Česky	Kichwa	日本語	Українська
Dansk	Kiswahili	한국어	繁體中文
Español	Kreyòl	မြန်မာ	繁體中文

Scratch გამოიყენება 200-ზე მეტ სხვადასხვა ქვეყანაში და ტერიტორიაზე და ხელმისაწვდომია 70-ზე მეტ ენაზე. ენების შესაცვლელად დააჭირეთ მწიფს გვერდის ზოლოში ან პროექტის რედაქტორში დააწკაპუნეთ გლობუსზე გვერდის ზედა ნაწილში. თარგმანის დასამატებლად ან გასაუზიარებლად იხილეთ თარგმანის გვერდი.

ისწავლე, რომ აპროგრამო და აპროგრამე, რომ ისწავლო

კომპიუტერული პროგრამების შექმნის უნარი დღევანდელი საზოგადოებისათვის განათლების მნიშვნელოვან ნაწილის წარმოადგენს. როდესაც ადამიანები სწავლობენ პროგრამირებას Scratch-ის მეშვეობით, ისინი პრობლემების გადაჭრის, პროექტების შექმნისა და იდეებით ურთიერთგაცვლის მნიშვნელოვან სტრატეგიებს ითვისებენ.

საინტერესოა სქრეჩის შემქმნელი ძირითადი მამამთავრის Mitch Resnick -ის შეფასება:

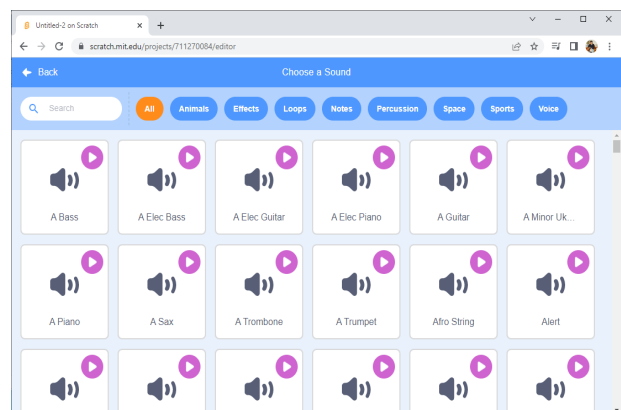
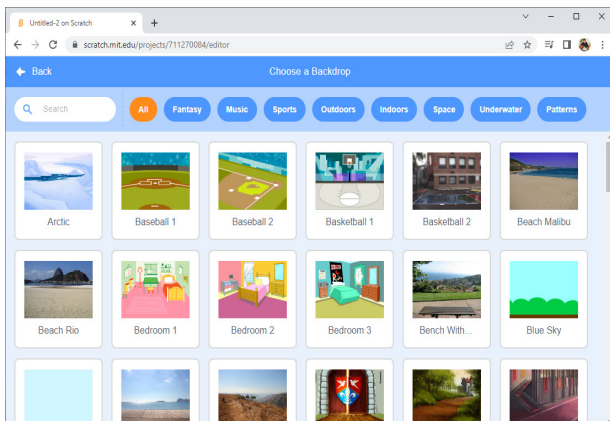
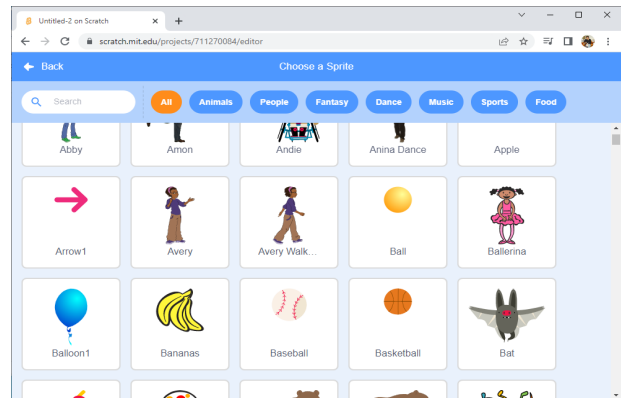
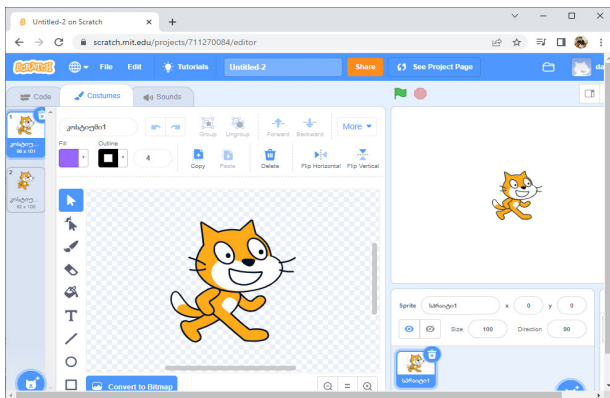
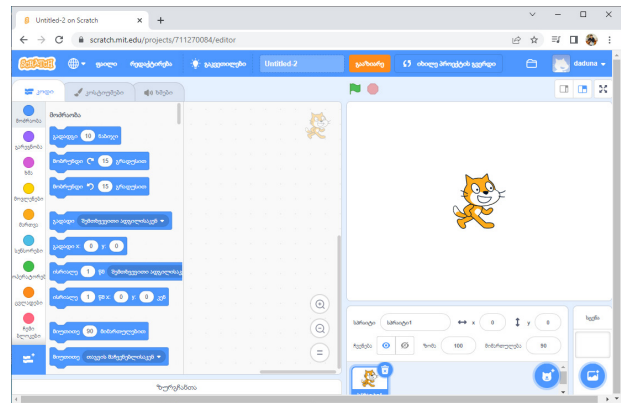
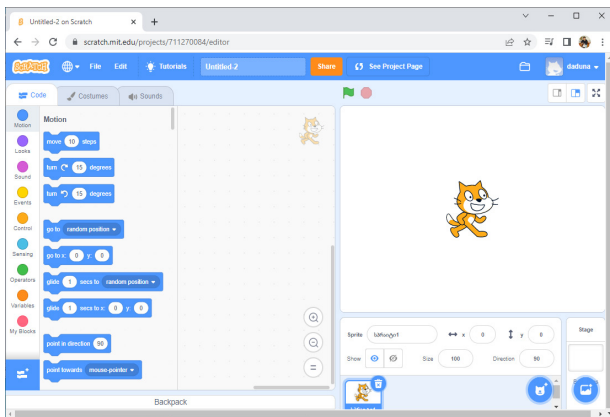
„კომპიუტერული პროგრამების შექმნის უნარი დღევანდელი საზოგადოებისათვის განათლების მნიშვნელოვან ნაწილის წარმოადგენს. როდესაც ადამიანები სწავლობენ პროგრამირებას Scratch-ის მეშვეობით, ისინი პრობლემების გადაჭრის, პროექტების შექმნისა და იდეებით ურთიერთგაცვლის მნიშვნელოვან სტრატეგიებს ითვისებენ“

- **Scratch ინტერფეისის ძირითადი ფუნქციონალური კადრები**

წარმოგიდგენთ Scratch-ის სამუშაო ინტერფეისის ძირითად ფუნქციონალურ კადრებს:

- » პროექტის სამუშაო დაფა, რომლის მარცხენა ნაწილში განთავსებულია სამართავი ინსტრუმენტები პროგრამული კოდის ასაგებად: მოძრაობა; გარეგნობა; ხმა; მოვლენები; მართვა; სენსორები; ოპერატორები; ცვლადები; ჩემი ბლოკები (Motion; Looks; Sound; Events; Control; Sensing; Operators; Variables; My Blocks).
- » მარჯვენა ზედა ნაწილში განთავსებული ვიზუალიზაციის ფანჯარა, სადაც ხდება შედეგების წარმოდგენა;
- » მარჯვენა ქვედა კუთხეში განთავსებული დამატებითი ინსტრუმენტები სპრაიტების, სახატავი დაფის, ფონების, მუსიკალური თანხლების შემოტანისათვის;
- » სამუშაო დაფის ცენტრალურ ნაწილში ხდება პროგრამული კოდის განთავსება.

შენიშვნა: მომხმარებლის სურვილის შესაბამისად შესაძლოა ინტერფეისი იყოს ინგლისურ ან ქართულ ენაზე: (<https://scratch.mit.edu/projects/editor/?tutorial=getStarted>)

- **სასწავლო კვლევითი პროექტის მოდელი „Scratch Jumping Game Development“**

პროექტი განხორციელდა : თელავის V საჯარო სკოლის VI კლასში

პროექტის ხანგრძლივობა : 13 აკადემიური საათი. აპრილი-მაისი

პროექტის თემატიკა: ალგორითმი; პროგრამული კოდი; პროგრამული ენა

პროექტის მიზანი: ვიზუალური პროგრამირების <https://scratch.mit.edu/> ონლაინ გარემოში წინასწარ შემუშავებული ალგორითმის მიხედვით Scratch პროგრამის შექმნა Jumping Game მოდელის აგების მიზნით.

ძირითადი ამოცანები: ობიექტების შეჯახების დაფიქსირება და რეაგირება; ჩადგმული პირობითი ოპერატორები; ჩადგმული ციკლები; არითმეტიკული ოპერატორები; ლოგიკური ოპერატორები; ცვლადები; მოვლენებზე რეაგირება; მოვლენების დაფიქსირება და მათზე რეაგირება (მაგ., mouse clicked, key pressed და ა.შ.); კონტინერები და კოლექციები; პარალელური პროგრამირება.

Scratch კვლევითი პროექტის დანერგვის მეთოდოლოგია სასწავლო პროცესში

მოსწავლეებს დაევალებათ ვიზუალური პროგრამირების <https://scratch.mit.edu/> ონლაინ გარემოში წინასწარ შემუშავებული ალგორითმის მიხედვით Jumping Game თამაშების შექმნა (თამაშის აგება წინააღმდეგობის გადალახვაზე), შექმნილი თამაშების გაცნობა და პილოტირების შეთავაზება თავიანთი თანატოლებისათვის.

განისაზღვრა აგებული თამაშის მიმართ მოთხოვნა: პილოტირების დროს მოთამაშეებს არ უნდა შეექნათ პრობლემა და თამაში დაასრულონ ბაგების გარეშე.

Scratch კვლევითი პროექტის დანერგვის კრიტერიუმები სასწავლო პროცესში

- **მოსწავლის ვალდებულებები თამაშის აგების პროცესში:**
 - » თქვენ უნდა შექმნათ Jumping Game (თამაში წინააღმდეგობის გადალახვაზე) მოდელის თამაშების ნიმუშები ვიზუალური პროგრამირების <https://scratch.mit.edu/> ონლაინ გარემოში, თქვენ მიერ წინასწარ შემუშავებული ალგორითმის მიხედვით.
 - » ნამუშევარი უნდა შეასრულოთ თქვენ მიერ შერჩეული სპრაიტების, ფონების, ხმოვანი სიგნალების, წარმატებულობისა და წარუმატებლობის შესახებ შეტყობინების გადაცემის კოდის გამოყენებით. წინააღმდეგობის სპრაიტების კოსტუმები სახატავი დაფის დახმარებით უნდა იყოს დუბლირებული და გარდაქმნილი; ან სპრაიტის არსებული კოსტუმების სხვადასხვა ფორმები იყოს გამოყენებული; რათა მთავარ სპრაიტთან მორიგი დაჯახებისას სპრაიტმა შეიცვალოს კოსტუმის ფორმა.
 - » ნამუშევარში გამოყენებულ უნდა იყოს მოქმედების განმეორებადობა/მუდმივობა(ციკლი) ქულებისა და დროის ასათვლელად; ასევე ქულების და დროის მთვლელის ცვლადები, რაც აისახება პირობით ბლოკში ლოგიკური ოპერატორების გათვალისწინებით (AND; OR) ან მხოლოდ თითოეული მთვლელის მიხედვით;
 - » თამაშის მსვლელობას უნდა ახლდეს სპრაიტების, წინააღმდეგობებთან დაჯახების შესაბამისი ხმოვანი შეტყობინებები, ფონური მელოდია თამაშის მიმზიდველობისათვის.
 - » დასრულებულ ნამუშევარს ინსტრუქციების ველში უნდა დაურთათ თამაშის განხორციელების ალგორითმი მოთამაშისათვის [Scratch.mit.edu](https://scratch.mit.edu/) თქვენი ანგარიშის გარემოში, რაც ნიშნავს აღწეროთ თამაშის ალგორითმი. მოთამაშეს გააცნოთ თამაშის მიზანი, როგორ ითამაშოს თქვენ მიერ შექმნილი თამაში. ინსტრუქციების ველში აუცილებლად მიუთითეთ თქვენი გვარი და სახელი; სკოლა; კლასი; თამაშის შექმნის თარიღი; ასევე გაზიარების ბმული;

» დასრულებული ნამუშევრის ბმული უნდა გაუზიაროთ მასწავლებელს Teams – ის თქვენი ჯგუფის მთავარ გვერდზე.

● **მოსწავლის ვალდებულებები დასრულებული თამაშის წარმოდგენის პროცესში, რომელშიც ნათლად უნდა ჩანდეს:**

» რატომ აირჩია დავალების გადასაწყვეტად წარმოდგენილი ალგორითმი?

» როგორ მოახდინა შემუშავებული ალგორითმის პროგრამული კოდით გამოსახვა?

» რა დატვირთვა აქვს პერსონაჟისთვის პარალელურ პროგრამირებას?

» როგორ მოახდინა შემუშავებული ალგორითმის ნაბიჯების შესაბამისობა პროგრამულ კოდთან?

» როგორ მოახდინა პროგრამული კოდის ოპტიმიზაცია და რა შეიცვალა ოპტიმიზაციის შემდეგ?

» როგორ დატესტა ალგორითმის გამართულობა და როგორ ახდენდა დებაგინს პროგრამულ კოდში?

» მთავარი საკვანძო კითხვები:

» როგორ აკავშირებს ნაბიჯებს თავის ყოველდღიურობაში საკეთებელ საქმიანობასთან?

» როგორ გაუადვილდება საქმე ნაბიჯების ოპტიმიზაციით?

პროექტის განხორციელების ეტაპები Jumping Game მოდელების აგების მაგალითზე პირველი ეტაპი - (2 აკად.სთ) ვენობით Scratch -ის გარემოს

პროექტის წარდგინება - დავალების პირობის წარდგენა მოსწავლეებთან; gmail.com პირადი ანგარიშის გახსნა. <https://scratch.mit.edu> საიტზე რეგისტრაცია

შემოქმედებითი დავალება - შექმენით Jumping Game თამაშის ალგორითმი. აღწერეთ წერილობით. თამაშის ლოგიკური მოდელი წარმოადგინეთ ფურცელზე.

დისკუსია:

» როგორ ფიქრობთ, რაში გვეხმარება ალგორითმის აგება?

» თქვენი აზრით, რა აუცილებელი კომპონენტების გათვალისწინებაა საჭირო Jumping Game თამაშის ასაგებად?

» საკმარისია თამაშის ასაგებად მხოლოდ ალგორითმის ჩამოყალიბება?

მეორე ეტაპი - (3 აკად.სთ) შეხვედრა Scratch -თან

ვიწყებთ Scratch-ის შესწავლას <https://scratch.mit.edu> - ონლაინ გარემოში სამუშაო პანელის ინტერფეისის გაცნობა; პროექტის შექმნა/შენახვა/ასლის შექმნა/წაშლა/გაზიარება. ხატვის სამუშაო დაფაზე ინსტრუმენტების გამოყენების შესწავლა. კოორდინატთა სისტემის ბადის ვიზუალიზაცია XY ფონის დახმარებით. საკოორდინატო ბადეზე სპრაიტის გადაადგილება-მარტივი ანიმაცია.

შემოქმედებითი დავალება - დახაზეთ ფურცელზე Scratch-ის ანალოგიური XY საკოორდინატო სიბრტყე-ბადე, შეარჩიე მარტივი სპრაიტები, მოათავსე ისინი საკოორდინატო სიბრტყის სხვადასხვა მეოთხედებში. დაახასიათე მათი მდებარეობა სიბრტყეზე XY კოორდინატებით.

დისკუსია:

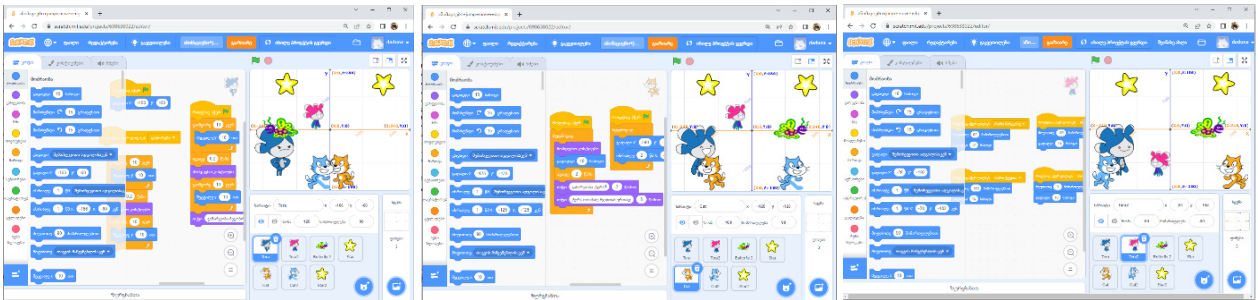
» რას ფიქრობთ რატომ არის საჭირო საკოორდინატო ბადეზე სპრაიტის მოძრაობის, გადაადგილების კოდების განხილვა?

» როგორ ფიქრობთ, რატომ არის საჭირო სახატავი დაფის გამოყენება? სპრაიტების კოსტუმებზე, ფონებზე მუშაობისას?

» როგორ დაუკავშირებდით თქვენი თამაშის ალგორითმს სპრაიტების გადაადგილებას?

თქვენ აზრით, რატომ აზიარებენ შექმნილ პროექტებს?

მასწავლებლის საპრეზენტაციო მოდელები: ანიმაცია საკოორდინატო ბადეზე (jump+move+edge+glide+SAY). იხ.ნამუშევარი ბმულის დახმარებით: <https://scratch.mit.edu/projects/698638022/>

მესამე ეტაპი - (7 აკად.სთ) - „Jumping Game“ მოდელის აგება

ვიწყებთ Scratch Jumping Game აგებას <https://scratch.mit.edu>

მასწავლებლის Jumping Game პროექტის საპრეზენტაციო მოდელები იხილეთ წარმოდგენილი ბმულების დახმარებით

ა) Chick and Eggs - წიწილა და კვერცხები

პროექტის დასახელება: Chik-step11-IF+Score+Timer+Say+Broadcast

<https://scratch.mit.edu/projects/697955456>

ბ) Tera and Grab - ტერა და კიბორჩხალა

პროექტის დასახელება: Project+Tera+Grabe+Jumping+3+Juin+2022

<https://scratch.mit.edu/projects/700363311/>

გ) Duck and Cat - იხვი და კატა

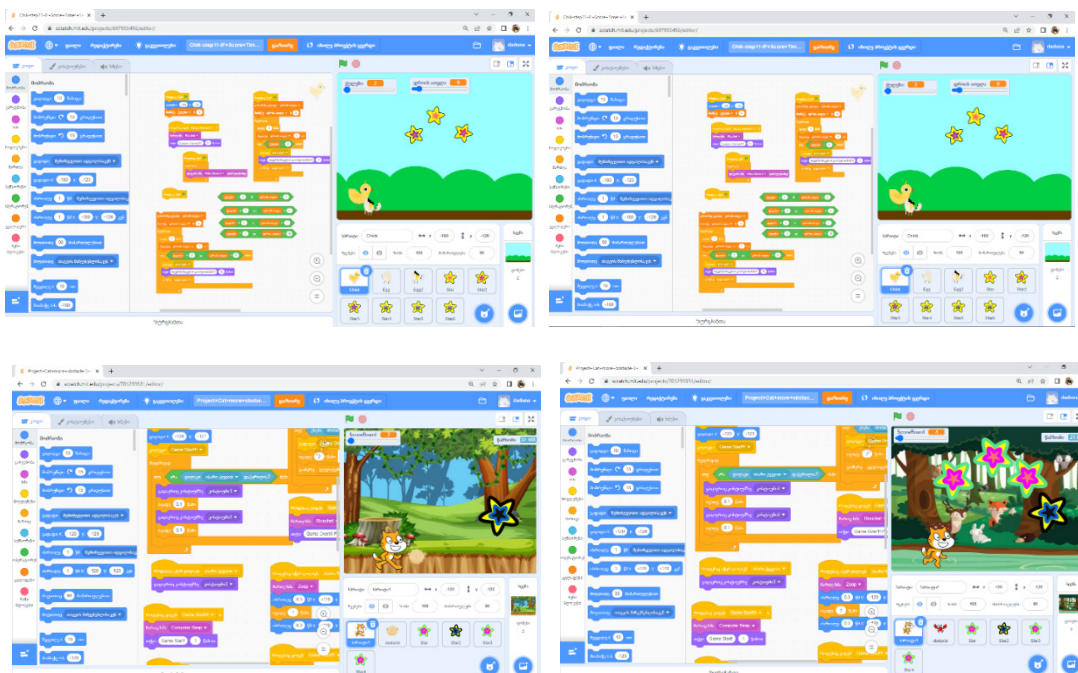
პროექტის დასახელება: Project+jumping+duck+score+timer+3-JUIN+2022

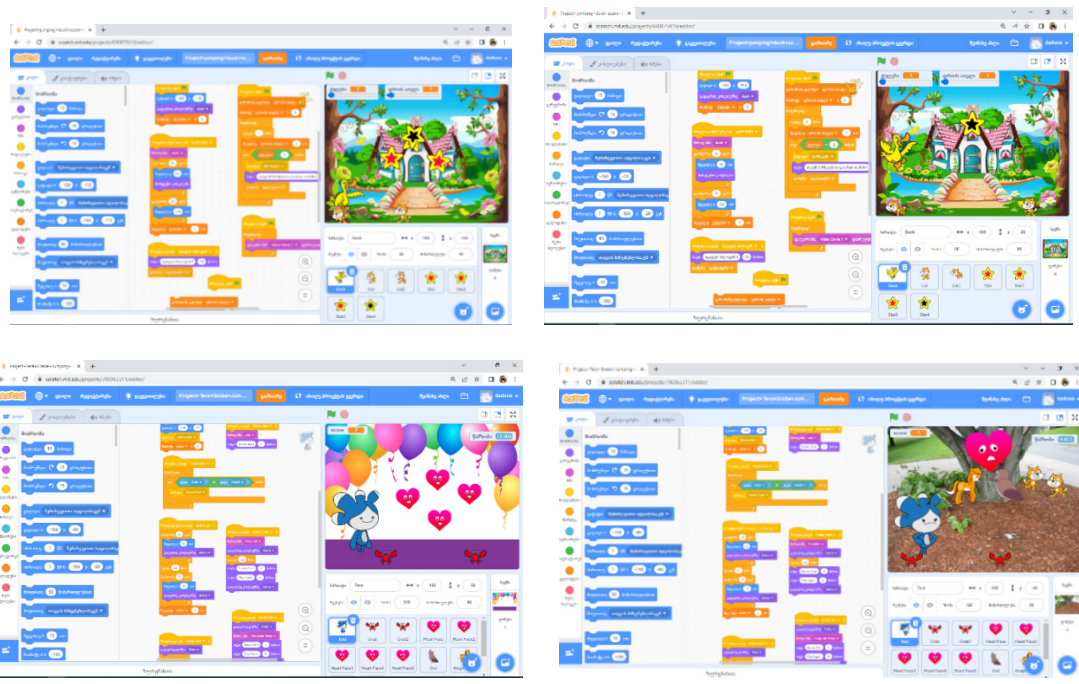
<https://scratch.mit.edu/projects/690875819/>

დ) Cat and more obstacle - კატა და მრავალი სახეობის წინააღმდეგობა

პროექტის დასახელება: Project+Cat+more+obstacle-3+Juin+2022

<https://scratch.mit.edu/projects/701239331/>

თამაშის ალგორითმი

- » წიწილამ უნდა გადალახოს წინააღმდეგობა-კვერცხი. თუ წიწილა დაეჯახება წინააღმდეგობას, თამაში დამთავრდება.
- » წიწილა არ უნდა შეეხოს კვერცხს. თუ წიწილა გადალახავს წინააღმდეგობას და ყოველ გადალახვაზე დააგროვებს წინასწარ განსაზღვრული ქულების რაოდენობას, ან /და ჩაეტევა გარკვეულ დროში, თამაში დამთავრდება წარმატებით.
- » წარუმატებელ და წარმატებულ თამაშის შესახებ გამოიტანება ტექსტური და მუსიკალური შეტყობინებები, წარმატების გამომხატველი ანიმაციები.

თამაშის ასაგებად გამოიყენება პროგრამული კოდები კატეგორიებიდან: Event; Motion; Control; Variables; Looks; Operators; Sound.

მოსწავლეები მასწავლებელთან ერთად ინტერაქტიურ რეჟიმში თანამიმდევრობით ასრულებენ დავალებებს. მასწავლებელი პროექტორით უჩვენებს მათ წინასწარ შესრულებულ დავალებებს, აღწერს როგორ აგებს ბლოკებს თამაშის ალგორითმის შესაბამისად. მოსწავლეები პარალელურად ასრულებენ შესაბამის დავალებებს. თამაშის ბლოკები ნაბიჯ-ნაბიჯ თანდათან მრავლდება და მიდის საბოლოო შედეგამდე

პრაქტიკული მუშაობის საწყისი პირველი ეტაპი

- » Make Your Character Jump -Chik-step1-Make-Jump
<https://scratch.mit.edu/projects/669208178>
- » Make a Moving Obstacle - Chik-step2-moving-obstacle
<https://scratch.mit.edu/projects/669218781>
- » Stop the Game - Chik-step3-stop-Game
<https://scratch.mit.edu/projects/669224808>
- » Add More Obstacles (Hide/Show) - Chik-step4-more-obstacle+hide+show
<https://scratch.mit.edu/projects/669230382>
- » Keep Score - Chik-step5-keep-score+მხოლოდ
<https://scratch.mit.edu/projects/669235770>
- » Timer - Chik-step-6-timer+მხოლოდ

<https://scratch.mit.edu/projects/684807767>

» Sound - Chik-step7-sound

<https://scratch.mit.edu/projects/697954597/>

» **პრაქტიკული მუშაობის გაძლიერებული მეორე ეტაპი:**

» **IF** - პირობითი ოპერატორი + შედარების ოპერატორი

Chik-step8-IF+Score+sound

» <https://scratch.mit.edu/projects/697945002/>

» **IF** - პირობითი ოპერატორი + შედარების ოპერატორი

Chik-step9-IF+Timer+sound

<https://scratch.mit.edu/projects/669315253/>

» **IF** - პირობითი ოპერატორი + ლოგიკური ოპერატორები AND; OR

Chik-step10-Timer-AND+OR-Score+Timer+sound

» <https://scratch.mit.edu/projects/698216876/>

» **broadcast+message + Say** - გადაცემა+შეტყობინება +თქვი

სიტყვიერი განმარტებების გამოტანა, წარმატებასა და წარუმატებლობაზე წარმატების სპრაიტების აქტივაცია შეტყობინების გადაცემით.

Chik-step11-IF+Score+Timer+Say+Broadcast

<https://scratch.mit.edu/projects/697955456/>

შემოქმედებითი დავალება - შექმენით შესრულებული დავალებების დახმარებით თქვენი ალგორითმის, შერჩეული სპრაიტების, ფონების მიხედვით თამაში თითოეული ეტაპის შესაბამისად და წარმოადგინეთ ნაბიჯ-ნაბიჯ მიმდინარე გაკვეთილებზე.

დისკუსია

» რა არის ალგორითმი?

» რა არის პროგრამული ენები?

» რა არის პროგრამული კოდი?

» რა არის არითმეტიკული ოპერატორები?

» რა არის ცვლადები?

» როგორ ხდება მოვლენებზე რეაგირება, მოვლენების დაფიქსირება და მათზე რეაგირება?

» რა არის პირობითი ოპერატორი? ლოგიკური ოპერატორი?

» რა არის ციკლი? რა არის სასრული და უსასრულო ციკლები?

მეოთხე ეტაპი - (1 აკად.სთ) **Scratch Jumping Game პროექტების პრეზენტაცია**

Scratch Jumping Game პროექტების პრეზენტაცია <https://scratch.mit.edu>

მოსწავლეები წარმოადგენენ ინდივიდუალურად შესრულებულ შემოქმედებით პროექტებს <https://scratch.mit.edu> ონლაინ გარემოში.

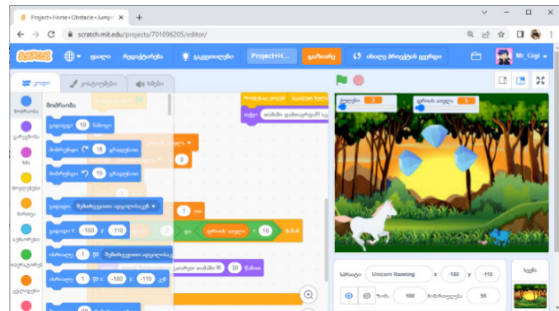
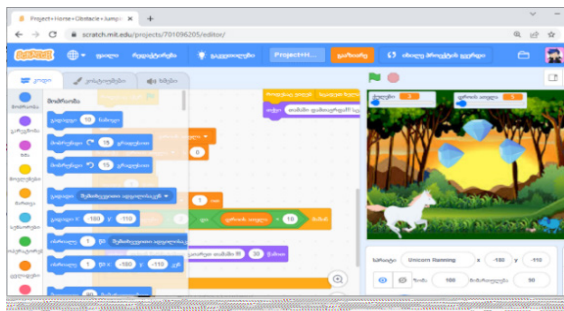
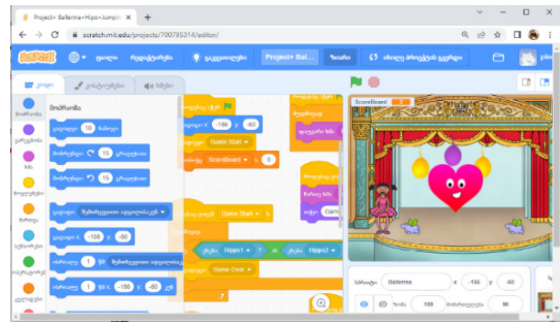
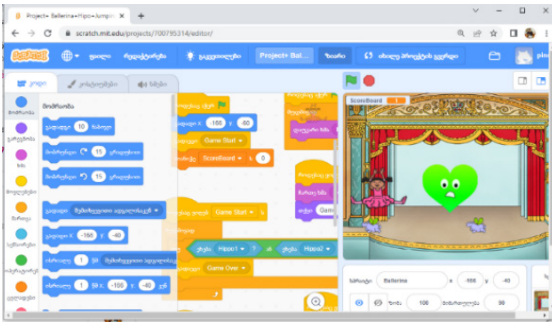
მასწავლებელი ორგანიზებულად წარმართავს მოსწავლეთა ნამუშევრების ვიზუალურად და ვერბალურად წარმოდგენას.

სანიმუშოდ წარმოგიდგინთ მოსწავლეთა მიერ შესრულებული პროექტებიდან რამდენიმე ბმულს და კადრებს.

» Project+ Ballerina+Hipo+Jumping-3-juin-2022

<https://scratch.mit.edu/projects/700795314/>

- » Project+Duck+Cat+Jumping-3-juin-2022
<https://scratch.mit.edu/projects/701084337/>
- » Project+Horse+Obstacle+Jumping+Game-3-juin-2022
<https://scratch.mit.edu/projects/701096205/>

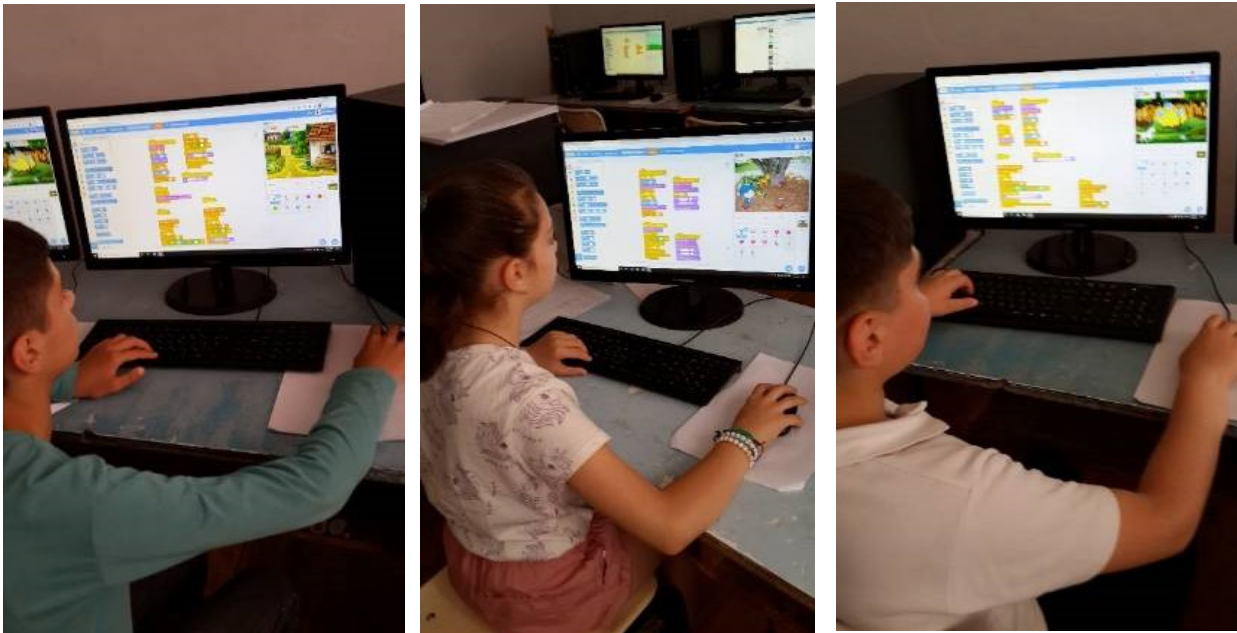

პროექტის დასრულება

დისკუსია

- » რა გაიგეთ ახალი თამაშების აგების შესახებ?
- » შესძელით თუ არა, წარმოედგინათ, როგორ უკავშირდება ალგორითმი და პროგრამა ერთმანეთს?
- » აამოძრავე სპრაიტი?
- » როგორ დაამახსოვრებინე პროგრამას შენთვის სასურველი მონაცემები?
- » შენი აზრით, რა შესაძლებლობას იძლევა ციკლის ოპერატორი, პირობითი ოპერატორი?
- » როგორ გაითვალისწინე თამაშის აგებისას ერთი ან მეტი პირობა?
- » როგორ შექმენი მოვლენები პროგრამაში და როგორ დაგეხმარა თამაშის მსვლელობისას? (შეტყობინებების გადაცემა)
- » როგორ მოახდინე დასრულებული ნამუშევრის ალგორითმის აღწერა და გაზიარება?
- » რა გაგიადვილდათ და რა გაგიჭირდათ?
- » რა იცოდი და რა იყო ახალი?
- » რაში გამოგადგება მიღებული ცოდნა?

თამაშების პილოტირება

მოსწავლეთა მოსაზრებები, ინტერვიურება:

„თამაშების შექმნა ყოველთვის მინდოდა. ვფიქრობდი, რომ სახალისო იქნებოდა, მაგრამ ვფიქრობდი, რომ პროგრამირება რთულია. თავიდან Scratch-იც რთულად მეჩვენებოდა, მაგრამ მას შემდეგ რაც Scratch-თან დავმეგობრდი, შევძელი მარტივი Jumping Game თამაშის აგება. ასევე შევძელი პროექტის მარტივად გააზიარება ონლაინ სივრცეში და ახლა ჩემი მეგობრებიც ნახავენ ჩემ თამაშებს, რაც კიდევ უფრო მომეწონა. Scratch გასაოცარია!“

„მე Scratch უფრო მომწონს, ვიდრე სოციალური ქსელები, როგორცაა Facebook, რადგან Scratch-ში ვქმნით მრავალი სახის საინტერესო თამაშებსა და პროექტებს, რომლებიც სახალისოა სათამაშოდ, შესაძლებელია ონლაინ საზოგადოებისათვის მათი გაზიარება. მე მომწონს რაიმე შემოქმედებითა და ახალზე საუბარი, ვიდრე ინტერნეტით ადამიანებთან დამღლეული საუბარი“.

„მე მომწონს Scratch, ძალიან საინტერესოა. მასწავლებლის დახმარებით კლასში ადვილად ვასრულებ დავალებებს. შემდეგ კი დამოუკიდებლად შემიძლია ავაგო მსგავსი დავალება, ასევე დავამატო განსხვავებული მოქმედებები. მე პატარა და მყავს და სახლში მასაც ვუჩვენებ როგორ ვაგებ თამაშს. შემდეგ კი ერთად ვთამაშობთ. კლასში შესრულებულ დავალებებს მშობლებს ვათვალისწინებ. თამაშებს მეგობრებსაც ვუზიარებ. მინდა უფრო მეტი ბრძანებების გამოყენება ვისწავლო.“

დასკვნა

ნაშრომში სასწავლო კვლევითი პროექტის ფარგლებში “Scratch Jumping Game Development”, შესრულდა ვიზუალური პროგრამირების <https://scratch.mit.edu/> ონლაინ გარემოში, წინასწარ შემუშავებული ალგორითმის მიხედვით მარტივი პროგრამების შექმნა და პრაქტიკული რეალიზება. პროექტი განხორციელდა სწავლების დაწყებით საფეხურზე (კლასი VI), მოსწავლეთა სამიზნე ჯგუფთან 13 აკადემიური საათის განმავლობაში, რაც დაეფუძნა ოთხ ეტაპს: ვეცნობით scratch-ის გარემოს; შეხვედრა Scratch-თან; „Jumping Game“ მოდელის აგება; Scratch Jumping Game პროექტების პრეზენტაცია.

ნაშრომში „Scratch Jumping Game“ სასწავლო პროექტის ფარგლებში ჩატარებული კვლევის, დაკვირვების, ინტერვიუების საფუძველზე დადასტურდა, რომ scratch.mit.edu ვიზუალური პროგრამირების გარემო სახალისო საშუალებაა მოსწავლეებში ალგორითმებისა და პროგრამირების დასაუფლებლად.

Scratch არის ტექნოლოგიური ინსტრუმენტი, რომელიც აღძრავს მოტივაციას და ააქტიურებს მოსწავლეთა სწავლას, ახდენს მათ დაინტერესებას პროგრამირების დასაუფლებლად.

Scratch -ის მდიდარი ტექნოლოგიური შესაძლებლობები მოსწავლეს აძლევს საშუალებას ააგოს არა მხოლოდ Jumping Game მოდელები, არამედ შექმნას ანიმაციური პროდუქტი ნებისმიერ საგნობრივ სფეროში.

პროექტის დასასრულს მონაწილეთა მიერ წარმოდგენილ იქნა Jumping Game პროექტების პრაქტიკული მოდელები, მოხდა თამაშების პილოტირება, რაც დაეფუძნა scratch.mit.edu ვიზუალური პროგრამირების ონლაინ გარემოს თეორიული და ტექნოლოგიური ასპექტების დაუფლებას, ალგორითმებისა და ბლოკური ვიზუალური პროგრამირების ინტეგრაციას.

პროექტის დასრულების შემდეგ მონაწილეები კვლავ ინტერესით აგრძელებენ scratch პროექტების აგებას, რაც ადასტურებს პროექტის წარმატებულობას, ვიზუალური პროგრამირების შესწავლის აუცილებლობასა და აქტუალობას.

გამოყენებული ლიტერატურა და ინტერნეტ წყაროები:

ჩხენკელი მ., (2022, 1 თებერვალი) საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების მინისტრის ბრძანება N24/ნ. 2022 წლის 1 თებერვალი. ქ. თბილისი. „ეროვნული სასწავლო გეგმის დამტკიცების შესახებ“ საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების მინისტრის 2016 წლის 18 მაისის N40/ნ ბრძანებაში ცვლილების შეტანის თაობაზე.

<https://school.emis.ge/> მიმართულება: კომპიუტერული ტექნოლოგიები. კლასი 6. გაკვეთილები Scratch-ის გარემოში მუშაობისათვის.

<https://scratch.mit.edu/about> Scratch-ის შესახებ

<https://scratch.mit.edu/educators#resources> Scratch for Educators

<https://resources.scratch.mit.edu/www/guides/en/EducatorGuidesAll.pdf> რესურსები მასწავლებლებისათვის;

<http://scratched.gse.harvard.edu/guide/CreativeComputingCurriculum> . რესურსები მასწავლებლებისთვის

<https://scratch.mit.edu/starter-projects> სასტარტო პროექტები დამწყებთათვის

<https://scratch.mit.edu/faq> ხშირად დასმული კითხვები Frequently Asked Questions (FAQ)

<https://scratch.mit.edu/projects/editor/?tutorial=all> რესურსები მოსწავლეთათვის

<https://resources.scratch.mit.edu/www/cards/en/scratch-cards-all.pdf> რესურსები მოსწავლეთათვის

<https://scratch.mit.edu/ideas> იდეები: შენ რას შექმნი. რესურსები მოსწავლეთათვის

<https://scratch.mit.edu/explore/projects/all> იკვლიე: პროექტები

<https://scratch.mit.edu/explore/studios/all/> იკვლიე: სტუდიები

<https://scratch.mit.edu/parents/> რესურსები მშობლებისათვის

VISUAL PROGRAMMING - SCRATCH TECHNOLOGY

Zakariashvili Mariam

Telavi State University

Abstract

At the school level of general education, it is now very important for students to master the abilities of creative computer use, technological product building and practical application and integration into various academic areas. The national curriculum states that computer technology, information and communication technology, as well as digital literacy are widely seen as being completed at the elementary level of education (grades II–VI).

The "Scratch Jumping Game Development" educational research project model, which is addressed in this article, relates to the field of computer technology and involves the development of algorithmic thinking, as well as the construction of a block-based visual programming code corresponding to the algorithm.

The article provides a detailed explanation of the project model, its goals, objectives, implementation plans and evaluation criteria. Students' responsibilities during the course and at the end of the project are also outlined. In addition, the stages of project implementation and related activities are described as follows: 1) Getting to know the Scratch environment, 2) Getting acquainted with Scratch, 3) Building a "Jumping Game" model, 4) Scratch Jumping Game projects/piloting. games.

The example resources provided in the article include links to the Scratch.mit.edu online portal, which allow readers to virtually view presentations created by teachers and students and participate in interactive activities.

The article is supplemented with conclusions drawn as a result of observation and research, as well as the results of student surveys conducted within the framework of the project, which testify to the effectiveness of the project and the merits of teaching visual programming.

Keywords: algorithm; programming code; programming language; visual programming; Scratch Jumping Game.

ФИНАНСОВАЯ ГЛОБАЛИЗАЦИЯ КАК ФАКТОР ФОРМИРОВАНИЯ МИРА ПОВСЕДНЕВНОСТИ СОВРЕМЕННОГО ЧЕЛОВЕКА

Лёвкина Елена Геннадиевна

доктор философских наук, профессор, профессор кафедры психологии, педагогики и социологии Государственного налогового университета

Богдановский Дмитрий Игоревич

аспирант по образовательно-профессиональной программе «Финансы, банковское дело и страхование», группы АФ-22-1 Государственного налогового университета

Богдановский Игорь Валерьевич

доктор философских наук, профессор, профессор кафедры социальной философии и управления Государственного налогового университета

DOI: <https://doi.org/10.52340/tuw.2022.01.35.21>

***Абстракт.** Реалии сегодняшнего общества несут две противоположные тенденции развития жизненных стратегий под влиянием финансовой и экономической глобализации. С одной стороны, популярна жизненная стратегия, базирующаяся на ценности карьеры, успеха, образования как социального лифта, саморазвития, самореализации в обществе и общественном признании, с другой – стратегия, основой которой являются ценности социальной пассивности, паразитизма, требовательности к обществу по обеспечению благами жизни без собственных усилий, гедонизм на минимальном уровне, который обеспечивается извне (родственниками или социальными институтами). Поведенческие стратегии строятся между двумя этими полюсами, в зависимости от финансовой, экономической ситуации в той или иной стране, статусных особенностей социальной группы индивида, возможностей социальной мобильности, наличия реальных социальных лифтов.*

Факторы экономических кризисов, связанных с финансовой глобализацией, среди которых высвобождение значительного количества работающих людей в результате технологических изменений, быстрое изменение рынка труда, система социальной и финансовой помощи в ряде стран, несоответствие образования запросам рынка труда и ряд других факторов снижают потребность молодежи в активных действиях в направлении профессиональной самореализации, способствуют поиску новых жизненных стратегий, часто отклоняющихся от социально одобряемых. Таким образом, на протяжении последних десятилетий становятся все более заметными мощные деструктивные процессы в социальной, повседневной сфере человека под влиянием финансовой, экономической глобализации.

***Ключевые слова:** глобализация, деятельность, стратегия поведения, адаптация, девиантность, инновация.*

Постановка проблемы. Актуальность исследования обусловлена потребностями социальной практики в Украине, в частности необходимостью реформирования общественной жизни в эпоху глобальных трансформаций. На этом пути наша страна решает политические, экономические, социальные, культурные, национальные, экологические и другие проблемы.

Неотложной потребностью становится преодоление негативных проявлений глобализации. Речь идет о нарастании процессов социо-культурного отчуждения, проявлениями которого является потеря национальной идентичности, смысложизненных компонентов, распространение потребительского сознания, деформирующих ментальность в Украине, прежде всего, молодого поколения.

Особое внимание в настоящее время требует также изучение социокультурных, политических, экономических детерминант, которые влекут за собой негативные проявления глобальных трансформаций... Среди них – деградация сознания под влиянием СМИ, духовный упадок, аксиологический кризис, унификация, аполитичность, тотальное экономическое координирование обществом, усиление бюрократического угнетения и другие, которые в ходе глобализации становятся реалиями планетарного масштаба (Левкина, 2003).

Мы становимся свидетелями создания новых, адаптивных поведенческих стратегий в ответ на социальные, психологические и финансовые вызовы современности. Ведь выработанные за предыдущий период поведенческие стратегии методы деятельности уже не соответствуют современным реалиям, поэтому у некоторых слоев населения существует необходимость пересмотреть традиционные моральные и цивилизационные ценности. Обостряется аксиологический кризис, заключающийся в отчуждении традиционных и распространении потребительских ценностей. Это обстоятельство приводит к гносеологическому кризису, который проявляется в неспособности индивида с потребительским мировоззрением постичь сложные реалии настоящего и должным образом отреагировать на изменения в современном пространстве, что может привести к экологической катастрофе, третьей мировой войне, уничтожению жизни на Земле (Лёвкина, 2003). Необходимость преодоления проявлений системного кризиса современности как экономических, так и социально-политических требуют создания более эффективных методов организации человеческой жизнедеятельности. Поиск путей гармоничного житнетворчества беспокоил величайших мыслителей человечества на протяжении всей его истории [Лёвкина, 2012].

Цель статьи – обосновать влияние глобализации на формирование повседневного мира современного человека и определить его основные стратегии поведения.

Способы и организация исследования. В процессе исследования использован метод анализа основных теорий деятельности в истории философии, которые презентуют комплексы мировоззренческих положений, обуславливающих образ жизни. Также обобщены и проанализированы основные стратегии поведения, которые выбираются для адаптации к реалиям повседневности, формируемых финансово-экономической глобализацией.

Изложение основного материала. Необходимость усовершенствования методов человеческой деятельности для преодоления сложных социально-экономических, политических, культурных и других проблем, связанных с глобальными трансформациями, обуславливает усиление интереса к методологическим предложениям по данной проблематике, разработанных в рамках различных философских подходов, школ, разных стран, эпох.

В истории философии деятельность как предмет историко-философской рефлексии в американском трансцендентализме рассматривали Р. Эмерсон, Дж. Ройс. Прагматическую интерпретацию деятельности осуществили Ч. Пирс, У. Джеймс, Дж. Дьюи. А.А.

Богданов создал тектологию как универсальную теорию организационной деятельности. Эмпириокритицизм Э. Маха и Р. Авенариуса, энергетизм В. Оствальда, исторический монизм социологической школы К.А. Сен-Симона, К. Маркса, наследия Л. Гейгера, Л. Нуаре, Л. Мюллера, К. Бюхнера и других ученых стали источниками вдохновения для А.А. Богданов. (Левкина Е.Г. 2011). Методология эффективной деятельности была представлена в контексте праксеологии Т.Котарбиньского, которая содержит мощное нравственное учение, теорию агонологии, собственно, методологию, принципы и критерии эффективной деятельности. Впоследствии праксеологические исследования проходят по отраслевым направлениям. Но этот идейный спектр относится к европейскому, американскому, российскому контексту. Также следует обратить внимание на принципы жизнотворчества двух мощных учений, которые повлияли на развитие Китая – конфуцианство и даосизм. Эти два учения по-разному интерпретировали ценность самых разных проявлений жизни (Левкина Е. Г., Романюк Л. В., Петухова И. А., Богдановский И. В. и др.; под общ. ред. Е.Г. Левкиной 2022)

Для конфуцианства характерен рационализм, апеллирующий в основном к сфере социально-семейных отношений и к человеку как члену коллектива. Идеалом есть социальная гармония, традиции и конформизм. Для этого нужны самовоспитание, саморазвитие, расширение знаний. Социальным лифтом выступает образование. Примат морали над религией, скептическое отношение к сверхъестественному и потустороннему, внимание к социально-политическим и этико-социальным проблемам – вот основные черты конфуцианства. Культ предков, культ сяо (преданности старшим), культ семьи и клана, культ книг, культ ученых чиновников, культ китайской конфуцианской цивилизации обеспечили стабильный авторитет в обществе конфуцианства. Конфуцианство ориентирует человека на получение образования, на систематическое и сознательное соблюдение правил социального порядка, статусов, заставляет сознательно и последовательно работать над собственным поведением в соответствии с общественными правилами и традициями.

Это вариант жизни, социально ориентированной, деятельность базируется на жестко очерченных правилах, требованиях, запретах, следуя которым можно сделать блестящую карьеру и стать успешным членом общества, которого уважают, который вполне самореализовался. Такая ориентация задает вектор жизненной направленности на активную социальную жизненную позицию, образование и самообразование, карьеризм, дисциплину, коллективизм, конформизм. Успешность, эффективность деятельности оценивается социумом, который в рамках отработанных социальных механизмов запечатлевает степень успеваемости – неуспеваемости социальными санкциями – как положительными, так и отрицательными в рамках жесткой социальной иерархии.

В отличие от конфуцианства даосизм исповедует противоположные принципы человеческой деятельности. Одним из таких является принцип не деяния у-вэй, что означает отказ от любого мобилизующего усилия, целенаправленного действия, нарушающего естественный ход вещей. Это действенный путь малейшего сопротивления и скромности, ограничения желаний, благодаря ему можно достичь большего, чем деянием, несмотря на социальные стереотипы (Левкина Е. Г., Романюк Л. В., Петухова И. А., Богдановский И. В. и др.; под общ. ред. Е.Г. Левкиной 2022)

В даосизме исповедуется аскетизм - в противоположность конфуцианским положительным общественным санкциям в виде богатства и славы, уединения и

самосозерцания - в отличие от демонстрации следования преданности общественным требованиям, опирающееся на интуицию действие - в отличие от действия, социально одобренного и регламентированного социальными предписаниями, дистанцирование от общества в отличие от социальной включенности и социальной амбициозности.

Итак, спектр теорий деятельности демонстрирует актуальность интерпретации деятельностного отношения человека к миру и самому себе. Соответствующие теориям деятельности аксиологические системы ориентируют на социально активный или социально пассивный образ жизни, тем самым формируя специфический вариант жизнестроительства. Исходя из того, что XXI век демонстрирует аксиологический плюрализм, необходимо исследовать ситуацию по выбору ценностных приоритетов и соответствующих жизненных стратегий (Лёвкина Е. Г., Романюк Л. В., Петухова И. А., Богдановский И. В. и др.; под общ. ред. Е.Г. Лёвкиной 2022)

Современная постиндустриальная эпоха характеризуется экономической интеграцией, негативные последствия которой (криминализация хозяйственной деятельности, маргинализация ряда стран, экономико-политический диктат) способствуют распространению межнационального, технологического, трудового отчуждения. Общество при современных алгоритмах распределения общественных благ ограничивает способность определенных общественных групп удовлетворять свои желания. Цивилизация в современном обществе склоняет индивидуумов к тому, чтобы они стремились стать как можно более благополучными посредством отработанных механизмов образования, карьеры, самовоспитания и самосовершенствования, то есть через институциональные средства, одобренные обществом, и проверенные опытом нормы поведения. Эти институциональные средства имеют свое обоснование в ценностях среднего класса, основанные на протестантской этике труда. Протестантские ценности легли в основу духовных ориентиров западного капитализма, а благодаря глобализации проникли в систему ценностей многих стран, прочно закрепившись на первостепенных позициях. Социальный характер формируется под давлением внешней необходимости и тем самым мобилизует человеческую энергию для выполнения задач данной социально-экономической системы. Этические, внутренние детерминанты являются продуктами социально-экономической системы, навязанные функционерам извне. Человека система заставляет принять шаблоны социально желаемого поведения и соответствующих духовно-нравственных ориентиров.

Достижение общественно одобрительной цели – материального благополучия – должно обеспечиваться упорным трудом, честностью, хорошим воспитанием. Насилие, мошенничество, обход правовых норм как способы достижения благополучия, запрещаются. Но есть определенный диссонанс относительно методов достижения высокого статуса, результатов и общественного признания. Люди, применяющие разрешенные методы, получают меньшее признание в обществе, если в результате не достигают уровня благополучия среднего класса. Люди, достигающие высокого уровня благополучия, обретают признание, престиж и высокий социальный статус даже в том случае, если они пользовались не институциональными средствами, не социально одобряемыми путями. Такое положение вещей вызывает повышенный спрос на непозволительные, девиантные способы достижения благополучия, которые приобретают популярность благодаря своей несомненной эффективности, особенно у молодого поколения. Для представителей низших слоев общества, не имеющих стартовых благоприятных позиций для позитивной социализации, образования, социально одобрительной профессиональной

карьеру единственный действенный способ добиться высоких результатов в гонке за благополучие – выход за рамки дозволенного законом. Для большинства представителей низших слоев легитимная возможность достижения престижного уровня жизни просто нереальна и поэтому особенно сильным оказывается влияние девиантных, преступных методов достижения благополучия или даже богатства.

Согласно взглядам Р. Мертона, конформизм, ритуализм, ретретизм, мятеж, инновация являются способами адаптации людей к несоответствию требований общества по достижению цивилизаторских целей возможностям людей из разных социальных слоев. Инновационный способ адаптации предполагает согласие с общественно одобряемыми целями и в то же время поиск новых средств их достижения, часто асоциальных. Такие инновационные стратегии поведения с асоциальным уклоном все больше распространяются в современном обществе, особенно среди молодежи. Дети не хотят повторять жизненный путь своих трудолюбивых и честных родителей, результаты жизни которых кажутся потомкам слишком скромными. К аксиологическому кризису современности добавляется проблема чрезвычайно быстрого изменения социокультурных условий, приводящих к межпоколенному кризису взаимопонимания. Приблизительно каждые 20 лет появляется новое поколение со своими ценностями, и молодежь ведет себя не так, как их родители в том возрасте. Ценности формируются до 11-12 лет под влиянием исторических событий, также они зависят от модели воспитания в семье. Ценности не изменяются на протяжении жизни и влияют на все – взгляды на мир, отношение к работе, стиль потребления. Финансовая глобализация, прочно закрепившая ценности богатства и материального благополучия, дает свои плоды уже много десятков лет во всех уголках планеты.

Поколения значимых старших, которые должны решающим образом влиять на формирование ценностей молодежи, ее мировоззрения, не успевают адаптироваться к быстрым изменениям в современном мире, что приводит к нивелированию доверия младшего поколения относительно старшего. Соответственно, процесс воспитания и социализации становится более сложным. А проблема родителей и детей еще острее.

В частности, нарастает проблема межпоколенной мобильности. В современном мире можно указать на две тенденции, радикально противоположные. С одной стороны, существует тенденция повышения социального статуса молодого поколения по отношению к их родителям со всеми соответствующими статусными преимуществами в виде материального вознаграждения, престижа, влияния. Такое развитие событий не способствует воспроизводству ценностей старшего поколения у молодых людей. С другой – мир начинает вводить неологизмы, характеризующие новые массовые явления в межпоколенной мобильности: паразит-одиночка, фритер, поколение нит-нит, твикстер. Причем, эти неологизмы, отражающие новое явление, появляются практически во всех странах, на всех континентах, поскольку финансовая, экономическая глобализация унифицирует сложности человеческого существования по всей планете.

Поколения NEET или поколения нит-нит – поколения молодых людей, которые из-за различных факторов экономического, социального или политического характера не работают и не учатся. Возникновение феномена NEET порождено сменой аксиологических приоритетов на почве изменения условий повседневной жизни под влиянием глобализации целых слоев молодого населения: безработицей, ранним отходом от школьного образования, а также низкой мотивацией на рынке труда.

Существует мнение, что проблема NEET связана с устаревшей системой образования и трансформациями на рынке труда под влиянием финансово-экономической глобализации. Молодые люди существуют за счет родителей, на плечи которых перекладывается тяжесть материальных и бытовых проблем. Ярким примером выбора паразитарного образа жизни стал знаменитый Брейвик, расстрелявший более 70 человек в Норвегии, на острове Утойя и в Осло в 2011 году.

Социальная стабильность, относительное равенство, рост доходов – эти механизмы перестают действовать. Однако новые необеспеченные классы требуют все больших объемов ренты для поддержания своей жизнедеятельности. Рента – это материальные и нематериальные блага, получаемые субъектами за счет своего привилегированного институционального положения в социально-политической структуре или эксклюзивного доступа к ограниченным ресурсам. То есть к ним относятся любые доходы, не связанные с трудом и инвестициями капитала, разного рода преференции и выгоды, определенные владением определенного привилегированного статуса. Такими социально-политическими статусами выгодными на уровне индивидов являются гражданство, географическое положение, социальный капитал – право на социальные пособия, дотации, льготы, жилье, доступ к образованию, здравоохранению, переобучению и другим благам, право на безусловный базовый доход и т.д. (Кондрашов П., 2020). Серьезной в этом плане оказывается проблема формирования антитрудовой («рентной») морали, когда любая форма общественно полезной деятельности рассматривается как «эксплуатация» и «угнетение» «свободной личности» (Кондрашов П., 2020), что порождает ряд этических установок на «антитруд».

Культ денег, насилия как залог успеха и гедонизма становятся основой распространяющегося потребительского мировоззрения. Погоня за материальными ценностями привела к потере нравственных ориентиров, смысла жизни. Духовные измерения бытия: любовь, религия, красота, добро приобретают количественные характеристики и превращаются в продукты потребления. Под глобализационным давлением усиливается аксиологический кризис – в противостоянии находятся две системы ценностей, с одной стороны – это система ценностей рыночной экономики, желание удовлетворить потребности любой ценой, а с другой – социально ориентированные общечеловеческие ценности, где превыше всего – добро для всего живого.

Специфика данной ситуации состоит в том, что имеет место сокращение доходов у всех групп населения (не считая высокой элиты). Особенно это касается двух последних поколений (миллениалов и поколения Z). Из-за высокого неравенства уменьшается мобильность. Кроме того, низкая экономическая динамика последних полутора десятилетий может повлечь за собой ситуацию, когда нынешние молодые люди могут оказаться первым поколением, которое будет жить хуже предыдущих.

Выводы. Следовательно, реалии сегодняшнего общества несут две противоположные тенденции развития жизненных стратегий молодежи. С одной стороны, ценности карьеры, успеха, образования как социального лифта, саморазвитие, самореализация в обществе и общественное признание, с другой – ценности социальной пассивности, паразитизма, требовательности к обществу по обеспечению благами жизни без собственных усилий, гедонизм на минимальном уровне, который обеспечивается извне (родителями или социальными институтами). Поведенческие стратегии выстраиваются между этими

двумя полюсами, в зависимости от финансовой, экономической ситуации в той или иной стране, статусных особенностей социальной группы индивида, возможностей социальной мобильности, наличия реальных социальных лифтов.

Факторы экономических кризисов, среди которых высвобождение значительного количества работающих людей в результате технологических изменений, быстрое изменение характера и структуры рынка труда, система социальной и финансовой помощи в ряде стран, несоответствие образования запросам рынка труда и ряд других факторов снижают потребность молодежи в активных действиях в направлении профессиональной самореализации, восходящей социальной мобильности (Жвйтиашвили А., 2016) и подталкивают их к поиску новых жизненных стратегий, часто отклоняющихся от социально одобряемых, а иногда становятся откровенно асоциальными. Таким образом, на протяжении последних десятилетий становятся все более заметными мощные деструктивные процессы, охватывающие социальную и естественную сферы бытия под влиянием финансовой, экономической глобализации.

Список использованной литературы:

1. Жвйтиашвили А. Ш. (2016). Новые социальные группы на западе: общее и особенное. Власть. 2016. № 1: 118-124.
2. Кондрашов П. Н. (2020). Посткапитализм как новая общественная inter / trans-формация. Социологические исследования, 2020. №2: 150–162.
3. Лёвкина Е.Г. (2011). Исторические трансформации философии деятельности: от трансцендентализма к праксеологии: монография. Ирпень: Национальный университет ГНС Украины.
4. Лёвкина Е.Г. (2006). Проблема отчуждения в свете современных глобализационных трансформаций: социокультурный и политико-экономический аспекты. Практическая философия, 2006. №6 : 37-41.
5. Лёвкина Е.Г. (2003). Проблема отчуждения в социальной философии Франкфуртской школы (попытка осмысления в контексте глобалистики): автореф. дис... канд. филос. наук: 09.00.03 Киев: Издательско-полиграфический центр «Киевский университет»
6. Лёвкина Е.Г. (2012). Теории эффективной деятельности: тектология О. Богданова и праксология Т.Котарбинского: автореф. дис... д-ра филос. Ирпень: Издательско-информационный центр Национального университета государственной службы Украины.
7. Личностно-профессиональное становление современной молодежи: социально психологические и социологические аспекты. Монография. Левкина Е. Г., Романюк Л. В., Петухова И. А., Богдановский И. В. и др.; под общ. ред. Е.Г. Лёвкиной (2022). Ирпень: Государственный налоговый университет.

FINANCIAL GLOBALIZATION AS A FACTOR FOR FORMING THE WORLD OF EVERYDAY LIFE OF A MODERN HUMAN

Levkina Elena Gennadievna

Doctor of Philosophy, Professor, Department of Psychology, Pedagogy and Sociology of the National University of the State Tax Service of Ukraine

Bogdanovsky Dmitry Igorevich

Research student of the educational and professional program "Finance, Banking and Insurance", Group AF-22-1 of the National University of the State Tax Service of Ukraine

Bogdanovsky Igor Valerievich

Doctor of Philosophy, Professor, Department of Social Philosophy and Management of the National University of the State Tax Service of Ukraine

Abstract

The realities of today's society bear two opposite trends in the development of youth life strategies influenced by financial and economic globalization. On the one hand, the values of career, success, education as a social lift, self-development, self-realization in society and public recognition, on the other hand, the values of social passivity, parasitism, demands on society to provide the benefits of life without one's own efforts, hedonism at a minimum level, which is provided from the outside (by parents or social institutions). Behavioral strategies are built between these two poles, depending on the financial and economic situation in a particular country, the status characteristics of the individual's social group, the possibilities of social mobility, and the availability of real social lifts.

The factors of economic crises associated with financial globalization, the release of a significant number of working people as a result of technological changes, the rapid change in the labor market, the system of social and financial assistance in a number of countries, the discrepancy between education and the demands of the labor market, and a number of other factors reduce the need for young people to take active steps towards professional self-realization, incline them to search for new life strategies, often deviating from socially approved ones. Thus, over the past decades, powerful destructive processes have become increasingly noticeable, covering the social and natural spheres of being under the influence of financial and economic globalization.

Key words: globalization, activity, behavioral strategy, adaptation, deviance, innovation.

АРТ-ТЕХНОЛОГИИ ТВОРЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ ЛИЧНОСТИ

Сова Маргарита Александровна

доктор педагогических наук, профессор, профессор кафедры психологии,
педагогике и социологии Государственного налогового университета
(Украина, г. Ирпень).

Денежная Светлана Александровна

кандидат педагогических наук, доцент, доцент кафедры психологии, педагогике и
социологии Государственного налогового университета
(Украина, г. Ирпень).

DOI: <https://doi.org/10.52340/tuw.2022.01.35.22>

Abstract. В статье обосновывается актуальность исследования проблемы использования современных арт-технологий в цифровом образовательном пространстве. Цель статьи состоит в рассмотрении арт-технологий как инструмента творческого развития личности в образовательном процессе. В содержании статьи раскрывается креативный потенциал арт-технологий и особенности их использования для творческого развития личности на основе игровой парадигмы. Характеризуются арт-технологии виртуальной и дополненной реальности: интерактивный лонгрид, голограмма, медиатестирование, виртуальное представление, инста-сериал, инста-марафон. Освещается значение арт-технологий как средства психологического воздействия цифрового искусства на активизацию художественных представлений и воображения, бессознательных процессов и творческого самовыражения личности. Отмечается, что выполнение творческих заданий в процессе игры в соединении с технологическими решениями цифрового искусства (создание видеопроекции, голограммы, компьютерной графики, звуковой палитры, инсталляций, монтажа, спецэффектов) способствует формированию оригинальных представлений, умению моделировать образы в трехмерном арт-пространстве. В выводах подчёркивается, что использование арт-технологий в процессе творческого развития личности обеспечивает овладение компетенциями в создании художественных образов и их преобразованию в виртуальной и дополненной реальности, в установлении коммуникативного взаимодействия в многоканальном игровом формате, пониманию ценностного смысла произведений современного творчества и художественных ценностей высокой эстетики.

Ключевые слова: арт-технологии, виртуальная реальность, дополненная реальность, интерактивный лонгрид, медиатесты, виртуальное представление, голограмма, инста-сериал, инста-марафон.

Постановка проблемы. В начале XXI века в образовательной сфере актуальность приобретает новая информационная парадигма, которая изменяет вектор передачи информации и усвоение новых знаний на привлечение соискателей к активной творческой деятельности. В этом контексте арт-технологии становятся драйверами трансформационных изменений в образовании, направленными на удовлетворение социальных запросов,

потребностей и интересов студентов, повышение качества их профессиональной компетентности. В этом аспекте особое значение приобретают арт-технологии, построенные на основе игровой парадигмы. Инструменты геймификации используются как эффективные способы получения информации, установление интерактивного взаимодействия субъектов образовательного процесса. Игровой формат «арт» выступает трендом современного онлайн-образования.

В подтверждение расширения творческого образовательного пространства следует обратить внимание на положение игровой парадигмы как методологической основы внедрения в практику игровых арт-технологий в онлайн-формате. Феномен игры рассматривается как базис, где выстраивается интерактивное взаимодействие и происходит применение геймификации в пространстве образования. Принципиальными положениями игровой парадигмы выступают высокая технологичность, мультимедийность, интерактивность.

Рефлексия процесса творческого развития личности с использованием арт-технологий выражается в суждениях об окружающей действительности и самоопределении в ней, формировании аналитических компетенций при оценке современных событий, профессиональных и жизненных ситуаций, установлении коммуникативного взаимодействия и доброжелательных отношений между субъектами образовательного процесса.

Следовательно, актуальность приобретает исследование проблемы использования арт-технологий творческого развития для повышения качества и эффективности образовательного процесса в высшей школе.

Анализ последних исследований и публикаций по рассматриваемой проблеме свидетельствует о том, что в трудах зарубежных исследователей Т. Кента (2015), Р. Хернандеза (2016), Н. де ла Пенья (2010) подчеркивается преимущество технологий дополненной и виртуальной реальности, проведение квестов и медиа, использование разных платформ и медийных материалов, выполненных в игровых форматах. Благодаря упрощению, символизации, схематизации и имитационному моделированию действуют механизмы, которые помогают участникам игры углубиться в проблему, понять принципы функционирования системы отношений в профессиональной сфере и жизнедеятельности.

Конкретизация современной творческой парадигмы в современном образовательном процессе осуществлена в трудах А.И. Ковальчук, А.П. Бондаренко, В. П. Босой. Авторы отмечают, что благодаря применению арт-технологий, использованию иммерсивных методов осуществляется переосмысление опыта получения информации и новых знаний – по изучению событий, фактов и явлений об их «соучастнике». С этих позиций, моделирование художественного образа трактуется как феномен творческого самовыражения, а процесс познания рассматривается как реальная ситуация, которую символически транслирует игра.

Цель статьи – раскрыть особенности использования арт-технологий как инструмента творческого развития личности в образовательном процессе.

Изложение основного материала. Применение арт-технологий предполагает существенное расширение масштабов взаимодействия субъектов образовательного процесса как равноправных участников интерактивной коммуникации в процессе сотворчества и одновременно соавторов игры.

К перспективным характеристикам трансформации в направлении реализации арт-

технологий следует отнести их доступность массовой аудитории, а также финансовые инвестиции холдингов в их развитие.

Поэтому современное образование особое внимание уделяет современным арт-технологиям, адаптации зрелищных и изобразительных видов художественного творчества к новым носителям. Применение арт-технологий в игровом формате подразумевает сочетание разных платформ, видов, жанров и стилей художественного творчества, средств выражения. Ведь овладение умениями создавать художественные образы на языках разных искусств (литературы, кино, музыки, фотографии, компьютерной графики), медиатексты, монтаж, коллаж, компьютерные презентации, образцы инфографики, видеофильмы становятся составляющими творческого развития личности в сложных условиях кризисных периодов.

Благодаря использованию кросс-платформенных и многоканальных средств арт-технологий повышается интерактивность субъектов онлайн-коммуникации, развиваются их ценностные ориентации, креативность, толерантность и способность к конструктивному творческому взаимодействию.

Существуют многочисленные примеры, предполагающие вовлечение аудитории в творческий акт через социальные сети. Так, в проекте «Dina: The Burlapped Crusader», представленном на фестивале в Торонто, коммуникантам предоставили возможность установить творческое взаимодействие с исполнителем через Tweeter, Facebook или Tumblr, чтобы понять реплику одного из персонажей [1, p.1].

Королевская Шекспировская компания предлагала аудитории в Твиттере представление «Такое твое горе» как версию «Ромео и Джульетты» [2].

Использование социальных сетей «приближает» образную сферу персонажей к эстетическим чувствам и художественным представлениям реципиентов, а с помощью опосредованных медиасредств аудитория выражает чувство сопереживания и соучастия. К примеру, включение в музыкально-театральную композицию таких медиа-элементов, как анимация, звуковая композиция способствует усилению зрелищного аспекта постановки, позволяет передать необычные состояния персонажей, перенести действие в иллюзорное или, наоборот, максимально реалистическое окружение.

Как известно, в образовательной практике получили широкое распространение деловые, ролевые, дидактические, организационные игры, имитационное моделирование, тренинги, квесты, проблемные ситуации. Современное интерактивное пространство дополняется мультимедийными проектами, кейс-технологиями и технологиями виртуальной и дополненной реальности.

Виртуальная реальность (англ. *VR – virtual reality*) имеет технологические преимущества, которые позволяют вам создавать среду, которая, с одной стороны, не зависит от физического мира, а с другой, – имеет подобные ему признаки. Использование современных арт-технологий в создании виртуальной реальности позволяет преодолеть ограничения реального мира и воспринимать себя частью цифровой реальности.

Особенности VR-технологии предполагают создание виртуальной реальности, интерактивность, эффект присутствия, трехмерность изображения, доступность для исследования, возможность подробного рассмотрения объекта познания.

Следует отметить, что в виртуальной реальности эффект погружения (иммерсия) является фундаментальным. Технологические достижения в области видео в круговом обзоре, создание дисплеев восприятия объекта познания способствует изменению позиции

пользователя: от наблюдателя информации, он становится активным соучастником «событий» и творцом виртуальных образов. Он формирует оценочное отношение к воспринимаемой информации и критическому мышлению.

Технология виртуального представления характеризуется тем, что она не разрабатывает виртуальную копию музыкального и театрального исполнения, но использует социальные сети в качестве нового этапа. Виртуальное представление создается в соответствии с законами онлайн-общения в сети.

Основными принципами реализации «виртуального представления» выступают: расстояние, взаимодействие, творческий мультиформат, игра.

Расстояние обеспечивается форматом творчества. Репетиции и видеозапись музыкального и театрального выступления проводятся в разных местах: в танцевальной студии, в стране, в гостеприимном доме и т.п. Участники игры не встречаются друг с другом, каждый из которых проводит свою вечеринку перед камерой. Арт-менеджер объединяет видео, полученные в один «текст».

Взаимодействие является основным способом связи создателей, участников игры и наблюдателей. На первых этапах онлайн-репетиции проводятся в прямом Instagram. Н Реципиенты оказываются в месте, которое обычно закрыто для аудитории. Заинтересованная аудитория имеет возможность присутствовать во всех ключевых моментах создания музыкального и театрального исполнения: от выбора музыки и изображений до создания ансамблей с исполнителями из разных городов. В результате сами пользователи выбирают способы и формат действий: наблюдать, задавать вопросы или обмениваться мыслями с авторами художественного проекта.

Mult Format – самая популярная инновация на этапе просмотра созданного художественного продукта. Каждый пользователь решает в каком формате воспринимать премьеру: посмотреть полный фильм или фильм в The Telegram Messenger.

Считается, что игра – принцип организации художественного пространства. С Telegram-Vot музыкальное и театральное представление превращаются в квест: чтобы увидеть следующую сцену, представитель аудитории должен ответить на вопросы, связанные с жизнью и работой главных героев. В результате – только от реципиента зависит, какой арт-продукт он увидит.

Использование *технологии голограммы* дает возможность создать виртуальную реальность, расширить границы пространственно-временной информации онлайн-выставок.

Примером успешного использования голограмм является работа творческой команды «Lemieux Pilon 4D Art», в частности проект Icarus, адаптированный к виртуальной реальности. Сюжетная основа «Icarus» – это история героя греческой мифологии Icarus. Проекция искусства Icarus – перенос в виртуальную реальность сцены «ICAR», которая насыщена философскими, психологическими и метафорическими конструкциями. Универсальность композиции достигается за счет синтеза различных изображений (видео, трехмерная графика, спецэффекты, голограммы) с пейзажами, освещением, звуком и актерской игрой. Сочетание цифровых технологий с творческими действиями исполнителя (с танцами, пением, исполнением, импровизацией) позволяет создавать благоприятные условия для творческого развития личности в пространстве цифрового искусства образования.

В ситуации с дополнением к реальности виртуальные объекты можно увидеть через камеру смартфона, планшета. Следовательно, соответствующее программное обеспечение должно быть установлено.

Рассматривая создание дополненной реальности (англ. *AR – augmented reality*) с использованием арт-технологий, отметим, что AR-реальность отличается от VR-реальности тем, что физический мир не заменяется виртуальным, но дополняется цифровыми слоями, которые корректируют или усложняют окружающую среду. Таким образом, пользователь видит среду со встроенными аудиовизуальными изображениями и получает информацию одновременно от виртуальной и физической реальности.

Среди характерных особенностей арт-технологии дополненной реальности выделяются: смешивание физической и цифровой реальности; взаимодействие с мультимедийными данными в онлайн-режиме; создание интерактивного трехмерного пространства.

В дополненной реальности можно познать те аспекты виртуальных объектов, которые не могут наблюдаться непосредственно в реальной жизни. Использование арт-технологии дополненной реальности позволяет напрямую воспринимать окружающую среду и взаимодействовать с событиями реального мира.

Технология интерактивный лонгрид (англ. longread – длительное чтение) основывается на достижении эффекта параллакс-скроллинга (англ. parallax scrolling), создаваемого посредством наложения нескольких элементов друг на друга и демонстрации содержания страницы с разной скоростью. Таким способом возникает возможность восприятия трехмерного пространства.

Характерными особенностями технологии интерактивного лонгрида являются: создание «живого» пространственно-временного континуума; использование различных элементов – текста, аудиозаписи, видеоматериалов, инфографики, схем, – дополняющих смысловую картину информации; изображение текста и событий в пространстве и времени имеет как линейную, так и нелинейную структуру; происходит передвижение составляющих и переключение интересных фрагментов.

Технология интерактивного лонгрида используется для аналитического обзора и критического описания комплексной проблемы, творческое решение которой требует разноаспектного изучения, многогранного раскрытия ее аспектов, максимально полного углубления в ее сущность. Для этого применяется такой способ построения информации, который характеризуется как нарративный рассказ. При прочтении материала пользователи самостоятельно определяют порядок и количество просмотренных элементов.

Наиболее действенным механизмом технологии интерактивного лонгрида является параллакс – эффект, возникающий благодаря использованию внешних технических блоков и возможности изменения положений объекта при скроллинге страницы. Достижение параллакс-эффекта способствует повышению концентрации внимания реципиентов в лонгриде, мобилизации волевых усилий для решения сложной проблемы.

Медиатест, как игровой формат арт-технологии, не побуждает аудиторию к углубленным размышлениям и соображениям. Ответы на тестовые задания способствуют только мгновенному эмоциональному удовлетворению. Однако аддиктивное стремление пользователей поделиться результатами теста в социальных сетях создает цепную реакцию, способствующую росту популярности этого метода, а также закреплению его позиций в образовательном пространстве.

Особенности медиатестов заключаются в возможности структурировать программу, ход и процедуру проведения игры с учетом потребностей, интересов и психологических особенностей пользователя на основе лично-ориентированного подхода, что способствует виртуальности контента, а также в вариативности полученных результатов. Игровая симуляция позволяет удовлетворить потребности пользователей в творческом самовыражении, а также попытки учебных заведений создать актуальный контент, воспроизводить информацию, необходимую для аудитории.

Медиатесты классифицируются по следующим видам: образовательные, – предполагающие проверку знаний и направление на приобретение новой информации (например, «Проверьте знание новой литературы, вышедшей в последнее время»); персонифицированные, – которые способствуют нахождению собственного «Я» в потоке современных событий (например, «Ответьте на вопрос», и Вам предлагают материал, с которым следует ознакомиться); медиатесты-характеристики, которые разрабатываются с помощью сбора информации о пользователе и высказываются суждения относительно его соответствия определенной характеристике (например, «Насколько внимательно Вы наблюдали за процессами, происходящими в политических сферах ЕС?»).

Методика проведения медиатестов состоит из следующего алгоритма действий:

1) сообщение о результатах прошедшего теста, а именно: на какой вопрос поступило наибольшее количество верных ответов, а на какой, наоборот, – меньше (в процентном соотношении); 2) предложение аудитории выбрать вариант ответа на вопрос «Были ли Вы ознакомлены с последними событиями, произошедшими в Украине и мире?»; 3) поиск правильных вариантов ответов на вопросы с использованием фотоматериалов.

Для нахождения правильных ответов пользователю предоставляется краткая информация и ссылка на дополнительный материал, который поможет подробно ознакомиться с определенной темой. Использование медиатестов позволяет пользователю свободно ориентироваться в информационной картине настоящего и повышать уровень знаний и общей эрудиции. Медиатесты как игровой формат технологий являются эффективным способом передачи информации благодаря игровой симуляции, поскольку не требуют значительных временных затрат и имеют интуитивно понятный интерфейс.

Технология Инста-сериал (Series Instagram) проводится при взаимодействии с известными деятелями искусства, спорта, науки, техники и выступает платформой, для реализации которой используется Instagram. В режиме онлайн при активном участии всех участников арт-проекта проводятся онлайн-репетиции, онлайн-тренировки, онлайн-мероприятия, за которыми наблюдает многочисленная аудитория.

Особенностью этого процесса является возможность для участников Instagram проявлять творческую активность и предлагать свои идеи по созданию репрезентативной программы авторитетного деятеля. Новаторский арт-проект может активно обсуждаться в СМИ всех форматов – теле- и радиовещании, интернет-изданиях и традиционных газет, публиковаться в городских медиапрограммах.

Технология «Инста-марафон» (Marathon Instagram) применяется творческими онлайн-объединениями для организации Инста-марафона и онлайн-тренировок в личном аккаунте, просматриваемая многочисленной аудиторией. Резонанс от внедрения этой технологии должен быть выражен как положительная оценка, поскольку осуществляется переформатирование различных общественно значимых пространств и процессов:

социальных проектов, культурных взаимодействий, художественного и технического творчества, менеджмента и маркетинга.

Исходя из вышеизложенного, следует сформулировать следующие выводы:

1. Арт-технологии творческого развития личности, применяемые в игровом формате, представляют интегрированную систему, в которой сочетается интерактивность контента и высокая степень вовлечения субъектов взаимодействия в творческий процесс познания.

2. Использование в образовательном процессе арт-технологий в VR и AR-реальности позволяет субъекту познания рассматривать и преобразовывать объекты, которые невозможно наблюдать в повседневной жизни, приобретать новые знания, непосредственно взаимодействовать с реальным и виртуальным миром.

3. Применение арт-технологии «интегративный лонгрид» способствует созданию интерактивного пространственно-временного континуума, обеспечивает расширение и дополнение смысловой картины информационного общества, объяснение сложных проблем и ситуаций благодаря использованию игровой симуляции.

4. Включение медиатестов в образовательную практику позволяет реализовать дидактические принципы: индивидуальности, что предполагает учет интересов, потребностей, запросов субъектов взаимодействия; вариативности, – побуждающий к осмыслению различных вариантов полученных результатов; реальности, – что выражается в творческой активности личности в процессе познания и распространения информации в социальных сетях

5. В процессе использования арт-технологий в образовательной практике с применения различных платформ и мультимедийных элементов создается игровой дизайн, благодаря которому осуществляется психологическое воздействие на оригинальность мыслей и выражение неординарных суждений, проявляется инициатива и свобода самовыражения субъектов интерактивного взаимодействия, формируется критическое и творческое мышление, развиваются творческие способности и аналитические компетенции, активизируется процесс творческого развития личности в целом.

Список литературы:

1. Wang P. (2019). Are You a Brand, an Influencer, or a Rando? *BuzzFeed*. March 31. Режим доступа: <https://www.buzzfeed.com/peggy/your-gen-z-preferences-will-reveal-if-youre-a-brand> (дата обращения: 30.03.2019).
2. Rodriguez A. (2017). Answer These Questions and We'll Tell You What Movie to See This Weekend. *BuzzFeed*. April 27.
3. Режим доступа: <https://www.buzzfeed.com/amandarodriguez/decisions-need-to-be->
4. Боса В.П. Використання імерсивних методів навчання та кейс-методу в професійній підготовці філологів // *Інноваційна педагогіка*. Вид. центр «Гельветика». 2020. № 29. С. 43-47.
5. Kent T. (2015). An ethical reality check for virtual reality journalism. *Medium*. August 31. Режим доступа: <https://medium.com/@tjrkent/an-ethical-reality-check-for-virtual-reality-journalism-8e5230673507>.
6. Hernandez R. (2016.) VR: Your New Storytelling Opportunity. *Medium*. October 16. Режим доступа: <https://medium.com/journalism360/vr-your-new-storytelling-opportunity-1518cc1468c2>.
7. Hopkins B. (2016). Forrester's top emerging technologies to watch: 2017–2021. *Forrester*. September 14. Режим доступа: http://blogs.forrester.com/brian_hopkins/16-09-14_forresters_top_emerging_technologies_to_watch_2017_2021.
8. Gownder J.P. et al. (2016). How enterprise smart glasses will drive workforce enablement. *Forrester*. April 21. Режим доступа: <https://www.forrester.com/report/How+Enterprise+Smart+Glasses+Will+Drive+Workforce+Enablement/-/E-RES133722>.

References

1. Wang P. (2019). Are You a Brand, an Influencer, or a Rando? BuzzFeed. March 31. Rezhym dostupa: <https://www.buzzfeed.com/peggy/your-gen-z-preferences-will-reveal-if-youre-a-brand> (data obrashcheniya: 30.03.2019).
2. Rodriguez A. (2017). Answer These Questions and Well Tell You What Movie to See This Weekend. BuzzFeed. April 27. Rezhym dostupa: <https://www.buzzfeed.com/amandarodriguez/decisions-need-to-be->.
3. Bosa V.P. Vykorystannia imersyynykh metodiv navchannia ta keis-metodu v profesiinii pidhotovtsi filolohiv // Innovatsiina pedahohika. Vyd. tsentr «Helvetyka». 2020. № 29. S. 43-47.
4. Kent T. (2015). An ethical reality check for virtual reality journalism. Medium. August 31. Rezhym dostupa: <https://medium.com/@tjrkent/an-ethical-reality-check-for-virtual-reality-journalism-8e5230673507>.
5. Hernandez R. (2016). VR: Your New Storytelling Opportunity. Medium. October 16. Rezhym dostupa: <https://medium.com/journalism360/vr-your-new-storytelling-opportunity-1518cc1468c2>.
6. Hopkins B. (2016). Forrester's top emerging technologies to watch: 2017–2021. Forrester. September 14. Rezhym dostupa: http://blogs.forrester.com/brian_hopkins/16-09-14_forrester_top_emerging_technologies_to_watch_2017_2021.
7. Gownder J.P. et al. (2016). How enterprise smart glasses will drive workforce enablement. Forrester. April 21. Rezhym dostupa: <https://www.forrester.com/report/How+Enterprise+Smart+Glasses+Will+Drive+Workforce+Enablement/-/E-RES133722>.

ART TECHNOLOGIES OF CREATIVE PERSONAL DEVELOPMENT

Sova Margarita

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor of the Department of Psychology, Pedagogy and Sociology of the State Tax University, 04208, Kyiv, st. A. Olesya, 4b, apt. 121, tel. +380678141465, e-mail: margaritasova810@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-8631-5326>

Denizhna Svitlana

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Psychology, Pedagogy and Sociology of the State Tax University, 04208, Kyiv, st. A. Olesya, 4b, apt. 121, tel. +380955962059, e-mail: sdenezhna@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-3190-7903>

Abstract

The article substantiates the relevance of studying the problem of using modern art technologies in the digital educational space. The purpose of the article is to consider art technologies as a tool for the creative development of the individual in the educational process. The content of the article reveals the creative potential of art technologies and the features of their use for the creative development of the individual based on the gaming paradigm. The art technologies of virtual and augmented reality are characterized: interactive longread, hologram, media testing, virtual performance, insta-series, insta-marathon. The significance of art technologies as a means of the psychological impact of digital art on the activation of artistic representations and imagination, unconscious processes and creative self-expression of the individual is highlighted. It is noted that the performance of creative tasks during the game in conjunction with technological solutions of digital art (creation of video projection, hologram, computer graphics, sound palette, installations, editing, special effects) contributes to the formation of original ideas, the ability to model images in three-dimensional art space. The conclusions emphasize that the use

of art technologies in the process of creative development of the individual ensures the mastery of competencies in creating artistic images and their transformation in virtual and augmented reality, in establishing communicative interaction in a multi-channel game format, understanding the value meaning of works of modern creativity and artistic values of high aesthetics.

Key words: art technologies, virtual reality, augmented reality, interactive longread, media tests, virtual performance, hologram, insta-series, insta-marathon.

THE ROLE OF EMOTIONAL INTELLIGENCE IN CREATING AND MANAGING AN EFFECTIVE LEARNING ENVIRONMENT

Tcharkhalashvili Tinatin

Georgian Technical University

DOI: <https://doi.org/10.52340/tuw.2022.01.35.23>

Abstract. *Emotional intelligence has attracted the attention of scientists since the 1990s. E.I is a very relevant topic in modern psychology. As the name suggests, emotional intelligence is related to our emotions (affective dimension), thinking (cognitive dimension) and their interaction. The development of an adolescence into a successful personality depends equally on well-developed cognitive abilities and a high rate of emotional development. Despite the fact that genetic factors have an important influence on the development of personality, the formation of the above-mentioned skills mainly takes place in the school environment.*

A number of studies conducted in different countries of the world offer solid evidence that in the educational process, the development of competencies related to emotional intelligence is one of the most important factors. The ability to recognize and empathize with one's own and other people's emotions allows a person to be happier and more successful. The majority of teachers consider only the student's academic achievements as a necessary condition for success. However, in order for students to achieve success, not only cognitive and intellectual development is needed, but also their social and emotional development. Along with high academic performance, it is important for a student to quickly find a common language in relationships with others, take into account their interests, needs and skilfully resolve conflicts. Therefore, it is important not only to understand one's own feelings and emotions, but also to feel and express them, and it is also important to manage them. All this is called emotional intelligence in modern psychological language. Possession of the latter is a powerful tool for creating and managing an effective learning environment

Key words: *Emotional intelligence, Student, School, Educational environment, Success.*

1. Introduction

It is probably difficult to find a parent who has no desire and does not try to raise his/her child as a harmonious, successful person, one who will be able to fully realize his/her potential and develop into a realized person.

In our age, human success depends more on the coefficient of emotional development than on the coefficient of mental development. A person who is not able to regulate his/her own emotions cannot understand both his/her own and other people's emotions, the ability to properly assess the reactions of others, cannot be successful in life. Emotional intelligence is also responsible for the ability to understand one's own and other people's feelings and emotions.

Both the family and the school environment must contribute to and help students prepare for life in a world that is becoming more and more difficult each year. As a rule, most parents think that their child needs a good education to succeed, he/she needs to know as much as possible,

read more books, carry a lot of information and be at a high level of intellectual development. Parents do not spare any effort, energy, and effort to achieve these goals – they choose the best school, the best teachers, and they burden their children with additional lessons. However, it is noteworthy that future success requires not only caring for a child's cognitive, intellectual development, but also, and possibly even greater, interest in his or her social and emotional development. In other words, it is important not only to have a high rate of mental development but also a high rate of emotional development.

2. The main part

According to the famous American researcher Daniel Goleman, emotional intelligence is not an innate talent, on the contrary, it is a learned competence, the production, and development of which lasts a lifetime, and the academic and professional success of an individual depends on the effectiveness of learning these competencies. [2, pg78-80]

Emotional intelligence as an independent construct first appeared in the scientific psychological literature in 1990 when Peter Salovey and John Meyer published a book of the same name. They also include the definition of emotional intelligence and the first empirical studies. In 1995, Daniel Goleman's book "Emotional Intelligence" was published in New York, which turned emotional intelligence into a very popular construct in terms of both theoretical research and practical significance. [2, pg 82-92]

For example, developing and implementing emotional intelligence development programs in US universities and schools; The development of emotional intelligence has played an important role in the policy of child and adolescent health care institutions in the UK, although the term 'emotional intelligence' has been used in the psychological literature before. The theoretical roots of the term relate to Thorndike's social intelligence construct and Gardner's theory of multidimensional intelligence. There are currently two main approaches to emotional intelligence in the psychological literature: emotional intelligence as a skill and emotional intelligence as a personal trait. The main difference between the constructs lies in the operationalization of the concept of emotional intelligence. Mixed models of emotional intelligence, to which the models of Bar-On and Goleman belong, is a combination of these two approaches and describe emotional intelligence in terms of mental ability and personality traits.

2.1 Emotional intelligence as an ability

Emotional intelligence, as a skill, involves the cognitive processing of emotional information. This approach, which treats emotional intelligence as a traditional standard intellect, suggests that emotional intelligence should be measured with measuring instruments similar to skill tests, and in this regard also highlights individual differences between people. According to Solovey and Meyer, emotional intelligence is the ability to perceive, integrate, understand, and regulate emotions, which is mainly manifested in certain adaptive behaviors. According to the authors, emotional intelligence is a contributing factor to thought processes and personal growth. [2, pg 189]

2.2 4 groups of emotional intelligence skills:

The authors distinguish 4 groups of emotional intelligence skills: 1) Perception of emotions - this group combines the ability to perceive emotions of oneself and others, the ability to recognize emotions according to other people's facial expressions or body postures, the ability to express emotions, the ability to distinguish false emotions from real ones. 2) The use of emotions - re-

fers to the ability to influence the cognitive processes of emotional processes (decision making, problem-solving, seeing cause-effect relationships). 3) Understanding emotions - Demonstrates the ability to analyze emotions, access the causes and effects of emotions, see the relationship between complex emotions, and understand the transformation of emotions. 4) Emotion Management - Includes the ability to manage and regulate one's own and others' emotions, taking into account individual goals and social context. Emotional intelligence as a skill score is highly correlated with IQ and increases with age. The approach to emotional intelligence as a personal trait treats emotional intelligence as "a set of emotions related to emotions that lie at the bottom of the personal hierarchy." According to this definition, emotional intelligence is closely related to the dimension of personal dispositions and is assessed through self-report-type questionnaires. It should be noted that the authors suggest the term "emotional self-efficacy" as an alternative name for the construct.

2.3 15 dispositions of emotional behavior:

The construct of emotional intelligence as a personal trait combines 15 dispositions of emotional behaviors or areas such as 1) Adaptation - the ability to adapt to new environments and conditions, to perceive novelty, and to change positively. 2) Assertiveness - directness and sincerity, protection of one's own opinions and views. 3) Perception of emotions - Perception of one's own and others' emotions. 4) Expressing emotions - Expressing emotions adequately, unambiguously through words and gestures. 5) Managing emotions - Managing the emotional state of other people, influencing people's feelings. 6) Regulation of emotions - regulation of one's emotional state. 7) Impulsivity (low) - control of impulses and desires, the ability to think before making a decision. 8) Ability to relate - the ability to establish and maintain close relationships with family members, close friends, relatives, partners. 9) Self-esteem - a sense of self-confidence, a positive assessment of oneself and achievements. 10) Self-motivation - internal motivation to achieve the set goal. 11) Social competence - social sensitivity, the ability to adequately express emotions in different social contexts. 12) Stress management - environmental pressure and stress coping, effective use of stress management mechanisms 13) Empathy - the ability to see the event through the eyes of others, to understand and take into account the needs, desires, feelings of others. 14) Happiness - a feeling of self-satisfaction that is more focused on the present and the future. 15) Optimism - expectation of positive events and 4 main factors: 1) well-being - a generalized sense of well-being, a sense of life satisfaction and happiness 2) self-control - adequate, healthy control of desires and impulses, the ability to regulate environmental pressure and stress. 3) Emotionality - a variety of emotional skills, perception, and expression of their own emotions, establishing and maintaining a close relationship with a significant other 4) Sociality - the ability to interact socially, the ability to listen and communicate, openness to relationships.

2.4 Adolescent emotional intelligence

Nothing influences the development of a child's emotional intelligence in the same way as his first teachers and role models do. The most powerful form of cognition is the experiences that children derive from daily life relationships and routines. Most parents try to take care of their children's education. They are confident that the investment of time and money they make will guarantee their children a successful future. Consequently, before entering school, parents teach reading, counting, and reporting, drawing with them, and after entering school, children responsibly check homework, help with learning, and so on. However, all of the activities we have listed above are related to academic activities. This is not surprising when parents enroll

their children in school, they primarily want to succeed in their children's academic field, but even eager parents often expect disappointment. We draw your attention to one of the causes of this frustration, which is almost ignored by parents, although it has long been proven that it is no less and more necessary for the future success of children, and the level of academic achievement also depends on it. The development of emotional intelligence is most intensively carried out before the age of adolescence, 16-17 years, but this does not mean that an adult is deprived of the ability to develop it. After a person realizes these skills as a condition of happiness and self-existence and takes responsibility for it and takes them up, it is necessary to use these skills daily and to assimilate and internalize them through learning. The strength of learning these skills is due to the use of them to observe and understand their own feelings and emotions, as these are skills that provide a person with self-expression and, consequently, a sense of happiness, which naturally necessitates the repetition of this generalized sense of happiness.

2.5 Emotional intelligence in the learning process

As mentioned, the author of the theory of emotional intelligence is the American psychologist, Daniel Goleman. However, this phenomenon has been worked on before and further development of the theory continues today. Over time, scientists have accumulated questions and started researching why people's success did not depend solely on mental abilities and academic skills. The ability of emotional intelligence is also called the ability of "human relationship". One conclusion of the researchers is also interesting. As they think, 90% of emotional communication is non-verbal. Emotional intelligence, like any other skill, is displayed by some children from the beginning. Such children control their impulses, are less prone to tantrums and other similar behaviors. At an early age, emotional intelligence is a sign of seemingly simple action, such as quietly waiting for dessert at the table before others finish dinner. Emotionally intelligent children are cheerful. They are better able to cope with school difficulties, stay calm in difficult situations, control emotions, and can guess the feelings and possible reactions of loved ones.

Is it possible to study emotional intelligence? As we have said, the manifestation of emotional intelligence in children begins at an early age, 3-years-old can already express empathy, although the development of this skill requires adults, teachers to notice and help to strengthen the emotions of adults. Is it possible to study emotional intelligence? As we have said, the manifestation of emotional intelligence in children begins at an early age, 3-years-old can already express empathy, although the development of this skill requires adults, teachers to notice and help to strengthen the emotions of adults. It is especially important to develop emotional intelligence skills in school. The school can introduce an "emotional education" program. This program teaches students to manage emotions caused by anger, frustration, and loneliness. Education specialists point to the great importance of developing such skills because students who are depressed or angry and have conflicts with peers will not be able to succeed in learning.

Donna Housman, a psychologist from Massachusetts, says that learning emotional intelligence is entirely possible. Together with his peers, he created a socio-emotional learning program that integrates vital skills such as search, active learning, reflection, self-awareness and self-awareness with humanitarian subjects. "Through a lot of research and almost 30 years of incorporating emotional intelligence into our school curriculum, we have proven that students become aware of their emotions, can manage them effectively and are better able to concentrate on learning," Hausman said. He believes that the best results were observed in primary school students.

Hausmann's co-founder John Peyton explored the implications of socio-emotional learning in terms of academic outcomes. Under his leadership, more than 300 studies were conducted among more than 300,000 students (ages 6-13). It was found that students who were involved in a social-emotional learning program achieved 11-17% better results than those who were behind this project. "We were able to prove that social-emotional learning is not a waste of a student's precious time in a non-academic direction. "Students' academic achievement increases, their social and emotional skills improve, and bad behavior and aggression decrease." Creative Conflict Resolution Project is another program based on emotional intelligence. The name of the project shows that it is aimed at helping students find ways to resolve conflicts, developing their interpersonal skills. Joan Daphne, author of the project and executive director of the Children's Committee, says -"These are the skills that calm children in anger, help them make friends, teach them how to resolve conflicts based on the opinion of others, and develop the ability to make ethical and safe decisions."

Thus, specialists distinguish three circumstances:

- 1) The social-emotional learning program in school results in improved student self-esteem, better social skills, and reduced facts of violence.
- 2) Teaching emotional intelligence in school is possible without compromising academic skills; moreover, social-emotional teaching improves academic results.
- 3) Teaching emotional intelligence is easier at an early age when children's character is much more resilient.

Since the issue concerns adults, it should also be noted that the ability of emotional intelligence like any other ability can serve both good and evil deeds. For example, according to Martin Kilduff, a professor at University College London-"Emotional intelligence carriers consciously shape their emotions in order to make a good impression on themselves. The purposeful concealment of emotions and the strategic manipulation of others' feelings are not only in Shakespeare's plays but also in offices and corridors, where scales dominate."

Conclusion

In conclusion, it should be said that although the interest in emotional intelligence does not stop in the scientific community and this concept is becoming more popular, there is a need to raise awareness in this direction, since the use of the word intelligence in many cases is more associated with mental abilities than with personal development. Not much is known about emotional intelligence by the general public. First of all, it is necessary to select a format that will allow the school community to raise awareness about emotional intelligence and work more in this direction. Regarding the role of emotional intelligence in creating an effective learning environment, it should be noted that the literary analysis reveals how important a high coefficient of emotional intelligence is for the effective management of the learning process.

References

1. Andrei, F., & Petrides, K. V. (2013). Trait emotional intelligence and somatic complaints with reference to positive and negative mood. *Psihologija*, 46, 5-15.
2. Goleman D. Emotional intelligence. New York: Bantam Books, 1995.
3. Austin, E. J., Saklofske, D. H., & Mastoras, S. M. (2010). Emotional intelligence, coping, and exam-related stress in Canadian undergraduate students. *Australian Journal of Psychology*, 62, 42-50.

4. Austin, E. J., Saklofske, D. H., & Egan, V. (2005). Personality, well-being, and health correlates of trait emotional intelligence. *Personality and Individual Differences*, 38, 547–558
5. Bar-On R. The Bar-On Emotional Quotient Inventory (EQ-i): Technical Manual. Toronto: Multi-Health Systems, 1997.
6. Bar-On, R. (2000). Emotional and social intelligence: Insights from the Emotion Quotient Inventory. In R. Bar-On & J. Parker (Ed's.), *The Handbook of Emotional Intelligence*. San Francisco: Jossey-Bass.
7. Bar-On, R. (2002). Bar-On Emotional Quotient Inventory (EQ-I): Technical Manual. Toronto, Canada: Multi-Health Systems. Bar-On, R. (2006). The Bar-On model of emotional-social intelligence (ESI). *Psicothema* (18) 13-25
8. Bastian, V. A., Burns, N. R., & Nettlebeck, T. (2005). Emotional intelligence predicts life skills, but not as well as personality and cognitive abilities. *Personality and Individual Differences*, 39, 1135-1145.
9. Brackett, M., Rivers, S. E., & Salovey, P. (2011). Emotional Intelligence: Implications for Personal, Social, Academic, and Workplace Success. *Social and Personality Psychology Compass*, 5(1), 88-103.
10. Chan, D. W. (2005). Emotional intelligence, social coping, and psychological distress among Chinese gifted students in Hong Kong. *High Ability Studies*, 16 (2), 163 – 178
11. Humphreys, J. H., Weyant, L. E., & Sprague, R. D. (2003). Organizational Commitment: The Roles of Emotional and Practical Intellect within the Leader/Follower Dyad. [Article]. *Journal of Business & Management*.
12. Frederickson, B. L. (1998). What good are positive emotions? *Review of General Psychology*, 2, 300–319.
13. Dawda, D. & Hart, S.D. (2000). Assessing emotional intelligence: Reliability and validity of the Bar-On Emotional Quotient Inventory (1997a; 2000) in university students. *Personality and Individual Differences*, 28, 797-812.
14. Frederickson, B. L. (1998). What good are positive emotions? *Review of General Psychology*, 2, 300–319.
15. Hansen, K., Lloyd, J., and Stough. C., (2009) *Emotional Intelligence and Clinical Disorders* in C. Stough et al. (eds.), *Assessing Emotional Intelligence: theory research and application*, The Springer Series on Human Exceptionality
16. Palmer, B.R., & Stough, C. (2000). *The Swinburne University Emotional Intelligence Test: Technical Manual*, Swinburne University of Technology.
17. Mayer J.D., Caruso D.R., Salovey P. Emotional Intelligence meets traditional standards for an intelligence // *Intelligence*. 1999. V. 27. P. 267-298.

ემოციური ინტელექტის როლი ეფექტური სასწავლო გარემოს შექმნასა და მართვაში

ჭარხალაშვილი თინათინ

სსიპ საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი

აბსტრაქტი

ემოციური ინტელექტის ცნება, მკვლევართა ყურადღების ცენტრში 1990-იან წლებში მოექცა და თანამედროვე ფსიქოლოგიაში საკმაოდ აქტუალურ თემას წარმოადგენს. როგორც სახელწოდება მიგვანიშნებს, ემოციური ინტელექტი დაკავშირებულია ჩვენს ემოციებთან (აფექტური განზომილება), აზროვნებასთან (კოგნიტური განზომილება) და მათ ურთიერთქმედებასთან. დარწმუნებით შეიძლება ითქვას, რომ მოზარდის წარმატებულ პიროვნებად ჩამოყალიბება, თანაბარი მნიშვნელობით არის დამოკიდებული, როგორც კარგად განვითარებულ კოგნიტურ შესაძლებლობებზე, ასევე ემოციური განვითარების კოეფიციენტის მაღალ მაჩვენებელზე. მიუხედავად იმ ფაქტისა, რომ გენეტიკური ფაქტორები უმნიშვნელოვანეს გავლენას ახდენენ პიროვნების

განვითარებაზე, ზემოთ აღნიშნული უნარების ჩამოყალიბება ძირითადად სასკოლო გარემოში ხდება.

მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყანაში ჩატარებული არაერთი კვლევა მყარ მტკიცებულებებს გვთავაზობს იმის შესახებ, რომ სასწავლო პროცესში, ემოციურ ინტელექტთან დაკავშირებული კომპეტენციების განვითარება ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ფაქტორია. საკუთარი და სხვა ადამიანების ემოციების ამოცნობის და თანაგრძნობის უნარი ადამიანს საშუალებას აძლევს იყოს უფრო ბედნიერი და წარმატებული. პედაგოგთა უმრავლესობა წარმატების მიღწევის აუცილებელ პირობად, მხოლოდ მოსწავლის აკადემიურ მიღწევებს მიიჩნევს. თუმცა იმისათვის, რომ მოსწავლეებმა მიაღწიონ წარმატებას, საჭიროა არა მხოლოდ კოგნიტური და ინტელექტუალური განვითარება, არამედ მათ სოციალურ და ემოციურ განვითარებაზე ზრუნვა. მაღალ აკადემიურ მოსწრებასთან ერთად, მნიშვნელოვანია მოსწავლემ სწრაფად იპოვოს საერთო ენა სხვებთან ურთიერთობაში, გაითვალისწინოს მათი ინტერესები, საჭიროებები და ოსტატურად მოაგვაროს კონფლიქტები. შესაბამისად, მნიშვნელოვანია არა მხოლოდ საკუთარი გრძნობებისა და ემოციების გაგება, არამედ მათი განცდა და გამოხატვა, ასევე მნიშვნელოვანია მათი მართვა. ყოველივე ამას კი თანამედროვე ფსიქოლოგიური ენაზე ემოციური ინტელექტი ეწოდება. ამ უკანასკნელის ფლობა კი, ეფექტური სასწავლო გარემოს შექმნისა და მართვის ძლიერი იარაღია.

საკვანძო სიტყვები: ემოციური ინტელექტი, მოსწავლე, სკოლა, სასწავლო გარემო, წარმატება.

СИНЕРГЕТИЧЕСКИЙ ПОДХОД К ОБРАЗОВАНИЮ

Болотина Евгения

Донбасская державная машиностроительная академия
(Краматорск-Тернополь)

кафедра философии и социально-политических наук
к. филос. н., доцент

DOI: <https://doi.org/10.52340/tuw.2022.01.35.24>

***Абстракт.** В статье раскрыты некоторые аспекты приложения идей системно-синергетического подхода к педагогическим исследованиям, в частности для моделирования содержания образования, изучения учебно-воспитательного процесса, проектирования образовательных систем и управления. Рассмотрены ограничения и перспективы развития названного подхода. В последние годы наблюдается бурный рост интереса к междисциплинарному направлению, называемому синергетикой. Трудно или даже невозможно назвать область знаний, в которой сегодня исследования не велись бы под призмой синергии. Синергетика как условие комплексного познания требует радикальной реформы системы познания, социального управления и практической деятельности.*

Современная глобализация создала условия для развития информационного пространства в обществе. В этих условиях появляются новые парадигмы познания, где синергия занимает самое неотъемлемое место. Публикации на тему синергетики характеризуются тем, что они часто содержат авторские трактовки принципов синергетики, причем трактовки весьма разнообразны и не всегда достаточно аргументированы. Причиной этого является отсутствие достаточной определенности основных принципов синергии. Формирование синергетического мировоззрения рассматривается многими авторами как причина парадигматических трансформаций современной научной традиции и даже трактуется как новейшая научная революция.

В научно-педагогической литературе в последние годы время от времени появляются работы дискуссионного характера, в которых высказываются соображения по поводу возможностей приложения идей синергетики к образованию. Обоснованием этому служат выявленные в эмпирических исследованиях стохастичность и нелинейность педагогических законов, особенности их действия в конкретных педагогических ситуациях, неоднозначность их проявления.

Зависимость закономерностей педагогического процесса от внешних и внутренних условий, бифуркационный характер учебно-воспитательного процесса и познавательной деятельности иллюстрируют все известные положения синергетики.

Ключевые слова: бифуркация, постнеклассическая наука, синергетический подход, система, самоорганизация, противоречия, образовательный процесс.

Сложность, нелинейность современной жизни актуализирует необходимость применения синергетического мышления и его креативных возможностей.

Признание сложности и неоднозначности современной социокультурной реальности, не достигаемой за счет традиционного, «линейного» мышления, осуществляется за счет включения синергетического подхода, соответствующего современной методологической культуре мышления.

Для правильного понимания соотношения простого и сложного во всех их бесконечных проявлениях предлагается ввести термин «усложнение» в ситуации социокультурного развития. Само мышление о сложном становится таким, что оно «усложняет», то есть становится «сложным мышлением».

Соответственно, методологическая парадигма синергии формируется на основе комплексного мышления. Примером такого творчества является синергетический подход к образованию. Процесс обучения, взаимодействие ученика и учителя - это творческое событие открытого общения, солидарного учебно-воспитательного действия, взаимной интеграции, в результате разрешения образовательных проблем. Такая ситуация является пробуждением собственных сил и способностей ученика, иницированием его на один из собственных путей развития. В синергетическом обучении знания не навязываются личности учащегося. Синергетическое образование работает изнутри, оно стимулирует личностные, скрытые рефлексии творческого мышления. Это способ познания реальности, направленный в будущее.

Суть проблемы будущего состоит в том, что в условиях всеобщей неопределенности, нестабильности мирового развития, социальных и финансово-экономических кризисов необходимо определить пути дальнейшего самосохранения человечества. Совокупность конструктивных следствий «нелинейного анализа» и синергии может служить «методологией, адекватной анализу современного общества». По своему содержанию синергетическая методология близка к основным мыслительным стратегиям постмодернизма. Он развивает нетрадиционные представления о путях роста и нелинейном развитии явлений культуры, роли децентрализации и хаоса [1].

Опыт творческого подхода к образованию и учебному процессу доказывает, что для продуктивного функционирования идей синергии необходимо использовать мысленные образы. Они могут трансформироваться, подвергаться спонтанной обработке в «поле» индивидуального сознания, выступая эвристическим инструментом в поисковой, творческой деятельности.

Творческая среда общения характеризуется инновационной способностью. Для систем, способных к творческому обновлению, характерна открытость жизненного процесса: их существование продолжается до исчерпания творческого потенциала [2].

Система образования, как наиболее консервативная, не успевает приспособливаться к изменениям, которые происходят во всех сферах жизнедеятельности человека. Произошедший в результате этого отставания разрыв составил суть мирового кризиса образования. Возникла ситуация, требующая не просто изменений в методике преподавания отдельных дисциплин, а кардинальных изменений в методологии образования вообще, в том числе и физического. Можно выделить три важных проблемы: адаптация идей синергетики в содержании образования; использование их в моделировании и прогнозировании развития образовательных систем; применение к управлению учебно-воспитательным процессом.

Методологической основой новой модели образования должен стать синергетический подход. Принципы синергетики отражают современные подходы к образованию:

открытость, неустойчивость, случайность, самоорганизация и целостность, аттракторность, когерентность, эмерджентность и т.д. Использование синергетического подхода в образовании предполагает создание синергетической модели образования.

Синергетическое образование - это самообразование, самоопределение, стимулирующее человека на реализацию неиспользованных творческих способностей. Для понимания эвристической сущности синергетического образования и теории синергетики в целом, как нового научно-теоретического дискурса понимания человеческого бытия, значение приобретает монада мышления. Его сущность, в отличие от философского дуализма, состоит в преодолении дихотомий, противоположностей и конфликтов. Несовместимые вещи воспринимаются как существующие одновременно, имеющие смысл и необходимые, то есть как составные части высшего единства, как принадлежащие некоему высшему целому [3].

В контекстной ситуации приоритета субъективности новые знания и новые смыслы требуют нового мышления, которое в данном случае следует назвать синергетическим. Это способ мышления, позволяющий понять текст и контекст, индивида и его окружение, локальное и глобальное, многомерное, словом, сложное целое, то есть условия поведения человека. Такое комплексное понимание дает нам возможность понять как объективные, так и субъективные условия поведения: самообман, убеждение, мания [4].

Ситуативно каждый человек по-разному проявляет свою эмоциональную, интеллектуальную и духовную индивидуальность. Принцип целостности связывает указанные подсистемы одного человека с аналогичными подсистемами других людей. В результате все люди взаимосвязаны и взаимозависимы. Аналогично можно рассматривать различные структуры и организации в человеческом обществе.

Макросистемы влияют друг на друга. Если взаимодействие является синергетическим, оно способствует общему успеху. Если индивиды эгоистичны, стремясь раскрыть собственную индивидуальность, то возникает «чрезмерная конкуренция», которая может вывести их из равновесия с собственным «внутренним миром» и «внешней природной средой». Целью становится достижение собственных интересов любой ценой, в ущерб интересам других.

Однако мир един, и все его части взаимодействуют. В любой макросистеме нарастание дисбаланса приводит к формированию внутренних факторов, ограничивающих ее развитие. Синергетика, ввиду этого противостояния, объединяет разногласия в конкретную целостность нового качества в зависимости от ситуации.

В силу проблематичности, условности соразмерности философского представления о монадийности элементов мира (согласно, Г. Лейбницу) и, раскрываемой синергией, фрактальности его объектов, мышление в ряде случаев оказывается эвристическим. Сегодня существуют теоретические дискурсы, связанные с множественностью. Разум познающий, резонирующий в пространстве культуры с синергетическим видением творческих актов, предстает как фракталы рождения нового знания. Фракталы, как «внутренне бесконечные», являются основной стадией эволюционной системы, поскольку сам процесс системной эволюции есть дифференцированное, переходное состояние-процесс. Это трудно понять людям, которые привыкли мыслить линейно, принимать вещи как непреложную данность. Необходимо синергично воспринимать мир, как постоянно меняющийся, состоящий из значительного числа преходящих вещей-процессов, которые называются фракталами [5].

Синергетика перестраивает наше мировоззрение и мышление. Примером такой трансформации является креативный подход к образованию, позволяющий создавать новые формы и смыслы - синергетический. При этом синергетика подчеркивает тот факт, что все во Вселенной подчинено ритмам жизни, подчиняясь которым, сложные системы могут сохранять целостность и динамично развиваться.

Однако до сих пор нет единых подходов к решению этой проблемы. В любом педагогическом исследовании присутствует значительная доля субъективизма исследователя, связанного не только с отсутствием единых подходов, но и с вероятностью и ситуативностью поведения субъектов учебно-воспитательной педагогики [6]. Поэтому использование нелинейной динамики для исследований в области педагогики пока невозможно.

Построение количественной синергетической модели остается мечтой теоретической педагогики. Современная педагогика лишь создает эмпирическую базу, необходимую для перехода к качественно новой педагогике. Заимствование педагогикой терминологии, принятой в постнеклассической науке, не решает проблемы описания взаимодействия педагога и студента. Но стоит подумать об адаптации ее методов в создании количественных прогностических моделей и «дизайна» развития системы образования.

Несмотря на высказанные сомнения, понимание синергетического подхода к педагогике актуально и имеет принципиальное значение. Его активная разработка психологами, педагогами и математиками вселяет уверенность, что идеи и методы математического моделирования будут в равной степени применимы к управлению образовательными системами, как и традиционные педагогические методы.

Список использованной литературы:

1. Степин В. С. Синергетика и системный анализ. Синергетическая парадигма. Когнитивно-коммуникативные стратегии современного научного познания. М.: Прогресс-Традиция, 2004. С. 59-77.
2. Пригожин И., Стенгерс И. Порядок из хаоса. Новый диалог человека с природой. М., 2000. С. 16.
3. Добронравова І. С. Синергетика як нове світобачення. *Електронна бібліотека кафедри філософії та методології науки філософського факультету Київського Національного університету імені Тараса Шевченка*. URL: <http://www.philsci.univ.kiev.ua/biblio/Dobr/synerg.html>.
4. Синергетика і освіта: Монографія / За ред. акад. В. Г. Кременя. К.: Ін-т обдаров. дитини НАПН України, 2014. 348 с.
5. Горбунова Л. С. Складне мислення як відповідь на виклик епохи. *Філософія освіти*. 2007. №1 (6). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/skladne-mislennya-yak-vidpovid-na-viklik-epohi>.
6. Вознюк О.В. Синергетика освіти: розвиток, навчання, виховання. *Синергетика: процеси самоорганізації технічних, технологічних та соціальних систем* : матеріали 1-ї Всеукр. наук. конф., Житомир, 17-18 черв. 2003 р. ред. І. Г. Грабар. Житомир, 2003. С. 51-55.

SYNERGIC APPROACH TO EDUCATION

Bolotina Evgeniya Valeryevna

Donbass State Machine-Building Academy

(Kramatorsk-Ternopil)

Department of Philosophy and Socio-Political Sciences

Candidate of Philosophy, Associate Professor

Abstract

The article reveals some aspects of applying the ideas of a system-synergetic approach to pedagogical research, in particular for modeling the content of education, studying the educational process, designing educational systems and management. The limitations and prospects for the development of this approach are considered. In recent years, there has been a rapid growth of interest in an interdisciplinary area called synergetics. It is difficult or even impossible to name a field of knowledge in which today research would not be conducted under the prism of synergy. Synergetics as a condition for complex cognition requires a radical reform of the system of cognition, social management and practical activity.

Modern globalization has created conditions for the development of the information space in society. Under these conditions, new paradigms of cognition appear, where synergy occupies the most integral place. Publications on the topic of synergetics are characterized by the fact that they often contain the author's interpretations of the principles of synergetics, and the interpretations are very diverse and not always sufficiently reasoned. The reason for this is the lack of sufficient certainty of the basic principles of synergy. The formation of a synergetic worldview is considered by many authors as the cause of paradigmatic transformations of the modern scientific tradition and is even interpreted as the latest scientific revolution.

In the scientific and pedagogical literature in recent years, from time to time, debatable works appear, in which considerations are expressed about the possibilities of applying the ideas of synergetics to education. The justification for this is the stochasticity and nonlinearity of pedagogical laws revealed in empirical studies, the peculiarities of their action in specific pedagogical situations, and the ambiguity of their manifestation. The dependence of the regularities of the pedagogical process on external and internal conditions, the bifurcation nature of the educational process and cognitive activity illustrate all the known provisions of synergetics.

Key words: bifurcation, postnonclassical science, system-synergistic approach, system, self-organization, contradictions, the educational process.

ხელოვნების ნაწარმოების ანალიზი

გაგნიძე დარეჯან

სსიპ იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის
სახელმწიფო უნივერსიტეტი

DOI: <https://doi.org/10.52340/tuw.2022.01.35.25>

აბსტრაქტი. ხელოვნების ნაწარმოების ანალიზის დროს გასათვალისწინებელია, თუ ხელოვნების რომელ დარგს ეკუთვნის ნაწარმოები. რასაკვირველია, არსებობს საერთო კითხვები, მაგრამ მასთან ერთად ყველა დარგს თავისი სპეციფიკური ხასიათიდან გამომდინარე, განსხვავებულად გააჩნია. კითხვები კი ასეთი თანმიმდევრობით დაისმება:

ა) ნაწარმოების ავტორი და სახელწოდება. მისი შექმნის დრო და ადგილი. რა ჰქვია კომპოზიციას? როგორ შეესატყვისება მისი სათაური სიუჟეტს და სიმბოლიკას? ბ) რამ განაპირობა ნაწარმოების შექმნა და რა ადგილი უკავია მოცემულ ნაწარმოებს მხატვრის თუ მოქანდაკის შემოქმედებაში? იმ ეპოქის მოკლე დახასიათება, როდესაც შეიქმნა ნაწარმოები. გ) ნაწარმოების ზომა (ფერწერულ და გრაფიკულ ნაწარმოებში აღნიშნავენ სურათის სიგრძეს და სიგანეს სიგრძის საზომ ერთეულებში, რაც შეეხება ფორმატს, ის შეიძლება იყოს: ვერტიკალურად ან ჰორიზონტალურად დაგრძელებული, კვადრატული, ოვალური, მრგვალი. სტილი და მიმართულება (ბაროკო, როკოკო, ამპირი, იმპრესიონიზმი, კლასიციზმი, მოდერნი და ა.შ.); დ) ნაწარმოების აღწერა. თემა და სიუჟეტი. რა არის გამოსახული ნახატზე? როგორ არიან განლაგებული პერსონაჟები, საგნები და სიმბოლოები? ნაწარმოების კომპოზიცია: ერთფიგურიანი, ორფიგურიანი, მრავალფიგურიანი, აგებული შეიძლება იყოს დიაგონალზე, ჰორიზონტალზე, ვერტიკალზე, სამკუთხედზე. სად მდებარეობს კომპოზიციის ცენტრი და რით არის გამოყოფილი სურათზე? ე) როგორ არიან საგნები განლაგებული კომპოზიციაში? ნაწარმოების მთავარი გმირები – ისევე, როგორც ლიტერატურულ ნაწარმოებს, ნახატსაც ჰყავს თავისი მთავარი გმირები, ისინი შეიძლება იყვნენ: ადამიანები, ცხოველები, ფრინველები და ა.შ. წონასწორობა კომპოზიციაში – ნიშნავს ურთიერთდამოკიდებულებას გამოსახულების ნაწილებს და მთავარს შორის; ე) ფერი, კოლორიტი და მისი ფუნქცია – ფერწერულ ნაწარმოებში კომპოზიციასთან ერთად ფერი იქცევა ყურადღებას, მხატვრის გემოვნებაზეა დამოკიდებული, როგორც კოლორიტს შეარჩევს მხატვარი; ვ) მოცულობა და სიბრტყე, შუქ-ჩრდილები და რეფლექსი. ზ) კომპოზიციის შემაღვენლობა – ესა თუ ის კომპოზიცია შედგება როგორც მთავარი, ასევე მეორეხარისხოვანი წევრებისაგან; თ) რითმი და ჰორიზონტის ხაზი; ი) სტატიკა და დინამიკა.

საკვანძო სიტყვები: კომპოზიცია. წონასწორობა. პროპორცია. ფერი. მოცულობა. რეფლექსი. ფერწერა.

მანამდე, სანამ ხელოვნების ნაწარმოების აღქმას, გაგებას და შეფასებას დაეუფლება მოსწავლე, აუცილებელია, თავად ხელოვნების ენის შესწავლა. ისევე, როგორც წერა-კითხვის უცოდინარ ადამიანს ვერაფერს დაადასტოვებს, რომ ვერ აფასებს ლიტერატურის მშვენიერებას, იგივე შეიძლება ითქვას ხელოვნების ნაწარმოების შეფასების დროსაც. ხელოვნების ყველა დარგს (ლიტერატურა, მუსიკა, ცეკვა, არქიტექტურა, სახვითი

ხელოვნება, დეკორატიულ-გამოყენებითი ხელოვნება) გააჩნია თავისი ენა, რითაც ის გამოხატავს აზრებს, გრძნობებს, ემოციას. ხელოვნების ენა ყალიბდებოდა ხელოვნების სხვადასხვა დარგის ისტორიული განვითარების პროცესში. ამიტომ თითოეული მათგანი, თავისი ბუნებიდან გამომდინარე, გამოიმუშავებს თავის სპეციფიკურ მხატვრულ-გამომსახველობით საშუალებებს: არქიტექტურაში ის სივრცითი ურთიერთობაა სიბრტყეებსა და მასას შორის. ნახატში შუქ-ჩრდილები. კოლორიტი, ფერთა შეხამება, ფერები და მათი კომბინაციები ფერწერაში. კადრები და მათი მონტაჟი კინოში. მხატვრული ენა განსხვავდება ჩვეულებრივი სასაუბრო და სამეცნიერო ენისაგან. ისტორიული განვითარების პროცესში ის იხვეწებოდა და იცვლებოდა, რაც არ ეწინააღმდეგებოდა მის შინაგან კანონზომიერებას.

ხელოვნების ნაწარმოების ანალიზის დროს გასათვალისწინებელია, თუ ხელოვნების რომელ დარგს ეკუთვნის ნაწარმოები. რასაკვირველია, არსებობს საერთო კითხვები, მაგრამ მასთან ერთად ყველა დარგს თავისი სპეციფიკური ხასიათიდან გამომდინარე, განსხვავებულიც გააჩნია. დარგთან ერთად უნდა აღინიშნოს ჟანრი. (ფერწერის სახე: დაზგური, მონუმენტური, ფრესკა, მოზაიკა. ჟანრები: პორტრეტი, პეიზაჟი, ნატურმორტი, ისტორიული, ბატალური, ანიმალისტური, მარინისტული, ყოფითი, პანორამა, დიორამა, ხატწერა, მითოლოგიური). აუცილებელია, აღვნიშნოთ ნაწარმოების ავტორი და სახელწოდება, მისი შექმნის დრო და ადგილი. რა ქვია კომპოზიციას? როგორ შეესატყვისება მისი სათაური სიუჟეტს და სიმბოლიკას? თქვენი აზრით, რა უნდა ეთქვა ავტორს ამ ნაწარმოებით? რამ განაპირობა ნაწარმოების შექმნა და რა ადგილი უკავია მოცემულ ნაწარმოებს მხატვრის თუ მოქანდაკის შემოქმედებაში? ამის შემდეგ მოვახდენთ იმ ეპოქის მოკლე დახასიათებას, როდესაც შეიქმნა ნაწარმოები (ეპოქის ცოდნას დიდი მნიშვნელობა აქვს ნაწარმოების ანალიზის დროს, რადგან ხელოვნების ყველა დიდ ნაწარმოებში ნათლად ჩანს ის ეპოქა, რომლის დროსაც შეიქმნა კომპოზიციაც); გასათვალისწინებელია ნაწარმოების ზომა (ფერწერულ და გრაფიკულ ნაწარმოებში აღნიშნავენ სურათის სიგრძეს და სიგანეს სიგრძის საზომ ერთეულებში, რაც შეეხება ფორმატს, ის შეიძლება იყოს: ვერტიკალურად ან ჰორიზონტალურად დაგრძელებული. კვადრატული, ოვალური, მრგვალი. გამოსახულების დამოკიდებულება ფორმატთან.); შემდეგ სტილი და მიმართულება: (ბაროკო, როკოკო, ამპირი, იმპრესიონიზმი, კლასიციზმი, მოდერნი და ა.შ.); ამას მოსდევს ნაწარმოების აღწერა. თემა და სიუჟეტი? რა არის გამოსახული? როგორ არიან განლაგებული პერსონაჟები, საგნები, სიმბოლოები? ბევრჯერ ხელოვნების ნაწარმოებში გამოსახული საგანი რაიმე აზრის ან მოვლენის სიმბოლოს წარმოადგენს; მასალა რაშიც შესრულებულია ფერწერული ნაწარმოები : (ტილო, ზეთოვანი საღებავები ან ქაღალდი, აკვარელი, გუაში); ნაწარმოების კომპოზიციაც: ერთფიგურიანი, ორფიგურიანი, მრავალფიგურიანი აგებული შეიძლება იყოს დიაგონალზე, ჰორიზონტალზე, ვერტიკალზე, სამკუთხედზე. სად მდებარეობს კომპოზიციის ცენტრი და რით არის გამოყოფილი სურათზე? (კომპოზიციის ცენტრი ეს სურათის ის ნაწილია, სადაც მთელი სისრულითაა გადმოცემული სიუჟეტის ან საგნის ცენტრი. ის გადმოიცემა საგნების ან ფიგურების სიდიდით, ჟღერადი და ნათელი ფერებით ან პირიქით. მან უნდა მიიქციოს მაყურებლის ყურადღება).

შეეცადეთ, ახსნათ, რატომ გეჩვენებათ, რომ ეს არის მთავარი? რა საშუალებებით გადმოსცემს მხატვარი მთავარს ნაწარმოებში? როგორაა საგნები განლაგებული კომპოზიციაცში? ნაწარმოების მთავარი გმირები (ისევე, როგორც ლიტერატურულ ნაწარმოებს, ნახატსაც ჰყავს თავისი მთავარი გმირები, ის შეიძლება იყოს ადამიანი, ცხოველი, ფრინველი და ა.შ.); წონასწორობა კომპოზიციაცში ნიშნავს ურთიერთდამოკიდებულებას

გამოსახულების ნაწილებს და მთავარს შორის, კომპოზიციაში წონასწორობას მხატვარი აღწევს საგნების და პერსონაჟების განაწილებით ისე, რომ სურათის მარჯვენა და მარცხენა მხარეები ტოლი და გაწონასწორებულია. ეს კითხვები საერთოა ხელოვნების ყველა ნაწარმოებისათვის. მორიგი კითხვები კი განსხვავებულია. ფერწერული ნაწარმოების ანალიზის დროს ის ასეთი თანმიმდევრობით დაისმება: **ფერი, კოლორიტი და მისი ფუნქცია. ფერწერულ ნაწარმოებში კომპოზიციასთან ერთად ფერი იქცევა ყურადღებას, მხატვრის გემოვნებაზეა დამოკიდებული როგორ კოლორიტს შეარჩევს მხატვარი იმ ემოციის გადმოსაცემად, რომელიც ნახატმა მაყურებელზე უნდა მოახდინოს. კოლორიტი შეიძლება იყოს: ცივი, თბილი ან შერეული. მათში აუცილებლად გამოიყოფა ძირითადი ფერითი ლაქები ანუ დომინირებული ფერი. მხატვარი ამა თუ იმ ფერს სხვადასხვა ტონალობით წარმოგვიდგენს სურათზე იმის მიხედვით, თუ სად დევს ფერი და რას ემსახურება მისი არსი; ზოგჯერ მხატვარი ნაწარმოებში ძლიერი დრამატულობის და შთაბეჭდილების მოსახდენად კონტრასტულ ფერებს იყენებს, რითაც ისინი იქცევენ მაყურებლის ყურადღებას. სამაგიეროდ მონათესავე ფერები იწვევენ ჰარმონიის და სიმშვიდის შეგრძნებას. მოცულობა და სიბრტყე, შუქ-ჩრდილები და რეფლექსი-ფერწერული კომპოზიცია შეიძლება იყოს: სიბრტყობრივი ან მოცულობითი. სიბრტყობრივი ფერწერული კომპოზიცია მეტწილად დეკორატიულ ხასიათს ატარებს. აქ მხატვარი ერთგვარად უარს ამბობს მოცულობის გადმოცემაზე იმ მოტივით, რომ მისთვის მთავარს ამ შემთხვევაში საგნების დეკორატიულობა და ფერთა შეხამება წარმოადგენს. მისთვის არსებითია ფერის დეკორატიულობა და ურთიერთშეხამება. რაც შეეხება მოცულობით კომპოზიციას, მასში მხატვარი საგნების სიმრგვალის გამოსახვას აქცევს ყურადღებას, ამისათვის ირჩევს განათების წყაროს (მზე, მთვარე, ხელოვნური განათება) და ამ განათების შესაბამისად ანათებს საგნების იმ მხარეს, რომლებიც განათების მხარესაა მიქცეული. ამით ის უფრო რეალურს ხდის თავის შექმნილ გამოსახულებას. საგნების სიმრგვალეს ის აღწევს: განათების, ნახევარჩრდილის, ჩრდილის, დაცემული ჩრდილისა და რეფლექსის საშუალებით. კომპოზიციის შემადგენლობა – ესა თუ ის კომპოზიცია შედგება როგორც მთავარი, ასევე მეორეხარისხოვანი წევრებისაგან. მთავარი რა თქმა უნდა გმირები არიან, მეორეხარისხოვანი კი ის დამხმარე საგნები და სივრცე, რომელიც ასევე მთლიანი კომპოზიციის ნაწილია. მთავარი და მეორეხარისხოვანი წევრები ისე არიან დაკავშირებული ერთმანეთთან, რომ თუნდაც მცირე, მეორეხარისხოვანი საგნის გამოკლება მნიშვნელოვნად უკარგავს კომპოზიციას ერთიანობის და მთლიანობის შეგრძნებას;**

რითმი-არსებობს როგორც ცხოვრებაში, ასევე ხელოვნებაში. სახვით ხელოვნებაში რითმი ნიშნავს კომპოზიციაში შემავალი ელემენტების რითმულად განმეორებას. რითმი გადმოიცემა ხაზების, შუქ-ჩრდილების, მოძრაობების და ჟესტების, ფერების რითმულად განმეორებით. რითმი კომპოზიციაში დაკავშირებულია ნაწარმოების სიუჟეტთან და შინაარსთან; ჰორიზონტის ხაზი და ხედვის წერტილი – ხელოვნების ნაწარმოებში მხატვრული სახის გამომსახველობა განპირობებულია თვით ნატურის გამომსახველობით. ნებისმიერი საგნის ან ობიექტის სრულად და საინტერესოდ დანახვა შესაძლებელია მხოლოდ განსაზღვრული წერტილიდან. მხატვარი სურათის დახატვის დროს ირჩევს ჰორიზონტის ხაზს და მასზე არსებულ ხედვის წერტილს. ჰორიზონტის ხაზი შეიძლება იყოს მაღალი ან დაბალი. ეს მხატვრის ხედვაზეა დამოკიდებული. ისევე, როგორც რეჟისორი ცდილობს კარგად დაანახვოს მაყურებელს, რაც სცენაზე ხდება, ასევე მხატვარიც ცდილობს, მონახოს ამა თუ იმ სიუჟეტური კომპოზიციისათვის უკეთ დასანახი ჰორიზონტის ხაზი და ხედვის წერტილი, რომელიც შეიძლება იყოს შუაში,

მარჯვნივ ანდა მარცხნივ; სტატიკა და დინამიკა-სახვითი ხელოვნების ნაწარმოები შეიძლება იყოს სტატიკური ან დინამიკური. სტატიკური კომპოზიციები ძირითადად მშვიდი და გაწონასწორებულია, მათი უმრავლესობა აგებულია რითმსა და სიმეტრიაზე. დინამიკური კომპოზიცია აგებულია დიაგონალზე და საგნებში იგრძნობა მოძრაობა. ასეთი კომპოზიციები მეტწილად ასიმეტრიულია. რაც შეეხება ფერით გადაწყვეტას, ის ჟღერადი და ემოციურია; მხატვრის მიერ შექმნილი მხატვრული სივრცე – ფერწერული და გრაფიკული ნამუშევრების უმრავლესობაში მხატვარი სივრცესაც გვიჩვენებს. ეს შეიძლება იყოს როგორც ხაზობრივი, ასევე სივრცითი პერსპექტივი. ხაზობრივ პერსპექტივში შედის როგორც ინტერიერი, ასევე ექსტერიერი, ქუჩის და შენობების ხატვა და ა.შ. სივრცით კომპოზიციაში მხატვარი ერთგვარ მრავალპლანნიანობას იყენებს და ისე ქმნის სივრცეს შორს მყოფი საგნების თანდათანობით დაპატარავებით და მათი სიმკვეთრის შემცირებით. რაც შეეხება ფერებს, უფრო მკვეთრ და ჟღერად ფერებს ის წინა პლანზე ალაგებს, ხოლო ცივ ფერებს მათი ბუნებიდან გამომდინარე უკან მდებარე საგნებისათვის იყენებს; დეტალები – გულისხმობს კომპოზიციის ცალკეული დეტალების აღწერას; პირადი შთაბეჭდილება, რომელიც შექმნა ნაწარმოებმა – ეს ინდივიდუალური შეგრძნებაა და საერთო შეგრძნებების გვერდით ყველა ადამიანს განსხვავებული შთაბეჭდილებები შეიძლება ქონდეს; რაც შეეხება ხელოვნების ნაწარმოების აღქმას, ეს პროცესი დამოკიდებულია არა მხოლოდ ინდივიდის მომზადების დონეზე, არამედ ზოგად კულტურაზე, ცხოვრებისეულ გამოცდილებასა და ასოციაციურ შესაძლებლობებზე.

ერონული სასწავლო გეგმით გათვალისწინებული სურათის ანალიზის უკეთ დაუფლების მიზნით, მიზანშეწონილია ესეს დაწერა. ესე რა თქმა უნდა უფროს კლასელებისათვისაა განკუთვნილი, მაგრამ სურათის ანალიზზე მუშაობა, დაწყებით სკოლიდანვე უნდა დაიწყოს ხელოვნების მასწავლებელმა. მანამდე, სანამ სურათის ანალიზს ან ესეს წერას დაიწყებენ მოსწავლეები, საჭიროა კარგად გაეცნონ ავტორის ბიოგრაფიას და შემოქმედებას, წაიკითხონ მასზე სტატიები და ნახონ მხატვრის ორიგინალები თუ არა მისი რეპროდუქციები. ამით მათ საერთო წარმოდგენა შეექმნებათ მის შემოქმედებაზე და საერთოდ მხატვარზე, ვისი სურათის ანალიზი ან ესეც სურთ დაწერონ. ხშირად მოსწავლეს უჭირს რითი დაიწყოს სურათის ესე. მასწავლებელმა უნდა მიუთითოს მათ, რომ საინტერესო იქნება თუ სურათის განწყობის შესაფერის ლექსს გაიხსენებენ პოეზიიდან და მის ერთ-ერთ სტროფს დავურთავენ მას. შემდეგ კი უშუალოდ მხატვარზე განაგრძობენ საუბარს.

ამა თუ იმ ფერწერულ ნაწარმოებში სხვადასხვაგვარადაა ასახული მხატვრისეული წარმოდგენები ამა თუ იმ ხალხის ტრადიციებსა თუ წეს-ჩვეულებებზე, ისტორიაზე, ყოფაზე და ა.შ. ამიტომ თითოეული სურათი უნდა განვიხილოთ იმ კონტექსტში, თუ რისი თქმა სურდა მხატვარს ამ ნაწარმოებით. ესეს დაწერა უმჯობესია ქართველი მხატვრებით დაიწყონ მოსწავლეებმა.

ხელოვნების ნაწარმოების ანალიზის ცოდნას დიდი მნიშვნელობა აქვს როგორც ხელოვნების მოყვარულებისათვის, ასევე ხელოვნების მასწავლებლებისათვის და მათი მოსწავლეებისათვის, რადგან ეროვნული საწავლო გეგმა სახვით და გამოყენებით ხელოვნებაში დიდ ადგილს უთმობს ხელოვნების სხვადასხვა დარგის და ჟანრის ნაწარმოებების ანალიზს და მათზე მსჯელობას.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ეროვნული სასწავლო გეგმა. საგნობრივი პროგრამა სახვით და გამოყენებით ხელოვნებაში;
2. Аксанова А .2019 История искусств изд. Эксмо. Москва;
3. Волкова П. 2019 Мост через бездну. Полная энциклопедия всех направлений и художников. изд АСТ;
4. Гомерц У. 2018 Непонятное Искусство. изд .Синдбад;
5. <https://evg-crystal.ru/kartiny/analiz-kartiny.html>;
6. <https://stampsy.com/stamp/23818>.

ANALYSIS OF ARTWORK

Gagnidze Darejan

Iakob Gogebashvili Telavi State University

Abstract

During the analysis of the work of art, it should be taken into account which field of art the work belongs to. Of course, there are common questions, but along with them, all fields have different ones due to their specific nature.

A) Author and name of the work. The time and place of its creation. What is the name of the composition? How does its title match the plot and symbolism?

B) What led to the creation of the work and what place does the given work occupy in the creativity of the artist or sculptor? Brief description of the era when the work was created.

C) Work size (In pictorial and graphic works, the length and width of the image are indicated in length measurement units, as for the format, it can be vertically or horizontally elongated. Square, oval, round. Style and direction: (Baroque, Rococo, Empire, Impressionism, Classicism, Modern, etc.)

D) Description of the work. Theme and plot? what is depicted? How are characters, objects, symbols arranged? The composition of the work: one-figure, two-figure, multi-figure, can be built on a diagonal, horizontal, vertical, triangle. Where is the center of composition and how is it separated in the image?

E) How are the objects arranged in the composition? The main characters of the work - (Like a literary work, a painting also has its main characters, it can be: a person, an animal, a bird, etc. The balance in the composition means the relationship between the parts of the image and the main character.

F) Color, hue, and its function - (in a painting, color draws attention together with the composition, it depends on the artist's taste how the artist chooses the color. Volume and plane, light - shadows and reflexes. The composition of the composition - this or that composition consists of both main and secondary members. Rhyme and the horizon line. Statics and dynamics.

Key words: Composition. Balance. Proportion. Color. Volume. Reflex. Paintings.

МЕТОДИ И ПРИЕМЫ РАЗВИТИЯ КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ В ВЫСШЕЙ ШКОЛЕ

Яковенко Юлия Леонидовна

Донбасская государственная машиностроительная академия,
кафедра философии и общественно-политических дисциплин, доцент

DOI: <https://doi.org/10.52340/tuw.2022.01.35.26>

Абстракт. В статье анализируются отдельные приемы и технологии развития критического мышления. Подчеркивается необходимость создания в учебном заведении пространства, которое будет способствовать развитию у учеников и студентов самостоятельности, активности в процессе добывания знаний. В высшей школе могут быть использованы такие методы и технологии, как сенкан, ассоциации, «мозговой штурм», проектная деятельность. Распространенный метод – «мозговая атака». В ходе дискуссии студенты коллективно ищут оптимальный путь решения проблемы. Сенкан помогает при работе с терминами и понятиями. Метод ассоциаций открывает широкие возможности для закрепления материала, установления логических связей между объектами, понятиями, явлениями. Метод проектов – более сложная технология, которая требует тщательной подготовки, времени, планирования деятельности, анализа промежуточных и конечного результатов. Подчеркивается, что в высшей школе эти методы эффективны при систематическом использовании в ходе изучения различных предметов. Студенты учатся работать с разными источниками информации, анализируют, сопоставляют, выбирают, формируют собственную точку зрения, подбирают аргументы в ее пользу, защищают ее. При этом они взаимодействуют с преподавателем, другими студентами, специалистами, обсуждают идеи, строят собственную стратегию достижения целей, планируют свою деятельность, анализируют ошибки и недочеты. В статье подчеркивается важность именно таких форм работы в высших учебных заведениях, чтобы процесс обучения стал непрерывным процессом исследования той сферы деятельности, которую они выбрали для построения карьеры, а также активного познания других сфер деятельности в ходе изучения общеобразовательных дисциплин.

Ключевые слова: критическое мышления, методика, метод и прием, высшая школа.

Выпускник высшего учебного заведения по окончании учебы сталкивается с проблемой серьезной конкуренции в выбранной сфере деятельности. Успешный специалист в современных условиях должен постоянно повышать квалификацию, совершенствовать свои умения, оттачивать навыки. Конкурентоспособность связана и с умением работать с информацией, и со знанием иностранных языков, и с умелым использованием ПК. Важнейшими для представителя любой профессии являются навыки критического мышления. Цель высшего образования в современных условиях – подготовить выпускника к конкурентной борьбе на рынке труда, к построению карьеры в подобных условиях, к адаптации к быстрым изменениям, которые происходят в различных сферах деятельности.

Всесторонне развитие, высокий уровень интеллекта, развитое мышление и хорошая память, активность и креативность – это те ориентиры, на которые должны быть направлены усилия студента XXI века. Высшая школа должна содействовать ему на пути становления и совершенствования.

Цель статьи – изучить применение отдельных приемов развития критического мышления в процессе преподавания исторических и политологических дисциплин в высшей школе.

Критическое мышление - это комплекс умений, навыков и способностей (понимать проблему, перепроверять информацию, формулировать свою мысль точно и ясно, быть логичным и объективным, регулярно тренировать мышление) [Кроуфорд, 2006]. Формирование критического мышления – сложный процесс. Он зависит от возраста, психологических особенностей, активности, условий и обстоятельств, в которых формируются взгляды и убеждения человека. Критическое мышление характеризуется самостоятельностью, ответственностью, умением человека не только видеть проблему, но пути ее решения, выбрать лучший путь, объяснить свой выбор. Главная особенность – способность думать о своем мышлении, рефлексировать и сознательно его совершенствовать. Важным элементом является ценностно-эмоциональный компонент [Пометун, 2018]. Потребность в высоком уровне развития критического мышления связана с развитием информационных технологий, доступом к большим объемам информации, важностью ведения цивилизованных дискуссий [Терно, 2016]. Для развития критического мышления у учеников и студентов необходимо создать такую педагогическую модель, которая будет базироваться на создании пространства для самостоятельных размышлений в ходе решения творческих задач, принятия решений. В этом пространстве будет формироваться активная, самостоятельная личность, которая будет систематически заниматься самообразованием, самосовершенствованием. Обучение станет личностно-ориентированным, деятельностным, развивающим [Пометун, 2018, Терно, 2016].

Процесс обучения в высшей школе следует организовать как непрерывное исследование, которое будет основываться на активной познавательной деятельности, сотрудничестве и межличностном взаимодействии, ответственности [Мирошник, 2011].

На занятиях студентам можно предложить метод коллективного обсуждения проблем «Мозговая атака», который можно применять и во время лекций. Путем активного организованного обсуждения можно найти оптимальный путь решения проблемы [Шевчук, 2012]. Это могут быть производственные ситуации, жизненные истории, придуманные события. Метод можно и нужно регулярно использовать при изучении различных дисциплин, приучая студентов к поиску решения проблемы в ходе цивилизованной дискуссии. «Мозговой штурм» может касаться обсуждения сути понятий «нация», «государство», «гражданское общество», роли партий в государстве, места и роли личности в истории, значении тех или иных событий, конфликтной ситуации. Применение данного метода показывает, что далеко не все студенты (в силу ряда причин, в том числе, неуверенности в себе, стеснительности, слабой подготовки) участвуют в обсуждении. Поэтому подобные дискуссии должны стать обычной практикой, а задачей преподавателя – максимальное вовлечение студентов.

Для понимания связей между терминами и понятиями можно использовать метод ассоциаций. Например, главному слову, которое предлагает преподаватель, студенты

дают определение, затем предлагают слова, которые ассоциируются с главным. Слова фиксируются на доске, между ними устанавливаются логические связи. Например, слово «политика» можно рассматривать как особую сферу деятельности, связанную с осуществлением власти. Ассоциации – власть, органы власти, государство, политик, партия, политический интерес, т.д. Каждое из следующих слов, обсуждение их сути, связи с главным словом позволяет изучить сферу политики более детально.

При работе с терминологией также поможет метод сенкана – белого стиха, где первая строчка – это сам термин, а в остальных даются характеристики и краткое определение [Кривенко, 2018]. Студенты пишут их самостоятельно после ознакомления с термином, лучшие сенканы фиксируются на доске. Например: 1. Исторические источники. 2. Устные, письменные, материальные. Ценные. 3. Дают полезную информацию о ходе исторического развития. 4. Необходимы в любом историческом исследовании. 5. Все то, что позволяет изучать события прошлого. По той же схеме студенты составляют сенканы на любое предложенное преподавателем слово и легко запоминают его суть.

Среди более сложных методов и технологий развития критического мышления, которые могут быть эффективно использованы в высшей школе, можно предложить метод проектов. Это совокупность исследовательских и проблемных приемов, которые основываются на творческой активности участников. Регулярное применение данного метода в высшей школе с постепенным усложнением задач позволяют повышать уровень развития критического мышления студентов. Цель проектирования – ориентировать студентов на самостоятельное получение знаний, развитие и совершенствование умений при решении конкретных практических задач, интегрирование знаний из разных сфер [Мирончук, 2017; Ёжко, 2014]. Проектный метод полифункционален. Он включает дидактическую, познавательную, воспитательную, социализирующую и развивающую функции. Метод проектов создает широкие возможности для самореализации студентов [Коровина, 2013]. По количеству участников проекты могут быть индивидуальные, групповые, коллективные. По доминирующему методу исследования их можно разделить на исследовательские, творческие, игровые, практико-ориентированные, информационные. По длительности проекты бывают краткосрочные, средней продолжительности, длительные [Тадеуш, 2017; Ёжко, 2014]. Этапы создания проекта: 1. Диагностико-прогностический. На первом этапе выбирается тема проекта, которая должна быть связана с профессиональной деятельностью студента или с конкретными жизненными обстоятельствами, быть актуальной, интересной, «живой». Студенты должны быть ориентированы на получение лучшего результата. Преподаватель помогает в формулировке целей и задач проекта. 2. Конструктивно-моделирующий. На втором этапе студенты с помощью преподавателя планируют свою работу, определяют источники информации, собирают и анализируют нужную информацию, выбирают форму представления результатов (презентация, доклад на научную конференцию, видеоролик). 3. Исследовательско-исполнительный. На третьем этапе идет пошаговое выполнение поставленных задач, анализируются промежуточные результаты. 4. Оценочно-результативный. Это завершающий этап, на которой происходит представление результатов работы, сопоставление с поставленными в начале целями, выявление и анализ недочетов в работе [Мирончук, 2017, Ёжко, 2014].

В рамках изучения студентами политологических дисциплин могут быть предложены исследования истории формирования института парламентаризма либо президентства в стране мира на выбор. При изучении исторических дисциплин студенты могут проводить

историко-сравнительный анализ явлений и событий, проводить аналогии, искать специфические черты развития государств. Широкое поле для использования метода проектов дают культурологические дисциплины. Студенты могут выбирать тему проекта, методы исследования, стратегию достижения цели, форму представления результатов, а также принимать участие в обсуждении и оценивании как собственных работ, так и работ одноклассников. Преподаватель помогает, консультирует, организовывает полезные встречи, экскурсии, модерировать работу студентов, контролирует и оценивает ее. Учебная деятельность должна основываться на сотрудничестве, взаимоподдержке, но не конкуренции.

Современный мир быстро меняется и человек должен уметь быстро адаптироваться к изменениям. Для этого он должен иметь разнообразные знания из различных сфер деятельности, набор навыков, в том числе, работы с ПК, высокий уровень критического мышления, стрессоустойчивость, активность, ответственность. Критическое мышление нужно развивать осознанно, систематически. Оно позволит эффективней работать с информацией, использовать ее, достигать лучших результатов в работе. Образовательная сфера должна быть ориентирована на создание такого пространства, в котором будет формироваться развитая личность, способная к самостоятельным размышлениям и действиям. Каждое занятие должно содержать задания и вопросы проблемного, творческого характера. Высшая школа должна предложить современному студенту такие условия, в которых он будет выступать в роли исследователя, субъекта процесса обучения. Педагогическая наука предлагает бесчисленное множество методов и технологий развития активности, самостоятельности, критического мышления: мозговые атаки, сенканы, метод проектов и множество других. Их следует адаптировать к групповым и индивидуальным особенностям студентов, специфике предмета, целям обучения.

Список использованной литературы:

1. Кроуфорд А., Саул В., Метьюз С., Макінстер Д. (2006). *Технології розвитку критичного мислення: науково-методичний посібник для вчителів загальноосвітніх навчальних закладів*. Київ : Плеяди.
2. Пометун О. (2018). Критичне мислення як педагогічний феномен. *Український педагогічний журнал*, (2), 89-98.
3. Терно С.О. (2016). *Критичне мислення як інструмент проведення право освітніх заходів у загальноосвітніх навчальних закладах: Рідер для учителів – учасників тренінгу*. Вилучено з: <http://sites.znu.edu.ua/interactiv.edu.lab/Posibnyky/ReaderCT.pdf>
4. Мірошник С. І. (2011). Компетентнісний підхід у навчанні української літератури на основі впровадження технології розвитку критичного мислення. *Електронне фахове видання «Народна освіта»*. Вилучено з: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/Narodna_osvita/vupysku/14/statti/miroshnik.htm
5. Шевчук О. І. (2012). Вплив навичок критичного мислення на формування знань студентів-економістів. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. (739), 298–301.
6. Кривенко Л. Б. (2018). Методи та прийоми для розвитку критичного мислення. *Електронний журнал «Всесвіта»*. Вилучено з: <https://vseosvita.ua/library/metodi-ta-prijomi-dla-rozvitku-kriticnogo-mislen-na-10398.html>
7. Мирончук Н.М. (2017). Застосування методу проектів у підготовці майбутніх викладачів до самоорганізації в професійній діяльності. *Проблеми освіти: зб. наук. праць*, (87), (с. 191 – 196). Житомир: Вид. О.О.Євенок.
8. Їжко Є.С. (2014). Метод проектів як один із засобів оптимізації автономного навчання. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки*, (2 (8)), 92-98.

9. Тадеуш О.М. (2017). Метод проектів як форма продуктивного навчання студентів. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 16 : Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики.* (29), 142-146.
10. Коровіна В.А. (2013). Метод проектів як форма організації самостійної роботи студентів у процесі вивчення курсу «Екологія». *Актуальні проблеми підготовки майбутніх вчителів початкової школи в умовах гуманізації вищої освіти.* Вилучено з: <http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/3718/>

METHOD AND ACCEPTION CRITICAL ISSUE OF STUDENTS METHODS AND TECHNIQUES FOR THE DEVELOPMENT OF CRITICAL THINKING IN HIGHER SCHOOL

Y.L. Yakovenko,

Donbass State Machine-Building Academy, Department of
Philosophy and Social and Political Disciplines, docent

Abstract

The article analyzes individual techniques and technologies for the development of critical thinking. It emphasizes the need to create a space in an educational institution that will contribute to the development of independence among pupils and students, activity in the process of obtaining knowledge. In higher education, such methods and technologies as senkan, associations, brainstorming, project activities can be used. A common method is brainstorming. During the discussion, students collectively look for the best way to solve the problem. Senkan helps when working with terms and concepts. The method of associations opens up wide possibilities for fixing the material, establishing logical connections between objects, concepts, and phenomena. The project method is a more complex technology that requires careful preparation, time, activity planning, analysis of intermediate and final results. It is emphasized that in higher education these methods are effective when systematically used in the course of studying various subjects. Students learn to work with different sources of information, analyze, compare, choose, form their own point of view, select arguments in its favor, defend it. At the same time, they interact with the teacher, other students, specialists, discuss ideas, build their own strategy for achieving goals, plan their activities, analyze mistakes and shortcomings. The article emphasizes the importance of just such forms of work in higher educational institutions so that the learning process becomes a continuous process of researching the field of activity that they have chosen to build a career, as well as active knowledge of other fields of activity in the course of studying general educational disciplines.

Key words: critical thinking, methodology, method and technique, higher education.

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ПОДГОТОВКИ СТУДЕНТОВ К НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Стешенко Наталья

доцент кафедры философии и социально-политических наук
Донбасской государственной машиностроительной академии
Донецкая область, Украина

Стешенко Александр

преподаватель высшей квалификационной категории,
преподаватель-методист ОСП «Краматорский профессиональный колледж
промышленности, информационных технологий и бизнеса ДГМА»
Донецкая область, Украина

DOI: <https://doi.org/10.52340/tuw.2022.01.35.27>

Абстракт. *Статья посвящена проблеме подготовки студентов гуманитарных специальностей к научно-исследовательской деятельности. Показано, что принципы европейской стратегии непрерывного образования ориентируют на поиск и реализацию радикально конструктивных подходов к подготовке нового поколения специалиста-исследователя как руководителя научного знания, духовного богатства и гуманистических ценностей. Речь идет о реализации положения «учебы через исследование», направленного на интеллектуально-творческое развитие личности, ее адаптацию к динамично меняющемуся рынку труда, формирование научного мировоззрения студентов и овладение ими методами научного познания. Доказано, что значительный потенциал в решении указанных задач принадлежит исследовательски ориентированной парадигме профессионального формирования будущих специалистов.*

Раскрыты теоретические основы подготовки студентов гуманитарных специальностей в научном междисциплинарном дискурсе (педагогические, психологические, философские, социологические аспекты). Выяснено содержание и концепты основных дефиниций, составляющих понятийно-категориальный аппарат исследования: «профессиональная подготовка будущих специалистов», «профессиональная подготовка студентов гуманитарных специальностей», «готовность к профессиональной деятельности», «готовность к научно-исследовательской деятельности студентов гуманитарных специальностей», установлены их взаимосвязь и взаимозависимость. Доказано, что готовность к научно-исследовательской деятельности является важным элементом профессионального становления и профессионального восхождения будущего специалиста-гуманитария к вершинам его мастерства и компетентности, одним из параметров его профессиональной готовности, что существенно влияет на эффективность педагогического процесса и результаты деятельности специалиста.

Практическое значение полученных результатов заключается в существенном обновлении, модификации и коррекции содержания учебных дисциплин: «История и теория науки», «Основы научных исследований», «Методика и техника научных исследований», разработке программы и

авторского спецкурса «Технология научного поиска в профессиональной деятельности»; внедрение программы теоретической и практической подготовки преподавателей вузов к организации поэтапной научно-исследовательской деятельности студентов; использования профессионально ориентированных задач и ситуаций на основе исследовательского обучения.

Ключевые слова: *научно-исследовательская деятельность, студенты гуманитарных специальностей, готовность студентов к научно-исследовательской деятельности, структурно-функциональная модель подготовки будущих специалистов к научно-исследовательской деятельности.*

Прогрессивное развитие современных научных технологий и радикальное переосмысление человеком собственной мировоззренческо-методологической ориентации в условиях смены научных парадигм, обслуживавших запросы техногенной цивилизации, обуславливают переход к новой модели организации общественного бытия. Это способствует развитию социума, в котором приоритетное место занимает наука. Одновременно происходит становление планетарного коммуникативного пространства, оказывающего существенное влияние на все аспекты жизни общества, отдельного индивида, на структурообразующие компоненты всей системы культуры, науки, образования. Все это кардинально изменяет систему существующих представлений о логике образовательного процесса, ставит задачу выделить его приоритетные компоненты как доминирующего фактора современной цивилизации. Отсюда актуализация сверхзадачи современности – формирование новой образовательной парадигмы, основанной на научном подходе, создание уникальной платформы подготовки конкурентоспособного специалиста.

По мнению ученых, наука и высшее образование имеют недостаточное финансирование. Все надеются на то, что мы сможем более активно восстанавливать и развивать экономику, укреплять сотрудничество с европейскими государствами. Надлежащее место в этих прогнозах занимает научно-образовательный комплекс, который, на наш взгляд, до сих пор не стал объектом исследования для выбора путей и средств его максимально креативного использования. Несмотря на достаточно сложные условия, в которых сейчас оказалась наука и люди в государстве, занимающиеся ею, будущее цивилизации, по-прежнему, остается неразрывно связанными с ней.

Цель статьи – обосновать теоретические основы подготовки студентов гуманитарных специальностей к научно-исследовательской деятельности.

Многие вопросы, касающиеся судьбы украинской науки, активно обсуждаются педагогами, психологами, философами, социологами. Не случайно в сегодняшних условиях актуальным среди ученых выступает тезис о том, что образовательные и экономические стратегии общества являются целостно неделимыми, ведь ценности технократии стопроцентно заменяются ценностями научного производства знаний, а индикатором материальной основы бытия выступает не машина, а человек, способный производить и продуцировать эти знания. Задачей обеспечения прогрессивного развития человека в условиях функционирования современного общества, актуализирует роль и значение науки, которая выступает не только важной производительной силой, но и все больше приобретает вес как «социальная сила».

Благодаря новым научным открытиям, происходит разрушение устаревших канонов, исчезают устоявшиеся, но уже недейственные представления людей, трансформируются

убеждения, образы реального мира. Именно наука призвана регулировать человеческую деятельность в поисках выхода из кризиса на пути активного и продуктивного развития общества, выступая тем самым гарантом сохранения человечества.

Возникновение классической науки в конце XVII в. связывают с выходом в свет двух фундаментальных работ Галилео Галилея («Беседы о двух новых науках» и «Диалог о двух самых главных системах мира»), которые являются образцами применения научного подхода к решению проблем. Отметим, что генезис науки в дальнейшем определяется в таких ведущих формах поисково-исследовательской деятельности: факты, теории, смелые теоретические гипотезы, рациональные исследовательские программы и т.д.

Предлагаем очертить границы ключевых понятий данного исследования и их взаимообусловленность. Обратимся к философским истокам поднятой проблемы. Речь идет о четырех этапах научной революции, которая предусматривает изменение определенных парадигм, в частности:

– первая научная революция Новой эпохи XVII в. характеризуется экспериментально проверенными научными фактами, в которых отражены сущностные связи между реальными объектами, вещами и событиями;

– вторая научная революция (XVIII – первая половина XIX вв.), привела к дифференциации норм и идеалов научного знания, дисциплинарного построения науки и резкого скачкообразного роста ее производительной силы;

– третья научная революция (конец XIX – начало XX вв.), вызвала появление новой, неклассической науки, радикально изменила идеалы и нормы научного познания: грандиозные открытия (электроэнергия, радио, превращение химических элементов) и новые научные направления (теория систем, кибернетика) при возрастающей роли методов и средств познания;

– четвертая глобальная научная революция началась в последней трети XX в., отличается формированием постнеоклассической науки, где на первый план выходят междисциплинарные и проблемно-ориентированные формы исследовательской деятельности; объектами изучения становятся уникальные, динамические системы, характеризующиеся открытостью.

Выделенные в развитии науки периоды обусловили коренные изменения функционирования науки как социокультурной, саморазвивающейся сферы, закономерно повлекшие за собой изменение типа научной рациональности, изменение самого характера научной деятельности. Так, очевидна тенденция к междисциплинарному переходу организации современной науки, прежде всего социогуманитарной. Следует подчеркнуть, что украинские ученые быстро реагируют на вызовы времени, осуществляя широкомасштабные исследования. В Украине проводится основательная работа по осуществлению реального выхода на новые рубежи стратегии развития образования на новейших методологически отработанных принципах.

Особая роль и характер психолого-педагогической науки, которая становится реальным ресурсом развития современного социума в новых условиях его существования, обуславливают необходимость определения главных задач в деятельности ученых-педагогов. Она требует не просто серьезной корректировки проблематики и тематики фундаментальных исследований, но и развертывания новых направлений научной деятельности, создания трудов, обеспечивающих формирование нового образовательного

пространства, нового его уровня, содержания, функциональной нагрузки в развитии человека и общества.

Учитывая, что в основе нашего исследования «научно-исследовательская деятельность» базовым выступает понятие «наука», рассмотрим его подробнее сквозь призму справочно-энциклопедических источников. Отметим, что существует много определений такого уникального явления как наука, но в силу его сложности и поливекторности универсальное определение найти невозможно. За все время существования оно претерпело столько существенных изменений, что любая попытка его охарактеризовать позволит более или менее точно раскрыть лишь один из его аспектов. В Большом толковом словаре современного украинского языка приведены следующие основные значения этого термина: 1) форма общественного сознания, дающая объективное отражение мира; система знаний о законах развития природы и общества и способах воздействия на окружающий мир; 2) отдельная область этих знаний; 3) образование, навыки, знания, приобретенные человеком в процессе обучения, жизненного опыта; 4) то, что поучает; совет, урок; 5) обучение [Бусел, 2002: 586].

Этот же подход реализован в Большом толковом словаре, впрочем, с некоторыми изменениями: 1) человеческая деятельность, которая имеет назначение выработать и теоретически систематизировать объективные знания о действительности; 2) одна из отраслей такой деятельности, имеющая дело с одним аспектом действительности; 3) люди, занятые такой деятельностью; 4) образование, знания, приобретенные человеком в процессе обучения, с жизненным опытом; 5) опыт, знания, которые пригодятся в будущем; 6) предостережение от ошибок в будущем; 7) памятка, урок [Загнітко, 2008].

В Новейшем философском словаре понятие «наука» трактуется как особый вид познавательной деятельности, направленной на выработку объективных, системно организованных и обоснованных знаний о мире; взаимодействует с другими видами такой деятельности – обыденным, художественным, религиозным, мифологическим, философским постижением мира. Она ставит своей целью выявить законы, в соответствии с которыми объекты могут превращаться в человеческую активность научного исследования. Наука изучает их как объекты, функционирующие и развивающиеся по своим природным законам. Она также изучает человека как субъекта деятельности, но тоже как особый объект. Науку рассматривают как форму общественного сознания и сферу интеллектуальной творческой человеческой деятельности по получению истинного знания о мире (природе, обществе, мышлении), предвидении тенденций его развития и изобретение способов его эффективного применения на практике [Отич, 2016: 3].

История науки свидетельствует, что любое настоящее научное открытие, каким бы абстрактным оно ни казалось сначала, рано или поздно находит свое практическое применение. Другой целью науки является научное объяснение явлений природы, когда-либо зафиксированных человеком, и научное предсказание с целью преобразования реальной действительности в интересах человечества. Наука имеет две важные составляющие: систему научных знаний и систему научной деятельности. Система научных знаний состоит из таких основных элементов: теория, законы, гипотезы, понятия и методы. Теория – учение, система идей, взглядов, положений, утверждений, направленных на толкование того или иного явления, а закон – это внутренняя связь явлений, обуславливающая их закономерное развитие. Как отмечают ученые, наука имеет целью выявить законы, в соответствии с которыми объекты могут превращаться в человеческую деятельность. От других форм

познания науку отличает предметный и объективный способ исследования мира. Этот признак предметности и объективности выступает важнейшей характеристикой науки.

Наука – это особая форма человеческой деятельности, сложившаяся исторически и имеющая своим результатом целенаправленно отобранные факты, гипотезы, теории, законы и методы исследования. Следует иметь в виду, что научное мышление есть, по сути, отрицание того, что на первый взгляд кажется очевидным. Научными следует считать любые исследования, теории, гипотезы, подразумевающие проверку.

Таким образом, осмысление и решение указанной проблемы позволяет сделать вывод, что в современную эпоху преобладает интенсивное, а не экстенсивное развитие прикладного знания, основанное на его технологическом применении. В то же время, оба параметра составляют единый процесс развития науки: каждый последующий уровень наших представлений позволяет более четко очерчивать границы применения тех или иных научных положений, а процесс уточнения их сферы истинности во многих случаях ведет к углублению содержания нашего знания. А в организации научных исследований происходит постепенный переход от одной какой-либо относительно изолированной области знаний к комплексному рассмотрению научных вопросов, в частности, интеграции смежных дисциплин. Наука, утверждаясь как все более непосредственная производительная сила, становится формой общественного сознания.

Подводя промежуточные итоги вышесказанному, отметим, что наука представляет собой один из типов исторически и социально изменяющейся познавательной активности человека, это уникальный феномен культуры, направленный на выработку новых знаний о мире. Предметный и объективный способ рассмотрения мира, характерный для науки, отличает ее от других способов познания. Она не исчерпывает собой всей стороны культуры, а составляет лишь одну из ее сфер, при этом способную выходить за пределы каждого исторического типа и открывать для человечества новые горизонты. Именно наука выступает квинтэссенцией модернизации и трансформации системы образования – ее совершенствование является гарантией сохранения человечества.

Актуальной проблемой является повышение роли гуманитарной науки в системе взаимодействия образования и общества. Для этого нужно:

- положить начало систематической разработке вопросов взаимодействия образования с обществом как специального раздела педагогической теории;

- переориентироваться с обслуживающей на проектировочную парадигму. Приоритет должен принадлежать идеям формирования в ходе образовательного процесса творческой личности, открытой для восприятия инновационных подходов, а не разработкам по рутинным проблемам педагогической деятельности. Такие разработки также нужны, однако, речь идет именно о приоритетах, а не о «валовых» показателях научной деятельности;

- коренным образом усилить связи гуманитарной науки с общественностью, обеспечив все необходимые для ее развития условия, вплоть до создания соответствующих структурных подразделений на уровне Национальной академии педагогических наук, а в дальнейшем и ее научных учреждений;

- вместе с представителями других обществоведческих наук добиваться изменения критериев государственного оценивания интеллектуального продукта, который производят эти науки и показателей его внедрения. Критерии и показатели, основанные на технократическом подходе, не соответствуют специфике социально-гуманитарного знания,

которое принципиально отличается от научно-технического, в частности другим статусом продуцируемых идей. В отличие от технических наук, где идея воплощается не иначе как в форме определенной разработки, социально-гуманитарные науки могут внедрять свои идеи также непосредственно в человеческое сознание. В этом смысле говорят, что идеи овладевают массами. Поэтому эффективность гуманитарных наук следует оценивать не только по одиозному показателю справок о внедрении, а, возможно, исходя из того, изменяется ли в желаемом направлении сознание педагогического сообщества и общества в целом [Слюсаревский, 2011: 18–19].

Становится очевидным тот факт, что ускорение социально-экономического прогресса общества, укрепление конкурентоспособности и авторитета страны в мире будет зависеть от качества профессиональной подготовки будущих специалистов. Отметим, что миссия современного академического образования состоит в подготовке нового типа высококомпетентных, конкурентоспособных, мобильно-информированных специалистов-исследователей с опережающим, инновационным мышлением, пассионарной исследовательской позицией, способных быстро и эффективно решать профессиональные задачи со стабильной производительностью, стремящиеся к саморазвитию и самореализации. Такие специалисты действительно могут составить мобильное общество. Все это с полным правом можно отнести и к личности студента-гуманитария – ключевой фигуре в современном образовательно-воспитательном процессе, который играет решающую роль не только для развития личности, но и всего общества в целом. Современная социальная и культурная ситуация выдвигает новые требования к личности и профессиональной деятельности студента-гуманитария. Они проявляются, прежде всего, в том, что педагог должен быть готов выполнять свою работу на профессиональном уровне в условиях постоянного выбора, действовать не только как хороший исполнитель, но и как носитель концептуальных идей развития целостного образовательного пространства. Это актуализирует исследовательскую направленность профессионально-педагогической деятельности преподавателя. Исходя из этого, конкретизируем значение понятия «научно-исследовательская деятельность» в психолого-педагогическом контексте, для чего обратимся к современным справочным изданиям.

Анализ источников свидетельствует, что дефиниция «деятельность» характеризуется как способ бытия человека в мире, способность его вносить в действительность изменения; динамическая система взаимодействий субъекта с миром, в процессе которых происходят появление и олицетворение в объекте психологического образа и реализация опосредованных им отношений субъекта в предметной действительности.

Отметим, что в энциклопедических источниках важной составляющей учебного процесса ВУЗа, органической частью образования, базовым элементом и движущей силой его развития является научно-исследовательская работа студентов (НИРС), которая имеет свой терминологически-понятийный аппарат, включая конструкт «научно-исследовательская деятельность». Поэтому логичным будет рассмотреть и основополагающее понятие нашего исследования «научно-исследовательская работа» (далее – НИР). Согласно определению, которое приводится в «Словаре науки», научно-исследовательская работа студентов это: 1) обучение студентов элементам исследовательского труда, привитие им соответствующих навыков; 2) собственно научные исследования, проводимые студентами под руководством профессоров и преподавателей [Сарыбеков, 2008: 205].

В «Энциклопедии образования», под редакцией В. Кременя, научно-исследовательская работа охарактеризована «как важная составляющая учебного процесса, органическая составная часть образования, базовый элемент и движущая сила его развития». Научная деятельность трактуется как интеллектуальная творческая деятельность, направленная на получение и использование новых знаний [Кремень, 2008: 554].

Несколько другие термины употребляются в «Большом толковом словаре», в частности, рассматриваются два понятия – «научно-исследовательский» и «научно-организационный». Первый конструкт трактуется как «связанный с проведением научных исследований и разработок», второй – «относительно организации научно-исследовательской работы, связанный с ней» [Бусел, 2005: 741].

Следует отметить, что понятие «научно-исследовательская деятельность» используется в двух значениях: более узком, как выработка научных знаний и прикладные исследования по их применению; и более широком, которое может включать, кроме того, экспериментальные разработки, подготовку научных кадров, научно-информационную работу и т.д.

Содержание вышеприведенных определений указывает на еще одно ключевое понятие, положенное в основу нашего исследования и требующее его трактовки и конкретизации, а именно – «подготовка». В «Педагогической энциклопедии» профессиональная подготовка определена как совокупность социальных знаний, умений и навыков, качеств, трудового опыта и норм поведения, обеспечивающих успешность работы по определенной профессии.

Таким образом, под профессиональной подготовкой будущих специалистов мы понимаем динамичный процесс получения знаний, умений и навыков, личностно-профессиональных качеств, опыта и норм поведения, расширение кругозора, научной картины мира, высокой культуры, обеспечивающих успешность работы по определенной профессии.

Учитывая вышеизложенное, возникает острая необходимость оптимально-сбалансированного изменения векторов в профессиональной подготовке специалистов социально-гуманитарного профиля, прежде всего в понимании роли, места и значения НИР студентов, которая должна стать не только обязательным компонентом, но и ее ценностно-смысловым ядром. Практическое значение полученных результатов заключается в существенном обновлении, модификации и коррекции содержания учебных дисциплин: «История и теория науки», «Основы научных исследований», «Методика и техника научных исследований», разработке программы и авторского спецкурса «Технология научного поиска в профессиональной деятельности»; внедрение программы теоретической и практической подготовки преподавателей вузов к организации поэтапной научно-исследовательской деятельности студентов; использования профессионально ориентированных задач и ситуаций на основе исследовательского обучения.

В заключение, отметим, что проблема подготовки специалистов гуманитарного направления к научно-исследовательской деятельности актуальна и требует более глубокого научного осмысления путей решения этой проблемы с позиций наиболее важных потребностей современной практики.

Список использованной литературы:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і доп.) / уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2005. 1728 с.

2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2002. 1440 с.
3. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; гол. ред. В. Г. Кремень. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
4. Загнітко А. П., Шукіна І. А. Великий тлумачний словник. Сучасна українська мова: від А до Я. Донецьк: ТОВ ВКФ «БАО», 2008. 704 с.
5. Отич О. «Три кити» науки: наукове пізнання – наукове дослідження – наукове знання. *Післядипломна освіта в Україні*. 2016. № 2. С. 3–10.
6. Сарыбеков М. Н., Сыдыкназаров М. К. Словарь науки. Общенаучные термины и определения, науковедческие понятия и категории: учеб. пособие. 2-е изд., доп. и перераб. Алматы: Триумф «Т», 2008. 504 с.
7. Слюсаревський М. М. Теоретико-методологічні та праксеологічні аспекти проблеми взаємодії суспільства і освіти. *Вища освіта України*. 2011. № 1. С. 12–20.

THEORETICAL FOUNDATIONS OF PREPARING STUDENTS FOR SCIENTIFIC RESEARCH ACTIVITIES

Natalya Steshenko,

Associate Professor of the Department of Philosophy and Socio-Political Sciences Don-
bass State Engineering Academy
Donetsk region, Ukraine

Alexander Steshenko,

Teacher of the highest qualification category,
teacher-methodologist of the SSS «Kramatorsk Applied College of Industry, Information
Technologies and Business of DSEA»
Donetsk region, Ukraine

Abstract

The article is devoted to the problem of preparing students of humanitarian specialties for research activities. It is shown that the principles of the European strategy of continuous education are oriented towards the search and implementation of radically constructive approaches in the preparation of a new generation of research specialist as the leader of scientific knowledge, spiritual wealth and humanistic values. We are talking about the implementation of the position of «learning through research», aimed at the intellectual and creative development of the individual, its adaptation to a dynamically changing labor market, the formation of the scientific worldview of students and their mastery of the methods of scientific knowledge. It is proved that a significant potential in solving the above problems belongs to the research-oriented paradigm of professional training of future specialists.

The theoretical foundations of training students of humanitarian specialties in scientific interdisciplinary discourse (pedagogical, psychological, philosophical, sociological aspects) are revealed. The content and concepts of such basic definitions that make up the conceptual and categorical apparatus of the study are clarified: «professional training of future specialists», «professional training of students of humanitarian specialties», «readiness for professional activity», «readiness for research activities of students of humanitarian specialties», established their relationship and interdependence. It has been proved that the readiness for research activity is an important element of the professional development and professional ascent of the future

specialist in the humanities to the heights of his skill and competence, one of the parameters of his professional readiness, which significantly affects the effectiveness of the pedagogical process and the results of the specialist's activity.

The practical significance of the results obtained lies in a significant update, modification and correction of the content of academic disciplines: «History and Theory of Science», «Fundamentals of Scientific Research», «Methods and Techniques of Scientific Research», the development of a program and the author's special course «Technology of Scientific Search in Professional Activities»; introduction of a program of theoretical and practical training of university teachers for the organization of stage-by-stage research activities of students; use of professionally oriented tasks and situations based on exploratory learning.

Key words: *research activity, students of humanitarian specialties, readiness of students for research activity, structural-functional model of training future specialists for research activity.*

ДВУХПАРТИЙНЫЕ СИСТЕМЫ В ТРАДИЦИОННО-ДЕМОКРАТИЧЕСКИХ ОБЩЕСТВАХ

Кваша А. П.

кандидат политических наук,
доцент кафедры философии и СПН
Донбасская государственная машиностроительная академия

Жук. Д. О.

студент гр. ПЛ 19
Донбасская государственная машиностроительная академия

DOI: <https://doi.org/10.52340/tuw.2022.01.35.28>

Аннотация. *Статья посвящена проблемам существования и формирования двухпартийной системы в традиционно-демократических обществах. В статье обосновывается то, что двухпартийная система, по праву, считается наиэффективнейшим инструментом сохранения стабильности и согласованности в политике при обеспечении гибкости и конкурентности демократической системы. Двухпартийная система не ограничивает наличие в той или иной стране обязательно только двух партий. В Великобритании, например, существует несколько партий: Консервативная, Лейбористская, Либеральная, Социал-демократическая, Коммунистическая, а также ряд иных политических организаций (Кооперативная партия, Уэльская националистическая партия, Шотландская националистическая партия, Национальный фронт и др.). Тем не менее, это страна с классической двухпартийной системой: только две партии - консерваторы и лейбористы - сменяя друг друга, формируют правительство и определяют основные направления внутри- и внешнеполитического курса страны.*

Рассмотрена и исследована концепция цикличности и периодичности смены консервативных и либеральных периодов в развитии, как политической, так и экономической системы капитализма. Не отрицая чередования таких периодов, особенно в связи со сменой в США республиканских и демократических правительств, следует признать, что в целом доминирующей тенденцией прошедшего века было усиление роли государства в экономике, основанное на воззрениях кейнсианской экономической школы.

В статье утверждается, что политический процесс в странах, именуемых развитой демократией, находится в точке оптимума на информационно-энтропийной спирали Е. А. Седова или, вернее, в зоне оптимума, допуская незначительные отклонения механизма «политических качелей» то в левую, то в правую сторону. То есть, в этих странах достигнуто оптимальное соотношение между предоставлением необходимой свободы каждому члену общества и разумными ограничениями этой свободы во имя поддержания общественного порядка.

Ключевые слова: *Демократическое общество, двухпартийная система, политический процесс, либералы, демократы.*

Либеральная доктрина построения государственности считает, что оптимальной формой демократии является парламентская форма. Она основана на представительстве

главных социальных групп общества через партии, которые конкурируют на выборах. Парламент есть форум, на котором партийные фракции ведут борьбу, согласовывая интересы представленных ими групп и классов. Равновесие политической системы обеспечивается созданием «сдержек и противовесов» - разделением властей, жесткими правовыми нормами и наличием сильной оппозиции. В зрелом виде эта равновесная система приходит к двум партиям примерно равной силы и весьма близким по своим социальным и политическим программам. Сама такая политическая практика процедурно сложна, так что возникает слой профессиональных политиков – политическая элита, представляющая интересы разных социальных групп в парламенте [1, с.167-168].

Как и политическая экономия в концепции равновесного рынка, так и политическая философия парламентаризма возникли как слепок с механистической, картины мироздания Ньютона. Так, теория конституционной монархии в Англии прямо выводилась из модели Ньютона. Конституция США - классический пример представления государства как равновесной машины.

Пример Великобритании и США показывает, что двухпартийная система, по праву, считается наиболее эффективным инструментом сохранения стабильности и согласованности в политике при обеспечении гибкости и конкурентности демократической системы. Двухпартийная система не ограничивает наличие в той или иной стране обязательно только двух партий. В Великобритании, например, существует несколько партий: Консервативная, Лейбористская, Либеральная, Социал-демократическая, Коммунистическая, а также ряд иных политических организаций (Кооперативная партия, Уэльская националистическая партия, Шотландская националистическая партия, Национальный фронт и др.). Тем не менее, это страна с классической двухпартийной системой: только две партии - консерваторы и лейбористы - сменяя друг друга, формируют правительство и определяют основные направления внутри- и внешнеполитического курса страны [2, с. 20]. Близкими по своим характеристикам к двухпартийной системе являются двухблоковые (коалиционные) партийные системы во Франции и в Германии.

Специфика двухпартийной системы заключается в устойчивом преобладании на политической арене двух крупных партий или коалиций, которые периодически сменяются в правительстве. Когда одна партия (коалиция) формирует правительство, другая находится в оппозиции, и, наоборот, когда на очередных выборах побеждает оппозиционная партия (коалиция), то она формирует правительство, а партия (коалиция), прежде находившаяся у власти, переходит в оппозицию. Тем самым создается, так называемый, механизм «политических качелей», в основе которого лежит принцип сохранения правого левого экономического и политического баланса [2, с. 29 - 30].

Преимущества двухпартийности очевидны. Она обеспечивает большую стабильность правительства. В сочетании с повсеместно распространенной сегодня партийной дисциплиной, с традицией сохранять пост главы правительства за лидером победившей на выборах партии, который таким образом сосредоточивает в своих руках всю полноту и государственной и партийной власти, данная система гарантирует большую эффективность исполнительной власти.

XX столетие в сознании очень многих людей вошло в историю в качестве «американского века». Вряд ли кто и сегодня станет отрицать, что в начале XXI века центр мировой доктринальной власти находится на территории государства США. Основополагающие

идеи западного государственного и политического устройства возникли в Британской Империи в XVIII в. и получили распространение не только в Европе, но и в британских колониях в Новом Свете. Движение американских колонистов дало мощный толчок развитию демократических идей, в связи с этим существует неподдельный интерес к опыту построения государственности в Соединенных Штатах. Кроме того, США – это особого рода экспериментальное государство, созданное несвязанными почвой людьми, ощущавшими себя источником политической власти и создавшими государственные институты по заранее намеченному плану. Современное демократическое развитие, зачастую, есть не что иное, как наложение американского опыта на процесс изменения оснований традиционной государственности.

Между колонистами и правительством метрополии нарастали противоречия по поводу управления ресурсами Америки, что привело к войне за независимость 1775 – 1789 гг. Ожесточённая борьба за государственную независимость США сопровождалась социальным противостоянием внутри страны между крупной буржуазией и плантаторами – с одной стороны, проводником политических интересов которых был А. Гамильтон и мелкой буржуазией – с другой, их идеи отстаивали Т. Джефферсон и Т. Пейн. Между этими двумя течениями разгорелась борьба по вопросу модели политического устройства США и конституции 1787 года. Заслуга этих американских ученых и политических деятелей состоит в применении философской западноевропейской естественно-правовой демократической концепции на практике, удовлетворяя практические нужды общества.

Декларация независимости США является первым государственным актом, провозгласившим идею народного суверенитета основой государственной жизни. Из народного суверенитета проистекает право народа на восстание, а также установление удобной ему политической формы. В случае злоупотреблений и насилия со стороны государственной власти не только правом, но и естественной обязанностью людей является свержение такой государственной власти [3, с. 15]. Таким образом, Т. Джефферсон выразил три основополагающих доктрины буржуазного просвещения: о равенстве естественных прав людей; об «общественном договоре» как основе политической власти; о праве на революционное свержение деспотического правительства.

Т. Джефферсон являлся защитником интересов мелких производителей, поэтому его политическим стремлением было создание демократической республики фермеров. Основа формы правления такой республики заключалась в возможности беспрепятственного политического участия граждан. Конкретно, под «республикой фермеров» Т. Джефферсон понимал такое государственное устройство, в котором правление осуществляется в пределах компетентности самими гражданами или возможности через избранных ими непосредственных представителей осуществлять управление государством.

Развивая идеи Руссо о суверенитете народа при республиканской форме правления, Т. Джефферсон видел проявление власти народа в господстве воли избирателей, в расширении способов участия всех граждан в управлении общественными делами, в постоянном контроле со стороны народа за деятельностью государственных органов.

Конструкция Т. Джефферсона предусматривала сочетание вертикальной и горизонтальной схем государственного управления. Законодательная власть должна была принадлежать двухпалатному парламенту (палата депутатов, сенат), при котором состоит Совет по проверке законов. Центральную исполнительную власть осуществляет

президент, избираемый на 4 года и не более чем на два срока подряд. Исполнительная власть на местах - губернаторы и советы штатов. Модель американского просветителя предусматривала также разветвлённую судебную систему. Учитывая отдаленность каждого вида государственной власти от народа, Т. Джефферсон предлагал комплекс разнообразных мер удержания баланса (равновесия) ветвей власти, который должен предотвратить установление деспотического правления одной из них.

Первая действительно массовая партия, нацеленная на ведение избирательной борьбы, была создана Т. Джефферсоном. Распространение влияния партии на избирателей независимо от сложившихся ранее и все еще весьма ощутимых этических, религиозных различий, границ между штатами, послужило дальнейшему формированию единой политической общности страны. Наиболее быстро становление многопартийности шло в штатах среднего побережья Атлантики, отличавшихся разнообразием экономических условий, политических и религиозных взглядов. Этот процесс был более трудным в Новой Англии и на юге. Но окончательно многопартийность стала общей нормой американской политической культуры лишь после того, как на смену поколению отцов-основателей пришли новые политические деятели, для которых партийная борьба была естественным способом политической деятельности [4, с. 70]. «В любом свободном и мыслящем обществе необходимо... существование оппозиционных партий и яростных разногласий и раздоров, и какое-то одно суждение в большинстве случаев должно в долгосрочной или краткосрочной перспективе победить другое. Возможно, такой партийные спор необходим, чтобы подсказать каждой из сторон необходимость контролировать другую и информировать народ о ее деятельности» [5, с. 73].

В настоящее время в США существует стабильная двухпартийная система, к власти приходят попеременно то Республиканская, то Демократическая партия. Республиканская является консервативной партией, Демократическая – либеральной, играющей роль левоцентристской силы (с учетом того, что в США отсутствуют влиятельные социал-демократические и другие левые партии). Обе партии не имеют фиксированного членства и не являются классовыми партиями. Они опираются на групповые интересы, которые существенно меняются на различных этапах исторического развития страны. Большинство американцев действительно относят себя либо к либералам, либо к консерваторам, и практически каждый спорный вопрос современной американской политики – это спор этих двух группировок [6, с. 90].

Традиционной для демократов была приверженность либерально-демократическим ценностям, признание того, что обеспечение прав человека и гражданина должно быть приоритетной задачей государства. При этом особенно большое влияние на формирование идеологии демократической партии оказал опыт проведения «нового курса» Ф.Д. Рузвельта. Сложившееся понимание либерализма предполагало, что права и свободы индивида становятся фикцией, если отсутствуют социальные гарантии возможности их реализации, обеспечение которых со временем стало рассматриваться как важнейшая функция государства. Основу платформы республиканцев на данный момент составляют идеи так называемого «сострадательного консерватизма», сочетающего в себе ограничение регулирующих функций государства с его социальной ответственностью.

В новый век крупнейшая держава современного мира - США - вступает с администрацией, сформированной президентом-республиканцем Д. Бушем-младшим, победившим

на выборах 2000 г. Высокий уровень жизни населения в странах с уже сложившейся двухпартийной системой свидетельствует об удовлетворении базовых потребностей населения в наиболее полном объеме. При этом удовлетворяются не только потребности, направленные на выживание и воспроизводство населения, что обеспечивает достаточно высокий уровень политической активности масс (объекта власти). Удовлетворяются также и потребности в самореализации и самоактуализации, что свидетельствует о наличии открытых каналов вертикальной мобильности, то есть о принципиальной возможности обновления элиты. Это заставляет её не «закрываться» на собственных интересах, а выражать (артикулировать, агрегировать и интегрировать) требования народа.

Требования населения к политической системе имеют соответствующий «выход» – адекватные решения и действия властей, что влечет за собой поддержку, проводимого государством политического и экономического курса. Гражданское общество в таких странах высокоразвито, структурировано и специализировано, то есть институты гражданского общества, и в частности, политические партии, имеют свое четкое назначение. Левый и правый спектры адекватно выражают интересы общества. Упорядоченная система взаимодействия гражданского общества и государства обеспечивает индивиду автономия относительно институтов власти, укрепляет традиции законности и правопорядка [4, с. 76]. Тем не менее, авторитет государственной власти в таких странах огромен. Во всех сферах общественной жизни заметна сила влияния государства, его весомость.

На Западе уже давно существуют концепции о цикличности и периодичности смены консервативных и либеральных периодов в развитии, как политической, так и экономической системы капитализма. Не отрицая чередования таких периодов, особенно в связи со сменой в США республиканских и демократических правительств, следует признать, что в целом доминирующей тенденцией прошедшего века было усиление роли государства в экономике, основанное на воззрениях кейнсианской экономической школы. Еще во времена рузвельтовского «нового курса» было заложено и расширено прямое государственное вмешательство в производственные отношения и финансовую сферу, регулирование цен и заработной платы, увеличение покупательной способности и перераспределения национального дохода между различными классами посредством формирования госбюджета за счет богатейшего слоя [3, с. 19].

В большинстве западноевропейских стран правительство владеет и командует значительной частью экономики. Во Франции и Англии государству принадлежат предприятия, на которых занято 12 % населения, а в США - всего 3%. Правительство США, однако, регулирует деятельность частных предприятий в несравненно большей степени, чем это происходит во многих других странах [7, с. 88].

Таким образом, можно утверждать, что политический процесс в этих странах, именуемый развитой демократией, находится в точке оптимума на информационно-энтропийной спирали Е. А. Седова или, вернее, в зоне оптимума, допуская незначительные отклонения механизма «политических качелей» то в левую, то в правую сторону. То есть, в этих странах достигнуто оптимальное соотношение между предоставлением необходимой свободы каждому члену общества и разумными ограничениями этой свободы во имя поддержания общественного порядка, а именно 20 % к 80 %. Где двадцать процентов – это объем свободы населения, границы свободной политической активности гражданского общества, и партий в частности; а восемьдесят процентов – объем государственного влияния

на все сферы жизни населения.

В данной зоне политические партии выполняют полный набор присущих им функций, как внутренних, так и внешних (об этом говорилось выше).

Выводы. Из всего изложенного можно предположить, что к становлению и функционированию двухпартийной политической системы привел дуализм западного мышления, то есть склонность населения, а главное политической элиты, видеть в каждой сущности борьбу двух противоположных начал. Однако в настоящее время вопрос о факторах, которые содействуют становлению и функционированию двухпартийной системы является дискуссионным. Некоторые авторы считают, что решающим является тип избирательной системы. То есть мажоритарная избирательная система с одномандатными округами обуславливает существование двухпартийности. В определенной мере и с этим мнением можно согласиться, однако мажоритарная избирательная система является эффективной в условиях уже существующей двухпартийности, поэтому представляется сложным определить является ли она причиной или следствием двухпартийной системы. Вероятно, что значительное влияние на утверждение и поддержание двухпартийности оказывают исторические, социокультурные, психологические и иные предпосылки, которые определяют специфику политического развития и политической культуры тех или иных стран.

Тем не менее, можно с полной уверенностью утверждать, что западные демократические системы являются стабильными системами, способными к самоподдержанию. Политическая система развитой демократии поддерживается автоматически вследствие действенного функционирования двухпартийной системы. Двухпартийность позволяет существовать двум чередующимся у власти противовесам, обеспечивающим, с одной стороны – общественный интерес, а с другой индивидуалистические тенденции. Такое расположение политических сил способно направить политическую систему на удовлетворение базовых потребностей людей, соблюдение законов вертикальной мобильности П.А. Сорокина, что ведет к поддержанию системы самой собой.

Список использованной литературы

1. Медушевский А.Н. Сравнительное конституционное право и политические институты. М.: ГУ ВШЭ, 2002. 512 с.
2. Nicholson M. Parliamentary Elections in Britain. London: Foreign & Commonwealth Office, 1998. 24 p.
3. Согрин В.В. Переосмысливая американскую демократию: генезис, этапы, современность. // США. Канада: Экономика – Политика – Культура. 2002. № 5. С. 3 – 31.
4. Каменская Г. Политическая культура США. // Мировая экономика и международные отношения. 1993. № 4. С. 65 – 78.
5. Иванян Э.А. Двухпартийная система как основа политического процесса в США // США. Канада: Экономика – Политика – Культура. 2000. № 11. С. 69 – 80.
6. Херсон Дж. Идеология в Соединенных штатах. // Полис. 1993. № 6. С. 87 – 93.
7. Уилсон Дж. Американская политическая система. // США: Экономика, политика, идеология. 1997. № 2. С. 88 – 100.

BIPARTY SYSTEMS IN TRADITIONAL DEMOCRATIC SOCIETIES

Kvasha A.P.,

PhD (Political),

Associate Professor of the Department of Philosophy and SPN
Donbass State Machine-Building Academy

Guk D.O.,

student gr. PL 19

Donbass State Machine-Building Academy

Annotation. The article is devoted to the problems of the existence and formation of a two-party system in traditional democratic societies. The article substantiates the fact that the two-party system is rightfully considered the most effective tool for maintaining stability and coherence in politics while ensuring the flexibility and competitiveness of the democratic system. A two-party system does not necessarily limit the presence of only two parties in a given country. In the UK, for example, there are several parties: the Conservative, Labor, Liberal, Social Democratic, Communist, and a number of other political organizations (Co-operative Party, Welsh Nationalist Party, Scottish Nationalist Party, National Front and etc.). Nevertheless, this is a country with a classical two-party system: only two parties - the Conservatives and Labor - replacing each other, form the government and determine the main directions of the country's domestic and foreign policy.

The concept of cyclicity and periodicity of the change of conservative and liberal periods in the development of both the political and economic systems of capitalism has been considered and researched. Without denying the alternation of such periods, especially in connection with the change of republican and democratic governments in the United States, it should be recognized that, in general, the dominant trend of the past century was the strengthening of the role of the state in the economy, based on the views of the Keynesian economic school.

The article argues that the political process in countries called developed democracy is at the optimum point on the information-entropy spiral of E. A. Sedov, or rather, in the optimum zone, allowing slight deviations of the "political swing" mechanism either to the left or to the right side. That is, in these countries, an optimal balance has been achieved between granting the necessary freedom to each member of society and reasonable restrictions on this freedom in the name of maintaining public order.

Key words: Democratic society, two-party system, political process, liberals, democrats.

**არჩევნების პატიოსნება, ამომრჩეველთა აქტივობა და
კლიენტელიზმი ავტორიტარულ პირობებში: თეორიული ნარკვევი**

ქარელი თეიმურაზ

ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი,
პოლიტოლოგიის ინსტიტუტი

DOI: <https://doi.org/10.52340/tuw.2022.01.35.29>

აბსტრაქტი. სტატიის მიზანია ავტორიტარიზმის პირობებში ამომრჩეველთა გამოცხადებაზე არჩევნების პატიოსნების აღქმის გავლენის კვლევა. კვლევის მეთოდოლოგიად შეირჩა ამ თემატიკაზე გამოქვეყნებული მონოგრაფიების და სამეცნიერო სტატიების შედარებითი თვისებრივი შესწავლა. ოფიციალური პარტიების და კანდიდატების შედეგებთან ერთად მაღალი გამოცხადება - ელექტორალური წარმატების არა ნაკლებ მნიშვნელოვანი კომპონენტია, დემოკრატიის ხარისხის მთავარი ინდიკატორია. შესავალ ნაწილში განმარტებულია, რომ დღეს პოლიტიკის მეცნიერებამ ბევრი რამ იცის დემოკრატიებში (ძველსა თუ ახალში) ამომრჩეველთა აქტივობაზე გავლენის ფაქტორებზე. მაგრამ, გაცილებით ნაკლები ყურადღება ეთმობა კითხვას: როგორ აისახება არჩევნების სამართლიანობა და პატიოსნება ამომრჩეველთა აქტივობაზე ავტორიტარულ პირობებში? სტატიის ძირითად ნაწილში დასაბუთებულია, რომ როგორც დემოკრატიებში, ასევე ავტორიტარული რეჟიმის პირობებშიც, არჩევნებზე გამოცხადება პატიოსნებასთან დადებით კავშირშია. ავტოკრატების დაინტერესება არჩევნებზე გამოცხადების გაზრდით ნიშნავს, რომ მათთვის არჩევნების პატიოსნებაზე ზრუნვისთვის სერიოზული მიზეზი არსებობს. თუმცა, არჩევნების პატიოსნებით მიღებული სარგებელი მათთვის უფრო მეორადია. მაშინაც კი როცა მათთვის არჩევნების შედეგები მინიმალურ მუქარას წარმოადგენს, ადვილად შეუძლიათ მათი იგნორირება. ამის გარდა, გამოცხადების მაჩვენებლების გაზრდისთვის შესაძლებელია ალტერნატიული მექანიზმების ამოქმედება, მკაცრ ავტორიტარულ რეჟიმებს კი ლიბერალიზებულ რეჟიმებთან შედარებით საამისოდ უფრო მძლავრი მექანიზმების მთელი არსენალი აქვთ. მნიშვნელოვანია ისიც, რომ შედარებით პატიოსანი არჩევნების მკაცრ ავტორიტარიზმთან შეხამება ოპოზიციურად განწყობილ ამომრჩეველებს სტრატეგიული აბსენტეიზმისკენ უბიძგებს. კვლევების თანახმად, ავტოკრატებისთვის ყველაზე უფრო რაციონალურია ისეთი სტრატეგია, რომლის დროსაც საზოგადოებრიობა ხმების დათვლას შედარებით პატიოსნად მიიჩნევს, თუმცა, ამ დროს აქცენტი კეთდება პარტიული და/ან მედიური მექანიზმების ზემოქმედებით ლოიალური ამომრჩეველების მობილიზაციაზე.

დასკვნით ნაწილში აღნიშნულია, რომ თუ ამ ელემენტებს შორის ოპტიმალური ბალანსი მიღწეულია, ავტოკრატებმა შეიძლება გაითვალისწინონ, რომ არჩევნებზე სხვადასხვა დარღვევები ამომრჩეველის აქტივობაზე სხვადასხვაგვარად აისახება. არაპატიოსანი არჩევნების ზოგიერთი ასპექტი - მაგალითად, არასამართლიანი საარჩევნო კანონმდებლობა - არჩევნების შედეგებზე სერიოზულ გავლენას მოახდენს, მაგრამ თითქმის არ აისახება გამოცხადებაზე.

საკვანძო სიტყვები: არჩევნები; პატიოსანი არჩევნები; აღქმა; ამომრჩეველთა გამოცხადება; კლიენტელიზმი.

შესავალი

პოლიტიკის მეცნიერებაში მკვლევართა მოსაზრებები იმის შესახებ, არის თუ არა ელექტორატის მაღალი აქტივობა არჩევნებზე დემოკრატიის წარმატებით ფუნქციონირების უცილობელი პირობა, სხვადასხვაგვარია. მიუხედავად ამისა, მათი (დალი, შათშნიდერი, ლიპჰარტი) (Dahl, 1998; Schattschneider, 1960; Lijphart, 1999). საერთო თვალსაზრით მაღალი გამოცხადება დემოკრატიის ხარისხის მთავარი ინდიკატორია. პოლიტიკის მეცნიერებაში ცოდნის მნიშვნელოვანი მოცულობა დაგროვდა დემოკრატიებში (ძველსა თუ ახლებში) ამომრჩეველთა აქტივობაზე ზეგავლენის მქონე ფაქტორების შესახებ. მაგრამ, გაცილებით ნაკლები ყურადღება ეთმობა კითხვას: როგორ აისახება ამომრჩეველთა ქცევაზე არჩევნების პატიოსნება? მართლაც, განვითარებული დემოკრატიების ანალიზისას მთავარი მაინც არჩევნების პატიოსნება და სამართლიანობაა. ახალი დემოკრატიების ანალიზისას ასეთი დაშვება ყოველთვის ვერ იქნება გამართლებული. არჩევნების პატიოსნებისა და ამომრჩეველთა გამოცხადების კორელაციისადმი მიძღვნილი ლიტერატურის კორპუსი თანდათან იზრდება. კვლევების თანახმად თუ ამომრჩეველები არჩევნებს აღიქვამენ როგორც პატიოსანსა და სამართლიანს, მეტწილ შემთხვევებში გამოცხადება დემოკრატიის პრობებში იზრდება.

რაც შეეხება ავტორიტარიზმის პირობებში არჩევნების სამართლიანობის ამომრჩეველთა გამოცხადებაზე გავლენის საკითხს, ეს პრობლემა ნაკლებად შესწავლილია. მაშინ როდესაც ელექტორალური ავტორიტარიზმი, ესე იგი პოლიტიკური რეჟიმი, რომელიც არჩევნებსა და სხვა ინსტიტუტებს იყენებს, თავის თავს დემოკრატიასთან ასოცირებს, მაგრამ, იმავდროულად, ავტორიტარული ხელისუფლების დაუფლების და გადაცემის საბაზო მოდელად რჩება (Magaloni, Kricheli, 2010). ლიტერატურაში აღიარებულია, რომ ავტორიტარული ინსტიტუტები ფიქცია არ არის და მათი წვლილი პოლიტიკური რეჟიმების ეფექტიანობასა და დიდხნიანობაში მნიშვნელოვანია. და მაინც, გამოცხადება ავტორიტარულ არჩევნებზე - განსაკუთრებული თემაა. შეიძლება იმის მტკიცება, რომ ასეთი არჩევნები არაპატიოსანი და უსამართლოა გარკვეულწილად მისი ძირითადი ფუნქციის გამო, რაც ავტოკრატიის შენარჩუნების ხელშეწყობას გულისხმობს. თავად ავტორიტარული რეჟიმების საჯარო რიტორიკაში კი საქმე სხვგვარადაა. ისინი თავისი არჩევნების პატიოსნების და სამართლიანობის დასასაბუთებლად საზოგადოებრივ აზრზე მნიშვნელოვან პროპაგანდისტულ ზემოქმედებას ცდილობენ. ამდენად, შეიძლება დაისვას კითხვა, ეთანხმებიან თუ არა ამომრჩეველები ასეთ ძალისხმევას? ავტორიტარიზმის პირობებში როგორ ახდენს გავლენას გამოცხადებაზე არჩევნების პატიოსნების აღქმა? ასეთია კვლევის მიზანი და ამოცანა.

არჩევნებზე გამოცხადება ავტორიტარიზმის პირობებში

დემოკრატიისგან განსხვავებით, სადაც ხელისუფლების ცვლა არჩევნების გზით ბუნებრივია (თუმცა არცთუ სავალდებულოა), ავტორიტარიზმის პირობებში ასეთი დასასრულის, ესე იგი ხელისუფლების ცვლის თავიდან ასაცილებლად ინსტიტუციური მექანიზმების და პოლიტიკური საშუალებების ფართო ნაერთი ხელისუფლების ხელშია. თუმცა, ზოგიერთი ავტოკრატი ხელისუფლებას არჩევნების შედეგად თმობს. ეს საკმაოდ იშვიათად და ძალზე სპეციფიკურ სიტუაციებში ხდება. ჩვეულებისამებრ ეს უკავშირდება შიდა ოპოზიციის ძლიერ ზეწოლას და რეჟიმისთვის არახელსაყრელ საგარეო-პოლიტიკურ სიტუაციას, რის შედეგადაც ის კოლაფსის პირას დგება. მაშინ ავტოკრატს შეუძლია არჩევნების გამოყენება პოლიტიკური არენიდან მშვიდობიანად და შედარებით

უმტკივნეულოდ წასვლისთვის. კვლევები აჩვენებს, რომ ამ, ასე ვთქვათ, „გადამგდებ“ არჩევნებზე გამოცხადების მაჩვენებელი შესაძლოა საკმაოდ მაღალი აღმოჩნდეს მაშინაც კი, როცა ბევრი ამომრჩეველი დარწმუნებულია მათ არასამართლიანობასა და არაპატიოსნებაში (Howard, Roessler, 2006; Kostadinova, Power, 2007). თუმცა, ჩვენი კვლევის საგანი სტაბილური ავტორიტარული რეჟიმებია, რომლებიც არჩევნებს ხელისუფლების დასათმობად კი არა, მის შესანარჩუნებლად იყენებენ.

დემოკრატიის დროსაც და ავტორიტარიზმის დროსაც ხელისუფლებაში მყოფთა მიზანია - ძალაუფლების შენარჩუნება. განსხვავება მხოლოდ მისი მიღწევის საშუალებებშია. ავტოკრატები არ ემყარებიან ამომრჩეველთა ნებას და მათ გააჩნიათ ფართო „მანიპულაციის მენიუ“ (Schedler, 2002), რაც არჩევნებზე მათი გამარჯვების გარანტიას უზრუნველყოფს. ამ „მენიუს“ ძირითადი მდგენელია შეზღუდვები ოპოზიციური პარტიების და კანდიდატების რეგისტრაციაზე, მონოპოლია მედიაში კამპანიის ჩატარებაზე და პირდაპირი პოლიტიკური რეპრესიები. თუ ავტოკრატი ამ საშუალებების ეფექტიანობაში დარწმუნებულია და არჩევნებში გამარჯვებასაც მათი გამოყენებით გარანტირებულად აღიქვამს, მაშინ ჩნდება მეორეული მოსაზრებები, მათ შორის გამოცხადების თაობაზეც. სახელდობრ, პირველი, გამოცხადების მაღალი მაჩვენებელი მეტყველებს იმაზე, რომ რეჟიმს გააჩნია მასების ქცევის კონტროლის და საკუთარი ინტერესებისთვის მათი პოლიტიკური მობილიზაციის უზრუნველყოფის უნარი. მმართველ ჯგუფში განხეთქილების მუქარა - როგორც შესაძლო მეტოქეებისთვის, ასევე საერთაშორისო საზოგადოებრიობისთვის მნიშვნელოვანი სიგნალია. მეორე, თითქმის ყველა თანამედროვე ავტორიტარული რეჟიმი პრეტენზიას აცხადებს თავი ლიბერალურ დემოკრატიებად წარმოადგინოს. მაშინაც კი როდესაც ასეთი პრეტენზიები არ არის, სულერთია პროპაგანდა ეფუძნება თეზისს ხალხის ნების, როგორც პოლიტიკური პრაქტიკის საფუძვლზე. ეს კი ნიშნავს, რომ ამომრჩეველთა სამობილიზაციო ძალისხმევა სულ მცირე ისეთივე ეფექტიანი უნდა იყოს, როგორც დემოკრატიის პირობებშია. ამ თვალთახედვით მაღალი გამოცხადება - ელექტორალური წარმატების ისეთივე მნიშვნელოვანი კომპონენტია, როგორც არჩევნებზე ოფიციალური პარტიების და კანდიდატების შედეგები. მაღალი გამოცხადება ხელს უწყობს რეჟიმის ლეგიტიმაციას, აუმჯობესებს მის საერთაშორისო რეპუტაციას და უცხოური ინვესტიციების მიზიდვაშიც კი ეხმარება.

ამიტომაც ავტოკრატები ესწრაფვიან გამოცხადების მაღალი მაჩვენებლის დაფიქსირებას. ცხადია, მათთვის არანაირ სირთულეს არ წარმოადგენს ლოგიკური კავშირის დამყარება არჩევნების პატიოსნების საზოგადოებრივ აღქმასა და გამოცხადებას შორის: თუმცა ისიც გასაგებია, რომ გამოცხადების შედეგები შეიძლება ისევე გააყალბო როგორც არჩევნების შედეგები. კვლევები აჩვენებენ, რომ გამოცხადების ოფიციალური მაჩვენებლები ავტორიტარიზმის პირობებში არცთუ იშვიათად მრავალჯერ წამატებულია (Lindberg, 2005; Goodnow, Moser, Smith, 2014). ამის შედეგად ავტოკრატი დილემის წინაშე დგება. ერთი მხრივ, შეიძლება სრულიად არაპატიოსანი არჩევნები ჩაატარო და იცრუო მაღალი გამოცხადების შესახებ. მეორე მხრივ, შეიძლება არჩევნები რამდენადმე უფრო პატიოსნად ჩაატარო და ამით რეალური გამოცხადება გაზარდო. ბევრ შემთხვევაში მეორე სტრატეგია შესაძლოა უფრო სჯობდეს. ასეთი ლოგიკა არც ერთი პარტიული კომუნისტური რეჟიმისთვის არ არის უცხო, მაგალითად, ვიეტნამში, მაგრამ გაცილებით უფრო პრაქტიკული მოსაზრებებიც არსებობს. პირდაპირი გაყალბება ზრდის მასობრივი პროტესტის რისკს და ამიტომ ავტოკრატებისთვის საშიშია. ამ თვალსაზრისით ავტორიტარული რეჟიმებისთვის უმჯობესია პირდაპირ გაყალბებაზე უარი ხელი აიღოს

და „მანიპულაციების მენიუს“ სხვა პუნქტები გამოიყენოს (Schedler A. (2002a)) მაგრამ, თუ გაყალბებები არც ისე დიდია, შეზღუდული ხასიათისაა, მაშინ მაღალი გამოცხადება საძიებელ შედეგზე - არჩევნების მოგებაზე - უფრო სასარგებლო დანამატად წაადგება.

რა შეაგულიანებს ამომრჩევლებს ავტორიტარულ არჩევნებში მონაწილეობისკენ? ჯენიფერ განდი და ელენ ლაკტ-ოსტერის აზრით „ყველაზე განსაცვიფრებელი თანამედროვე ლიტერატურაში - არის ელექტორალურ ქცევების დიდი მსგავსება ავტორიტარულ რეჟიმებსა და დემოკრატიებში“ (Gandhi, Lust-Okar, 2009, p. 414). მართალია ზოგიერთი მკვლევარი ამ დაკვირვებას ნაწილობრივ თუ ეთანხმება, მაგრამ, მთლიანობაში, განსხვავება ეჭვს არ იწვევს. ამდენად, ელექტორალური ქცევის ძირითადი თეორიები ავტორიტარიზმის პირობებში არჩევნებზე გამოცხადების მიმართ გამოყენებადია. საუბარია თეორიების ორ კატეგორიაზე: ექსპრესიულსა და ინსტრუმენტულზე.

ექსპრესიული თეორიების თანახმად ამომრჩეველთა ქცევის, მათ შორის არჩევნებზე გამოცხადების გადაწყვეტილების ძირითადი სტიმულია პოლიტიკური მხარდაჭერის გამოხატვის აქტის ფსიქოლოგიური დაკმაყოფილება. ამ შემთხვევაში, მართალია მხარდაჭერა გამოიხატება უშუალოდ გარკვეული პარტიების ან კანდიდატების მიმართ, ასევე, მთლიანობაში არსებობს კავშირი გამოცხადებასა და პოლიტიკური რეჟიმის მხარდაჭერას შორის. მრავალი კვლევა არაორაზროვნად ადასტურებს, რომ როგორც ახალ, ასევე ძველ დემოკრატიებშიც რეჟიმით კმაყოფილების მაღალი დონე ხელს უწყობს ამომრჩეველთა აქტივობის ზრდას. არ არსებობს რაიმე საფუძველი ავტორიტარიზმის პირობებში ასეთი შესაძლებლობის უარსაყოფად. თუ მოსახლეობის მნიშვნელოვან ნაწილს სჯერა, რომ რეჟიმი მთლიანობაში ქვეყნისა და, კერძოდ, ცალკეული მოქალაქეებისთვის სიკეთის მომტანია, ამომრჩეველთა გამოცხადება შესაძლოა გაიზარდოს. ეს ხდება არა მხოლოდ იმიტომ, რომ რეჟიმის მიმართ ლოიალურობის გამო ისინი დარღვევებზე თვალს ხუჭავენ. რა თქმა უნდა, ხელისუფლებისადმი ნდობის კულტივაცია მნიშვნელოვან პროპაგანდისტულ ძალისხმევას მოითხოვს, რისთვისაც ორი ძირითადი ინსტრუმენტი გამოიყენება: იდეოლოგიზირებული პარტიები და მასმედიის პროპაგანდა. პირველი მნიშვნელოვან როლს ასრულებდა ავტორიტარიზმის ორი ისტორიულად მნიშვნელოვანი ტიპისთვის: კომუნისტური რეჟიმებისა და მობილიზაციური ნაციონალისტური რეჟიმებისთვის „მესამე სამყაროს“ ქვეყნებში. დადგენილია, რომ ამ რეჟიმების მოსახლეობასთან ურთიერთქმედების საფუძველია ინდოკრინაცია, რისთვისაც ფართოდ იყენებენ მასმედიას, „პოლიტიკურ განათლებას“. მაგრამ ამ პირობებშიც კი არჩევნების სამართლიანობის საზოგადოებრივ აღქმას დიდი მნიშვნელობა აქვს.

ინსტრუმენტული თეორიების თანახმად, ელექტორალური ქცევის ძირითადი მოტივია პოლიტიკურ კურსზე ზეგავლენა და/ან სწრაფვა მმართველობის დაბალი ხარისხის გამო მოქმედი მთავრობის დასჯისკენ, განსაკუთრებით ეკონომიკის სფეროში. თუ არჩევნებს აღიქვამენ როგორც არაპატიოსანს, არასამართლიანს, ინსტრუმენტული სტიმულები მათში მონაწილეობის მინიმუმისკენ ეშვება. მართლაც, კვლევები ადასტურებენ პოლიტიკურ კურსზე ავტორიტარული არჩევნების ძალზე დაბალ გავლენას (Malesky, Schuler, 2009). მეტიც, გამოვლენილია, რომ მმართველობის დაბალი ეკონომიკური ეფექტიანობა ავტორიტარული რეჟიმების ელექტორალურ შედეგებზე არ აისახება. ზოგიერთი მათგანი თავის შედეგებს ეკონომიკური კრიზისის პირობებშიც კი იუმჯობესებს.

თუმცა, ეს როდი ნიშნავს იმას, რომ ავტორიტარიზმის პირობებში გამოცხადება სრულიად მოკლებული იყოს ინსტრუმენტულ მდგენელს. ცხადია, მხედველობაში არ არის

მისაღები ამომრჩეველთა გამოცხადებაზე პირდაპირი, ძალადობასთან დაკავშირებული იძულება, რაც სადღეისოდ პრაქტიკაში მხოლოდ ყველაზე რეპრესიულ ავტოკრატიებშია. მაგრამ, ავტორიტარული რეჟიმების განკარგულებაში რჩება კლიენტელიზმსა და პატრონაჟთან დაკავშირებული მექანიზმები.

კლიენტელიზმი და პატრონაჟი

კლიენტელიზმს (პატრონ-კლიენტურ ურთიერთობებს) ელექტორალური ქცევის ისეთ მოდელს უწოდებენ, რომლის დროსაც ამომრჩევლის მოქმედებებს ხმის მიცემის საფუძველზე მიღებული პირადი სარგებელი განაპირობებს. ზოგიერთ ქვეყანაში, განსაკუთრებით ეს ითქმის ახლო აღმოსავლეთისა და ლათინური ამერიკის ავტორიტარული რეჟიმებზე, კლიენტელიზმი მასობრივად და რეგულარულად ვლინდება. ელენ ლასტ-ოკარის აზრით „არჩევნები ავტორიტარიზმის დროს - კონკურენციის მნიშვნელოვანი არენაა, თუმცა არა პოლიტიკური კურსის, არამედ პატრონაჟის გამო“. (Lust-Okar E. Elections under authoritarianism: Preliminary lessons from Jordan // Democratization. – L., 2006. – Vol. 13, N 3. – P. 456–471.) ფართო აზრით კლიენტელიზმის და პატიოსანი არჩევნების გაგება ერთმანეთისგან განსხვავდება, მაგრამ, მისი არსებობა არ გამორიცხავს იმას, რომ ზოგიერთი საკვანძო პარამეტრით - უწინარეს ყოვლისა ეს ხმების დათვლის დროს დარღვევების არარსებობას ეხება - არჩევნები პატიოსანი ხასიათს ატარებდეს.

მეტიც, კონკურენტ ბოსებს, რომლებსაც თავ-თავისი საკუთარი კლიენტელისტური რესურსები აქვთ, შეუძლიათ თამაშის შედარებით გამჭვირვალე წესებზე მორიგდნენ. სწორედ ამგვარი იყო პატიოსანი არჩევნებისკენ მიმავალი ერთ-ერთი გზა ლათინურ ამერიკაში. ბევრ დემოკრატიებშიც წარსულში კლიენტელიზმი ფართოდ იყო გავრცელებული, ზოგიერთში კი დღესაც შესამჩნევი მოვლენაა და ამომრჩეველთა მობილიზაციის მექანიზმია. ის ბუნებრივად ხელს უწყობს არჩევნებზე გამოცხადებას. მაგრამ, არანაირი საფუძველი არ არის ითქვას, რომ კლიენტელიზმის პირობებში ეს აქტივობა მაღალი იქნება. თუ არჩევნებზე მხოლოდ ის ამომრჩეველი მიდის, რომელმაც ამით უშუალო პირადი სარგებელი ნახა, მოსახლეობის უდიდეს მასას, რომელსაც ხელი არ მიუწვდება კლიენტელისტურ საკვებურთან, გამოცხადების სტიმული ხომ უქრებათ. მართლაც, ამ მოვლენის ძირითად რეგიონებში, ესე იგი ახლო აღმოსავლეთსა და ლათინურ ამერიკაში, კლიენტელიზმის ბატონობას თან სდევს ამომრჩეველთა დაბალი აქტივობა. გამონაკლისია მხოლოდ ის ზოგიერთი ქვეყანა, სადაც კლიენტელისტური კავშირები ძლიერი მასობრივი პარტიების მშენებლობისთვის ამოქმედდა.

დასკვნა

ამრიგად, კვლევები ადასტურებენ, რომ როგორც დემოკრატიებში, ასევე ავტორიტარული რეჟიმის პირობებშიც გამოცხადება პატიოსნებასთან დადებით კავშირშია. გამოცხადების გაზრდით ავტოკრატიების დაინტერესება ნიშნავს, რომ მათ არჩევნების პატიოსნებაზე ზრუნვისთვის სერიოზული მიზეზი აქვთ. თუმცა, არჩევნების პატიოსნებით მიღებული სარგებელი მათთვის მეორეულია. ამდენად, მაშინაც კი როდესაც არჩევნების შედეგები მათთვის თუნდაც მინიმალურ მუქარას წარმოადგენს, ადვილად შეუძლიათ მათი იგნორირება. ამის გარდა, გამოცხადების გაზრდისთვის შესაძლებელია ალტერნატიული მექანიზმების ამოქმედება, მკაცრ ავტორიტარულ რეჟიმებს კი ასეთი უფრო მძლავრი მექანიზმების არსენალი აქვთ, ვიდრე ლიბერალიზებულ რეჟიმებს. მნიშვნელოვანია ისიც, რომ შედარებით პატიოსანი არჩევნების მკაცრ ავტორიტარიზმთან შეხამება ოპოზიციურად განწყობილ ამომრჩევლებს სტრატეგიული აბსენტეიზმისკენ

უბიძგებს. კვლევების თანახმად, ავტოკრატებისთვის ყველაზე უფრო რაციონალურია ისეთი სტრატეგია, რომლის დროსაც საზოგადოებრიობა ხმების დათვლას შედარებით პატიოსნად მიიჩნევს, თუმცა, ამ დროს აქცენტი პარტიული და/ან მედიური მექანიზმების ზემოქმედებით ლოიალური ამომრჩევლების მობილიზაციაზე კეთდება. თუ ამ ელემენტებს შორის ოპტიმალური ბალანსი მიღწეულია, ავტოკრატებმა შეიძლება გაითვალისწინონ, რომ არჩევნებზე სხვადასხვა დარღვევები ამომრჩევლის აქტივობაზე სხვადასხვაგვარად აისახება. არაპატიოსანი არჩევნების ზოგიერთი ასპექტი - მაგალითად, არასამართლიანი საარჩევნო კანონმდებლობა - არჩევნების შედეგებზე სერიოზულ გავლენას კი მოახდენს, მაგრამ თითქმის არ აისახება გამოცხადებაზე.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. კახიაშვილი, ავთანდილ. „ნაციონალური არჩევნების“ სპეციფიკა. სამართლებრივი სახელმწიფო სამართლიანი არჩევნების გარეშე?! - http://www.resonancedaily.com/index.php?id_rub=11&id_artc=162234 ნანახია 30.08.22
2. ISFED. (2021). საზოგადოების დამოკიდებულება საარჩევნო პროცესების მიმართ. საქართველოს მოსახლეობის წარმომადგენლობითი კვლევის შედეგები
3. https://drive.google.com/file/d/1Bl-YApw_b7yuocKYS2CC5LqDSZ-UvMUO/view ნანახია 19.08.22
4. ISFED.(2022). სახელმწიფო რესურსები მმართველი პარტიის სამსახურში:ამომრჩევლების მოსყიდვის და უკანონო მობილიზების აპრობირებული მეთოდები საქართველოში (2022). <https://isfed.ge/geo/angarishebi/sakhelmtsifo-resursebi-mmartveli-partiis-samsakhurshi-amomrchevlis-moskidvisa-da-ukanonomobilizebis-aprobirebuli-metodebi-saqartveloshi> ნანახია 17.12.2022.
5. Dahl, R.A. (1998). *On democracy*. – New Haven: Yale univ. press., – 217 p.
6. Gandhi, J., Lust-Okar E. (2009). *Elections under authoritarianism* // Annual review of political science. – Palo Alto, California. – Vol. 12. – P. 403–422.
7. Goodnow R., Moser R.G., Smith T. (2014). *Ethnicity and electoral manipulation in Russia* // Electoral studies. – Amsterdam, – Vol. 36. – P. 15–27.
8. Howard, M.M., Roessler P.G. (2006). *Liberalizing electoral outcomes in competitive authoritarian regimes* // American journal of political science. – N.Y.,– Vol. 50, N 2. – P. 365–381.
9. Lust-Okar, E. (2006). Elections under authoritarianism: Preliminary lessons from Jordan // Democratization. – L.,– Vol. 13, N 3. – P. 456–471.
10. Lijphart, A. (1999). *Patterns of democracy: Government forms and performance in thirty-six countries*. – New Haven: Yale univ. press, – 368 p.
11. Lindberg, S.I. (2005). *Consequences of electoral systems in Africa: A preliminary inquiry* // Electoral studies. – Amsterdam,– Vol. 24, N 1. – P. 41–64.
12. Magaloni, B., Kricheli R. (2010). *Political order and one-party rule* // Annual review of political science. – Palo Alto, California, 2010. – Vol. 13. – P. 123–143.
13. Malesky, E., Schuler P. (2009). *Paint-by-numbers democracy: The stakes, structure, and results of the 2007 Vietnamese national assembly election* // Journal of Vietnamese studies. – Berkeley,– Vol. 4, N 1. – P. 1–48.
14. Schattschneider, E.E. (1960). *The semisovereign people: A realist's view of democracy in America*. – N.Y.: Holt, Rinehart and Winston, – 147 p.
15. Schedler, A. (2002). *The nested game of democratization by elections* // International political science review. – Beverly Hills, CA, – Vol. 23, N 1. – P. 103–122.
16. Schedler, A. (2002a) *The Menu of Manipulation* // Journal of Democracy. 2002. Vol. 13. № 2. P. 36–50.

FAIRNESS OF ELECTIONS, VOTER TURNOUT AND CLIENTELISM UNDER AUTHORITARIANISM: A THEORETICAL ESSAY

Kareli Teimuraz

Ilia State University Institute of Political Science

Abstract

The purpose of the article is to analyze the declaration of voters under authoritarianism. A study of the impact of perceptions of election integrity. The comparative qualitative study of monographs and scientific articles published on this topic was chosen as the research methodology. Along with the results of official parties and candidates, the high declaration is no less important component of electoral success, than the main indicator of the quality of democracy. The introduction explains that political science today knows a lot about the factors influencing voter turnout in democracies (old and new). But much less attention has been paid to the question: How do electoral fairness and integrity affect voter turnout in authoritarian settings?

In the main part of the article, it is justified that both in democracies and under authoritarian regimes, participation in elections is positively related to integrity. Autocrats' interest in increasing voter turnout means they have good reason to care about the integrity of elections. However, the benefits of election integrity are secondary to them. Even when the election results pose minimal threat to them, they can easily ignore them. In addition, alternative mechanisms can be employed to increase disclosure rates, and strict authoritarian regimes have a whole arsenal of more powerful mechanisms to do so than liberalized regimes. It is also important that the combination of relatively honest elections with strict authoritarianism pushes opposition-oriented voters to strategic absenteeism. According to research, the most rational strategy for autocrats is one in which the public perceives the counting of votes as relatively honest, but at this time the emphasis is placed on the mobilization of loyal voters through the influence of party and/or media mechanisms.

The concluding section notes that if the optimal balance between these elements is achieved, autocrats can take into account that different electoral irregularities affect voter turnout in different ways. Some aspects of dishonest elections—for example, unfair electoral laws—will have a significant impact on election results but have almost no effect on turnout.

Keywords: elections; fair elections; perception declaration of voters; authoritarianism; Clientelism.

კორუფცია საარჩევნო პროცესში

ქარელი თეიმურაზ

ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი,
პოლიტოლოგიის ინსტიტუტი

DOI: <https://doi.org/10.52340/tuw.2022.01.35.30>

აბსტრაქტი. სტატიის შესავალ ნაწილში ახსნილია კვლევის მიზანი და ამოცანები. კვლევის მეთოდოლოგიად შერჩეულია ამ თემატიკაზე გამოქვეყნებული მონოგრაფიების და სამეცნიერო სტატიების შედარებითი თვისებრივი შესწავლა. საარჩევნო კორუფცია არის სოციალურ-ნეგატიური ფენომენი, რომელიც ამახინჯებს რეალურ პოლიტიკურ კონკურენციას და გულისხმობს საარჩევნო პროცესში, რეფერენდუმის მომზადებისა და ჩატარების დროს, სტატუსისა და ოფიციალური პოზიციის გამოყენებას, პირადი ან ჯგუფური ინტერესებისთვის სარგებლის და ბენეფიციების უკანონო მიღებას. აგრეთვე, ასეთი სარგებლით და ბენეფიციებით უზრუნველყოფის დაპირებას.

შესავალ ნაწილში ხაზგასმულია, რომ ჯერ არ არის ჩამოყალიბებული საყოველთაოდ მიღებული კონცეპტუალური აპარატი, რომელიც არჩევნებისა და საარჩევნო კამპანიის ფარგლებში ამა თუ იმ კორუფციულ ურთიერთობას დაახასიათებდა. მკვლევრებს არა აქვთ ერთიანი აზრი საარჩევნო ურთიერთობების სფეროში კორუფციის სახელწოდებაზე, მისი შინაარსის განსაზღვრებაზე, აგრეთვე, მის ნიშნებზე, სუბიექტებსა და არსებობის ფორმებზე. კორუფციას ნაწილობრივ ხელს უწყობს მართვის ბიუროკრატიული სისტემა. მას უკავშირებენ აგრეთვე კულტურის ორიენტაციის ტიპს (კოლექტივიზმს და ინდივიდუალიზმს)

სტატიის ძირითად ნაწილში გამოყოფილია საარჩევნო პროცესში კორუფციის ნიშნების გარკვეული კომბინაცია, რაც განასხვავებს მას სხვა ანალოგიურისგან. ეს ნიშნებია: არსებობის სფერო; სუბიექტების გარკვეული ჩამონათვალი; საარჩევნო პროცესის სუბიექტების მიერ მათი სტატუსის, სამსახურებრივი მდგომარეობის გამოყენება; ამ ტიპის კორუფციული ურთიერთობისთვის დამახასიათებელი მიზანი. სტატიაში აღწერილია ამ ტიპის კორუფციული სუბიექტების მიზნები.

ნაშრომში ჩატარებული ანალიზის დასკვნები ძირითადად ეყრდნობა ჟურნალისტურ საგამომიებო რეპორტაჟებს.

სტატიის დასკვნით ნაწილში ხაზგასმულია, რომ საარჩევნო პროცესში კორუფცია ხელს უშლის საქართველოს, როგორც განვითარებული სამოქალაქო საზოგადოების მქონე დემოკრატიულ, იურიდიულ სახელმწიფოდ ჩამოყალიბებას.

საკვანძო სიტყვები: კორუფცია საარჩევნო პროცესში, კორუფციის ნიშნები, კორუფციის სუბიექტები, კორუფციის მიზნები, მოსყიდვა.

შესავალი

კორუფცია ლათინურად გაფუჭებას ნიშნავს, ფართო გაგებით კი სახელმწიფო ძალაუფლების არადანიშნულებისამებრ გამოყენებას; კორუფცია ხელისუფლების წარმომადგენლების მიერ არაკანონიერი პირადი სარგებლის მიღების მიზნით ქცევის სტანდარტების უარყოფაა. მას ნაწილობრივ ხელს უწყობს მართვის ბიუროკრატიული

სისტემა. მასვე უკავშირებენ აგრეთვე კულტურის ორიენტაციის ტიპს (*კოლექტივიზმს* და *ინდივიდუალიზმს*). კორუფციის ტენდენციას ხელს უწყობს და აძლიერებს სახელმწიფოებრივ სტრუქტურებში ოჯახსა და შიდა ჯგუფისადმი კოლექტივისტური საზოგადოებისთვის დამახასიათებელი ლოიალობა. გაჩნდა ახალი ტერმინიც „ქართულ-ჯიგრული პონტი“, - ესე იგი ურთიერთობა, რომელიც ზოგჯერ შეიძლება კანონზე მაღლა დადგეს და ძალაუფლების გამოყენებით ამ ურთიერთობის ერთი მხარე მეორეს პირადი სარგებლის მიღებაში დაეხმაროს.

მეცნიერთა მეორე ნაწილის თვალსაზრისით კორუფციის ხელშემწყობია არა იმდენად კულტურული ფაქტორები, რამდენადაც სიღარიბე, გაუნათლებლობა და ცალკეულ მმართველთა სიხარბე. კორუფციის ტენდენციას ხშირად ეთიკასთან მიმართებით განიხილავენ. [სოციალურ და პოლიტიკურ ტერმინთა ლექსიკონი-ცნობარი (2004).]

კორუფცია იმითაც არის ფენომენალური მოვლენა, რომ დროის, პოლიტიკური, სოციალურ-ეკონომიკური პირობების ზეგავლენით, განიცდის ევოლუციას, აფართოებს თავისი გავლენის სფეროებს. კორუფცია არის ყველგანა, ყველგან შემღწევი და ძალზე შემგუებლურია. ის ნებისმიერ ნიშას იყენებს, რომელსაც სახელმწიფო არ ან ვერ აკონტროლებს.

პოლიტიკური ხელისუფლება ყოველთვის განიცდის სხვადასხვა ჯგუფების ზემოქმედებას, რომლებიც თავისი ინტერესების შესაბამისად პოლიტიკური კურსის კორექტირებას ცდილობენ. (მუჯირი ალექსანდრე. 2002; როსტიაშვილი ქეთევან. 2007). სადღეისოდ ამგვარ ზეწოლას თვისებრივად სხვაგვარი ხასიათი და მასშტაბი აქვს: ასეთი ჯგუფები „თავისი“ კანდიდატების არჩევის ორგანიზებით მათი ინტერესების შესაბამის კურსს აყალიბებენ.

“საარჩევნო ბიულეტენი ტყვიაზე ძლიერია” – ეს სიტყვები ეკუთვნის

აბრაამ ლონკოლნს (1809 – 1865), აშშ მეთექვსმეტე პრეზიდენტს. ალექსის დე ტოქვილი დემოკრატიული და არისტოკრატიული მთავრობების შედარებისას, წერდა: „... მიმაჩნია, რომ საშინელებაა არა იმდენად ხელისუფლებაში მყოფი ადამიანების უზნეობა, რამდენადაც უზნეობა, რომელსაც ხელისუფლებისკენ მიჰყავხარ. დემოკრატიულ ქვეყნებში უბრალო მოქალაქეები ხედავენ, მათი გარემოდან გამოსული ადამიანი როგორ აღმოჩნდა მოკლე დროში ხელისუფლებაში და მდიდრდება; ეს იწვევს გაკვირვებას და აღძრავს მათში შურს; ისინი იწყებენ ძიებას, როგორ შეძლო მან, რომელიც ჯერ კიდევ მათი თანასწორი იყო, დღეს მათზე მმართველობის უფლების მოპოვება. ამ აღმასვლის მიწერა მის უნარსა ან პატიოსნებაზე - ძალზე უხერხულია, რადგან ეს ნიშნავს იმის აღიარებას, რომ თავად ნაკლებუნარიანი და ნაკლებ პატიოსანი ხარ. მაშინ მისი წარმატების ძირითადი მიზეზი მის მანკიერებებს მიეწერება და ხშირად ეს სიმართლეა. აი ასე ხდება ხელისუფლების და სიმდაბლის, მისი წარმატების და უღირსობის, სარგებლიანობის და უსინდისობის ცნებების საძაგელი შერწყმა“ (ალექსის დე ტოკვილი, 2011).

ფსონები არჩევნებზე ძალზე მაღალია. ამიტომ, დაინტერესებული სუბიექტები ამა თუ იმ საარჩევნო კამპანიის მოსაგებად, არაფრის წინაშე უკან არ იხევენ. არჩევნებზე ნებისმიერ ფასად გამარჯვების აუცილებლობამ სხვადასხვაგვარი „ბინძური“ წინასაარჩევნო ტექნოლოგიები წარმოშვა, რომლებიც სხვადასხვა დონის არჩევნებზე აქტიურად გამოიყენება. ამ ტექნოლოგიების უმეტესობის გამოყენების საფუძველია მოსყიდვა, თავისი სტატუსის, სამსახურეობრივი მდგომარეობის უკანონო გამოყენება.

ამომრჩევლის, საარჩევნო კომისიის წევრის, მასმედიის წარმომადგენლის, ხელისუფლების წარმომადგენლის, საარჩევნო პროცესის სხვა სუბიექტების მოსყიდვა,

როდესაც ამ უკანასკნელთ თავისი სტატუსის, სამსახურეობრივი მდგომარეობის უკანონო გამოყენების სანაცვლოდ ეძლევათ ფული, სხვა მატერიალური და არამატერიალური კეთილდღეობა, ეს სხვა არაფერია თუ არა კორუფცია, ოღონდ კორუფცია განსაკუთრებულ სფეროში - საარჩევნო პროცესის სფეროში.

ამავდროულად, ჯერ კიდევ არ არის ჩამოყალიბებული საყოველთაოდ მიღებული ცნებითი აპარატი, რომელიც ამა თუ იმ კორუფციულ ურთიერთობას დაახასიათებდა არჩევნების და საარჩევნო კამპანიების ფარგლებში. მკვლევრებს შორის არ არსებობს თანხმობა საარჩევნო ურთიერთობების სფეროში კორუფციის სახელწოდების, შინაარსის განსაზღვრის, ასევე მისი ნიშნების, სუბიექტების და არსებობის ფორმებზე.

საარჩევნო პროცესის სფეროში კორუფციის აღსანიშნავად ავტორები იყენებენ ტერმინებს: „ელექტორალური კორუფცია“, საარჩევნო კორუფცია“, „კორუფცია საარჩევნო პროცესში“, „პოლიტიკური კორუფცია“. ვფიქრობთ, საარჩევნო პროცესის პირობებში კორუფციული გამოვლინებების მთელ სპექტრს მოიცავს ტერმინი „კორუფცია საარჩევნო პროცესში“. ტერმინის - „ელექტორატი“ - ეტიმოლოგია, რაც ნიშნავს „elector“ - ამომრჩეველს, არ იძლევა საშუალებას არჩევნების ჩატარების პერიოდში და მასთან დაკავშირებით წარმოშობილი კორუფციული ურთიერთობების ერთობლიობას „ელექტორალური კორუფცია“ ეწოდოს. ელექტორატი (ა) ფართო მნიშვნელობით ყველა ის ადამიანია, რომელიც ფლობს საარჩევნო უფლებას და შეუძლია მონაწილეობდეს ამა თუ იმ დონის და ტიპის არჩევნებში. (ბ) ამომრჩეველთა ის ნაწილია, რომელიც, ჩვეულებრივ, ხმას აძლევს ამა თუ იმ პარტიას, ორგანიზაციას, მის წარმომადგენლებს ან რომელიმე დამოუკიდებელ კანდიდატს (სოციალურ და პოლიტიკურ ტერმინთა ლექსიკონი-ცნობარი, 77). ამდენად, ელექტორალური კორუფცია - ამომრჩეველების მოსყიდვა, ე.ი. ის საარჩევნო პროცესში კორუფციის სახესხვაობაა. კორუფცია საარჩევნო პროცესში სოციალურ-ნეგატიური მოვლენაა, რომელიც ამახინჯებს რეალურ პოლიტიკურ კონკურენციას. ის გულისხმობს საარჩევნო პროცესში პირადი ან ჯგუფური ინტერესებისთვის სუბიექტების მიერ თავისი სტატუსის, სამსახურეობრივი მდგომარეობის გამოყენებას, სარგებლის და ბენეფიციების მართლსაწინააღმდეგო მიღებას, აგრეთვე ასეთი სარგებლით და ბენეფიციებით უზრუნველყოფის დაპირებას არჩევნების, რეფერენდუმების მომზადებისა და ჩატარებისას.

კორუფციას საარჩევნო პროცესში ახასიათებს ნიშნების გარკვეული ერთობლიობა, რაც მას სხვა მსგავსი მოვლენებისგან განასხვავებს. სამწუხაროდ, ეს ფენომენი, კორუფცია საარჩევნო პროცესში, როგორც კორუფციის დამოუკიდებელი ფორმა, სამეცნიერო-სამართლებრივ და პოლიტოლოგიურ ლიტერატურაში პრაქტიკულად არ არის დამუშავებული. ვფიქრობთ, კორუფციას საარჩევნო პროცესში, ახასიათებს ნიშანთა შემდეგი ერთობლიობა: არსებობის სფერო; სუბიექტების გარკვეული ჩამონათვალი; საარჩევნო პროცესის სუბიექტების მიერ თავისი სტატუსის, სამსახურეობრივი მდგომარეობის გამოყენება; კორუფციული ურთიერთობების მოცემული სახეობისთვის დამახასიათებელი მიზანი. თითოეულ ამ ნიშანზე მოკლედ შეიძლება ითქვას შემდეგი.

კორუფციის არსებობის სფერო და სუბიექტები საარჩევნო პროცესში

კორუფციის მოცემული სახეობის არსებობის სფეროა უშუალოდ საარჩევნო პროცესი როგორც მისი ვიწრო, ასევე ფართო გაგებით.

განსაკუთრებით რთულია საარჩევნო პროცესში კორუფციის სუბიექტების წრის განსაზღვრა. რაკილა კორუფციის ჩვენს მიერ საკვლევი სახეობა არსებობს საარჩევნო პროცესში, ამდენად, სავარაუდოა, რომ მისი სუბიექტები საარჩევნო პროცესის

სუბიექტებია. თუმცა ამ სუბიექტების ამომწურავი ჩამონათვალი არ არის არც არჩევნების შესახებ მოქმედ კანონმდებლობაში, არც სამეცნიერო-სამართლებრივ ლიტერატურაში.

საარჩევნო პროცესში კორუფციის სუბიექტებს მიეკუთვნებიან *მოქალაქეები*. როგორც წესი, სუბიექტების ეს კატეგორია კორუფციულ ურთიერთობებში ერთვება საარჩევნო პროცესის სფეროში ამომრჩევლების, კანდიდატების, თანამდებობის პირების და ა.შ. სახით. საარჩევნო პროცესში კორუფციის სუბიექტების სხვა ჯგუფს შეადგენენ *ამომრჩევლები* - აქტიური საარჩევნო უფლების მქონე მოქალაქეები. მოსყიდვის კორუფციულ ურთიერთობებში ისინი, იყენებენ რა თავის სტატუსს - არჩევანის უფლებას, - პასიური მოსყიდვის მხარეს შეადგენენ, მატერიალური და არამატერიალური ხასიათის სარგებლის მისაღებად. თუმცა, ისიც უნდა ითქვას, რომ კორუფციული ურთიერთობების სუბიექტებისადმი ამომრჩევლების მიკუთვნებას ზოგიერთი მკვლევარი არ იზიარებს.

ამომრჩევლების მოსყიდვა - გარიგების ფორმით კორუფციული ურთიერთობების კლასიკური მაგალითია, სადაც პასიური მოსყიდვის მხარეა ამომრჩეველი, აქტიური მოსყიდვის მხარე კი - მომსყიდველი (პირადად კანდიდატი, კანდიდატის წარმომადგენელი, სხვა პირი). ამომრჩევლების მოსყიდვის კორუფციულ ურთიერთობებში ამომრჩეველი იყენებს თავის სტატუსს, ხმის მიცემის თავის უფლებას, რაც საქართველოს კონსტიტუციით აქვს ბოძებული (რის საფუძველზეც ამომრჩეველს, რომელიც ამომრჩევლების სიაშია შეყვანილი, ბიულეტენი საკუთრივ საარჩევნო უბანზე გადაეცემა), მატერიალური ან არამატერიალური ხასიათის სარგებლის მიღების სანაცვლოდ.

საარჩევნო პროცესში კორუფციის ყველაზე აქტიური სუბიექტები არიან კანდიდატები - კანონით დადგენილი წესით წამოყენებული პირები ან სახელმწიფო ხელისუფლების ორგანოს ან ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოში წევრობის არჩევნების საშუალებით თანამდებობის დაკავების პრეტენდენტები ანდა შესაბამისი საარჩევნო კომისიის მიერ დარეგისტრირებული კანდიდატები. სწორედ ეს კანდიდატები არჩევნების პროცესში უამრავ კორუფციულ ურთიერთობებში შედიან როგორც აქტიური, ასევე პასიური მოსყიდვის მხარედ. საკმაოდ ხშირად კანდიდატები, რომლებიც სახელმწიფო და მუნიციპალურ თანამდებობებს იკავებენ, სახელმწიფო ან მუნიციპალურ სამსახურში არიან, თავისი თანამდებობრივი მდგომარეობის უპირატესობებს იყენებენ თავისი თავის ასარჩევად ან ხელს უწყობენ სხვა პირების არჩევას (მაგალითად, „ლოკომოტივის“ ტექნოლოგია, როდესაც თანამდებობის პირი კანდიდატების სიას სათავეში უდგება და საარჩევნო თანამდებობაზე მუშაობის მიზანი კი არც აქვს, ელექტორატის მიზიდვის მიზნით საარჩევნო კამპანიის მიმდინარეობისას თანამდებობრივი მდგომარეობის უპირატესობებს აქტიურად იყენებს).

კორუფციის სუბიექტები, რომელთა პოლიტიკური ძალა სულ უფრო მეტად იზრდება - *საარჩევნო გაერთიანებებია*. მოქმედი კანონმდებლობის თანახმად [1], საარჩევნო გაერთიანებაა - პოლიტიკური პარტია, რომელსაც კანონით არჩევნებში მონაწილეობის უფლება აქვს, სადღეისოდ სულ უფრო ხშირად ჩნდება ინფორმაცია იმაზე, რომ ესა თუ ის პარტია „ყიდის“ გამსვლელ ადგილებს სიებში ამა თუ იმ დონის არჩევნებზე.

განსახილველ სფეროში კორუფციის სუბიექტებს უნდა მივაკუთვნოთ *ნდობით აღჭურვილი პირები და კანდიდატების და საარჩევნო გაერთიანებების უფლებამოსილი წარმომადგენლები*, რადგან კანდიდატების სახელით გამოსვლის უფლება მხოლოდ და მხოლოდ მათ უფლებამოსილ წარმომადგენლებს, ნდობით აღჭურვილ პირებს აქვთ, კანდიდატების სიის შემადგენლობაში კანდიდატების წამოყენებისას კი აგრეთვე იმ საარჩევნო გაერთიანების უფლებამოსილ წარმომადგენლებს, რომლებმაც ეს სია

წარადგინეს. ეს სუბიექტები კორუფციულ ურთიერთობებში აქტიური და პასიური მოსყიდვის სახით შედიან იმ კანდიდატის ინტერესებისთვის, ვისი ნდობით აღჭურვილი პირი, უფლებამოსილი წარმომადგენლები არიან ან პირიქით, მისი ინტერესების საწინააღმდეგოდ კი.

კორუფციის სუბიექტებს უნდა მივაკუთვნოთ *დამკვირვებლებიც*. დამკვირვებელი - საქართველოს მოქალაქეა, უფლებამოსილია განახორციელოს დაკვირვება ხმის მიცემის ჩატარებაზე, ხმების დათვლაზე და კომისიის სხვა საქმიანობაზე ხმის მიცემის, მისი შედეგების დადგენის, არჩევნების, რეფერენდუმის შედეგების განსაზღვრის პერიოდში, მათ შორის კომისიის საქმიანობაზეც ხმის მიცემის შედეგების დადგენის და არჩევნების, რეფერენდუმის შედეგების სისწორის შემოწმებისას. პრაქტიკაში საკმაოდ გავრცელებულია დამკვირვებლების მოსყიდვა საარჩევნო დოკუმენტების ფალსიფიკაციის, ხმის მიცემის შედეგების გაყალბების ფაქტების გახმაურების თავიდან აცილების მიზნით.

საარჩევნო პროცესში კორუფციის სუბიექტების განსაკუთრებულ ჯგუფს შეადგენენ *საარჩევნო კომისიები და გადამწყვეტი ხმის უფლების მქონე მათი წევრები*. კანონით დადგენილი წესებით და ვადებით ფორმირებული სხვადასხვა დონის - კოლექტიური ორგანოების საარჩევნო კომისიების წევრები არჩევნების მომზადების და ჩატარების ორგანიზებას უზრუნველყოფენ. საარჩევნო პროცესის სუბიექტებისთვის პრინციპულად მნიშვნელოვანი გადაწყვეტილებების მიმღები საარჩევნო კომისიის გადამწყვეტი ხმის უფლების მქონე წევრები რეგისტრაციაში ატარებენ კანდიდატებს, კანდიდატების სიებს ან უარს ეუბნებიან რეგისტრაციაზე, ახორციელებენ კონტროლს საარჩევნო უფლებების დაცვაზე, აორგანიზებენ საარჩევნო უბანზე ხმის მიცემას არჩევნების დღეს და ა.შ.

ამრიგად, საარჩევნო კამპანიის ამა თუ იმ ეტაპზე არჩევნების საბოლოო შედეგები დიდწილად არის დამოკიდებული საარჩევნო კომისიების მიერ მიღებულ გადაწყვეტილებებზე. სწორედ ამიტომ დაინტერესებული სუბიექტები წინასწარ ცდილობენ საარჩევნო კომისიების ფორმირების პროცესზე ზეგავლენას, ცდილობენ წინასწარ, საარჩევნო კამპანიის დაწყებამდე არაფორმალური ურთიერთობების დამყარებას საარჩევნო კომისიების გადამწყვეტი ხმის უფლების მქონე წევრებთან, დაფუძნებულს მეგობრობაზე ან მოსყიდვაზე მისი ყველა გამოვლინებით.

ასევე, საარჩევნო პროცესში კორუფციის სუბიექტებს უნდა მიეკუთვნოს *სათათბირო ხმის უფლების მქონე საარჩევნო კომისიის წევრებიც*. იმის მიუხედავად, რომ მათ მონაწილეობას საარჩევნო კომისიების მუშაობაში საკონსულტაციო ხასიათი აქვთ, მაინც ასეთი სუბიექტები არცთუ იშვიათად იყენებენ არჩევნების შესახებ კანონმდებლობით მათთვის მინიჭებულ უფლებამოსილებას კონკურენტების ინტერესებისთვის გასამრჯელოს ფასად. ასეთია, მაგალითად, კონკურენტი-კანდიდატის მიერ საარჩევნო კომისიების სხდომებზე უმოქმედობისთვის გადახდა, სადაც იმ კანდიდატის რეგისტრაციის შესახებ წყდება საკითხი, რომლის მიერაც არის დანიშნული საარჩევნო კომისიის ეს წევრი სათათბირო ხმის უფლებით.

ალბათ, საარჩევნო პროცესში კორუფციის სუბიექტების ერთ-ერთი ყველაზე მრავალრიცხოვანი ჯგუფია *მასმედია და მათი წარმომადგენლები*. სწორედ მათ აკისრებს საარჩევნო კანონმდებლობა არჩევნების საინფორმაციო უზრუნველყოფის ვალდებულებას, ამგვარი უზრუნველყოფისთვის წაყენებული მოთხოვნების შესაბამისად. თუმცა პრაქტიკაში, მხოლოდ საინფორმაციო მასალების შინაარსიდან გამომდინარე თუ შეიძლება უშეცდომოდ გაირკვეს, ვის ემხრობა ესა თუ ის მასმედია.

საარჩევნო პროცესში კორუფციის სუბიექტებს უნდა მიეკუთვნოს ასევე *პირები*,

რომლებსაც უკავიათ სახელმწიფო და არჩევითი მუნიციპალური თანამდებობები, ან იმყოფებიან სახელმწიფო ან მუნიციპალურ სამსახურში, ან წარმოადგენენ ორგანიზაციების მართვის ორგანოების წევრებს მიუხედავად საკუთრების ფორმისა (იმ ორგანიზაციებში, რომლის მართვის უმაღლესი ორგანოა კრება, - ეს პირები ორგანოების წევრები, ამ ორგანიზაციების ხელმძღვანელები არიან), ან ასეთი ორგანიზაციების მოხელეები.

საარჩევნო პროცესში კორუფციის სუბიექტებს ის პირებიც უნდა მიეკუთვნოს, რომლებიც საარჩევნო პროცესის სხვა სუბიექტებს აძლევენ როგორც მატერიალური, ასევე არამატერიალური ხასიათის სარგებელს ან პირები, რომლებიც „ვაჭრობენ გავლენით“. ამ შემთხვევაში პირი, რომელსაც სხვა პირებზე რეალური ან სავარაუდო გავლენა აქვს, ამ გავლენით ვაჭრობს იმ პირებისგან მატერიალური სარგებლის მიღების სანაცვლოდ, რომლებიც ასეთ გავლენას საჭიროებენ. საარჩევნო პროცესში კორუფციის სუბიექტების ეს ჯგუფი ყველაზე მრავალრიცხოვანია, რადგან აქტიური მოსყიდვის სუბიექტს შეიძლება ზემოთ ჩამოთვლილი სუბიექტებიდან ნებისმიერი წარმოადგენდეს, აგრეთვე საზღვარგარეთის მოქალაქეები და ორგანიზაციებიც.

კორუფცია საარჩევნო პროცესში ხასიათდება მისი სუბიექტების მიერ საკუთარი სტატუსის, სამსახურეობრივი მდგომარეობის გამოყენებით. მაგალითად, სტატუსის გამოყენება ახასიათებს ამომრჩევლებს, კანდიდატებს, მათ ნდობით აღჭურვილ პირებს და უფლებამოსილ წარმომადგენლებს, დამკვირვებლებს. სამსახურეობრივი მდგომარეობის გამოყენება კი ახასიათებს იმ პირებს, რომლებსაც სახელმწიფო ან არჩევითი მუნიციპალური თანამდებობები უკავიათ, ან სახელმწიფო ან მუნიციპალურ სამსახურში იმყოფებიან, ან ორგანიზაციების მართვის ორგანოების წევრებს წარმოადგენენ, მიუხედავად საკუთრების ფორმისა, ან არიან ასეთი ორგანიზაციების მოხელეები, მასმედიის წარმომადგენლები.

კორუფციის მიზანი საარჩევნო პროცესში

საარჩევნო პროცესში კორუფციის, ისევე როგორც ზოგადად კორუფციის, მიზანია, მატერიალური და არამატერიალური ხასიათის სარგებლის მოპოვება. ამასთან საარჩევნო პროცესში კორუფციის სხვადასხვა ჯგუფებს ახასიათებთ სარგებლის მიღებისა და სხვადასხვაგვარი ბენეფიციების მიღებისკენ სწრაფვა. მაგალითად, კანდიდატი მიზნად ისახავს არჩევნებზე გამარჯვებას (თუმცა დღეს გამოიყენება კანდიდატების რეგისტრაციის პრაქტიკა, რომელიც მიზნად ისახავს არა არჩევას, არამედ „თავისი“ კანდიდატის ძირითადი კონკურენტის კომპრომეტირებას). საფინანსო ჯგუფების და ორგანიზებული დანაშაულების წარმომადგენლები, ამა თუ იმ კანდიდატის, საარჩევნო გაერთიანების წინასაარჩევნო კამპანიის დაფინანსებისას, მისგან მოელიან ხელისუფლებაში მოსვლის შემთხვევაში გარიგების შესრულებას ან უბრალოდ სამომავლოდ მხარდაჭერას. ამომრჩევლები, როგორც მოსყიდვის სუბიექტები მიზნად ისახავენ მატერიალური ხასიათის სარგებლის მიღებას აქ და ახლა, ალბათ იმ ვარაუდით, რომ მიღებული ფული, პროდუქტების პაკეტი და ა.შ. - ის მცირეოდენი რაჟაა, რის მიღებასაც ისინი რეალურად შეძლებენ თავიანთი საარჩევნო უფლების გამოყენებით, სამომავლოდ მდგომარეობის გაუმჯობესების თაობაზე კანდიდატების ან პარტიების დაპირებებისგან განსხვავებით.

დასკვნა

კორუფცია საარჩევნო პროცესში - მოვლენაა, რომელიც ჩვენს მეცნიერებაში ჯერჯერობით არასაკმარისად არის შესწავლილი. ამასთან საარჩევნო პროცესში კორუფციის მოცემული სახეობის არსებობის და ფართოდ გავრცელების შედეგები ხელს უშლის საქართველოს როგორც დემოკრატიული, განვითარებული სამოქალაქო

საზოგადოების მქონე სამართლებრივი სახელმწიფოს ჩამოყალიბებას. არ არსებობს კორუფციასთან, მათ შორის საარჩევნო პროცესში კორუფციასთან, ბრძოლის ერთადერთი სწორი გზა, განსხვავებული კულტურიდან შეტანილი ღირებულებების და სტანდარტების დანერგვა უშედეგოდ მთავრდება, ამიტომ კორუმპირებული კულტურის დახმარება ნიშნავს კორუფციასთან ბრძოლას კულტურული წესების გათვალისწინებით.

ლიტერატურა:

1. ალექსის დე ტოკვილი: დემოკრატია ამერიკაში. (2011). ფრანგულიდან თარგმნა: პროფ. დოდო ლაბუჭიძე-ხოფერიამ. გრიგოლ რობაქიძის სახელობის უნივერსიტეტი. ფილოსოფიის და სოციალური მეცნიერების კვლევითი ინსტიტუტი. თბილისი: გრიგოლ რობაქიძის სახელობის უნივერსიტეტის გამომცემლობა. წიგნი პირველი, ნაწილი მეორე, თავი მეხუთე. – გვ. 175-176
2. იაკობიძე, დავით. (2018). ფარული მითვისება და ქურდული სუბკულტურა. (ეკონომიკურ-ანთროპოლოგიური ნარკვევი). გამ-ბა „იურისტების სამყარო“. თბილისი.
3. მუჯირი, ალექსანდრე. (2002). კორუფცია და სახელმწიფო ხელისუფლება. „გამომცემლობა სამშობლო“, თბილისი.
4. როსტიაშვილი, ქეთევან. (2007). პოლიტიკური კორუფცია მსოფლიოს კონტინენტებზე. თბილისი.
5. საქართველოს ორგანული კანონი. საქართველოს საარჩევნო კოდექსი. კონსოლიდირებული ვერსია (საბოლოო) - <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/1557168?publication=65> ნანახია 25.01.2021
6. საქართველოს კანონი საჯარო დაწესებულებაში ინტერესთა შეუთავსებლობისა და კორუფციის შესახებ <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/33550?publication=75> ნანახია 25.01.2021
7. ISFED. სახელმწიფო რესურსები მმართველი პარტიის სამსახურში: ამომრჩევლების მოსყიდვის და უკანონო მობილიზების აპრობირებული მეთოდები საქართველოში (2022). <https://isfed.ge/geo/angarishebi/sakhelmtsifo-resursebi-mmartveli-partiis-samsakhurshi-amomrchevlis-moskidvisa-da-ukanono-mobilizebis-aprobirebuli-metodebi-saqartveloshi> ნანახია 17.12.2022.
8. სიჭინავა, დავით. (2014). საქართველოს მოსახლეობის ელექტორალური ქცევის გეოგრაფიული თავისებურებები (2018-2014 წლების არჩევნების მაგალითზე). სადისერტაციო ნაშრომი. თბილისი: ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი. http://press.tsu.ge/data/image_db_innova/socialur_politikuri/davit_sichinava.pdf ნანახია 17.12.2022.
9. სოციალურ და პოლიტიკურ ტერმინთა ლექსიკონი-ცნობარი. (2004). თბილისი: გამ-ბა „ლოგოს პრესი“. <http://css.ge/?p=828&lang=ka> ნანახია 17.12.2022.
10. „TI საქართველოს“ საზოგადოებრივი აზრის კვლევა საქართველოში კორუფციის შესახებ. <https://civil.ge/ka/archives/355142> ნანახია 25.01.2021.

CORRUPTION IN THE ELECTION PROCESS

Kareli Teimuraz

Ilia State University Institute of Political Science

Abstract

The purpose and tasks of the research are explained in the introductory part of the article. The comparative qualitative study of monographs and scientific articles published on this topic is selected as the research methodology. Electoral corruption is a socio-negative phenomenon that distorts real political competition and involves the use of status and official position during the election process, the preparation and holding of the referendum, and the illegal receipt of benefits for personal or group interests. Also, the promise of providing such benefits and benefits.

In the introductory part of the article, it is emphasized that a generally accepted conceptual apparatus has not yet been established, which would characterize any corrupt relationship within the framework of the elections and election campaign. Researchers do not have a unified opinion about the corruption in the field of electoral relations, on the definition of its content, as well as on its signs, subjects, and forms of existence. Corruption is partly facilitated by a bureaucratic system of governance. It is also associated with the type of cultural orientation (collectivism and individualism).

In the main part of the article, a certain combination of signs of corruption in the electoral process is revealed, which distinguishes it from other similar ones. These signs are the sphere of existence; a certain list of entities; the use of their status, and the official position by the subjects of the election process; a goal characteristic of this type of corrupt relationship. The article describes the goals of this type of corrupt entity.

In the final part of the article, it is emphasized that corruption in the election process prevents the establishment of Georgia as a democratic, legal state with a developed civil society.

Keywords: *corruption in the election process, signs of corruption, subjects of corruption, goals of corruption, bribery.*

